

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**VESAYETÇİ DEMOKRASİ KAVRAMI BAĞLAMINDA YÖN DERGİSİ'NİN NİTEL BİR
ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

İlhan BİLİCİ

EKİM - 2021

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**VESAYETÇİ DEMOKRASİ KAVRAMI BAĞLAMINDA YÖN DERGİSİ'NİN NİTEL BİR
ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

İlhan BİLİCİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin BAL

EKİM - 2021

TRABZON

ONAY

İlhan BİLİCİ tarafından hazırlanan “Vesayetçi Demokrasi Kavramı Bağlamında Yön Dergisi’nin Nitel Bir Analizi” adlı bu Çalışma 10/11/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve SOYADI	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. M. Çağatay OKUTAN	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Hüseyin BAL	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Nihat YILMAZ	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRME
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

İlhan BİLİCİ

15.10.2021

ÖNSÖZ

Türkiye’de siyasal hayat çeşitli dönemlerde “vesayetçi demokrasi” uygulamalarına maruz kalmıştır. Bu uygulamalar çoğu zaman askeri darbeler sonucunda siyasal iktidarı elde eden elitler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak Türk demokrasisinin “vesayetçi” bir niteliğe bürünmesinde rol oynayan “düşünsel kaynak” ya da “fikri altyapı” gibi temel saiklerin neler olduğu üzerinde yeterince çalışma yapılmamış olması bu konunun sorgulanması/ele alınması gerektiği sonucunu doğurmaktadır.

Bu Çalışma’nın konusu Yön Dergisi etrafında bir araya gelen ve fikir akımına dönüşen *Yöncüler*’in demokrasi kavramına yükledikleri anlam ve bu anlam doğrultusunda dönemin Türk demokrasisini ele alış biçimleri olarak belirlenmiştir. Yön Dergisi 20.12.1961- 30.06.1967 tarihleri arasında ulusal düzeyde haftalık fikir ve sanat dergisi olarak yayımlanmıştır. Dergi yayın hayatı boyunca toplam 222 sayıya ulaşmıştır. Yön Dergisi, sosyalist çizgide yayın yapan bir aydın hareketi/seçkin kadro olarak Türk siyasal yaşamında yer edinmiştir.

Bu Çalışma’nın amacı Yön Dergisi özelinde Yön yazarlarının nasıl bir demokrasi anlayışını inşa etmeye çalıştıklarını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, Çalışma kapsamında vesayetçi demokrasi kavramına genel hatlarıyla değinilmiş, vesayetçi demokrasinin düşünsel kaynakları ya da vesayetçi yönetimin birer formunu oluşturduğu düşünülen hususlar incelenmiştir. Çalışma’nın teorik altyapısı oluşturulduktan sonra niteliksel içerik analizi ile hermeneutik yaklaşım bağlamında Yön Dergisi araştırılmaya tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda, Yön Dergisi yazarlarının nasıl bir demokrasi algısına sahip oldukları ve bunu inşa ederken dayandıkları temel saikler irdelenmiştir. Çalışma, Yön Dergisi’ne referansla siyasi bir fikir hareketi özelinde nasıl bir demokrasi anlayışının inşa edildiğinin belirlenmesi noktasında önemli bir misyonu üstlenmektedir. Bu minvalde Çalışma, siyaset bilimi literatüründe özgün bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

Bu Çalışma’nın her aşamasında kıymetli bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışmanım Sayın Doç. Dr. Hüseyin BAL’a, Sayın Prof. Dr. M. Çağatay OKUTAN’a ve Sayın Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ’ye teşekkür ederim.

Ekim, 2021

İlhan BİLİCİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
TABLOLAR LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ.....	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVDE DEMOKRASİ VE ELİTİZM.....	6-39
1.1. Etimolojik Açıdan Demokrasi.....	6
1.2. Demokrasinin İlkesel Tanımı: Demokrasi Nedir?.....	6
1.3. Demokrasinin Yöntemsel Tanımı: Asgari Koşullar Nelerdir?.....	10
1.4. Demokrasinin Temel Değerleri.....	12
1.5. Demokrasinin Kurumsal Mekanizmaları.....	17
1.6. Demokrasi Elitizm İlişkisi.....	21
1.6.1. Kavramsal Çerçevde Elit ve Elitizm.....	21
1.6.2. Klasik Elit Kuramları	24
1.6.2.1. Geatano Mosca ve “Yönetici Sınıf”	25
1.6.2.2. Vilfredo Pareto ve “Elitlerin Dolaşımı”	26
1.6.2.3. Robert Michels ve “Oligarşinin Tunç Kanunu”	28
1.6.3. Çağdaş Elit Kuramları	31
1.6.3.1. Wright Mills ve “İktidar Seçkinleri”	31
1.6.3.2. Joseph Schumpeter ve “Demokratik Elitizm”	33
1.6.3.3. Robert Dahl ve “Poliarşi”	34
1.6.3.4. Raymond Aron ve “Sanayi Toplumu Oligarşisi”	35
1.6.3.5. Harold D. Laswell ve “Demokrasinin Orkestra Şefleri”	37

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVDE VESAYETÇİ DEMOKRASİ	40-66
2.1. Vesayet Kavramı	41
2.2. Vesayet Türleri	42

2.2.1.	Bürokratik Vesayet.....	43
2.2.2.	Askeri Vesayet.....	44
2.3.	Vesayet - Demokrasi İlişkisi	48
2.4.	Vesayetçi Demokrasi: Tanımı ve Özellikleri	50
2.5.	Vesayetçi Demokrasinin Düşünsel Temelleri	55
2.5.1.	Toplum Mühendisliği Arzusu.....	55
2.5.2.	Halkın Tek Başına Bırakılamayacağı Düşüncesi	57
2.5.3.	Özel (Gizli) Bilgi Anlayışı	59
2.5.4.	Koruyuculuk Paradoksu	59
2.5.4.1.	Platon'un Irk Öğretisi Yaklaşımı.....	60
2.5.4.2.	Lenin'in Öncü Parti Teorisi.....	62
2.5.4.3.	B.F. Skinner'in "Walden Two" Ütopyası.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE BULGULAR.....	67-151
3.1.	Araştırmanın Veri Kaynağı: Yön Dergisi (1961-1967).....	67
3.1.1.	Dönemin Siyasi Atmosferi	67
3.1.2.	Yön Dergisi'nin Ortaya Çıkışı.....	71
3.1.3.	Yön Bildirisi ve Ana Temaları	74
3.1.4.	Yön Dergisi'nin Amacı	77
3.1.5.	Yön Dergisi'nin Fikir Çizgisi ve İdeolojik Formasyonları	81
3.1.6.	Türkiye Solu'nun Yön Dergisi'ne Bakışı.....	90
3.1.7.	Türkiye Sağ'ının Yön Dergisi'ne Bakışı.....	91
3.2.	Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	92
3.2.1.	Araştırmanın Konusu ve Sorunsalı.....	93
3.2.2.	Araştırmanın Amacı ve Varsayımları.....	93
3.2.3.	Araştırmanın Önemi	94
3.2.4.	Araştırmanın Deseni ve Veri Analiz Yöntemi	95
3.2.4.1.	Niteliksel İçerik Analiz Yöntemi.....	95
3.2.4.2.	Hermeneutik (Yorumsamacı) Yaklaşım.....	97
3.2.4.3.	Güvenirlilik.....	98
3.3.	BULGULAR	99
3.3.1.	Demokrasi.....	105
3.3.1.1.	Demokrasinin Tanımı	105
3.3.1.2.	Demokrasi Sosyalizm İlişkisi	107
3.3.1.3.	Demokrasinin Temel Değerleri	108
3.3.1.3.1.	Fikir ve Düşünce Özgürlüğü.....	109
3.3.1.3.2.	Genel Oy Prensibi.....	111

3.3.1.3.3. Katılım	112
3.3.1.4. Demokrasinin Kurumsal Mekanizmaları.....	113
3.3.1.4.1. Siyasi Partiler.....	114
3.3.1.4.2. Siyasi Seçimler	115
3.3.1.5. Türk Demokrasisi	116
3.3.1.6. “Parlamento Dışı”cılık.....	123
3.3.2. Toplum Mühendisliği Arzusu.....	125
3.3.2.1. Halkın Yetersizliği.....	125
3.3.2.2. İktidara Güven Sorunu	128
3.3.2.3. Yeni Bir İnsan.....	131
3.3.3. Toplumsal Bünye Reformları	133
3.3.3.1. Tarım ve Toprak Reformu.....	133
3.3.3.2. Köy Enstitüleri.....	135
3.3.4. Sonucu Tayin Edici Unsurlar	138
3.3.4.1. Ordu.....	142
3.3.4.2. Üniversite Gençliği.....	145
3.3.4.3. İlerici Aydın.....	148
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	152
KAYNAKÇA.....	159
EKLER.....	176
ÖZGEÇMİŞ.....	179

ÖZET

Dergi, mecmua ve gazete gibi süreli yayınlar yayımlandıkları toplumun tarihi, edebi, toplumsal ve siyasal hayatına ilişkin geniş bilgi birikimi sunmaktadır. Onlar hem dönemsel hafızaya dair referans kaynağı teşkil eder hem de yayıncı kadronun en yalın formda duygu ve düşünce dünyasının resmedilmesi noktasında verilerin doğal ortamda elde edilmesine olanak tanır. Bu çalışmada da böylesi bir gaye güdülerken Yön Dergisi araştırmaya konu edinilmiştir.

Yön Dergisi 20 Aralık 1961 ile 30 Haziran 1967 tarihleri arasında 222 sayı yayımlayarak Türk siyasal hayatında sosyalist ideolojinin önemli bir temsilcisi olmuştur. Dahası siyasi bir fikir hareketi olarak Yön sosyalizmin kurumsal bir kimlik elde etmesine olanak tanıyan kuramsal tartışmaların odağında yer almıştır. Diğer taraftan, derginin kurucu ve yazar kadrosu ile hitap edilen okuyucu kitlesi de Yön'ün önemini artırmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Yön Dergisi'nde demokrasi kavramının ne şekilde ele alındığını ortaya koymaktır. Diğer bir ifadeyle, Yön Dergisi'nde demokrasi kavramına yüklenen anlam ve bu anlam doğrultusunda Türk demokrasisinin nasıl ele alındığının sorgusu gerçekleştirilmiştir. Yani, Yön yazarlarının nasıl bir demokrasi algısına sahip oldukları ve bunu inşa ederken dayandıkları temel saikler irdelenmiştir. Bu doğrultuda, niteliksel içerik analiz yöntemi ile hermeneutik (yorumsamacı) yaklaşım veri analiz araçları olarak kullanılmıştır. Veri kaynağı olarak benimsenen Yön Dergisi'nin yayın hayatı boyunca kaleme alınan imzalı ve imzasız bütün Yön yazıları araştırmanın kapsamını oluşturmuştur. Çalışmada, "Yön Dergisi vesayetçi demokrasi anlayışına sahiptir" ana varsayımından hareket edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular neticesinde Yön Dergisi vesayetçi demokrasi anlayışına sahip olduğu ve siyasi bir fikir hareketi olarak *Yöncüler*'in "vesayetçi" düşünceyi inşa etmeye çalıştıkları ortaya çıkmıştır. "Vesayetçi demokrasi kavramı bağlamında Yön Dergisi'nin nitel bir analizi" başlıklı bu çalışma ile bu ilişki ortaya konularak siyaset bilimi literatürüne özgün bir katkının sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yön Dergisi, Türk Siyasal Hayatı, Vesayetçi Demokrasi, Sosyalizm, Demokrasi

ABSTRACT

Periodicals such as magazines, journals and newspapers offer extensive knowledge of the historical, literary, social and political life of the society in which they are published. They both constitute a reference source for periodical memory and allow data to be obtained in the natural environment at the point of depicting the world of motion and thought of the publisher staff in the simplest form. In this study, by pursuing such a goal, *Yön* journal was determined as the subject of the research.

By publishing 222 issues between December 20, 1961 and June 30, 1967, *Yön* journal became an important representative of socialist ideology in Turkish political life. Moreover *Yön*, as a political movement of thought, has been at the centre of theoretical discussions that allowed socialism to gain an institutional identity. On the other hand, readership addressed by the founder and the writer staff of the journal also increase the importance of *Yön*.

The main purpose of this study is to reveal how the concept of democracy is handled in *Yön* journal. In other words, the meaning attributed to the concept of democracy in *Yön* journal and how Turkish democracy is handled in line with this meaning were questioned. To put it another way, what kind of democracy the authors of the *Yön* have and the basic motives they rely on while constructing it have been examined. Accordingly, qualitative content analysis method and hermeneutic approach were used as data analysis tools. All signed and unsigned *Yön* articles written during the publication life of *Yön* journal, which was adopted as the data source, formed the scope of the research. In the study, the main assumption is that “*Yön* journal has a tutelary democracy understanding”. As a result of the findings obtained from the research, it was revealed that *Yön* journal has an understanding of tutelary democracy and the *Yön* staff (*Yöncüler*), as a political movement of thought, tried to build “tutelary” thought. With this study entitled “a qualitative analysis of *Yön* Journal in the context of the concept of tutelary democracy”, it is aimed to make an original contribution to the political science literature by revealing this relationship.

Keywords: *Yön* Journal, Turkish Political Life, Tutelary Democracy, Socializm, Democracy

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Yön Bildirisi'ni İmzalayanların Meslek Grupları ve Dağılımları	97
2	Bulgular ve Örnek Alıntı(lar).....	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Niteliksel İçerik Analizinde Kodlama Sürecinin Görsel Bir Modeli.....	115

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGE	: Adı Geçen Eser
AP	: Adalet Partisi
BKNZ	: Bakanız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
KM	: Kurucu Meclis
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MK	: Medeni Kanun
MÖ	: Milattan Önce
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TM	: Temsilciler Meclisi
VD	: Ve Diğerleri
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Siyasal bir rejim türü olarak demokrasi siyaset biliminin merkezi temalarından birini oluşturmaktadır. O kadardır ki M.Ö. 5. Yüzyıl Antik Yunan döneminden içinde bulunduğumuz zaman dilimine kadar varlığını sürdürmüştür. Günümüzde modern yönetim biçimi olarak demokrasi, bireyler arasındaki toplumsal kökenli eşitsizliklerin ortadan kaldırılması noktasında önemli bir görevi ifa etmektedir. Bu noktada demokrasinin arzulanmasına yol açan temel değerler ve onun taşıyıcılığını sağlayan kurumsal mekanizmaların önemi yadsınamaz derecede büyüktür. Diğer taraftan yaygın bir rejim türü olarak demokrasinin uygulanması diğer siyaset rejim türlerinin denenmiş ve arzu edilen sonuçların elde edilmemiş olmasından ileri geldiği düşünülmektedir. Demokrasinin bu yaygın kullanımı farklı demokrasi pratiklerini de beraberinde getirmiştir. Diğer bir ifadeyle, demokrasinin ihtiva ettiği dinamik yapı onun değişik bölge, ülke ya da düşünce kalıplarında farklı anlamlar kazanmasına ve uygulama pratikleri elde etmesine yol açmıştır. Haliyle bu durum her bölgenin/ülkenin/düşünce kalıbının ihtiyaçlarına uygun olarak esnetilebilir bir niteliğe sahip olan demokrasiyi, demokratik olmayan uygulamalarla da entegre edilebilir bir boyuta getirmektedir.

Ancak, demokrasinin küresel çapta geniş uygulama pratiği elde etmesi 21. Yüzyıla tekabül etmektedir. Bu da demokrasinin “liberal” yorumlanmasıyla birlikte olmuştur. Artık günümüzde liberal demokrasi en yaygın uygulanan bir rejim şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin popülerliği onun “liberal” yorumlanışını Batı dünyasının en güçlü siyaset sistemlerinden biri haline getirmiştir. Ancak, demokratik düşüncenin doğuşundan modern zamanlara kadar liberal demokrasi çizgisinin dışında farklı siyaset modellerin var olduğu ve gelişim gösterdiği de bilinen bir gerçektir. Bu doğrultuda bireysel ya da toplumsal ihtiyaçlara/beklentilere cevap vermek üzere farklı demokrasi yorumları yapılmıştır. Diğer bir ifadeyle, ihtiyaçlara/beklentilere bağlı olarak demokrasinin anlamlandırılması değişim göstermiştir. Bu doğrultuda demokrasi birey-toplum-devlet ilişkisi, nasıl bir yönetim biçiminin arzulandığı, ekonomi ilişkilerinin niteliği, adalet olgusunun ele alınışı, kaynakların kullanılma biçimi, egemenliğin kaynağı gibi durumlara bağlı olarak yeniden yorumlanmıştır.

Demokrasi etimolojik anlamı doğrultusunda “halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” olarak tanımlanmaktadır. Yani, nihai otorite olarak halkın kabul edilmesi ve egemenliğin kaynağı olarak da halkın görülmesidir. Bu bağlamla demokrasi bütün insanları aynı düzlemde ele almakta ve eşitlik imkânı sunmaktadır. Modern ve çağdaş dünyanın vazgeçilmez siyaset rejimi olarak ortaya çıkan demokrasi, halka kendi kaderini tayin etme yetkisi tanımakla birlikte halkı meydana

getiren bireylerin siyasal bir aktör olarak demokratik yaşamda rol oynamasına da olanak sağlamaktadır. Demokrasinin dayandığı bu temel prensipler şiddete başvurmaksızın barışçı yollarla siyasal iktidarın el değiştirmesi, mevcut siyasal iktidarın denetlenmesi ve halka bu süreçte sesini duyurma imkânı vermesi bağlamında dikkate değerdir (Dahrendorf, 2015:123).

Öte yandan, demokrasi siyasal sistemler için temel bir meşrulaştırma aracı olarak da görülmektedir. Demokrasinin bu değerlendirilme biçimi özellikle II. Dünya Savaşı sonrası giderek hız kazanmıştır. Demokrasinin temel değerleri ve kurumsal mekanizmalarını benimsemeyen pek çok rejim kendini demokratik olarak addetmektedir. Tarihsel süreçte diktatör olarak nitelendirilen Hitler ve Mussolini gibi liderlerin kendilerini demokrat ve rejimlerini demokratik olarak tanımlamaları bu duruma örnek teşkil etmektedir. Demokratik teorideki bu gelişmeler demokrasinin yeniden ele alınması gerektiği düşüncesini doğurmuştur. Bu durum modern demokratik düşüncenin hâkim temsilcisi liberal demokrasinin sorgulanmasına yol açmış ve alternatif demokrasi yorumları ve uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Vesayetçi demokrasi de bu yorum/uygulama biçimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

1960'lı yıllar Türk siyasal hayatı konjonktürüne bağlı olarak Türk solu içerisinde yer alan çeşitli fraksiyonlar/hizipler demokrasi kavramını sorgulama ya da yeniden anlamlandırma eğilimi içerisinde bulunmuştur. Bahse konu solun kendine özgü tarihi seyri içerisinde demokrasi kavramı, daha çok “burjuva demokrasisi” olarak ele alınmıştır. Gerçek demokrasiye sosyalist devrimin gerçekleşmesi ile birlikte erişilebileceği düşüncesi sosyalist ideolojide hâkim bir konum elde etmiş ve düşünce dünyasında kırılmaların oluşmasına yol açmıştır. Nihayetinde bu fikir kalıbının Türk demokrasisinin güçlü bir düşünce sistemi ile gelişmesinin önünde temel bir engel olarak rol oynadığı ifade edilebilmektedir.

Yön Dergisi, 1960'lı yıllar Türkiye'sinde sosyalist ekolü temsilen yukarıdaki anlayıştan hareket eden fikir akımının önemli bir mümessili konumundadır. Dergi, 1961 Anayasası'nın sağladığı görece özgürlükçü ortam ile kurulan ilk sosyalist süreli yayınların başında yer almaktadır. 20 Aralık 1961 tarihinde “Aydınların Ortak Bildirisi” ile yayın hayatına başlayan Yön, 30 Haziran 1967 tarihine kadar haftalık fikir ve sanat dergisi olarak yayımlanmıştır. Bu süreçte toplam 222 sayı çıkarılmıştır. Doğan Avcıoğlu'nun “imtiyaz sahibi ve mesul müdürü” olduğu Yön Dergisi'nin kurucu ve yazar kadrosu dönemin önde gelen sol aydınlarından oluşmaktadır. Bu amaçla Yön, “dar Marksist bir yayın” olmaktan ziyade “farklı köktenci ve sol görüşlerin dile getirildiği geniş tabanlı bir tartışma kürsüsü” (Zürcher, 2018: 292) olarak tanımlanmaktadır. Yön'ü önemli ve özgün kılan faktör ise dergide işlenen sosyo-ekonomik ve siyasal konuların çeşitliliği ve bu konular üzerinde dönemin aydınlarının fikir hürriyeti içerisinde yazılar kaleme almış olmalarıdır. Ancak, milli ve sosyal bir uyanışın hayata geçirilmesi gerektiği konusunu ve bunun öncülüğünü üstlenen Yön, sosyo-ekonomik ve siyasi tartışmaların ele alınmasında konulara sosyalist bir perspektifle yaklaşmıştır. Ona önem atfeden diğer bir faktör de dönemin baskı odakları olarak siyasal yaşamda

oldukça hayati bir rol oynayan ordu, üniversite gençliği ve ilerici aydınların hedef kitlesine oturtulmuş olmasıdır.

Yön Dergisi'nin yayın hayatı "Yön Bildirisi" ile başlamıştır. Bildiri'de işlenen konular ve sorunlar, ileri sürülen çözüm önerileri ve Bildiri'ye imza atan kişilerin sosyal durumları dönemin konjonktürüne aykırı bir nitelik taşıyan yeni bir oluşumun habercisi olmuştur. Bildiri'de ele alınan konular derginin yayın hayatı boyunca işlenmiştir. Bu amaçla "Yön Bildirisi" derginin bir manzumesidir.

Elitist bir kadro ve söylemle yayın hayatına başlayan Yön, yeni bir ideolojik akımın inşa edilmesine öncülük etmiştir. Bu akım Kemalizm ve milliyetçilik prensipleriyle harmanlanmış sosyalist ideolojidir. Yön Dergisi'nde benimsenen ideolojik formasyonu bir koalisyon hareketi haline getiren ve bir fikir akımı olarak ortaya çıkmasına yol açan bu ideolojik bileşenlerin yanında *Yöncüler* anti-emperyalist, anti-kapitalist ve etatist bir söyleme sahiptir. Dolayısıyla Yön, sol burjuva akımının hareket noktası ve temsilcisi bağlamında Türk siyasal yaşamında önemli bir yer edinmiştir.

Yön Dergisi yayın hayatı boyunca başta ülke siyasetini etkileme, Türkiye solunun siyasal tercihlerini kanalize etme, Türkiye gibi geri kalmış bir ülkenin kalkınması için gerekli olan reçetelerin belirlenmesi ve çözüm önerilerinin sunulması gibi çeşitli amaçlar gütmüştür. Yön Dergisi ayrıca, Türkiye solunu ve radikalizmini yönlendirme amacı taşıyan ve ona yeni bir ideolojik içerik kazandırma gayreti içerisinde bulunan bir yayın olma özelliğine sahiptir (Cemal, 1999: 109). Diğer taraftan Yön, yayın hayatı boyunca Türk demokrasisi özelinden sosyalist stratejilerin işlerliğini ve temel argümanlarını meşrulaştırma amacı taşıması bakımından da dikkate değer süreli bir yayın olma niteliğini taşımaktadır.

Yöncüler özelinde, 27 Mayıs ihtilalinin ve 1961 Anayasası'nın Cumhuriyetin kazanımlarını korumaya yönelik yeterli görevleri ifa etmediklerine dair derin bir düşünce ortaya çıkmıştır. Bu düşünce kalıbı Yön yazarları içerisinde yer alan asker ve sivil bazı bürokratlar tarafından da benimsenmiştir. Dönemin Türk demokrasisinin işler bir mekanizmaya sahip olmadığı düşüncesinden hareketle onun restore edilmesi gerektiği konusunda anti-demokratik söylemler ivme kazanmıştır. Yön Dergisi de bu artışın bir sonucu olarak Türk siyasal hayatında yer edinmiş ve ortaya çıkan boşluğu doldurmuştur. Dolayısıyla o, bir ihtiyaca binaen ortaya çıkmıştır. Yön Dergisi, demokrasinin Türkiye'deki uygulama biçimine dair bir hayal kırıklığı içerisindeydi. Bu sebepten ötürü, devrimci-demokratik bir siyasi fikir hareketi olarak siyasal söylemini inşa etmiş ve iktidara talip bir kadro olduğunu ortaya koymuştur. Bu amaçla, *Yöncüler* siyasi bir fikir hareketi olarak iktidara oynayan ilk sosyalist düşünce akımı olarak Türk siyasal hayatında özgün bir konuma erişmiştir. İktidar olma sürecinde takip edilebilecek anti-demokratik yol ve yöntemler siyasal yaşamda meşrulaştırılmıştır çünkü onlara göre demokratik yol kapalıdır. Bu noktada Yön,

“tepeden inmece” ve “yukarıdan devrim” söylem ve uygulamalarının önemli bir temsilcisi olmuştur. Bu haliyle o, “tipik bir aydın ya da küçük burjuva radikalizmi”nin siyasal yaşamdaki karşılığıdır (Aydınoğlu, 2011:89).

Bu çalışmanın temel amacı Yön Dergisi’nde demokrasi kavramının ne şekilde ele alındığının ortaya konulmasıdır. Fikir ve eylem dergisi olan Yön’ün etrafında bir araya gelen *Yöncüler*’in demokrasiye yükledikleri anlam doğrultusunda Türk demokrasisini ele alış biçimleri sorgulanmaktadır. Bu doğrultuda “Yön Dergisi vesayetçi demokrasi anlayışına sahiptir. Yön Dergisi, vesayetçi yönetimin bir ya da birkaç biçimi ile tutarlı bir demokrasi anlayışına sahiptir. Başka bir ifadeyle, Yön Dergisi, en azından bazı yönleriyle vesayetçidir” ana/başlangıç varsayımından hareket edilmektedir. Varsa böyle bir anlayışın temel saikleri ve gerekçeleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Yön yazarlarının nasıl bir demokrasi tasavvuru içerisinde bulunduğu ve tahayyül edilen bir Türk demokrasisinin hangi saiklerle inşa edileceğinin ya da inşa edilmek istendiğinin ana/başlangıç varsayımı doğrultusunda tespit edilmesi bu araştırmanın temel gayesini oluşturmaktadır. Çalışmanın ana/başlangıç varsayımını desteklemek üzere “*Yöncüler*’e göre parlamento dışı iktidar stratejisi alternatif bir iktidar yoludur ve demokrasi karşıtı bir nitelik barındırmaz. Yani, Yön Dergisi’nin demokrasi anlayışına göre, vesayetçi tutum anti-demokratik değildir” şeklindeki ikinci bir varsayım benimsenmiştir. Bu doğrultuda niteliksel içerik analiz yöntemi (Creswell, 2011) ile hermeneutik (yorumsamacı) yaklaşım veri analiz araçları olarak benimsenmiştir. Araştırmanın kapsamını ise veri kaynağı olarak benimsenen Yön Dergisi’nin yayın hayatı boyunca kaleme alınan imzalı ve imzasız bütün yazıları oluşturmaktadır.

Bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak demokrasi kavramsal çerçevede ele alınmıştır. Kavramın etimolojik anlamı doğrultusunda gerçekleştirilen tahliller ile demokrasinin günümüz uygulama biçimi arasında bir ilişki tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda klasik demokratik düşüncenin merkezinde yer alan “halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” şeklindeki demokrasi tanımından yola çıkılmıştır. Daha sonra demokrasi elitizm sorunsalı incelenmiştir. Elit teorileri bahse konu demokrasi tanımına eleştirel yaklaşmakta ve alternatif teorik yaklaşımlar ileri sürmektedir. Bu bölümde bu yaklaşımlar ilgili sorunsal doğrultusunda irdelenmiştir. Bu amaçla hem klasik hem de çağdaş elit kuramları temel argümanları bağlamında açıklanmıştır. Araştırmanın kapsamı açısından elit kuramlarının ele alınmasını önemli kılan husus vesayetçi demokrasi düşüncesi ile elitizm sorunsalı arasındaki benzerliklerdir. Bu benzerliklerden birkaçını ele almak gerekirse şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Elitizm sorunsalı demokrasi karşıtları için güvenli bir liman ve meşru bir gerekçe sunmaktadır. Gerek elit kuramlarının temel argümanları gerekse de vesayetçi demokrasinin özellikleri geleneksel demokratik teorinin temel değerleri ve kurumsal mekanizmaları ile çelişir niteliklere sahiptir. Bu niteliklerin başında elitizmin toplumsal ve siyasal yaşamda bir ayrımcılık unsuru olarak görülmesi yer almaktadır. Vesayetçi demokrasi sahip olduğu anti-demokratik bileşenlerden dolayı topluma direkt sunulamamaktadır. Bu nedenle o daha çok elitist bir demokrasi yorumu bağlamında topluma

empoze edilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla elitizmin bir sonraki aşaması demokrasinin “vesayetçi” uygulamasıdır. Diğer bir ifadeyle elitizm, vesayetçi demokrasinin ilk adımıdır denilebilir. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise demokrasinin araçsalcı niteliği ile ilgilidir. Yani, demokrasinin şekil şartlarını karşılama hem elitizm hem vesayetçi demokrasi açısından yeterli bir unsur olarak arzulanmaktadır. Dolayısıyla demokrasinin niteliği her iki bağlamda da ihmal edilebilmektedir. Bu amaçla nitelikten yoksun bir demokrasinin varlığı önkoşul olarak yeterli görülebilmektedir. Bu bilinçli bir tutumdur çünkü demokrasi ancak elit niteliklere sahip bireylerce istikrara kavuşturulabilir düşüncesi hâkim bir paradigma olarak benimsenmektedir. Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan ilgili kısımda bu konulara değinilmektedir.

İkinci bölümde ise kavramsal ve kuramsal çerçevede vesayetçi demokrasi ele alınmıştır. Bu doğrultuda, ilk olarak vesayet kavramına ilişkin çözümler yapılmıştır. Bu amaçla, vesayetin Batı dillerindeki karşılıklarından yararlanılarak kavramın anlamlandırılması gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ise vesayet türleri ele alınmıştır. Vesayetın en yaygın iki türü olarak siyasal yaşamda tatbik edilen bürokratik vesayet ile askeri vesayet türleri açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca vesayet - demokrasi arasındaki ilişki sorgulandıktan sonra demokrasinin alternatif bir yorumu olan vesayetçi demokrasinin tanımı ve özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak ikinci bölümde vesayetçi demokrasinin oluşmasına yol açan düşünsel faktörlere/kaynaklara/temellere değinilmiştir. Bu faktörlerin/kaynakların/temellerin her biri vesayetçi yönetimin birer formunu oluşturması açısından dikkate değerdir.

Üçüncü ve son bölümde ise araştırmanın metodolojisi açıklanmış ve bulguları irdelenmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak araştırmanın veri kaynağını oluşturan Yön Dergisi’ne ilişkin künye bilgilerine yer verilmiştir. Bu amaçla Yön Dergisi’nin ortaya çıkışı, Yön Bildirisi ve ana temalarının çözümlenmesi, Yön Dergisi’nin amacı/amaçları, derginin fikir çizgisi ve ideolojik bileşenleri ve Yön Dergisi’ne ilişkin çeşitli kamuoyu tepkileri ele alınmıştır. Dolayısıyla burada “Yön nedir?” ve “Yöncüler kimdir?” sorularının cevapları aranmıştır. Ardından araştırmanın kapsamı ve yöntemi tanıtılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak araştırmanın konusu, amacı ve varsayımları ile araştırmanın önemine değinilmiştir. Sonrasında ise araştırmanın veri analiz yöntemi detaylıca açıklanmıştır. Devamında ise araştırmada elde edilen bulgular detaylı bir şekilde yorumlanmıştır. Çalışma, Yön Dergisi’ne referansla siyasi bir fikir hareketi özelinde nasıl bir demokrasi anlayışının inşa edildiğinin belirlenmesi noktasında önemli bir misyon üstlenmektedir. Bu minvalde, siyaset bilimi literatüründe özgün bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVDE DEMOKRASİ VE ELİTİZM

1.1. Etimolojik Açıdan Demokrasi

Demokrasi kelimesi siyaset biliminin merkezî temalarından birini oluşturmaktadır. İngilizceye 16. yüzyılda Fransızca “démocratie” kelimesinden gelmesine rağmen birçok merkezî tema gibi o da Yunanca asıllı bir kavramdır (Held, 2008: 1). Türkçeye de Tanzimat Dönemi’nde Fransızcadan giren kavram zamanla çeşitli anlam ve uygulama farklılıklarına maruz kalarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

M.Ö. 5. yüzyılda demokrasi kavramının ilk olarak kullanıma kazandırılması Heredot tarafından gerçekleştirilmiştir (Erdoğan, 2004: 232). Kelimenin Antik dönemdeki diğer telaffuzu Eski Yunan Tarihçisi olarak bilinen Thucydides ile ilişkilendirilmekle birlikte Perikles tarafından Atina şehir devletinde bulunan vatandaşlara karşı verilen bir söylevde kullanıldığı da bilinmektedir (İşçi, 2012: 5-6). Sonraları ise siyaset bilimci ve felsefeci Aristoteles tarafından hükümet sistemlerinin tasnif edildiği ünlü “Politika” adlı eserde demokrasiye yer verilmiştir.

Kavram “demos” ve “kratos” gibi iki kısa kelimenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu iki kısa kavramın her birinin birden fazla manası bulunmaktadır. Demos belirli bir site ya da şehir devleti içinde yaşayan bütün vatandaşları yani halkı ifade eder bir manaya sahip olduğu gibi “fakirler” veya “çoğunluklar” (Heywood, 2013: 102) olarak da nitelendirilebilecek kişileri de çağrıştırmaktadır. Kratos ise birbirlerinden farklı anlamları ihtiva eden “güç” veya “egemenlik” anlamlarına karşılık gelmektedir (Arblaster, 1999: 27). Nihai olarak kökenbilimsel bağlamda çıkarılabilecek anlam doğrultusunda demokrasi; otorite olarak vatandaşın kabul edilmesi ve egemenliğin onun elinde bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle demokrasi, halkın iktidarı elinde bulundurmasını ifade eden halk yönetimi ya da halk iktidarı olarak anlamlandırılabilir (Öztekin, 2003: 58-59).

1.2. Demokrasinin İlkesel Tanımı: Demokrasi Nedir?

Demokrasi konsepti M.Ö. 5. yüzyılda ortaya çıkmış olup günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. İlk Çağ’dan Modern Çağ’a kadar demokrasi ekseninde çok şiddetli mücadeleler verilmiştir. Siyaset biliminin birçok merkezî teması gibi demokrasi kavramı da bu bağlamda

“oldukça güçlü duygusal imaları” (Barry, 2012: 475) bünyesinde barındırmaktadır. Uğruna pek çok iktidarlıkların yıkıldığı bu gizemli kavramın tanımlanması bu açıdan önemlidir çünkü kavram ekseninde gerçekleştirilen tanımlama ve kavrayış farklılıkları beraberinde farklı demokrasi uygulamalarını getirmiştir. Yani demokrasi, bir olgu olmaktan ziyade “tek bir açık ve ortak anlamı” olmayan düşüncedir (Arblaster, 1999: 14). Üzerinde görüş birliğinin sağlanamadığı kavramlardan biri olan demokrasi her toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi ve hukuki koşullara bağlı olarak ele alınmaktadır. Bu da demokrasinin farklı tanımlama, yorumlama ve uygulama biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Öztekin, 2003: 60). Böyle olmasına rağmen kavramsal çerçeveden demokrasinin ele alınması bağlamında kullanılan çeşitli bazı ortak kriterler mevcuttur. Bu kriterleri de göz önünde bulundurmak yararlı olacaktır. Ancak ortak kriterlerin var olması herkes tarafından kabul edilen bir demokrasi tanımlamasının ortaya çıkması için yeterli olmamakla beraber bazı durumlarda da kavramın tanımlanmasını zorlaştırmaktadır.

Demokrasinin tanımlanmasını zorlaştıran hususlardan biri muhtemelen kavramın popülerliğidir. Yani demokrasinin hemen hemen herkes tarafından iyi bir model olduğuna ilişkin sahip olunan kanıdır. Bu kanı demokrasinin “anamlı bir siyasî kavram olma özelliğini” kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır (Heywood, 2013: 102). Demokrasinin anlamının yozlaşmasına ya da anlamsızlaşmasına yol açan bir terim olmasına sebebiyet veren diğer bir husus ise kavramın dünya genelinde yaygınlıkla uygulanan ya da uygulandığı iddia edilen bir siyasal rejim olmasıdır. Yani, başta İngiltere ve ABD ülkelerinde uygulanan siyasal sistem olmak üzere Sovyetler Birliği’nde uygulanan totaliter yönetime kadar pek çok siyasal rejim türü ve değişen sosyo-politik konjoktüre bağlı olarak ortaya çıkan örgütlenme türleri “demokrasi” ya da “demokratik” olarak değerlendirilmiştir (Erdoğan, 2004: 231). Ancak demokrasinin farklı rejim niteliklerine sahip ülkelerde kullanılmasının uygun bir demokrasi tanımlamasının yapılabileceği gerçeğini değiştirmez. Bu kısımda, bütün bunlar göz önünde bulundurularak, demokrasinin gerçekte ne manaya geldiği ifade edilmeye çalışılacaktır. Kavramsal açıdan demokrasinin ele alınması araştırmanın konusuna kuramsal altyapı oluşturan vesayetçi demokrasi kavramının anlaşılabilirliğini de kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla demokrasinin neyi ifade ediyor olduğunun bilinmesi önem arz etmektedir.

Toplumsal statü ve cinsiyet farklılıklarına bakmaksızın koşulsuz olarak herkesin eşit derecede yönetime katılmasına olanak tanıyan demokrasi kavramı, halkın kendi kendini yönetmesi veya kamu politikalarının belirlenmesinde bütün yurttaşların eşit haklara sahip olması gerektiğini ifade eder (İşçi, 2012: 3). Bu açıdan demokrasi bir yönetim modeline karşılık gelmektedir. Kısaca bu modelde yöneten ile yönetilen arasında herhangi bir ayrıcalığa yer verilmeyip halkın kendi kendini yönetmesine ve kendi kaderini belirlemesine imkân tanınır.

Yukarıdaki açıklamaya paralel olacak şekilde demokrasinin bilinen ve kabul gören (Heywood, 2013:102; Sartori, 2014: 55) en eski tanımlamalarından biri belki de Abraham Lincoln

tarafından yapılmıştır. Lincoln 1864 yılında Gettysburg Söylevi'nde Amerikan İç Savaşı'nın en yoğun ve şiddetli olduğu bir dönemde demokrasiyi "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi" şeklinde tanımlayarak demokrasinin faziletlerini dile getirmiştir (Heywood, 2013: 102). Demokrasinin etimolojik anlamı doğrultusunda yapılan bu tanımlamada demokrasinin sevk ve idaresinin halka bağlanmış olduğu öne çıkmaktadır. Sartori'ye (2014:55) göre, Lincoln'un demokrasi tasviri kavramın bütün özelliklerini barındırması bağlamında dikkate değerdir. Bu özellikler; "halk(ın) hükümeti", "halk eliyle hükümet" ve son olarak "halk için hükümet" (Sartori, 2014: 55) şeklinde sıralanabilir. Bu özellikler esas itibariyle "demokrasinin güven belgesi" (Sartori, 2014: 56) olarak görülmekte ve demokrasinin arzulanabilirliğini sağlamaktadır. Yani siyasal bir rejim türü olarak demokrasi, halkı merkeze alan ve halk için var olan bir rejim türünü nitelemek için kullanılmaktadır.

Diğer bir ifadeyle demokrasi, "pratikte halkın büyük çoğunluğunun temsilciliğini yapan yönetim" (Arblaster, 1999: 15) manasına gelir. Aynı doğrultuda liberal demokrasinin öncü isimlerinden olan Barry Holden (2007: 6) demokrasiyi şu şekilde tanımlamıştır: "Demokrasi, halkın tamamının, pozitif veya negatif olarak, genel siyasetle ilgili konularda temel belirleyici kararlar aldığı ve almaya yetkili olduğu bir siyasal sistemdir." Köker'e (1992: 33) göre ise siyasal iktidarı elde etmek amacıyla farklı toplumsal grupların sahip oldukları siyasal tercihleri örgütlü olma yoluyla halkın huzurunda özgür bir ortamda rekabet etmelerine imkân tanıyan siyasal sisteme demokrasi denir.

Demokrasinin belirtilen tanımları doğrultusunda ortaya çıkan belirgin ortak unsur "halk" kavramı etrafında şekillenmektedir. Demokrasiyi benimsemiş toplumlar, despotik ya da monarşik toplumlardan farklı olarak, özellikle karar alma ve kuralların yapım sürecine halkın aktif bir şekilde dâhil olması için tasarlanmış siyasi usullerin özel türlerini oluşturmaktadır. Burada usul ile ifade edilmek istenen "eylemlerin meşruluğunu belirleyen bir sosyal pratiğin kurallarıdır" (Barry, 2012: 479). Dolayısıyla demokrasinin halk için var olduğu ve onu önceleyen bileşeni ihtiva ettiği fikri hayati bir öneme sahiptir. Bu önem muhtemelen demos tarafından yönetim şekli olarak beliren bu kavramın aristokrasi ve monarşi ile bariz bir farklılığa sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Halk yönetimi bağlamında düşünsel temelleri Antik Yunan dönemine kadar giden demokrasinin modern zamanlarda kazanmış olduğu anlam bir hayli farklılık arz etmektedir. Antik Yunan döneminde demos yoksul ve sayıca kalabalık olan nüfusun büyük bölümünü ifade ediyordu ve yönetim sadece yirmi yaş üzeri erkek vatandaşlar gibi belirli bir zümrenin tasarrufu altındaydı. Yunan demokrasi pratiğinde bütün kadınlar, köleler ve yabancılar gibi nüfusun büyük bir kısmının yönetime katılmasına müsaade edilmezdi. Oysa ki modern dönemde bütün halk tarafından yönetim olarak görülen demokraside toplumun sadece belirli bir zümrenin tasarrufu altında olması uygun görülmez. Siyasi olarak örgütlenmiş bir toplumun bütün üyelerinin çıkarlarının savunulması demokrasiye özgü bir erdemdir. Modern zamanların demokrasiye armağanı olarak görülen bu

erdem toplumun bütün üyelerinin çıkarlarını geliştirmeyi amaçlayan tek yönetim biçimi olarak demokrasinin var olduğu gerçeğinden hareket etmektedir (Barry, 2012: 480).

“Halk” kavramı ile ilgili dile getirilen bu durum, demokrasilerde kavramın kapsamına ilişkin önemli bir problem oluşturmaktadır. Demokrasi teorik olarak toplumun bütün üyelerini kapsamalıdır. Bütün üyelerden kasıt “çoğunluk artı azınlıktır” (Sartori, 2014: 53). Yani, “siyasî gücün mümkün olduğunca geniş ve eşit bir şekilde dağıtılmasıdır” (Heywood, 2013: 103). Oysa pratikte bunun karşılığı bulunmamaktadır. Yani, toplumun bazı kesimlerinin siyasal kararlara katılmaları noktasında yeterince ehil olmadıklarına ilişkin bir düşünce hâkimdir. Dolayısıyla onların halk kapsamı dışında tutulması gerekir. Bu kesim, genellikle akli ve fikri melekeleri olgunlaşmamış kişiler – deliler, çocuklar ve bazı durumlarda suçlular da ilave edilerek – olarak ifade edilir. Bireylerin sahip olduğu bu olumsuz durumlar onların temel siyasal karar alma sürecinin dışında tutulmaları için zorunlu bazı nedenlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Erdoğan, 2004: 234-235). Sonuç olarak demokrasilerde halk denildiği zaman anlaşılması gereken “çok oyunculu, çok adımlı ve çok filtreli bir karar alma sürecidir” (Sartori, 2014: 332).

Halk tarafından yönetim düşüncesi üzerine inşa edilen demokrasi, halkın kendi kaderini tayin etmesine imkân tanındığına, kendilerinin ve içinde yaşadıkları toplumun selametini etkileyecek nitelikteki kararların alınmasına katıldığına ya da katılmaya hakkı olduğuna ilişkin durumu ima eder. Halkın katılım süreci farklı durumlarda tezahür edebilir. Katılım örneklerinin ilkini oluşturan doğrudan demokrasi uygulaması, halkın katılımı referandumlardan kitle gösterilerine kadar karar alma sürecine vatandaşların doğrudan doğruya daimî bir şekilde katılmalarını ifade eder. Halka bizzat kendi kaderini tayin etme hakkı sunması bağlamında halk katılımının en doğal ve yalın halini oluşturur. İkinci bir alternatif ve yaygın olarak kullanılan demokratik katılım şekli temsili demokrasidir. Temsili demokrasilerde katılımın temel belirleyicisi oy verme davranışıdır. Yani vatandaşlar oy verme yoluyla bizzat kendi adlarına alınan kararları etkilemekten ziyade kendileri adına karar alacak organları yani temsilcileri seçerler. Seçimlerin rekabetçi olmalarından ötürü oy verme davranışı demokratik bir nitelik kazanır ve kamuyu “işe yaramazları başımızdan atmaya” imkân tanınması bağlamında yöneticileri hesap vermeleri gerekir konuma getirir (Heywood, 2013: 104).

Sonuç olarak, demokrasi kavramı M.Ö. 5. yüzyılda ortaya çıkmış olup günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu zaman dilimi içerisinde çeşitli değer ve kurumsal mekanizmalar kazanarak siyasal bir vasıf elde etmiştir. Bu doğrultuda günümüzde demokrasi “siyasal demokrasi” (Sartori, 2014: 25) ya da liberal demokrasi kavramları ile tanımlanır olmuştur. Hâlihazırda demokratik sistemler bütün insanların farklılıklarını kabul etmekte, farklılıklarla bir arada yaşama imkânı ve halka kendi kaderini tayin etme yetkisi ve fırsatı sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, toplumu meydana getiren bireylerin “söz ve eylem hakkına sahip” olmaları durumunu ifade etmektedir (İşçi, 2012: 113). Bu bağlamda demokrasi çoğunluğun istek ve beklentilerini

karşılamanın yanında azınlıkların hak ve hürriyetlerini koruyup güvence altına alma amacı da taşımaktadır (Yılmaz, 2000: 229). Diğer taraftan demokrasi sahip olduğu temel değer ve kurumsal mekanizmalarla bütünleşince en iyi, en ideal ve bireyi merkeze alan en iyi siyasal rejim türü olarak ortaya çıkmaktadır.

1.3. Demokrasinin Yöntemsel Tanımı: Asgari Koşullar Nelerdir?

Demokrasinin yukarıda belirtilen ilkesel tanımlamalarının yanında yöntemsel tanımlamaları da bulunmaktadır. Bu tanımlamalar demokratik sistemlerin sahip olmaları gereken zorunlu ya da asgari unsurların neler olduğuna ilişkin fikir vermeleri açısından önemlidirler. Lipset (1995: iv) yönetim sistemi olarak demokrasinin sahip olması gereken kriterleri üç farklı kategoride değerlendirmektedir: Birincisi, toplumsal grupların dışlanmaksızın rekabete dayalı olarak hükümet pozisyonları için belirli aralıklarla gerçekleştirilen adil seçimlerin varlığı; ikincisi, vatandaşların etkin katılım mekanizmalarıyla gerek kararlara katılması gerekse liderlerin belirlenme sürecine dâhil olması; son olarak da sivil ve siyasal özgürlükler temelinde siyasi rekabetin ve etkin katılım mekanizmasının güvence altına alınması şeklinde ifade edilebilir.

Schumpeter'in (1954: 229) çok partili seçimlerle ilişkilendirdiği kavramı ise tek boyutlu demokrasi tanımlaması oluşturmaktadır. Yani, bir ülkenin demokratik sayılabilmesi için bulunması gereken asgari koşulun her bir vatandaşın oy kullandığı ve seçimlerde aday olabildiği çok partili adil seçimlerin vuku bulmasıdır. Başka bir ifadeyle demokrasi için genel oya dayalı karar verme süreci ve kurumların varlığı asgari koşul olarak aranmaktadır. Seçimlerin gerçekleştirilmesinde nihai hedef, hükümetin kurulmasıdır. Schumpeter'in tanımlaması usulî bir nitelik taşır ve hemen hemen bütün toplumlarda ortaya çıkabilecek bileşeni ihtiva eder. Schumpeter'in usulî tanımlamasıyla paralel bir tanımlama Adam Przeworski tarafından yapılmaktadır. Przeworski (1991: 9) de demokrasiyi "siyasal partilerin seçim kaybettiği bir sistem" olarak tek boyutlu bir tanımlama şeklinde ele almaktadır.

Schumpeter ve Przeworski'nin demokrasiyi seçimler üzerindeki tanımlamalarına Robert Dahl özgürlükleri ekleyerek kavramı iki boyutlu bir bağlamla ele alma yolunu tercih etmektedir. Dahl modern demokrasi kavramı yerine poliarsşi kavramını kullanmayı önermektedir. Ona göre bir poliarsşide belirli bazı asgari usullerin var olması ve bu asgari şartların varlıklarını sürdürebilmesi için hukuk devleti tarafından her birinin güvence altına alınması gerekli görülmektedir.

Dahl'a (1993: 281) göre poliarsşilerin oluşabilmesi ve güvence altına alınabilmesi için yukarıda belirtilen iki boyuta daha fazla içeriğin kazandırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Dahl (1993: 281) bahse konu iki asgari unsura yedi şart ilave etmektedir (Dahl, 1993: 281; Aktaran Schmitter ve Karl, 1991: 9; Aktaran Sözen, 2018: 61):

1. Seçilmiş görevliler: Hükümet yetkililerinin politika hakkındaki kararları üzerindeki kontrol anayasal olarak seçilmiş yetkililere verilir.
2. Özgür ve âdil seçimler: Seçilen yetkililer zorlama ve şiddetin nispeten nadir olduğu sık ve adil seçimlerle görev başına gelir.
3. Kapsayıcı seçme hakkı: Bütün yetişkinler pratik olarak yetkililerin seçiminde oy kullanma hakkına sahiptir.
4. Mevki için yarışma hakkı: Hükümetin seçimle belirlenen organlarına vatandaşların pratik olarak aday olabilme hakkı vardır.
5. İfade özgürlüğü: Geniş çapta tanımlanan siyasi mülahazalarda vatandaşların ciddi cezai müeyyide ile karşı karşıya kalmaksızın kendilerini ifade etme hakları vardır.
6. Alternatif enformasyon: Alternatif bilgi kaynaklarına ulaşma konusunda vatandaşların özgürlüğü vardır. Dahası, alternatif bilgi kaynakları mevcuttur ve kanun tarafından güvence altına alınır.
7. Örgütsel özerklik: Vatandaşlar ayrıca bağımsız siyasi parti ve çıkar gruplarını da ihtiva eden kısmen bağımsız kuruluş veya organizasyon kurma hakkına sahiptir.

Schmitter ve Karl (1991: 9) prosedürel demokrasinin özünü oluşturmaları ve birçok teorisyen tarafından kabul edilmelerine rağmen Dahl'ın poliarşi için öngördüğü asgari şartları yeterli görmeyerek iki ilave unsurun eklenmesiyle siyasi demokrasinin genişleyeceğini ileri sürmektedirler. Bu unsurlardan birincisi, seçilmiş organların görev tanımlamaları içerisinde kullanabilecekleri anayasal yetkilerini seçilmemiş herhangi bir organın ezici muhalefetine veya tehdidine maruz kalmadan kullanabilmeleri durumudur. Demokrasilerin selameti açısından oldukça önemli görülen bu unsur aslında Dahl'ın poliarşisinin ilk maddesinin somutlaştırılmasının başka bir şekilde dile getirilmesinden ibarettir. Tabii bunun böyle olması onun önemini azaltmaz bilakis artırır çünkü siyasi demokrasilerde temel siyasi kararlar genel oy ilkesine dayalı olarak seçilen yöneticiler tarafından alınır. Bazı durumlarda ordu gibi genel oy ilkesine bağlı olmayan kişi veya kurumların müdahale ve muhalefeti ortaya çıkabilir. İşte bu müdahale ve muhalefet ortamını ortadan kaldırmak ve sivil otorite üzerindeki vesayet yetkisini kırmak amacıyla Schmitter ve Karl böylesi bir şartı vurgulama gereği hissetmişlerdir. İkinci ilave unsur da devletin başka bir siyasi sistem tarafından dayatılan kısıtlamalardan bağımsız bir şekilde kendi kendini yönetebilmesi ve hareket edebilme beceri ve kabiliyetine sahip olması gerektiğini ifade etmektedir (Schmitter ve Karl, 1991: 9-10). Bu şart da poliarşinin yukarıda belirtilen unsurlarının anlam kazanabilmesi için gerekli bir koşul olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Demokrasinin asgari koşulları ile bir ülkenin demokratik olarak nitelendirilebilmesi için gerekli asgari şartların literatürde ele alınış biçimleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu kriterlerin her biri ideal demokrasiye ulaşmak için sacayağı niteliği taşımaktadır. Bunların yok olması ya da yok sayılması toplumu demokratik olmaktan uzaklaştırır. Her ne kadar literatürde ele alınış bakımından farklılıklar bulunuyor olsa da temelde hemen hemen hepsinin hareket noktası aynıdır: "İnsan hakları". Toplumlar demokratik toplumun gereği olan insan haklarına riayet ettiği sürece, hem toplum nezdinde siyasi iktidarın meşruiyeti artmakta hem de demokrasinin kurumsal yapısı kökleşmektedir.

Demokrasinin kurumsal bir yapıya bürünüp temellendirilmesi demokrasinin tercih edilmesi noktasında bazı haklı sebeplerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Erdoğan, 2004: 255). Demokrasiyi uygulanabilir kılan diğer alternatif siyasal rejim türlerinden ayıran ya da onlara nazaran tercihe şayan kılan yararları bulunmaktadır. Mesela, keyfi yönetimlerin iktidardan uzaklaştırılması, temel hak ve hürriyetleri sağlaması, kişisel özgürlüğü azami derecede tesis etmesi, insanların çıkarlarını koruması, vatandaşların kendi kaderlerini tayin etmelerine imkân tanınması, hükümetlere ahlaki sorumluluklar yüklemesi, insani gelişimi desteklemesi, siyasal eşitliği tesis etmeyi amaçlaması, modern temsili demokrasilerin kendi aralarında savaşmaması ve son olarak demokratik toplumların diğer toplumlara nazaran ekonomik gelişmişlik düzeylerinin daha yüksek olması gibi çok önemli yararlar sunmakta olduğu bilinene bir gerçektir (Dahl, 2019: 71-72). İşte bu yararların artmasına ya da yaygınlık kazanmasına imkân tanıyan temel bileşen belki de demokrasinin yukarıda açıklanmaya çalışılan asgari koşullarının hayat bulması ve tecrübe edilmesi ile aşağıda ele alınacak olan demokrasinin temel değerleri ve kurumsal mekanizmalarıdır.

1.4. Demokrasinin Temel Değerleri

Demokrasi durağan bir kavram değildir. O tarihsel süreç ve uygulama deneyimlerine bağlı olarak sürekli değişim ve dönüşüm halindedir. Günümüz demokrasisinin oluşması ve olgunlaşmasında şüphesiz bu serüvenlerin önemi yadsınamaz derecede büyüktür. Bu durum o kadar önemlidir ki demokrasinin sahip olduğu değerler, zamanla onun asgari koşul ve kurumlarından daha önemli kabul edilmesini sağlamıştır. Yani, demokrasinin kurumları araçsal bir nitelik taşıırken demokrasinin değerleri amaçsal bir değer taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle, demokrasinin kurumları demokrasinin değerlerini yaşattığı ölçüde önemlidir. Corry'e göre, modern demokratik değerler birkaç alt başlık altında ele alınıp değerlendirilebilir (Yılmaz, 2000: 81). Bunlar sırasıyla eşitlik, özgürlük, insan hakları, çoğulculuk, katılım, halk egemenliği, hukukun üstünlüğü, genel ve eşit oy prensibi şeklinde sıralanabilir. O halde kısaca bunların ne ifade ettiklerine bakmakta yarar vardır.

Demokrasinin en temel değerlerinden biri eşitliktir. İnsanların eşit olmaları gerektiğine ilişkin düşüncenin yanında demokratik bir toplumun varlığını sürdürmesinde de önemli bir koşul olarak değerlendirilmektedir (Erdoğan, 2004: 249). Ancak Yılmaz'ın da (2000: 85) belirttiği gibi eşitliğin değerlendirilmesinde görüş ayrılıkları bulunmaktadır: Kimisi eşitliği “kanun önünde eşitlik ve oy verme eşitliği” ile sınırlandırarak dar yorumlama yoluna başvururken kimisi de eşitliği farklılıkların ortadan kaldırıldığı toplumda her bir bireyin aynı düzeyde olması gerektiğine ilişkin görüşü benimseyerek kavramın kapsamını genişletme eğilimi sergilemektedir. Eşitlik üzerine ilk görüş kendisini 17. yüzyılda hiçbir kimsenin kanun önünde ayrıcalığa sahip olamayacağını ifade eden “kanun önünde eşitlik” biçiminde göstermiştir. Eşitliğin dar yorumlamasıyla ele alınan kavram dil, din, ırk, cinsiyet, ekonomik durum gibi faktörlere bağlı olarak hiç kimsenin özel ayrıcalıklarla donatılamayacağını ve kanun karşısında çeşitli imtiyazlara sahip olamayacağını ifade

etmektedir. Dolayısıyla demokratik toplumda eşitlik, kanun karşısında gerek yöneten gerekse yönetilen arasındaki statü farklılıklarını ortadan kaldırma amacı gütmüş, her birinin aynı kurallara ve yaptırımlara tabi tutulmasını amaçlamıştır (Çaha, 2017: 322). Bu minvalde klasik demokrasinin en önemli kazanımı eşitliğin kanun önünde eşitlik olarak yorumlanmasını sağlamış olmasıdır (İşçi, 2012: 36). Ancak, kanun önünde eşitlik toplumdaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için yeterli koşul değildir. Dolayısıyla kanun önünde eşitliği siyasal eşitlik takip etmiştir. Siyasal iktidarı elde edecek kişilerin seçimi ve karar alma süreçlerinde her bir bireyin aynı haklara sahip olması gerektiğini ifade eden siyasal eşitlik, genel ve eşit oy ilkesinin benimsenmesiyle birlikte halka dayalı demokratik rejimlerin yaygınlığını tetiklemiş ve eşitlik yönünde önemli gelişmelerin yaşanmasını hızlandırmıştır (Duman, Yavuz ve Karakaya, 2011: 74). Dolayısıyla eşitlik pratik yönden iki anlamı ihtiva etmektedir: “ya egemenliğe katılma, yani oy hakkı, ya da kanun önünde eşitlik” (Aron, 1976: 41).

Demokrasinin en temel ilke ve değerlerinden bir diğeri de şüphesiz özgürlüktür (Arblaster, 1999: 132-133). Bu değer o kadar önemlidir ki onun varlık derecesine bağlı olarak bir ülkenin siyasal rejiminin demokratik olup olmadığına karar verilebilir (Demir, 2010: 601; Bouthoul, 1975:95-97). Temel haklar içerisinde yer alan özgürlük, demokrasilerde vatandaşlara her dilediğini yapmaktan ziyade, yasal sınırlar dâhilinde başkalarının temel hak ve hürriyetlerine zarar vermeksizin hareket etme kabiliyeti sunmaktadır. Dolayısıyla özgürlük, “sınırlamaların veya engellerin olmaması”dır (Barry, 2012: 330). Özgürlük belirtilen sınırlara riayet ettiği ölçüde dilediğini düşünme ve dilediğini yapabilme hakkına sahip olma şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda kişinin kendisini gerçekleştirmesinde önemli bir koşul olarak değerlendirilir. Kısacası, o “mutluluğun ve iyi halin temelidir” (Heywood, 2012: 198). Bireyin özgürce gelişmesi ve kendini gerçekleştirmesi de zaten demokrasinin temel amacıdır (Duman, Yavuz ve Karakaya, 2011: 89). Öte yandan demokrasilerde özgürlük, belirli bireylere tanımlanmaktan ziyade toplumu oluşturan her bir ferde mal edilir ve herkes tarafından kullanılması istenir. Bu da özgürlüğün eşit bir şekilde dağıtılması gerektiği düşüncesinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yani, toplumu meydana getiren bireylerin sosyo-ekonomik durumlarına bakmaksızın herkesin eğitim, sağlık, haberleşme, ifade ve düşünme gibi özgürlüklerden yararlanma hakkına sahip olduğundan söz eder. Özgürlüğün böylesi bir fonksiyona sahip olması onu eşitliğe doğru yöneltir ve insanlar arasındaki adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin ortadan kalkmasına yardımcı olur. Bu da özgürlük ile eşitlik arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermesi bakımından dikkate değerdir (Sartori, 2014: 414; Güneş, 2013: 89).

İnsan hakları sahip olduğu değer itibariyle her zaman demokrasinin merkezî teması olmuştur. İnsanın sırf insan olmasından dolayı doğuştan sahip olduğu hakları ifade eden bu kavram, “doğal ve modern hakların seküler versiyonunu” (Heywood, 2013: 387) oluşturmaktadır. Bu haklar o kadar değerlidirler ki hiçbir zümreye atfedilemeyecek kadar evrensel, başkasına devredilemeyecek kadar da temel bir nitelik taşır. Demokrasi kavramının tanımlanmasında temel hak ve hürriyetlere

yer verilmesi ve onların güvence altına alınması insan haklarına ne denli önem verildiğini göstermektedir (Demir, 2010: 603). Siyasi iktidar mücadelesinin nihai amacı doğal ve elinden alınmaz nitelik taşıyan insan haklarını güvence altına almaktır. Bu açıdan bakıldığı zaman demokrasinin amacı iktidar mücadelesi olmaktan ziyade insan haklarıdır. Bu doğrultuda modern devletlerin anayasalarının büyük bir çoğunluğu devletin kurumsal mekanizmaları ve görev dağılımlarını tanımlamadan önce insan haklarının niteliğine atıfta bulunur. Bireyi merkezi bir değer gören ve onun mutluluğunu hedefleyen modern demokratik teori insan haklarını korumayı demokrasinin ilk ve belki de en önemli amacı olarak addeder (Newton ve Deth, 2014: 40-41). Diğer taraftan Çaha'nın (2017: 318) da belirttiği gibi, demokrasilerde mutlak bir nitelik taşımayan milli irade başlı başına meşruiyet ölçütü taşımaz. Klasik demokrasi anlayışında meşruiyetin temel ölçütü olan milli irade anlayışı, modern demokrasilerin ortaya çıkmasıyla beraber önemini insan haklarına bırakmıştır. Dolayısıyla insan haklarına aykırı bir nitelik taşıyan milli irade tecellisinin meşruluğu şüpheli görülmektedir. Sonuç olarak insan hakları milli iradeye göre önceliği olan bir değerdir. Milli irade politikaları gerçekleştirilirken meşrulaştırma aracı olarak insan haklarına göre hareket etmek gerekmektedir (Çaha, 2017: 318). Son olarak, insan haklarının güvence altına alınması demokrasilerde barışçı rekabetlerin ortaya çıkmasına imkân tanır. Taraflar arasında siyasi rekabetin misilleme tehdidi olmaksızın gerçekleşmesi sağlanır. Dolayısıyla siyasal rekabet sürecine katılım taraflar için temel bir hak olarak değerlendirilmeli ve tarafların meydan okumalarına müsaade edilmelidir. Bu şekilde demokrasi hem kazananların hem de kaybedenlerin onayını alır ve Lincoln'un tanımladığı gibi halkın, halk tarafından halk için yönetimi şeklinde siyasal rejim türü olarak uygulanma alanı bulur (Newton ve Deth, 2014: 40).

Demokratik teorinin arzulanan bir diğer değeri de çoğulculuktur. Modern zamanda küreselleşmeyle birlikte farklı kültürlerin, farklı yaşam biçimlerinin ve hatta farklı ahlaki taleplerin temsil ettiği hayat tarzları aynı ortamda bulunur olmuştur. Bahse konu birliktelik ise onların bir arada yaşama ya da yaşayabilme sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu minvalde, demokratik teori liberal bir bakışla problemi ele almış ve çoğulculuk anlayışının benimsenmesiyle problemin üstesinden gelinebileceğini ileri sürmüştür (Arblaster, 1999: 108-109). Bu durumda farklılıkların aynı potada erimesinden ziyade onların birlikte yaşamasına imkân tanıyacak çoğulculuğun demokratik bir değer olarak benimsenmesi gerekli görülmüştür (Coşkun, 2014: 202). Demokrasinin temelini oluşturan çoğulculuk, insani iyilerin değerli olduğunu ve hepsinin eşit saygıyı hak ettiğini kabul etmekle birlikte “insanların izleyebilecekleri farklı amaçlarının var olabileceğini ama yine de onların birbirlerini anlayabilen, birbirine sempati duyabilen birbirinden ışık alabilen tamamıyla rasyonel insanlar olduklarını” savunur (Coşkun, 2014: 203). Bu amaçla çoğulculuk, farklılıklara rağmen birlikte yaşama arzusunun ve birlikte karar alma sürecinin ortaya çıkmasını ve pekişmesini sağlamaktadır (Duman, Yavuz ve Karakaya, 2011: 100-101). İdeolojik dogmatizme karşı olan çoğulculuk ilkesine göre içinde bulunulan toplumda karşılaşılan farklılıklar toplumun doğal yapısından kaynaklanmaktadır. Demokratik toplumun gereği olarak görülen bu farklılıklar zaman zaman çeşitli çatışmalara veya problemlere yol açacağı beklenmektedir. Bu durumda demokratik

sistemden arzulanan, sorunların ortaya çıkmasına yol açan sebepleri ortadan kaldırmasından ziyade onların barışçı bir ortamda yaşamalarına imkân tanıyacak çözümler üretmektir (Coşkun, 2014: 202). Diğer taraftan, demokratik toplumda herhangi bir tehdide maruz kalmaksızın devletin taraflar arasındaki ihtilafları, problemleri veya sorunları çözerken tarafsız bir hakem olarak rol oynaması beklenmektedir. Bu doğrultuda devlet farklılıkların birbirlerine zarar vermelerini engelleyecek refleksler geliştirmelerini amaçlar. Aksi halde, toplumun çoğulcu yapısı ortadan kalkar ve biri öteki üzerinde tahakküm kurar (Coşkun, 2014: 203).

Demokrasilerde çoğulculuğun anlam ve değer kazanabilmesi, halka sunduğu fırsatların vücut bulabilmesi, ancak demokrasinin bir başka değeri olan katılım ile anlamlı hale gelebilir. Dolayısıyla katılım, demokratik kazanımların hayata geçirilmesi bağlamında önemli bir rolü üstlenmektedir (Duman, Yavuz ve Karakaya, 2011: 101). Demokrasinin temel ilkelerinden ve değerlerinden biri olarak katılım, yalnızca halkın kendini yönetecek kişileri seçmesinden ibaret değildir. Aynı zamanda o, siyasi iktidarın politikalarına karar alma sürecinde halkın sahip olduğu çeşitli örgütler yoluyla katılımı, etkilemesi ve değiştirmesi anlamına da gelmektedir (Demir, 2010: 603). Kısacası katılım, halkı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen sosyal veya politik kurumların almış oldukları kararlara halkın dâhil olması şeklinde değerlendirilmektedir (Yayla, 2011: 102). Katılımcılığın en yaygın uygulama sahası olarak bilinen Batı Avrupa’da hemen hemen bütün meslek grupları, toplumsal tabakalaşmanın her bir ferdi farklı seviyelerde örgütlenme hakkına sahiptir. Örgütlenme federasyon ve konfederasyon olmak üzere farklı düzeylerde gerçekleşebilir. Dolayısıyla örgütlerin üye sayıları ve hükümetlerin politikaları etkileme düzeyleri oldukça güçlüdür. Hatta bazı düzeylerde örgüt büyüklüğünün siyasal iktidar değişikliğine yol açacak düzeyde olabileceği de ifade edilmektedir (Demir, 2010: 603).

Demokrasinin temel değerleri arasında kavramın etimolojik anlamıyla doğrudan ilişki içerisinde olan ilke halk egemenliği ilkesidir. Bu açıdan halk egemenliği demokrasi için çok önemli bir değere sahiptir. Zaten halk egemenliği kavramı üzerine bina edilmeyen çağdaş bir rejimin varlığından bahsetmek oldukça güçtür (Aron, 1976: 40). Modern demokrasilerde halk kendi egemenliğini temsil mekanizmaları aracılığıyla gerçekleştirir. Temsil mekanizmasının önemli rol oynadığı bu aşamada demokrasinin kurumlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kurumların başında şüphesiz siyasi partiler gelmektedir. Halk iradesini bu partiler aracılığıyla yansıtır. Siyasal iktidarın kimler tarafından elde edileceğinden karar alma süreçlerinin nasıl cereyan edeceğine kadar pek çok konuda halk bizzat kendi iradesini ortaya koyar. Dolayısıyla halk, yönetimin kimlerden oluşacağına karar verebileceği gibi nasıl yönetileceğine de karar verme hakkına sahiptir (Çaha, 2017: 317). Diğer bir ifadeyle, halk egemenliği anlayışında egemenlik somut bir nitelik taşır. Yani, belirli bir zaman diliminde toplumu oluşturan bireylerin kullanımına aittir. Dolayısıyla, egemenliğin bir parçasına sahip olması açısından her bir bireyin oy kullanması bir hak olarak değerlendirilir (Kapani, 2007: 79-80). Kısacası, halk egemenliği anlayışında gerçek fiziki bir varlığa sahip olan bireyler ya da vatandaşlar siyasete dâhil olma bağlamında hem temsilcileri hem de bizzat kendi

varlığını doğrudan ve aracısız olarak kullanabilir. Bu açıdan halk egemenliği “referandum, halkoylaması, plebisit gibi yarı-doğrudan demokrasi yöntemlerinin kullanılmasına” imkân tanımaktadır (Kapani, 2007: 80-81).

Genel ve eşit oy ilkesi demokratik teorinin başka bir değerine karşılık gelmektedir. Temsili demokrasinin uygulandığı ülkelerde genel oy ilkesi, vatandaşların seçme hakkı elde etmesiyle birlikte oy hakkını özgürce kullanabilme yetkisine sahip olduklarını ifade etmektedir. Temsili demokrasilerde seçmenler arasında herhangi bir farklılık gözetmeksizin seçme hakkına ehliyeti bulunan bütün vatandaşların sahip oldukları oyların aynı değerinde hesaplanması da eşit oy ilkesi ile ifade edilmektedir. Genel oy prensibi vatandaşlara siyasete katılma imkânı tanımakla birlikte siyasal iktidarın kimlerden oluşacağına ve iktidar değişiminin demokratik yolla gerçekleşebileceğine de olanak sağlamaktadır (İşçi, 2012: 43). Bu açıdan genel ve eşit oy ilkesi demokrasi için temel değer niteliği taşımaktadır. Ayrıca genel oy hakkı “modern demokrasiyi ilk demokrasilerden ayıran en belirgin özellik” olma niteliğine sahiptir (Dahl, 2019: 101). Demokrasinin oluşma aşamasından gelişme aşamasına kadar ki dönemde demokrasi çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar içerisinde muhtemelen en önemli olanı kısıtlı oy uygulamasının varlığıdır. Modern demokrasilerin ortaya çıkmasına kadar oy kullanma hakkı servete, mülkiyete, eğitim düzeyine, cinsiyete ve etnik kimliklere kadar pek çok farklı koşula bağlı olarak uygulanmaktaydı. Genel oy ilkesinin kabul edilmesi ile beraber ayrıcalık unsuru oluşturan bu faktörlerin hepsi ortadan kaldırılarak belli şartlara erişmiş her bir vatandaşın genel oy kapsamında eşit oya sahip olduğu benimsenmiştir. Bu durum da demokrasinin temel bir koşulu olarak kabul edilegelmiştir. Aksi durumda demokrasinin varlığından söz edilemeyeceği dile getirilmektedir (Ateş, 1976: 158).

Son olarak siyasal bir rejim türü ve yaşam biçimi olarak demokrasiden bahsedebilmek için yukarıda ele alınan değerlerin yanında hukukun üstünlüğü de temel bir değer olarak ele alınması gerekmektedir. Siyasal ve toplumsal bağlamda güçlü konumda bulunan bireylerin keyfi yönetim sergilemelerine karşı hukukun üstünlüğü prensibi caydırıcı bir rol oynamaktadır (Newton ve Deth, 2014: 73). Demokrasilerde en üstün norm olarak benimsenen hukuk, “herkes için ve herkesi bağlayıcı bir karaktere sahiptir” (Çaha, 2017: 318). Etimolojik olarak hak kavramından türeyen hukukun temel amacı, bireysel hak ve hürriyetleri güvence altına almak ve adaletin tesis edilmesini sağlamaktır. Ancak, ifade edilmelidir ki hukuk devleti ile hukukun üstünlüğü kavramları aynı manayı ihtiva etmemektedirler. Başka bir ifadeyle, hukuk devleti hukukun üstünlüğü kavramından çok daha geniş bir manaya sahiptir. Hukuk devleti, hukuku olan devleti ifade ettiği gibi aynı zamanda hukukun üstün ve egemen olduğu bir rejim türünü tasvir etmek için de kullanılır. Burada dikkat edilmesi gereken husus hukuk ile herhangi bir hukukun ifade edilmeyişidir. Yani hukuk, “bireyler için öncelikle devlet gücü karşısında hukuk güvenliği sağlayan ve evrensel standartlara uyumlu olan bir hukuktur” (Duman, Yavuz ve Karakaya, 2011: 102). Bireysel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması ile dış tehditlere karşı koruması açısından önemli olan hukukun üstünlüğü

ilkesi, bireylere devlet otoritesi karşısında güvence sunmaktadır. Bu şekilde birey ile devlet arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı bir zemin üzerine inşa edilme olanağı artmakla birlikte hukuka uymak bakımından birey ve devleti eşit konuma getirmektedir.

1.5. Demokrasinin Kurumsal Mekanizmaları

Yukarıda da ifade edildiği gibi siyasal rejim türü olarak demokrasinin arzulanmasını sağlayan faktörlerin başında demokrasinin sahip olduğu temel değerler yer almaktadır. Demokrasinin değerleri amaçsal bir nitelik taşıdığından dolayı araçsal nitelik taşıyan demokratik kurumlarından daha önemlidirler. Yani, demokrasiyi demokrasi yapan değerleridir. Lakin değerleri güvence altına alıp koruyan demokrasinin kurumlarıdır. Kurumlar, insan ihtiyaçlarını gidermek üzere oluşturulmuş örgütlü bütünlükler (İşçi, 2012: 23) olmalarından ötürü toplumsal hayatın şekillenmesi ve demokrasinin biçimlenmesinde önemli bir konuma ve işleve sahiptirler. Bu aşamada demokrasinin kurumlarını ele almak demokrasi kavramının anlaşılabilirliğini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu bağlamda sırasıyla anayasacılık, parlamento, siyasi partiler, muhalefet ve sivil toplum gibi çeşitli kurumsal mekanizmalar üzerinde durulacaktır.

Anayasa devlet mekanizmasının işlerliğinden, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasına kadar çeşitli düzenlemelerin meydana getirildiği bütüne denir. Anayasa devletin kuruluş yapısını, organlarını ve organların birbirleri ile olan ilişkilerini, temel hak ve hürriyetler bağlamında bireylere yüklenen sorumluluklar ve bu sorumlulukların niteliğinin sınırlarını belirler. Anayasa demokratik devletin en üst kanuni metni olduğundan hiçbir kanuni düzenleme ona aykırı bir niteliğe sahip olamayacağı gibi hiçbir kurum da anayasaya aykırı harekette bulunamaz. Bu, demokratik toplumun en önemli kazanımlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Kısacası anayasacılık, “hukuk devleti, iktidarın bölünmesi ve birey hakkı ve hukukun üstünlüğü” kavramları ile özetlenebilir (Yılmaz, 2000: 86).

Fikri temelini liberal düşünürlerin oluşturduğu anayasacılık, siyasal iktidara karşı bireysel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması için geliştirilen bir mekanizmadır. Bu mekanizma ile siyasal erkin sınırlandırılması amaçlanmaktadır. Yani hedef, liberal devlet geleneğine bağlı olan sınırlı devlet anlayışının ortaya çıkmasını sağlamaktır. Sonuç olarak devlet erkinin sınırlandırılması için kurumsal bir nitelik taşıyan mekanizmaya ihtiyaç duyulmuştur. Anayasacılık bu ihtiyacı karşılayacak temel bir enstrüman olarak geliştirilmiştir. Nihayetinde bu enstrüman ile siyasal iktidarın totaliter bir niteliğe bürünmesini engelleyip ve/veya varsa totaliter niteliklerini ortadan kaldırıp siyasal iktidarın gerçek bir demokratik vafa erişmesi amaçlanmaktadır. Bu noktada, “Anayasaya neden bu kadar önemli bir rol üstlenmiştir?” ya da “Siyasal iktidarı sınırlandırmak neden gerekli görülmüştür?” gibi sorularla karşı karşıya kalılabilmektedir. Tarihsel tecrübeler ve yakın dönem insan deneyimleri göstermektedir ki siyasal iktidarlar hak ihlali gerçekleştirmeye meyilli yapılardır. Bu sebepten dolayıdır ki iktidar erkinin sınırlandırılması ya da faaliyet alanının

belirlenmesi demokratik toplumun bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde bir denge ve denetleme mekanizması olarak demokrasi anayasa aracılığıyla siyasal iktidar üzerinde sürekli bir denetleme imkânı sunmaktadır. Diğer taraftan siyasal iktidarın hukuku aleyhine veya kötüye kullanma durumu da söz konusu olabilmektedir. Bu gibi keyfiyetlerin ortadan kaldırılması için anayasal yapılara ihtiyaç duyulmuştur. Nihayetinde anayasa siyasal iktidara hareket alanı belirlemesi açısından önemli bir görevi yerine getirmektedir. Çoğunluğun iradesini ve tercihlerini sınırlandırma gayesi güden anayasacılık, “demokrasi kaynağıyla ve katılımın genişletilmesiyle ilgili” (Erdoğan, 2004: 10-24) de çeşitli amaçlar taşır. Koruyucu mekanizma geliştirmekle birlikte, halkın siyasal iktidar üzerindeki denetimini de artırmayı ya da denetim yetkisi kazandırmayı da amaçlamaktadır. Son olarak, anayasa demokratik toplumda herkes için bağlayıcı olan adil ve tarafsız kuralları koyar. Bu kurallarla herkesin “eşit şartlar altında” rekabet etmesine imkân tanınır (Newton ve Deth, 2014: 73).

Demokrasinin varlığını gösteren ve onun taşıyıcılığını yapan temel kurumlardan bir diğeri de parlamentodur. Modern demokratik düşüncenin ortaya çıkması parlamentoya ve kuvvetler ayrılığı prensibine dayanmaktadır. Parlamento bu bağlamda merkezî hükümet konumunda bulunan siyasal iktidarın yetkilerinin sınırlandırılması gerektiği düşüncesinden hareketle demokrasi için kazanımlar sağlamıştır. Bu açıdan demokratik düşüncenin oluşup olgunlaşması için parlamento önemli bir fonksiyona sahiptir. Ayrıca, halkın eşit oy ilkesine göre oluşturulan parlamentoların temsil ve karar alma merkezi gibi rollere sahip olması onun önemini daha da arttırmaktadır (Yılmaz, 2000: 130). Yasama organını oluşturan parlamentolar demokratik meşruluğun en dolaysız formunu oluşturmaktadır. Sahip oldukları yetkileri diğer anayasal organlar gibi yasaların belirlemiş olduğu sınırlar dâhilinde kullanmak durumundadırlar. Dolayısıyla parlamentolar yetkilerini nihai olarak belirleme hakkına sahip değildir. Lakin, “*parlamentonun üstünlüğü*” durumu söz konusudur. Parlamentonun üstünlüğü ilkesi parlamentonun sahip olduğu yetkilerin sınırsızlığından ziyade devletin diğer kurum ve kuruluşlarına karşı olan üstünlüğünü belirtmek için kullanılmaktadır (Erdoğan, 2004: 86). Onun üstünlüğü ise halk iradesinin tecelli merkezi olmasından ileri gelmektedir.

Siyasi partiler demokrasinin en temel kurumlarından biri olarak kabul edilmektedir (Dalh, 2019: 102). Bu amaçla onlar, siyasal iktidarı elde etmek ya da ona ortak olmak amacıyla belirli bir program etrafında sürekli olarak aynı amaca yönelen insan topluluğu şeklinde tanımlanmaktadır (Kapani, 2007: 176). Modern demokrasilerin ortaya çıkmasında çok önemli bir role sahip olan siyasi partiler, demokrasinin varlığı ile ilişkilendirilmektedirler. Gerçekten de demokratik sistem, “çoğu kez bir parti sistemi olarak işlemektedir” (Sartori, 2014: 190). Tarihte ilk defa “milyonlarca insanı ulusal siyasal sürece dâhil ede[n]” siyasal partiler, modern dönemin “kilit mobilize edici aygıtı” olarak demokratik teoride önemli bir konum elde etmiştir (Hague ve Harrop, 2014: 199). Çağdaş demokrasilerin pratiği doğrudan demokrasiden çok temsili demokrasiye dayanmaktadır. Bu yüzden siyasi partilere önemli görevler düşmektedir (Ateş, 1976: 148). Yani, onlar halkın siyasete

katılımına imkân tanıyan temel kurumsal yapılarıdır çünkü siyasi partiler genel ve eşit oy ilkesinin benimsenmesiyle beraber büyük toplumsal kesimlerin siyasal yaşamda boy göstermelerine yol açmıştır (Sezen, 1994: 56). Diğer taraftan siyasal partiler çoğulcu siyasetin hem temel unsurları hem de güvenceleri olarak görülmektedir. Toplumdaki her nevi çoğulculuğun siyasal alana aktarılmasında ve temsil edilmesinde önemli bir rolü üstlenmektedirler. Meşru ve özgür bir şekilde faaliyetlerini sürdüren siyasal partilerle “toplumdaki farklı çıkar, yönelim ve düşüncelerin bastırılması zorlaşır” (Erdoğan, 2004: 295). Başarılı ve istikrarlı bir demokrasinin ayırt edici en önemli özelliği seçim zamanında iktidarın barışçı yollarla devredilmesidir. Aynı şekilde partiler siyasal liderleri de özgür ve adil şekilde gerçekleştirilen seçim sonuçlarına göre hareket etmeye zorlar (Newton ve Deth, 2014: 281). Yani, siyasi partiler demokratik olmayan herhangi bir yola başvurulmayı engeller bir fonksiyona sahiptir. Dolayısıyla demokrasilerde siyasi partilerin temel amacı iktidarı yasal yoldan elde etmektir. Bu doğrultuda siyasal partiler demokratik yaşamın vazgeçilmez temel kurumlarından biri olarak görülür. Diğer taraftan da siyasal partiler iktidarın paylaşılması ya da korunması konusunda meşru kurumsal mekanizmalar olarak değerlendirilmektedirler (Duman, Yavuz ve Karakaya, 2011: 99). Bu sebepten dolayıdır ki demokrasinin yaşaması için vazgeçilmez olarak görülen siyasi partiler anayasal kurumlar olarak kabul edilmektedir.

Demokrasinin bir diğer kurumsal yapısını muhalefet oluşturmaktadır (Heywood, 2012: 290-291). Muhalefet o kadar önemlidir ki onun ortadan kaldırılması demokrasinin yokluğunu beraberinde getirir (Ateş, 1976: 141). Demokrasileri diğer siyasal rejimlerden ayıran temel özelliklerden biri de işte bu meşru muhalefet anlayışının demokratik yaşamda yaşamasına imkân tanınmasıdır. Demokratik toplumda şiddete başvurmaksızın “alternatif görüşler, düşünceler, öneriler, değerler, yaşam biçimleri, inançlar ve felsefeler” özgür bir şekilde yaşam alanı bulur (Çaha, 2017: 320). Meşru muhalefet ortamı böylesi bir özgürlükçü yaşam alanını sağlamaktadır. Dolayısıyla muhalefet demokrasilerin temel değeri olan çoğulculukla ilişkilendirilebilir ve onun siyasal alandaki yansıması olması bağlamında ele alınabilir. Demokrasilerdeki meşru muhalefet anlayışı aynı zamanda siyasal iktidarın meşru ve yasal yollardan değişimine yol açan siyasal muhalefetin varlığına imkân tanımaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi demokratik sistemler çok partili siyasal yaşama sahiptir. Muhalefette bulunan kesimler siyasal iktidarı denetlemenin yanında iktidara yürümek için kendi programlarının tanıtılmasını da sağlayabilir. Yeterince rızaya ulaşma durumlarında da siyasal iktidara sahip olurlar. Bu iktidar değişimi kansız ve barışçı bir yöntemle gerçekleştiriliyor olması yalnızca demokratik rejimlerde mümkündür (Çaha, 2017: 320).

Demokratik düşüncede yer alan diğer bir kurum da kolluk kuvvetleridir. Kolluk kuvvetleri demokratik toplumu iç ve dış tehditlere karşı korumak amacıyla oluşturulmuş birimlerdir (İşçi, 2012: 27). Bunlar polis güçleri olabileceği gibi askeri güçler de olabilir. Dış tehditlere karşı askerin, iç tehditlere karşı da polisin silahlı güç olarak bulunması demokrasinin güvencesi olarak görülebilmesine karşılık bazı durumlarda da demokrasi için bir tehdit unsuru olarak belirmektedir.

Özellikle demokrasinin kesintiye uğramasına yol açan müdahaleler sonucunda güvenlik güçlerinin demokrasilerdeki yeri konusunda çeşitli tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Konumuzun kapsamı dışında olduğu için bu tartışmalara değinmeden kısaca şunu belirtmekte fayda vardır: Tarihsel deneyimler göstermiştir ki askeri müdahaleler demokrasiyi kesintiye uğratmış, demokratikleşme süreçlerini olumsuz yönde etkilemiş ve sivil idareciler üzerindeki hakimiyetler demokratik kazanımların kaybedilmesine yol açmıştır. Nihayetinde demokrasilerde halk egemenliğinden söz edebilmek için halk iradesinin üstünde herhangi bir iradenin bulunmaması gerekir. Modern demokrasilerde siyasal iktidar “sivil” bir iktidar olmakla birlikte gücünü güvenlik güçlerinden değil hukuktan alır (Tanilli, 2000: 475). Bu minvalde demokrasiyi diğer siyasal rejim türlerinden daha değerli ve arzulanabilir kılan özellik, gücünü ve kaynağını halktan ve hukuktan alıyor olmasıdır.

Demokrasinin kurumsal yapılarından bir diğerini de sivil toplum oluşturmaktadır. Larry Diamond’a (1997: 5-7) göre sivil toplum, devlet ve özel sektörler arasında üçüncü bir sektör olarak organize olmuş nizami olarak faaliyetlerini sürdüren örgütlü hayatın bir alanıdır. Tamamen serbest ve gönüllü oluşan bu alanlar devletin doğrudan denetimi dışında işlevlerini yerine getirmektedir. Temel hak ve hürriyetlerin savunucusu olmakla birlikte siyasal iktidarın sahip olduğu resmî ideolojinin dışında doğal haklar konusundaki eksiklik ve kusurları dile getiren kuruluşlardır (İşçi, 2012: 29). Bu minvalde sivil toplum, demokrasi açısından önemli bir fonksiyonu ifa etmektedir. Modern demokrasi niteliğini taşıyan liberal demokrasilerde özel ile kamu arasında bir ayırımın varlığı sürekli olagelmıştır. Bu ayırım arasındaki arabulucu ya da arabuluculuk rolünü üstlenen kurumsal mekanizma sivil toplumdur. Sivil alan olarak değerlendirilen sivil toplum tarihsel gelişim içerisinde gönüllülük üzerine inşa edildiğinden dolayı demokrasilerde her zaman değerli ve arzulanabilir olmuştur. Temel hak ve hürriyetler ile kişisel gelişimin karşısında tehdit olması bakımından özellikle ahlaki ve kişisel sorunlardan dolayı devlete karşı sürekli bir olumsuzluk atfedilmiştir. Yani, devlete karşı meşru ve yasal bir direniş cephesinin açılmasına imkân tanınmıştır. Bu olumsuzluk ya da direniş durumunun ortaya çıkmasını ya da oluşmasını sağlayan kurumsal yapı sivil toplumdur (Barry, 2012: 73). Diğer bir ifadeyle sivil toplum hem kamusal hem de toplumsal alan olarak görülmektedir. Kamusal alandır çünkü hem devlet hem de piyasa dışında başka bir alan olarak vardır. Toplumsaldır çünkü siyasal iktidara karşı sorgulayıcı ve zorlayıcı bir rol oynar (Alemdar, 2018: 178). Yayla’ya (2011: 176) göre, birey ile devlet arasında bulunan ve ara yapılar olarak beliren sivil toplum, “birlikler kompleksi”dir. Dolayısıyla o etnik, dinsel ve dilsel farklılıklara bakmaksızın gönüllülüğün oluşturduğu birlikteliği ifade eder. Bu birlikteliklerin oluşumunda örgütlenme özgürlüğü ve hoşgörü temel esastır. Dolayısıyla böylesi yapıların varlığı demokratik toplumlarda halk üzerindeki vesayetçi yapıların veya oluşumların ortaya çıkmasını engelleyici rol oynadığı düşünülmektedir. Bu sebepten, sivil toplum demokrasilerin pekişmesi ve konsolide edilmesinde önemli bir işleve sahiptir.

Sivil toplum çok eski dönemlerden günümüze kadar çeşitli biçimlerde varlığını sürdürerek önemli bir hal almıştır. Lakin demokratik rejimlerde onun önemi daha da artmıştır çünkü

demokrasilerde katılım problemlerinin aşılmasında sivil toplum önemli bir rol oynamıştır. Toplumun tekelleşmesi, tek tipleştirilmiş yaşam biçimlerinin ve alışkanlıklarının ortadan kaldırılmasına yol açmakla birlikte sivil toplum çeşitliliği ve farklılığı temsil etmesi açısından yadsınamaz bir değere sahiptir. Benzer şekilde, sesini duyurmak isteyen halka ve toplumsal gruplara taleplerini kanalize etme imkânı sunmuş, çoğulculuğun yeşermesine mümbit bir zemin hazırlamıştır. En önemlisi de sivil toplum örgütleriyle toplumun ya da siyasal iktidarın etnik, dinsel veya otoriter nitelikler tarafından örgütlenme alanı haline gelmesi imkânı ortadan kaldırılmıştır (İşçi, 2012: 30). Sonuç olarak sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla toplumsal ve siyasal bağlamda vesayetçi düşüncenin gelişmesi engellenmektedir.

Görüldüğü üzere demokratik teori şu ana kadar bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu amaçla geleneksel demokratik düşüncenin ya da demokratik teorinin arzulanmasını sağlayan temel değerler ve taşıyıcılığını sağlayan kurumsal mekanizmalar açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan bu açıklamalar doğrultusunda demokrasinin sıradan bir kavram olmadığı onun birçok değer yükü ile yüklü olduğu ve birçok parametreye sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, demokratik teorinin klasik tanımı olarak görülen “halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” anlayışı 1930’lu yıllarda elit teorilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte tartışma konusu olmaya başlamıştır. Bu teorilerle birlikte demokrasi ve elitizm ilişkisine dair birbiri ile çelişir nitelikte farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımların özünü “toplumu gerçekten kimin yönettiği” sorusunun sorulmasına ve alternatif cevapların üretilmesine dair fikirler oluşturmuştur. Bu da demokrasinin bilinen geleneksel anlamının yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Bu minvalde elit teorilerinin ele alınması çalışmaya kuramsal çerçeve sunan vesayetçi demokrasi açısından oldukça önem arz etmektedir çünkü vesayetçi demokrasi tıpkı elit teorilerinin savunusunu yaptığı gibi demokratik yönetimin özünde elitçi söylemlerin var olduğu ve elitist yönetimin meşruluğu konusunda çeşitli gerekçeleri barındırmaktadır.

1.6. Demokrasi Elitizm İlişkisi

Çalışmanın bu kısmında demokrasi elitizm sorunsalı ele alınmaktadır. Bu doğrultuda demokrasinin gerçekten bir “halk iktidarı” ya da “çoğunluk yönetimi” olduğuna dair temel tezler sorgulanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, klasik demokratik teorinin halk iktidarı olarak ele aldığı demokrasi kavramı demokrasi elitizm sorunsalı bağlamında klasik ve çağdaş elit kuramları aracılığıyla irdelenmeye çalışılmaktadır. Ancak öncesinde elit ve elitizm’e kavramsal bir çerçeve çizilmektedir.

1.6.1.Kavramsal Çerçevde Elit ve Elitizm

Elit kavramı, sosyal bilimler literatüründe bir azınlığın çoğunluk üzerindeki egemenliğini tanımlamak üzere en sık kullanılan kavramlardan birini oluşturmaktadır. Kavramın etimolojik

çözümlemesini gerçekleştirmek oldukça kolaydır. Etimolojik olarak Latince kökenli olan kavram “eligere” (seçim yapmak) ve “electa” (seçilen kısım ya da seçilen parça) kelimelerinden oluşmaktadır (Zannoni, 1978: 7). Bu anlamda terim 16. yüzyıl Fransızcasında yer edinir. Seçilen kişi ya da eşyaları tanımlamak üzere kullanılan kavram o dönemlerde daha çok olağanüstü savaş becerisine sahip olan askerleri tarif etmek üzere kullanılmıştır (Zannoni, 1978: 7). 17. yüzyılda ise kavramın içeriği giderek genişlemiş ve “üstün kaliteli malları” tanımlamak üzere kullanılmaya başlanmıştır (Bottomore, 1996: 7). İngilizce Oxford Sözlüğüne göre, İngilizcedeki kullanımı toplumsal kümeleri tanımlamak üzere 1823’e dayanmaktadır. Ancak kavram siyasal ve toplumsal yazındaki yerini 19. yüzyılın sonlarında İngiltere ve Amerika’da kazanmasına karşılık asıl belirleyiciliğini ve popülerliğini sağlayan 1930’lu yıllarda Pareto’nun yazıları ve klasik elit kuramlarının sosyal bilimler literatürüne kazandırılması olmuştur (Bottomore, 1996: 7). Kavramın Latince anlamına paralel olarak, en gelişmiş toplumdaki en gelişmemiş ve geri kalmış topluma kadar her yerde yöneten bir azınlığın ve yönetilen bir çoğunluğun varlığı inkâr edilemez bir gerçeklik olarak kabul edilmekte olduğu dile getirilmektedir.

Kavramsal olarak elit, Türkçeye Fransızca “elite” kelimesinden geçmiştir (Arslan, 2005: 57). Türkçede oldukça yaygın kullanım imkânına erişen kavram Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre, seçkin kavramına karşılık gelmekte ve ikameli olarak sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılabilirler. TDK’ya göre elit ya da seçkin kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: “Benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena” ya da “bir toplumda saygın ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekonomi, siyaset, askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan (kişi veya grup)” (www.tdk.gov.tr). Kavramın bu tanımlanma biçimleri elitin niteliklerinin belirlenmesi bağlamında dikkate değerdir ve çeşitli ip uçlarına ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda denilebilir ki ister demokratik olsun ister olmasın bir toplumda elit grubun içerisinde yer edinebilmenin temel koşulu olarak “müzik, sanat, bilim ve spor” gibi çeşitli alanlarda “şöhret ve başarı” sahibi olunması gerekmektedir (Ateş, 1976: 135). Toplumsal yapı içerisinde en üst tabakaya mensup olan elitler sosyal yaşamdaki diğer bireylere nazaran daha zengin, daha saygın ve daha fazla güç-iktidar ilişkisine sahiptir (Arslan, 2004: 3). Son tahlilde elitler, çoğunluğa nazaran sosyo-ekonomik varlıklardan daha fazla yararlanma imkanına sahiptir (Arslan, 2004: 3). Bu da onları toplumsal ve siyasal yaşamda ayrıcalıklı bir konum elde etmelerine yol açmaktadır.

Küçük ve azınlık bir grubun toplumsal ve siyasal yaşama bu derece nüfuz etmesi ve etmesi gerektiği düşüncesi modern zamanlara özgü bir durum değildir. Çalışmanın ikinci bölümünde de ele alınacağı gibi bu düşünce Antik Yunan dönemine kadar uzanmaktadır. En önemli temsilciliğini Platon’un yaptığı bu düşünceye göre, toplumun en iyi bilge, eğitilmiş filozoflarca yönetilmesi gerektiği düşüncesi savunulmuş ve modern zamanlara kadar geçerliliği sürdürülmüştür. Toplumun böylesi bir azınlık tarafından yönetilmesi elit (seçkin) kavramına karşılık gelirken bunun gerekliliğini savunan ya da ileri süren akıma da elitizm (seçkinlik) denilmektedir (Öztekin, 2003:

18). Diğer bir ifadeyle, günümüz kullanım alanına bağlı olarak elit “siyasette, dinde, toplumda ve ekonomide” üst düzey pozisyonlara sahip olan kişiler ya da bu pozisyonlara sahip olan kişileri etkileyebilecek konumda bulunan bireyler olarak özetlenebilir; buna karşılık elitizm de elit veya azınlık yönetiminin gerekliliği düşüncesinin savunulmasıdır (Yayla, 2011: 59).

Elitizm kavramı başta demokrasi olmak üzere sosyalim gibi eşitlikçi fikirlerin temel bir eleştirisi olarak geliştirilmiştir (Heywood, 2013: 115). Elit teorisi olarak temellendirilen bu kavramın özünde, toplum halk kitlesi ile yönetici bir azınlık arasında bölünmüş olarak tasavvur edilir; burada tüm toplum için geçerli kararları alma ve dayatma yetkisi anlamına gelen siyasi gücün ikinciye yani yönetici bir azınlığa ait olduğu vurgulanmaktadır (Mariotti, 2020: 1). Diğer taraftan elit teorisinin merkezinde, ortalama vatandaşın yetersizliklerinin açık bir varsayımı yer almaktadır ve sonuç olarak, demokratik sistemler genel olarak nüfusa değil, siyasi liderlerin bilgeliğine, sadakatine ve becerisine dayanır (Walker, 1966: 286). Elit teorilerine göre siyasi sistem iki gruba ayrılır: Birinci grubu ideolojik taahhütlere ve manipülatif becerilere sahip olan elitler ya da “politik girişimciler” oluştururken, ikinci grubu da oldukça büyük ama pasif sınıf, kamu yönetimine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmayan ve az ilgi duyan hareketsiz takipçiler yani genel olarak yurttaşlar, kitleler ya da sistemin “apolitik kili” oluşturmaktadır (Walker, 1966: 286).

Demokrasi - elitizm ilişkisini açıklamaya çalışan elit kuramlarının temel hareket noktasını “bütün toplumlarda bazıları diğerlerinden daha çoğuldur” ifadesi oluşturmaktadır (Trkne, 2013: 392). Bu ifade doğrultusunda siyasi iktidar üzerinde etkili olan araçların kullanılması konusunda bazıları diğerlerine göre daha güçlüdür. Dolayısıyla toplumsal ve siyasi yaşamda bireylerin sınıflandırılması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu doğrultuda elit teorileri de yöneten azınlık ve yönetilen çoğunluk olmak üzere toplumu sınıflandırma eğilimi içerisinde bulunur. Sosyal anlamda dışa kapalı bir nitelik taşıyan yönetici azınlık kendi menfaatlerini gerçekleştirme amacı taşımakta ve sayıca oldukça küçük bir zümre tarafından liderlik edilmektedir. İkinci sınıfı oluşturan yönetilen çoğunluk ise yöneten azınlığın hakimiyeti altında bulunur. Sistematik bir bütünlük oluşurmada güçsüzdür. rgtl hareket etme ve örgütlenme kabiliyetinden yoksundur. Bu minvalde kaynaklar ve süreçler üzerinde etkili olma konusunda yetersizdir. Bu doğrultuda birinci grubu ya da sınıfı oluşturanlar “elit”i ikinci grubu ya da sınıfı oluşturanlar da “kitle”yi oluşturmaktadır (Trkne, 2013: 392). Siyasi sistemin yöneten ve yönetilen bağlamında ele alan bu ikili ayırım demokrasinin tartışmalı bir konu olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Nihayetinde demokrasi ve elitizm ekseninde gerçekleştirilen bahse konu bu tartışma “Siyasi kararları alan kim ya da kimlerdir?” veya “Toplum kim ya da kimler yönetir?” (Kapani, 2007: 123) gibi soruların tekraren sorulmasına ve cevaplarının aranmasına yol açmıştır. Bu soruları cevaplandırmak üzere siyaset bilimi literatüründe çeşitli gözlemler ve analitik çözümlerler sonucunda farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımların özünü siyasi, kültürel ve ekonomik gelişmişlik seviyesine bakılmaksızın bütün toplumlarda küçük bir azınlığın kararları aldığı, emirleri verdiği ve toplumu yönettiği düşüncesi oluşturmaktadır. Bu azınlık zümrenin dışında kalan büyük çoğunluk ise azınlık

tarafından yönetilen kitleler şeklinde ifade edilmektedir (Kapani, 2007: 123). Siyasal yaşamın bu şekilde dizayn edilmesi ve azınlık bir grubun çoğunluk üzerindeki böylesi bir tahakkümü siyasal rejimin niteliğine bakmaksızın siyasal sisteme oligarşik bir nitelik kazandırmaktadır (Öztekin, 2003: 18).

Demokrasi elitizm ilişkisini açıklayan demokratik elitizm, bir siyaset teorisi olmaktan ziyade belirli türden teorilerin önerildiği genel bir perspektiftir. Bu perspektifle beraber demokratik elitizm demokrasinin siyasal elitlerin doğasını, davranışını ve seçimini anlamlandıran bir süreç olarak anlaşılması gerektiğine imkân sağlamaktadır (Green, 2015: 1). Demokratik elitizm, demokratikleşmeyi elit iktidarı açısından tanımlama gayreti içerisinde bulunurken kendisini modern siyasal yaşamda iki farklı kutup arasında varlığını sürdüren çağdaş bir fenomen olarak sunmaktadır. Bir yandan, modern toplumların kaçınılmaz olarak sahip olduğu oligarşik doğası sebebiyle demokrasinin mümkün olmadığını çeşitli gerekçelerle savunan Pareto, Miches ve Mosca gibi klasik elit teorisyenleri yer alırken (Green, 2015: 1) diğer yanda da siyasal yaşamda seçkinci elit gerçeğin var olduğu ve halka hesap verebilir bir mekanizmayla halka karşı sorumlu tutulabileceği düşüncesiyle siyasal bir rejim türü olarak demokrasinin mümkün olabileceğini ileri süren Mills, Schumpeter, Dahl, Aron ve Laswell gibi çağdaş elit kuramcıları yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle, klasik elit teorisyenleri demokrasinin masalsı bir rüyadan ibaret olduğu ve gerçekleştirilebilirliğinin imkân dâhilinde olmadığını ileri sürmelerine karşılık çağdaş elit kuramcıları ise “belirli siyasi sistemlerin demokratik idealin ne kadar gerisine düştüğünü” vurgulama gayreti içerisindeyler (Heywood, 2013: 116). Ancak ileride de açıklanacağı üzere bütün elit teorilerinin ortak argümanı küçük bir zümrenin siyasal yaşama yön vereceği varsayımından hareketle “kitle demokrasisinin” mümkün olamayacağıdır (Newton ve Deth, 2014: 194).

Yukarıda da belirtildiği gibi elit kuramları klasik elit kuramları ve çağdaş elit kuramları olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Öncelikle demokratik teorinin klasik kuramlar nezdinde ele alınış biçimi ve siyasal yaşamda güç ilişkilerinin tezahürü ele alınacaktır. Sonrasında ise çağdaş elit kuramları değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Bu amaçla klasik elit kuramları olarak bilinen Mosca'nın “Yönetici Sınıf” teorisi, Pareto'nun “Elitlerin Dolaşımı” teorisi ve son olarak da Michels'in “Oligarşinin Tunç Kanunu” teorisi açıklanmaya, devamında ise bu üç teorik yaklaşımın demokratik düşünce açısından sahip olduğu benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılacaktır. Aynı yaklaşım çağdaş elit kuramlarında da uygulanacaktır.

1.6.2.Klasik Elit Kuramları

Klasik elit teorisyenlerinin temel referans noktasını siyasal yaşamda gözlemlenen bir olgunun analitik bir çerçeve dâhilinde nedenleri ile birlikte açıklanmaya tabi tutulması oluşturmaktadır. Araştırmaya tabi bu olguyu “Nasıl oluyor da her yerde ve her zaman ufak bir azınlık çoğunluğu

yönetmekte ve toplumdaki siyasi karar alma yetkisini elinde tutabilmektedir?” (Vergin, 2017: 123) sorusu oluşturmaktadır. Klasik elit kuramcıları bahse konu bu soruyu cevaplandırmaya çalışırken aynı zamanda elitlerin toplumsal ve siyasal yaşamda sahip oldukları bu güçlü etkinin değiştirilebilirliği ya da değiştirilemezliğini de araştırma gayreti içerisinde bulunmuştur.

1.6.2.1. Geatano Mosca ve “Yönetici Sınıf”

Elit ve kitle ayrımını ilk defa sistemleştiren siyaset bilimci ve klasik elit kuramcısı Geatano Mosca’dır (Turhan, 2001: 30). Mosca açıkça elit ve seçkin kavramlarını kullanmaktan kaçınmış ancak elit ve kitle ayrımını “yönetici sınıf” bazen de “siyasal sınıf” deyimlerini kullanarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Mosca’ya göre, en gelişmiş ülkelerden en gelişmemiş ülkelere kadar bütün toplumlarda halk “yöneten” ve “yönetilen” olmak üzere iki ana sınıfa ayrılmaktadır. Sürekli azınlık konumunda bulunan yönetici ya da siyasal sınıf siyasal fonksiyonların işlerliğine sahiptir, siyasal iktidarı tekeline bulundurur ve onun nimetlerinden olabildiğince istifade eder. Çoğunluğu temsil eden yönetilen sınıf ise yönetici sınıfın kontrolü altındadır ve yönetici sınıfın belirlemiş olduğu amaçlar ve kurallar doğrultusunda hareket eder (Kapani, 2007: 124). Ekonomik gelişmişlik seviyeleri birbirinden farklı olan toplumlarda yöneten ve yönetilen olgusunun görüleceği gibi rejimin türü ve niteliğine bakılmaksızın bütün ülkelerde bu olgunun ortaya çıkabileceği de ileri sürülmektedir (Ateş, 1976: 131).

Mosca siyasal ve toplumsal yaşamın doğasını iki önerme ile açıklama eğilimi içerisinde. Birincisi, ortak bir düşünce etrafında kümelenmiş örgütlü bir azınlığın örgütlenmemiş bir çoğunluğu kaçınılmaz olarak egemenliği altına almasıdır; ikincisi ise, farklı zaman ve mekanlarda yönetici sınıflar arasında vuku bulan ayrılıkların var olabileceği durumudur (Turhan, 2001: 31). Bu durumu “siyasal formül” olarak nitelendiren Mosca’ya göre yönetici sınıf, iktidarını ve egemenliğini sürdürebilmek ve meşrulaştırmak adına farklı “ideolojiler, mitler ve değerler” ileri sürer (Turhan, 2001: 31). Yönetici sınıf ayrıca kendi üstünlüğünü çoğunluğa kabul ettirebilmek adına “akıl, bilgi, servet, silah gibi” çeşitli imkanlardan da yararlanmaktadır (Kışlalı, 2010: 331). Diğer bir ifadeyle, yönetici sınıf çoğunluğu egemenliği altında tutabilmek için duruma göre hukuki ve kanuni yollara başvurabileceği gibi “inandırma (veya kandırma), hile veya şiddet” gibi birbirinden oldukça farklı yol ve yöntemlere de başvurabilmektedir (Kapani, 2007: 125). Mosca’nın elit teorisini üstün kılan en önemli husus ise yönetici sınıfın örgütlü hareket etmesi ve üstünlüğünü kabul ettirebilmesi için çeşitli meşrulaştırma araçlarına başvurmasıdır.

Mosca yönetici sınıf kategorisine sadece siyasal iktidarı elinde bulunduran elitleri dâhil etmemekte, yönetici sınıfa aynı zamanda siyasal iktidarı ve iktidarın aldığı kararları önemli derecede etkileyebilecek ve yönlendirebilecek güce ve etkinliğe sahip olan kişileri de dâhil etmektedir (Kışlalı, 2010: 331). Dolayısıyla Mosca’nın yönetici sınıfının oluşumunda servete

dayalı ekonomik koşullar, ırk, eğitim düzeyi, entelektüel ya da askeri başarı gibi çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Bu teorik temellendirmede azınlığı çoğunluktan ayrı kılan en önemli özellik “üstünlük”tür ki diğer pek çok elit teorisinde olduğu gibi Mosca’nın yönetici ya da siyasal sınıfının mensubiyetini de “üstün yetenek” ya da “seçkinlik” gibi faktörler belirlemektedir (Kapani, 2007: 126). Mosca bu konuya ilişkin İngiliz, Fransız ve İtalyan parlamentolarına dair çeşitli gözlemler gerçekleştirmiştir. Bu gözlemler neticesinde eski parlamento üyelerinin yakın akrabalarının parlamento üyeliğinin bulunduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla bu gözlem parlamento seçimlerinin formaliteden ibaret olduğu fikrinin oluşmasına yol açmıştır. Ancak hep aynı aileye mensup bireylerin oluşturduğu demokratik bir rejimin halka karşı sorumlu olması ve halka hesap verme sorumluluğunu taşıması bağlamında totaliter rejim parlamentolarından ayrılmaktadır. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken bir husus halk adına hesabı soracak merciinin yine yönetici ya da siyasal sınıfı oluşturan başka bir elit grubunun var olmasıdır (Ateş, 1976: 132). Bu durum aslında yönetici sınıfın kapalı ve değişmez oluşunu önlemektedir. Toplumsal ve siyasal yaşama ilişkin meydana gelen değişim ve dönüşümlere paralel olarak yönetici sınıfın yapısında da çeşitli değişimler ortaya çıkmaktadır. Yeni toplumsal güçlerin oluşması, yeni baskı ve çıkar gruplarının toplumsal yaşamda boy göstermesi ile birlikte alt kademelerden üst kademelere bir eğilimin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Her ne kadar siyasal iktidar tekeli elinde bulunduran yönetici sınıf nihayetinde sahip olduğu pozisyonu yeni bir yönetici sınıfa bırakmak durumunda kalmaktadır (Kapani, 2007: 125). Yönetici sınıfın yapısında meydana gelen değişme toplumun yine bir azınlık tarafından yönetilmesine yol açacağından siyasal sistemin temel niteliğinde herhangi bir değişikliği meydana getirmemektedir.

1.6.2.2. Vilfredo Pareto ve “Elitlerin Dolaşımı”

Pareto, elit/seçkin ve elitizm/seçkincilik gibi elit teorilerinin merkezî kavramlarını siyaset bilimi literatürüne kazandıran ilk sosyologdur. Elit kavramına ilişkin “ilk tam ve organik kuram” onun tarafından yazına kazandırılmıştır (Turhan, 1991: 31). O, Mosca’nın “yönetici sınıf” teorisinin etkisi altında kalarak onu işleme ve genişletme eğilimi göstermiş ve nihayetinde “elitlerin dolaşımı” adı altında sosyolojik bir temele oturttuğu klasik elit teorilerinden bir diğerini ortaya koymuştur. Bu teorisinin ortaya çıkmasında rol oynayan en önemli faktörlerden biri Pareto’nun Marksist sınıf mücadelesi tezine olan muhalefidir (Vergin, 2017: 125). Pareto teorik temellendirmesini gerçekleştirirken öncelikle elit kavramına ilişkin genel bir tanımlama yolunu tercih etmiştir (Pareto, 1935’den aktaran: Kapani, 2007: 127):

Farz edelim ki, insan faaliyetlerinin bütün dallarında her kişiye yeteneğine göre bir derece takdir edilmektedir; tıpkı okul sınavlarında çeşitli konularda notların verilmesi gibi. Örneğin, en üstün bir hukukçuya 10 verilecektir; müşteri bulamayan avukata da 1. Sıfır not almak için tam bir aptal olmak gerekir. Milyonlar kazanan adama -ister dürüst, ister dolambaçlı yollardan olsun- 10 vereceğiz, binler kazanan da 6. Düşkünler yurduna düşmemekle beraber zar zor geçinenlere 1, sonunda düşkünler yurduna girmekten kurtulamayanlara da sıfır vereceğiz. Kısacası insan uğraşlarının bütün dalları için böyle yapılır. Sonunda, kendi dallarında en üstün dereceleri almış olanları bir sınıf içinde toplayarak bu sınıfa ‘elit’ adını vereceğiz.

Bu tanımlama aynı zamanda Pareto'nun insan anlayışının eşitsizlik ilkesine dayandığını ortaya koymaktadır (Turhan, 1991: 31; Barry, 2012: 486). Bu eşitsizlik düşüncesidir ki istisnasız bütün toplumların elit ve elit olmayan tabaka şeklinde ikiye ayrılmasına yol açmaktadır.

Elitlerin dolaşımı teorisinde Mosca'nın yönetici sınıf teorisinde olduğu gibi bütün elitler aynı sınıfın mensubiyetine ait değildir. Pareto bu sınıfı da kendi içerisinde yönetici elit ve yönetici olmayan elit şeklinde sınıflandırmaktadır. Pareto'nun "Aristokrasi" olarak nitelendirdiği yönetici elitler siyasal iktidarı elinde bulunduran elitlerdir (Öztekin, 2003: 21). Bunlar aynı zamanda sosyal ve siyasal yaşamın yönetiminde doğrudan ya da dolaylı olarak söz sahibi olan toplumsal kesimdir. Zamanla çeşitli sosyal gruplar toplumsal yaşamın en yüksek ve seçkin grubuna mensubiyet elde edebilmektedir. Her meslek grubundan ya da her çalışan kesimden başarılı ve yetenekli grupların belirlenmesinden sonra sosyal yaşamın farklı çevrelerinden meydana gelen "bir askeri elitden, bir din adamları elitinden, bir iş adamları elitinden, bir bürokratik elitten, bir aydınlar elitinden söz edilebilir" (Öztekin, 2003: 21). Burada dikkat edilmesi gereken husus Pareto'nun yönetici elite dâhil olan sosyal grupların her birinin siyasal iktidar üzerinde aynı etkiye sahip olamayacaklarıdır. Bu doğrultuda, Pareto yönetici eliti de kendi içerisinde "doğrudan doğruya siyasal iktidarı kullanan bir 'iç grup' (siyasal elit)" ve siyasal iktidar üzerinde dolaylı olarak etkili olan bir 'dış grup' şeklinde ikili bir tasnife tabi tutmaktadır (Kapani, 2007: 128).

Pareto'nun elitlerin dolaşımı teorisine göre, sosyal yaşamın en başarılı bireyleri elitleri meydana getirmektedir. Bu bireyler sanat ve siyaset adamları olabileceği gibi sokak kadınları da olabilmektedir. En başarılıların oluşturduğu bu seçkin gruplar "kendi içlerinde bir aristokrasi" meydana getirir (Kışlalı, 2010: 330). Ancak bu grupların hiçbiri kalıcılık ya da süreklilik arz etmez. Dolayısıyla değişime ve dönüşüme maruz kalırlar. Bu teoriye göre, insanlık tarihi bir elit grubunun diğer bir elit grubu tarafından ikame edilmesinin örnekleriyle doludur (Vergin, 2017: 125). Pareto bu durumu "tarih bir aristokrasiler mezarlığıdır" şeklindeki veciz sözü ile açıklayarak aslında sosyal ve siyasal yaşamda var olan elit tabakanın zamanla değişime maruz kalacağını ve eski elitlerin yerini yeni elitlerin alacağını özetlemektedir (Kapani, 2007: 128). Süresiz bir döngüyü teşkil eden bu dolaşımı ortaya çıkaran faktörlerin başında iki psikolojik faktörün yer aldığı belirtilmektedir: Kurnazlık ve güç. Bazı elitler kurnazlıkları bazıları ise sahip oldukları güç vasıtasıyla sosyal ve siyasal yaşamda egemenliklerini sürdürmektedir (Vergin, 2017: 126).

Mosca'da olduğu gibi Pareto da her toplumda elit kitle ayrımını merkezî bir tema olarak görmektedir. Sayı itibarıyla oldukça az insanı temsil eden elit grubu topluma damgasını vurmakta ve toplumun niteliğini oluşturmaktadır. Pareto'ya göre, üstün nitelikli kişilerin oluşturduğu elit tabakanın seçkinlik ölçüleri arasında soylu, "varlıklı, akıllı, yetenekli ve sağlam ahlaklı olmak" yer almaktadır (Kışlalı, 2010: 330). Bu özelliklerden herhangi birinde ortaya çıkabilecek niteliksel kayıp ya da elitlerin sayıca azalması alt tabaka elitleri için bir fırsat oluşturmaktadır. Mevcut elitler

toplumun alt tabakalarından ortaya çıkan en başarılıları aralarına kabul ederlerse “elitlerin dolaşımı” varlığını sürdürür aksi halde elitler arasındaki iktidar savaşı kızışır ve elitlerin topyekûn değişimine yol açar (Kışlalı, 2010: 330). Dolayısıyla gönüllü gerçekleşmeyen elitlerin dolaşımı zora başvurularak gerçekleştirilir ve böylece eski elitlerin egemenlik alanları yeni elitler tarafından sahiplenilir (Öztekin, 2003: 21).

Sonuç olarak, Pareto'nun elitlerin dolaşımı teorisinde değişim kaçınılmazdır. Elitlerin değişimi gerçek bir sosyolojik vaka olarak görülmektedir. Ancak elitlerin değişimi bu toplumsal olguyu ortadan kaldırmamaktadır. Dolayısıyla sosyal yaşamın temel dinamiklerinde azınlık yönetimi varlığını sürdürecektir. Dünyanın dört bir yanında her zaman görülebilecek olan bu durum azınlığın çoğunluğu yöneteceğini ileri sürmektedir. Son olarak Pareto'nun elitlerin dolaşımı teorisinde anlaşılacağı üzere, demokrasinin eşitlikçi öncülü bir yanılsamadan ibarettir. Demokrasi sadece bir “slogan” olarak görülmektedir çünkü “bireyler yönetme için gerekli olan nitelikler konusunda birbirinden önemli ölçüde farklı”dır (Barry, 2012: 487). Pareto'nun sosyal yaşamda “doğal aristokrasi”nin gerekliliğine olan inancından dolayı demokratik yönetimin mümkün olamayacağını “bilimsel olarak” ispatlamaya çalışmıştır (Barry, 2012: 487).

1.6.2.3. Robert Michels ve “Oligarşinin Tunç Kanunu”

Klasik elit teorilerinden bir diğerini de Robert Michels'in ileri sürdüğü “oligarşinin tunç kanunu” kavramsallaştırması oluşturmaktadır. Alternatif bir fikir çizgisi doğrultusunda geliştirilen bu yaklaşımla demokratik olup olmamasına bakılmaksızın bütün örgütlerde iktidarın hâkim konumunda bulunan küçük bir elit grubu tarafından kararların alındığı savı ileri sürülmektedir (Heywood, 2013: 115). Michels teorik temellendirmesini gözleme tabi tuttuğu Alman Sosyal Demokrat Partisine dayandırmaktadır. Bu teorik yaklaşıma göre, bütün resmî örgütlenme türlerinde yapısal düzenlemeler dikkate alınmaksızın ve örgüt üyelerinin taleplerine bakılmaksızın küçük bir azınlık grubunun denetimi elde edeceği ve siyasaların niteliğini belirleyeceği fikri hâkimdir (Barry, 2012: 489). Yöneticiler birlikte hareket etme kabiliyetlerini artırdıkça ve örgütlü bir şekilde hareket edebildiği müddetçe örgütün alt tabanını oluşturan kitlelere karşı hakimiyetlerini muhafaza edebileceklerdir (Vergin, 2017: 128). Michels örgütlerin “yönetim işine ayıracak zaman ve enerjiye sâhip azınlıkların hakimiyeti” altında olduğunu belirtmektedir (Barry, 2012: 489). Bu durum bütün örgütlerin temel bir özelliği olarak görülmektedir.

Michels'e göre yurttaşların siyasal yaşama ilgisiz ve kayıtsız oluşu elitlerin toplumsal ve siyasal yaşamdaki varlığını kaçınılmaz kılmaktadır çünkü bireysel ve toplumsal fayda arasındaki ilişkiyi gerektiren bilgiye sahip olmayan kitlenin yönetilme gereksinimi doğmaktadır. Dolayısıyla harekete geçmek adına kitleler “kendi dışında ve yukarıdan gelen bir itici güç”e ihtiyaç duymaktadır (Kışlalı, 2010: 331). Diğer bir ifadeyle, çeşitli “mekanik ve teknik engel”ler nedeniyle

kitleler kendilerini bizzat yönetebilecek ve iktidarı bizâtihi elde edecek imkanlara sahip değildir (Vergin, 2017: 127). Bütün demokrasilerde oligarşik bir kurmay heyetin var olması demokratik ideal olan çoğunluğun kendini yönetmesi ideası ile gerçek uygulama pratiği arasında bir bağdaşmazlığın belirmesine yol açmaktadır. Bu durum da kitleleri zorunlu olarak sınırlı bir zümrenin tahakkümü ve yönlendirmesi altına sokmaktadır. Oldukça yaygın ve evrensel bir durum gibi gözlenen bu olgu en demokratik örgütlenme biçimleri olarak resmedilen sendika ve siyasi partilerde bile bu şekilde cereyan etmektedir (Vergin, 2017: 127).

Michels'in elit anlayışı, Mosca ve Pareto'nun elit anlayışından kavramın kapsayıcılığı bakımından farklılık arz etmektedir. Mosca ve Pareto'da bütün toplumu kapsayan bir elit anlayışı yer edinirken Michels'de ise karmaşık örgütsel yapılarda elitlerin meydana gelmesi ve elitlerin özellikleri araştırma konusuna dâhil olmaktadır. Michels, Mosca ve Pareto'nun elit teorilerinde olduğu gibi elit kitle ayrımını bazı bireysel üstünlük ve becerilerle açıklamaktan ziyade örgütsel yapılarda sahip olunan pozisyonların ve bu pozisyonların sağlamış olduğu iktidar imkanlarının kullanılması ile ilişkilendirerek ifade etmektedir (Turhan, 1991: 32). Diğer bir ifadeyle, Michels'in elit kuramının merkezi temasında "azınlıklar her zaman örgütlere egemen olur" varsayımı yer almaktadır (Newton ve Deth, 2014: 194). Bu durum elit olmada temel ve belirleyici bir etken olarak görülmektedir. Son olarak Michels, mevki ve iktidar ilişkisi arasında önemli bir yakınlığın var olduğunu dile getirmektedir. O'na göre, büyük örgütsel yapıların küçük bir elit azınlığı tarafından yönetilmesi elit olmada belirleyici bir etken olarak görülmemektedir (Michels, 1958'den aktaran: Turhan, 1991: 32). Asıl belirleyici etken ise zaman içinde yönetici azınlığın değişmemesi (Michels, 1958'den aktaran: Turhan, 1991: 32) yani, mevcut pozisyonlarını daimî olarak sürdürmeleri durumudur. Giderek bir oligarşik eğilim gösteren elitlerin bu tutumu hemen hemen her toplumda ve her örgütte ortaya çıkmaktadır. Karar verme sürecinin elitler tarafından elde edilmesiyle birlikte elitlerin otoritelerini sürdürmelerine ve egemenliklerini sağlamlaştırma eğilimi içerisinde bulunacaklarına inanılmaktadır ve nihayetinde elit azınlık içinden doğduğu kitleden bağımsız olup kendi çıkarına göre hareket edecektir (Kışlalı, 2010: 332). Sonuç olarak Michels, küçük bir azınlık grubunun siyasete yön vereceği düşüncesi ile kitle demokrasisini mümkün olmayacağına inanmaktadır (Newton ve Deth, 2014: 194) çünkü her örgütlenme biçimi nihayetinde demokrasiyi yıkmayı hedefler ve oligarşik bir niteliğe bürünür (Güneş, 2013: 99). Doğal bir toplumsal yasa olarak görülen bu durum kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Elit sosyolojisinin üç klasik kuramcısının ileri sürdüğü yukarıdaki teorik yaklaşımlar, bazı önemli farklılıkları dile getirmekle birlikte temel önermeler noktasında fikir birliğine sahiptir. Her üç teorik yaklaşımda ortak olan şey bir yandan toplumun elit ve kitle ayrımına dayandığı diğer yandan da elitlerin dolaşımı söyleminin geçerliliğidir. Elit kitle ayrımı geçerli evrensel bir ilke olarak ele alınmaktadır. Onlara göre, modern endüstriyel çağa ve yönetim biçimine bakılmaksızın, elitler çeşitli araçlar vasıtasıyla büyük kitleyi her zaman yönetimi altında tutmaktadır. Elitler iktidarı ve egemenliği sürdürmek için gerekli maddi, entelektüel ve psikolojik kapasitelere

sahipken kitle bu tür niteliklerden yoksundur. Kitle entelektüel anlamda elitlere nazaran çok daha düşük bir seviyede olmasıyla birlikte duyguları tarafından yönetilmektedir ve aynı zamanda hem öznel hem de nesnel anlamda liderlik vasfından yoksundur (Hartmann, 2007: 19).

Yukarıda da belirtildiği gibi Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto ve Robert Michels gibi klasik elit kuramcılarının temel argümanı “güçlü iktidar ve sınırlı bir demokrasi”dir (Vergin, 2017: 124). Bu minvalde, *realpolitik* savunusu yapılarak demokrasi ve elitizm ilişkisi bağlamında karamsar bir tablo çizilmektedir. Bu üç yazarın ortak argümanı olan sosyal yaşamın değişmez bir verisi olarak eşitsizliğin varlığı, siyasal bir rejim türü olarak demokrasi adı altında tasvir edilen bütün siyasal sistemlerin özünde gerçeklikten uzak birer aldatmaca olarak görülmesine yol açmaktadır çünkü gerçek demokratik bir sistemin varlığı imkân dâhilinde görülmemektedir (Vergin, 2017: 124). Dikkatli bir nazar ile yaklaşıldığı zaman, klasik elit teorilerinin “tutucu ve demokrasiye karşı” bir tavır içerisinde oldukları rahatlıkla anlaşılır (Kışlalı, 2010: 332).

Klasik elit kuramları sınıf çatışması kavramını kullanmaktan ziyade elit ya da yönetici sınıf arasındaki mücadelelere yoğunlaşmakta ve aynı zamanda azınlık egemenliğinin savunuculuğunu yapmaktadırlar. Sosyal yaşamda bireyler arasında cereyan eden eşitsizliklerden dolayı küçük bir azınlık zümrenin toplumun geri kalanını yönetmesi gerektiği düşüncesi meşrulaştırılmaktadır. Sosyal yaşamdaki bu eşitsizlik durumundan hareketle klasik elit kuramcılarını “demokrasinin olanaksızlığını” ispatlamaya çalışmaktadır (Kışlalı, 2010: 332). Her üç kuramcının ortak bir argümanı ufak bir azınlığın siyasal iktidarı elinde bulundurduğu inancıdır. Ayrıca, toplumsal bir yasa olarak ele alınan elit kitle ayrımı toplumların değişmez bir kaderi biçiminde telaffuz edilmektedir (Vergin, 2017: 124). Diğer taraftan, sınıfsız bir toplumun imkânsızlığını ileri süren bu kuramcılar, aynı zamanda elitlerin kapalı bir güç oluşturmamaları gerektiğini dile getirmektedir çünkü açık güç ilişkileri elitlerin dolaşımına imkân tanıyacak ve sosyal yaşamda kaotik olayların yaşanmasını engelleyecektir. Nihayetinde bu durum devrimlerin oluşumunu engelleyecek ve iktidar ilişkileri siyasal istikrar kazanacaktır (Kışlalı, 2010: 333).

Sonuç olarak klasik elit kuramlarına göre, elitler tarihin bütün dönemlerinde çoğunluğu yönetmiştir. Bu önerme çoğunluğun azınlığı yönetecek imkân ve beceriye sahip olmamasından ileri gelmektedir. Yeryüzünde hemen hemen bütün toplumlarda durum bu şekilde cereyan etmektedir. İdeolojik olarak bu durumun bilimsel politika kuralının yol açtığı sonuç Kapani’nin (2007: 130) ifadesiyle “bir çoğunluk yönetimi olarak nitelenen demokrasinin pratikte gerçekleşmesinin imkânsızlığı” şeklindedir. Klasik elit kuramcılarını bu gerçeği çarpıtmaktan ziyade açık bir şekilde dile getirmekten çekinmemektedirler. Örneğin, demokrasi yalnızca “imkânsız” olarak görülmemekte aynı zamanda toplumsal yaşamın hasar görmesine yol açabileceği, kitle hegemonyasının kurulabileceği ve demagogların türemesine yol açabileceği düşüncesiyle “arzulanmayacak” ve “özlenmeyecek” bir rejim türü olarak telaffuz edilmektedir (Kapani, 2007: 130). Sonuç olarak klasik elit kuramcılarını, “halk tarafından yönetim” prensibinin imkânsızlığını

vurgulamaktadırlar ve bu durumun sadece geçmişteki toplumlar için değil gelecekteki toplumlar için de geçerli olacağını ileri sürmektedirler (Güneş, 2013: 100).

1.6.3. Çağdaş Elit Kuramları

Mosca, Pareto ve Michels'in liderliğini yaptığı ve 20. yüzyılın başlarına tekabül eden klasik elit kuramları siyasal elit kavramına dikkat çekmiştir. Bu kuramcıların demokrasi - elitizm ilişkisinin sistematik olarak ilk teorik temellendirmesini gerçekleştirmiş olmaları siyaset bilimi açısından oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur (Öztekin, 2003: 22). Bu sonuçların belki de en önemlisi klasik kuramcılarının maruz kaldığı ideolojik ve bilimsel eleştiriler ve bu eleştiriler neticesinde üretilen farklı teorik yaklaşımlardır. Bu yaklaşımların her biri yukarıda da belirtildiği gibi elit gerçeğine rağmen siyasal bir rejim türü olarak demokrasinin var olabileceği durumunu dile getirmektedir. Bu amaçla demokrasi ve elit olgusunun birbiri ile bağdaştırılmasına yönelik önemli çabalar sarf edilmektedir.

Mills, Schumpeter, Dahl, Aron ve Laswell gibi modern siyaset teorisinin önemli temsilcileri, bir azınlık grubun siyasal iktidarı egemenliği altında bulundurduğu fikrinden hareketle, klasik demokratik teorisinin revize edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu görüşün temsilcilerine göre, sosyal ve siyasal yaşamda elit azınlığın varlığı ve siyasal yaşamda özellikle politika yapım sürecinde etkin rol oynamaları elitlerin bulunduğu topluma zorunlu olarak anti demokratik bir nitelik kazandırmamaktadır (Kapani, 2007: 132). Ancak, demokrasinin "halkın, halk için, halk tarafından yönetimi" şeklindeki klasik tanımı modern zamanların gerçeği ile de bağdaşır bir niteliğe sahip değildir çünkü günümüz demokrasi pratiğinde siyasal iktidar çoğunluğun ya da halkın elinde görülmemektedir (Kapani, 2007: 132). Dolayısıyla demokratik bir siyasal rejimin en önemli faydası olarak halkın kendini yönetecek siyasi liderleri belirlemesi, halk adına karar alacak ve bu kararları icra edecek azınlık bir zümreyi iktidara taşıması olarak görülmektedir. Bu doğrultuda çağdaş ya da yeni elit teorileri olarak nitelendirilen kuramlar, demokrasi ve elitizm ilişkisini klasik kuramcılardan oldukça farklı ve karşıt bir bağlamla ele almaktadırlar. Bu kuramcılarının başında sırasıyla Wright Mills, Joseph Schumpeter, Robert Dahl, Raymond Aron ve Harol Laswell yer almaktadır. Bu kısımda bahse konu kuramcılarının sırasıyla demokrasi elitizm sorunsalı doğrultusundaki temel argümanları açıklanacaktır.

1.6.3.1. Wright Mills ve "İktidar Seçkinleri"

Demokrasi ve elitizm ilişkisini çağdaş elit kuramları bağlamında ele alan Wright Mills ulusal bir eliti araştırmasına konu edinmektedir. İlgili araştırma gerçekleştirilirken birbiri ile sıkı ilişki içerisinde bulunan toplumun önde gelen grupların hâkimiyeti altında bulunan bir Amerika Birleşik Devletleri (ABD) resmi çizilmektedir (Heywood, 2013: 116). Dağınık ve karmaşık bir elit

anlayışına sahip olan Mills'in teorik temellendirmesinde kavramın ele alınış biçimi iki değişkene bağlı olarak gerçekleştirilmektedir: “Toplumda egemen kurumları elde bulundurmak ve toplumun üst katmanlarından birine üye olmak” (Turhan, 1991: 33; Zannoni, 1978: 14). İlk değişken, Mills'in gelişmiş endüstriyel toplumun genel bir özelliği olarak tanımladığı şeyin sonucudur. Her endüstriyel toplumda varlığını sürdüren baskın üç kurum bulunmaktadır: askeri, siyasi ve ekonomik kurumlar. Bu üç farklı kurumsal yapılarda bulunan bireyler üst tepe pozisyonlarına sahiptir. Toplumun genel gelişim eğilimine bağlı olarak bahse konu kurumlar arasında gittikçe artan bir merkezileşme durumu söz konusu olmakta ve nihayetinde üç kurumun tepe pozisyonlarını işgal eden bütün insanları içeren bir grup, yani iktidar seçkinleri oluşmaktadır (Mills, 1956'dan aktaran: Zannoni, 1978: 14). Mills ABD'de bulunan elit yapısını iç içe geçmiş üç çember şeklinde nitelendirmekte ve bu çemberlerin her birini sırasıyla siyasi, askeri ve ekonomik iktidar elitleri olarak değerlendirmektedir. “İktidar seçkinleri” olarak nitelendirilen iç içe geçmiş bu çemberler, bahse konu üç farklı alandan gelmiş üst çevrelerden müteşekkil meslek gruplarının temsilcilerinden oluşmaktadır (Ateş, 1976: 133). Mills azınlık bir elit grubun mevcudiyetinin Amerikan toplumu ile ilişkilendirilen “açıklık, çoğulculuk ve bireycilik” gibi demokratik değerlerin yalanlanmasına yol açmasından (Barry, 2012: 193) ve sosyal ve siyasi yaşam üzerinden sahip oldukları hâkimiyetten bahsetmektedir. Mills'e göre, “iktidar seçkinleri” kurumlaşmış elit topluluğu oluşturmaktadır ancak ortak çıkarların kesiştiği durumlar ve “büyük olaylar ve bunalım günleri” dışında ilgili gruplar arasında çatışma durumlarının ortaya çıkması mümkündür (Mills, 1964'den aktaran: Ateş, 1976: 133-134). Dolayısıyla mutlak ve sarsılmaz bir bütünlük içerisinde olmadıkları ifade edilebilmektedir.

Mills teorik yaklaşımında Amerika Birleşik Devletleri'nin “askeri-sınai kompleks”ini temsil edilen küçük bir azınlık zümre tarafından yönetildiğini ileri sürmektedir (Newton ve Deth, 2014: 194). Mills kuramsal temellendirmesini “General Motors için yararlı olan ABD için de yararlıdır” gibi reklam söylemleri ile desteklemekte ve söylemin sahip olduğu ekonomik ve ticari amaçların yanında sosyo-politik gerçekleri de gözler önüne sermeye çalışmaktadır (Vegin, 2017: 135). Bunu yaparken de azınlık ve elit arasındaki ilişkinin niteliğini de açıklamaya çalışmaktadır. Bu azınlık zümreyi, yukarıda da belirtildiği gibi, savaş lordu pozisyonundaki askeri liderler, özel sektör üst düzey iş adamları ve siyasi liderler oluşturmaktadır. Mills'e göre, bu elitleri, orta ve üst tabaka mensubiyeti olan, ailevi yakınlıkları bulunan, aynı okul ve üniversitelerden mezun olan; aynı dünya görüşünü ve davranış kalıplarını paylaşan; birbirleriyle etkileşim içerisinde bulunan; kamu ya da özel sektör içerisinde üst düzey pozisyonlar arasında sürekli olarak devridaime maruz kalan kişiler oluşturmaktadır (Newton ve Deth, 2014: 194; Barry, 2012: 193). Mills ayrıca elitlerin dolaşımının yoğun bir şekilde var olduğunu ancak sosyal homojenlikleri ve ortak çıkarları sayesinde üç seçkin meslek grubu arasında sınırlı kaldığını ileri sürmektedir (Mariotti, 2020: 4). Birbiriyle kenetlenmiş bir yapı oluşturan iktidar elitleri arasında hâkim olan grup bilinci, uyum, dayanışma ve müşterek hareket etme anlayışı ile birlikte önemli olan bütün siyasi, sosyal ve ekonomik kararlar anayasallık kisvesi altında iktidar elitleri tarafından alınmaktadır (Barry, 2012: 192-193). Bu kişiler ABD'deki

bütün hayati kararları alırken, daha az önemde bulunan kararlar da niteliği tartışılan demokratik bir yolla alınmak üzere daha alt seviyelerde bulunan kişilere bırakılmaktadır (Newton ve Deth, 2014: 194). Mills aynı zamanda, ABD’de âdem-i merkezîyetçi bir anlayışla kararların alındığını ve bu yüzden ABD’nin demokratik-çoğulcu toplum anlayışına sahip olmadığını ve kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanmadığını dile getirmektedir (Barry, 2012: 192). ABD’deki liberal demokrasinin bir göz boyamadan ibaret olduğunu ileri süren Mills, iktidar elitlerinin “iktisadî gücün bürokratik kontrolün ve idarenin en üst düzey icra organını” hâkimiyetleri altında bulundurmakta olduklarını gözlemlemektedir (Heywood, 2013: 116). Bu durum tabii olarak da onların topluma karşı güçlü konumda kalmalarına yol açmaktadır. Diğer taraftan, ABD demokrasisinde elitlerin seçim sürecine dair olumsuz etkilerinin olduğu belirtilmektedir. Bu da demokrasinin işler bir mekanizmaya sahip olmasını engellemektedir. Kongre ya da eyalet yönetimleri gibi “iktidarın orta düzeyi” tarafından siyasal seçime dair baskılar emilmekte, sivil toplum kuruluşları ve meslek örgütlerinin siyasal sürece olan etkileri marjinal boyutlarda kalmaktadır (Heywood, 2013: 116). Nihayetinde, “yönetilen kitleler ve toplum içindeki küçük gruplar”ın siyasal karar alma sürecindeki etkilerinin azlığı söz konusu olmaktadır (Kapani, 2007: 137). Sonuç olarak Mills’in “iktidar seçkinleri” teorisi, klasik elit kuramcıları gibi gerçek demokratik bir siyasal rejimin mümkün olmadığını ileri sürmekten ziyade ABD gibi gelişmiş endüstriyel toplumlarda demokrasinin var olabileceğini ancak sınırlı bir elit grubun demokratik pratikleri gölgelediğini ileri sürmektedir.

1.6.3.2. Joseph Schumpeter ve “Demokratik Elitizm”

Çağdaş elit kuramcıların önde gelen temsilcilerinden biri de Joseph Schumpeter’dir. Schumpeter elitizmin belirli bir türü ile bağdaşır bir demokrasi tasavvur etmektedir (Barry, 2012: 489). Bu noktada da başarılı olmuştur. Geleneksel demokrasi tanımlamalarının dışına çıkarak kavramı farklı bir boyutta değerlendirme eğilimi içerisinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda demokrasinin amaçsal bir bağlamla ele alınmasına karşı çıkmaktadır çünkü, demokrasinin çeşitli kararları almak adına başvurulan bir metot olduğunu ileri sürmektedir. Bu minvalde demokratik metodu “kişilerin politik kararlara varmak üzere halkın oyu için rekabetli bir mücadele sonucu karar almak iktidarını kazandıkları bir müessese sistemi” (Schumpeter, 1967: 180) şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlama aynı zamanda demokrasinin boyutlarını daraltma eğilimi göstermektedir çünkü Schumpeter demokrasiyi siyasi, hukuki ve idari bazı kararların alınmasına olanak sağlayan siyasi bir araç olarak görmekte ve devamında geleneksel halk yönetimi idealinin imkânsızlığını vurgulamakla birlikte “halkın kanıtlanmış cahilliği, irrasyonelliği ve uyusukluğu” dolayısıyla demokrasinin arzulanmayan bir rejim türü olduğunu ileri sürmektedir (Arblaster, 1999: 81). O’na göre halk, klasik demokratik teorinin aksine, siyasi kararları alacak ve rasyonel tercihlerde bulunacak yeteneklere sahip değildir (Kapani, 2007: 132). Bu sebepten ötürüdür ki demokratik bir siyasal rejimde halkın en temel fonksiyonu siyasi rekabet bağlamında gerçekleşen siyasal seçimlerde yönetici elitleri seçmek ve onlara yöneticilik görevini kazandırmaktan ibaret

görülmektedir (Arblaster, 1999: 81). Yani, bir yöntem olarak demokrasi, “halk tarafından onaylanan yönetim” olarak tanımlanmaktadır (Kapani, 2007: 133). Dolayısıyla demokrasi, bir halk yönetimi olmaktan ziyade siyasal elit grupları arasındaki rekabetten ibarettir. Bu düşünceden hareketle Schumpeter, “demokratik elitizm (rekabetçi elitizm)” teorik temellendirmesi ile elitler arasındaki rekabetin önemini vurgulamaktadır (Heywood, 2013: 116).

Schumpeter’in elit kuramını klasik elit kuramlarından ayıran en önemli fark halkın hangi elit grubu tarafından yönetileceğine karar verme yetkisine sahip olmasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus siyasal iktidarın sürekli olarak bir elit azınlık tarafından elde edilebileceği gerçeğidir (Heywood, 2013: 116). Halkın bu bağlamda yaptığı tek şey hükümetin seçilmesini sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle, Schumpeter’e göre, rekabet içindeki siyasal partiler seçmene alternatif programlar sunar ancak seçmenin bu programların içeriğine dair doğrudan bir ilişki ya da etki etmesine müsaade etmez (Barry, 2012: 490). Bu şekilde pratize edilen demokrasi anlayışı halk iradesinin yönetime aktarılmasını engellemektedir. Diğer taraftan Schumpeter’e göre modern zamanlarda siyaset bir meslek grubu içerisinde yer almaktadır ve Schumpeter siyasetin bu meslek grubu içerisinde bulunan kişiler arasındaki rekabete dayandığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda o, siyaseti elitler arasındaki rekabetin merkezi olarak görmektedir (Vergin, 2017: 133).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Schumpeter demokrasinin halk yönetimi anlamına gelmeyeceğini ileri sürmektedir çünkü demokrasi halka yönetici elitin kimler olabileceğine ya da kimlerin olamayacağına karar verme yetkisi tanımaktadır. Demokrasinin bu açıdan ele alınış biçimi onun bir siyaset sınıfına mensubiyetini akıllara getirmektedir ki bunlar çoğu zaman siyasetçiler ile üst kademe kamu görevlilerini oluşturmaktadır (Vergin, 2017: 133). Halk seçimini yapıp liderini belirledikten sonra “siyasal tercih yapma, karar alma ve politika oluşturma yetkisini” siyaset sınıfına devretmek durumunda kalmaktadır (Kapani, 2007: 133). Yöneten ve yönetilen arasındaki “iş bölümünün” bir sonucu olarak görülen bu durum demokratik kurumsal düzenlemenin bir gereğidir (Kapani, 2007: 133). Nihayetinde, demokrasi elitizm ilişkisi bağlamında gelişen Schumpeter’in elit teorisi, demokrasinin arzulanabilirliğine yol açan ve onun temel bir değeri olarak kabul edilen özgür rekabet ortamına dayanmaktadır. Bu doğrultuda demokrasi elitizm sorunsalını çoğulcu, sosyal ve siyasal düzeni savunusunu temel bir referans kaynağı olarak ele alan Schumpeter’in teorik yaklaşımı “rekabetçi *elitizm*” olarak adlandırılmaktadır (Vergin, 2017: 134).

1.6.3.3. Robert Dahl ve “Poliarşi”

Robert Dahl demokratik elitizm fikrinin önemli savunucularından bir diğerini oluşturmaktadır. Çağdaş elit kuramcıları arasında kendinden bir hayli söz ettiren Dahl 1950’lerden günümüze kadar pek çok eserinde “çağdaş gerçekçi elit anlayışı” ile örtüşen bir demokrasi teorisi geliştirme gayreti içerisinde bulunmuştur (Güneş, 2013: 103). Bu teoriyi geliştirirken temel hareket

noktasını Aristoteles'in eski Atina demokrasisinde gördüğü gibi yurttaşın siyasal bir varlık olarak bulunmadığı düşüncesi oluşturmaktadır çünkü Dahl'a göre modern zamanlarda yurttaşlar siyasal yaşama karşı ilgisiz kalmakta, siyasal yaşamın dışında yer alan biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama çabası içerisinde bulunmaktadır (Uygun, 2017: 403). Bu ihtiyaçları giderirken yurttaşların karşısına siyasal engellerin çıkması durumunda engelleri bertaraf etme adına yurttaşın siyasal yani kamusal alana dâhil olması gözlemlenmektedir; tehdit unsuru olarak görülen engel(ler)in ortadan kalkması ya da kaldırılması durumunda da yurttaşın tekrar özel yani bireysel alan döndüğü ileri sürülmektedir (Uygun, 2017: 403). Dolayısıyla Dahl'a göre, yurttaş yaşamını özel ve siyasal alan olarak nitelendirilen birbirinden farklı ve özerk konumda bulunan alanlar içerisinde sürdürmektedir ancak modern zamanlarda yurttaşlar yaşamlarını özel alan içerisinde sürdürürken siyasal alana mesafeli kalmaktadır. Modern zamanda yurttaşın bu davranış biçimi lider ve elit kadroların siyasal alanları sahiplenmesine yol açmaktadır (Uygun, 2017: 403) ve her bir yurttaşın "siyasal karar alma süreçlerine katılabileceği bir demokrasi modelinin geçerliliğini" (Güneş, 2013: 103) ortadan kaldırmaktadır.

Dahl modern demokratik sistemleri tanımlamak üzere "poliarşi" kavramını geliştirmiştir. Bazı demokratik niteliklere sahip olan poliarşi özünde bir azınlık yönetimidir (Uygun, 2017: 409). Tek bir elit grubun topluma yön veremeyeceğini ileri süren Dahl, toplumda birbiri ile rekabet halinde bulunan birden fazla elit grubun varlığından bahsetmektedir (Mariotti, 2020: 4). Ancak bu gruplar arasında çeşitli farklılıklar ve çelişkiler mevcuttur. O'na göre mevcut olan bu farklılıklar ve çelişkiler demokrasiyi olanaklı kılmaktadır (Kışlalı, 2010: 334). Ayrıca yurttaşların siyasal yaşama katılım düzeyi de elitlerin etkinliğini dengelemekte (Kışlalı, 2010: 334) ve demokrasinin işlerliğini sağlamaktadır çünkü idealize edilen demokrasinin bir ürünü olarak ele alınan poliarşi sıradan yurttaşa siyasal liderler ve elitler üzerinde oldukça geniş denetim yetkisi sunmaktadır (Sartori, 2014: 23). Diğer taraftan, günümüzde yurttaşın siyaseti bir araç olarak görmesinden ötürü poliarşide yurttaş rolü seçimlerle sınırlı görülmektedir ve toplumu ilgilendiren hayati kararların azınlık bir zümre tarafından alınabileceği (ya da alınması gerektiği) dile getirilmektedir (Güneş, 2013: 104). Ancak elitler karar alma süreçlerinde mutlak manada bağımsız değillerdir ve toplumsal beklentilere kayıtsız kalamazlar çünkü yurttaşın istek ve arzularına kayıtsız kalan elitler siyasal seçimlerle başka bir elit grubu ile değiştirilebilecekleri gerçeğine maruz kalabilmektedirler. Bu da yurttaşa güçlü bir güvence sunmaktadır.

1.6.3.4. Raymond Aron ve "Sanayi Toplumu Oligarşisi"

Klasik elit kuramlarını eleştirerek demokrasi elitizm ilişkisine çağdaş bir boyut kazandıran bir diğer kuramcı Raymon Aron'dur. Aron'a göre, modern zamanlara kadar siyasal rejimin niteliği ve ekonomik gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın hiçbir toplumda çoğunluğun azınlığı yönettiğine rastlanılmamıştır çünkü bunu gerçekleştiren bir yönetim anlayışı ve rejim türü henüz

keşfedilmemiştir (Öztekin, 2003: 23). Bu minvalde her bir rejim türü çoğunluğun azınlık tarafından yönetilmesine yol açtığından dolayı oligarşik bileşenlere sahiptir. Modern zamanların en yaygın siyasal rejim türü olarak uygulanan Batı tipi “liberal demokrasi” ile komünist sistemlerde uygulanan “halk demokrasisi” örneklerinin her birinde “seçkin ve sınırlı bir azınlık” toplumun geri kalan çoğunluğu yönetmektedir (Öztekin, 2003: 23). Demografik olarak gittikçe kalabalıklaşan ve teknolojik olarak gittikçe karmaşıklaşan toplumsal yapılarda halk tarafından yönetim anlayışından ziyade halk için yönetim anlayışı hâkim bir konum elde etmeye başlamıştır. “Halk egemenliği” olarak nitelendirilen formül de bu düşüncenin ürünüdür (Kapani, 2007: 135). Dolayısıyla Batı tipi demokratik rejimlerde halk tarafından kullanılan bir iktidar anlayışından ziyade küçük bir azınlık zümre tarafından halk adına kullanılan bir iktidar anlayışı hâkim konum elde etmiştir. Sovyet tipi ve Marksist rejimlerde de durum bu şekildedir yani, iktidarın işçiler adına küçük bir insan grubu tarafından kullanıldığı, kararların onlar tarafından alındığı görülmektedir (Kapani, 2007: 135). Sonuç olarak gerek batı tipi liberal demokrasiler gerekse de komünist rejimler birer elit rejim olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Aron yukarıda belirtilen siyasal rejimler arasında demokrasi - elitizm ilişkisi noktasında önemli bir farkın var olabileceğini vurgulamaktadır. Öncelikle belirtmelidir ki Aron elitizm kuramını Marksizm’e karşı geliştirmiştir. Dolayısıyla o Marksizm’in siyasal iktidara egemen olmayı ekonomik güç ile ilişkilendiren temel argümana karşı çıkmaktadır. Bu doğrultuda Aron özellikle Batı türü demokrasilerde artık ekonomik gücün topraksoyluların elinde olmadığını ve bu durumun sanayileşme ile birlikte değiştiğini ileri sürmektedir çünkü artık modern dönemde siyasal iktidarı elinde bulunduranlar ile ekonomik gücü elinde bulunduranlar ayrı ayrı kişilerden meydana gelmektedir (Kışlalı, 2010: 335). Dolayısıyla, ekonomiye ilişkin işlevleri yerine getiren kişilerin kendilerini ilgilendiren konularda siyasal iktidarı etkileyebilecek güce sahip oldukları belirtilmekle birlikte, Marksizm’in ileri sürdüğü gibi mutlak manada siyasal iktidarı elinde bulundurma ve bütün siyasal kararları belirleme yetkisine ve ayrıcalığına sahip olmadıkları ileri sürülmektedir. Bahse konu rejimler arasındaki en önemli fark, Sovyet tipi rejimlerde “tek ve birleşmiş bir elitin” varlık göstermesine karşılık, Batı tipi liberal demokrasilerde elit grupların “sayıca çok ve bölünmüş” bir yapı sergilemesidir (Kapani, 2007: 135) çünkü Sovyet tipi rejimlerde elitlerin karşı bir güçle dengelenmediği “mutlak ve sınırsız bir iktidara sahip” olduğu bir yapı bulunurken çoğulcu ve katılımcı bir nitelik arz eden Batı tipi siyasal sistemlerde ise elitler “değişik fikirler, ideolojiler, sınıflar ve mesleki örgütlerce paylaşılmış ve dengelenmiş” bir yapı sergilemektedir (Öztekin, 2003: 23; Kapani, 2007: 135). Diğer bir ifadeyle, Sovyet tipi rejimlerde tekil bir elit olgusundan söz edilmesine karşılık, Batı tipi liberal demokrasilerde elitlerin çoğulcu niteliği söz konusudur. Nihayetinde, toplumsal yapı çoğunluğun yönetimine imkân tanımadığı için çoğunluğun elitlere karşı korunaksız olmasına yol açmaktadır. Bu durum bütün siyasal rejimlerde geçerli bir olgu olarak ileri sürülmektedir (Kışlalı, 2010: 335).

Kısacası, R. Aron'a göre modern sanayi toplumunun siyasi yapısı, kaçınılmaz olarak oligarşiktir. Bu, sanayi toplumunun siyasal/ideolojik yelpazesinin uçlarında yer alan her iki demokrasi tipi açısından da geçerlidir. Başka bir ifadeyle, hem Batılı liberal demokrasi hem de Sovyetlere özgü Marksist demokrasi özünde oligarşiktir. Bunların birincisinde oligarşinin bölünmüş, diğerinde ise yekpare oluşu, bu gerçeği yeni her ikisinin de oligarşik yapılar olduğu gerçeğini değiştirmez.

1.6.3.5. Harold D. Laswell ve “Demokrasinin Orkestra Şefleri”

Klasik elit teorilerini eleştirerek çağdaş elit kuramlarına katkı sağlayan bir diğer siyaset bilimci Harold Laswell'dir. Laswell'in sorunsalını iktidar ilişkileri oluşturmaktadır fakat o siyasal elitler kavramı üzerine de önemli araştırmalarda bulunmuş ve nihayetinde demokratik elitizm konusunda tanınmış önemli temsilcilerden birisi olarak anıla gelmiştir. Laswell siyasal elitleri siyasal ve toplumsal yaşam için gerekli görmektedir çünkü toplumun uyum ve ahenk içerisinde istikrarını sürdürebilmesinde “orkestra şefi”ne ihtiyaç duymaktadır. İşte bu görevi de siyasal elitler yerine getirmektedir (Kışlalı, 2010: 333). Laswell'e göre bütün toplumlarda siyasal iktidar siyasal elitler tarafından yönetilmektedir ancak iktidarın dereceleri bulunmaktadır. Siyasal iktidarın pratize edilmesinde en büyük paya sahip olanlar ve onu en çok etkileyebilme yetkisini elinde bulduranlar sürekli olarak küçük bir azınlığa karşılık gelmektedir ve bunlar en yüksek dereceye sahiptir (Öztekin, 2003: 22; Kapani, 2007:134). Siyasal iktidarın böylesi küçük bir azınlık tarafından yönetilmesi rejimin demokratik vasfını yitirmesine yol açmaz. Laswell'e göre bu durum bir koşula bağlıdır: “elit grubun sorumluluğu”. Yani, yöneten siyasal elitin “seçim, referandum, siyasal örgütlenme özgürlüğü, basın özgürlüğü” gibi yollarla yönetilen çoğunluğa karşı “sorumluluk ve hesap verme” koşulunu yerine getirmesi kaydıyla demokratik toplumun ayırt edici özelliği varlığını korumaya devam edecektir (Kapani, 2007: 134). Burada vurgulanması gereken husus, siyasal iktidarı elinde bulduran azınlık ya da elit grubun iktidara adil ve dürüst seçimlerle gelmesidir. Bu mekanizmayla yönetilenler iktidardaki elitleri sürekli denetleme ve gerektiğinde değiştirme fırsatını elde etme imkânını korurlar. Klasik elit kuramlarında ileri sürülen azınlığın çoğunluğa denetlemesi argümanı Laswell'in yaklaşımında tam tersi işlerlik kazanmaktadır (Öztekin, 2003: 22). Dolayısıyla Laswell'in demokratik elitizm yaklaşımında elitlerin varlığı demokratik sistemin niteliğine aykırı görülmemektedir.

Sonuç olarak çağdaş elit kuramları elit olgusunun demokrasi kavramı ile bağdaştırılabileceğini ileri sürmektedir. Bu minvalde küçük bir azınlık grubun siyasal iktidarı egemenliği altında bulundurduğu gerçeğinden hareketle klasik elit kuramlarının yeniden gözden geçirilmesi ve yeni bir yorumun geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Kapani, 2007: 132). Bu kuram(cı)lara göre, yönetici bir azınlık kadronun varlığı yadsınamaz bir gerçektir ancak bu yönetici kadronun çoğunluğa karşı sorumluluk misyonuna sahip olması gerektiği düşüncesi hakim bir

konumdadır; aksi halde görevden uzaklaştırılabilecekleri gerçeği ile karşı karşıya kalabilecekleri ve bu durumun da demokrasi ile çelişmeyeceği belirtilmektedir (Kışlalı, 2010: 333; Uygun, 2017: 409). Diğer bir ifadeyle, çağdaş elit kuram(cı)larının temel argümanı siyasal yaşamda etkin rol oynayan elitlerin varlığının topluma ve özellikle siyasal iktidara mutlak manada anti demokratik bir nitelik kazandırmayacağı yönündedir. Ancak, demokrasinin geleneksel tanımlanma biçimi olan “halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” şeklindeki ele alınışı da günümüz gerçekliği ile de bağdaşır bir niteliğe sahip değildir çünkü demokratik rejimlerde siyasal iktidar gerçek anlamda çoğunluğun ya da halkın elinde değildir (Kapani, 2007: 132).

Ayrıca, halkın siyasal karar alma sürecine katıldığı ve kararların alım sürecini etkilediği şeklindeki geleneksel görüşe de karşı çıkmaktadır. Bu doğrultuda çağdaş elit kuramcıları, demokratik bir rejimde halkın sadece siyasal iktidarı elde edecek elit grubu ya da lider kadroyu seçmeye yetkili kılındığı, “siyasal kararları alacak ve tercihleri yapacak olan azınlığı oylarıyla” iktidara taşıdığı görüşünü dile getirmektedir (Kapani, 2007: 132). Burada üzerinde durulması gereken nokta çağdaş elit kuramlarının “eşitlik” vurgusudur. “Gücün toplum kesimleri arasında eşit dağılımı”nı ifade eden demokratik teorinin geleneksel eşitlik anlayışından ziyade çağdaş elit kuramları bu kavramı “güçlü bir konuma ulaşabilmede fırsat eşitliği” bağlamında ele almaktadır (Bachrach, 1967’den aktaran: Arslan, 2005: 57).

Nihayetinde çağdaş elit kuramlarının temel argümanları şu şekilde özetlenebilir: açık bir nitelik taşıyan elit kadroların mücadele alanı olan iktidar kadroları toplumun her kesimine açıktır (Kışlalı, 2010: 333; Kapani, 2007: 136); elit gruplar arasında bir iktidar mücadelesi bulunmaktadır; bu gruplardan sadece biri halkın oyunu ve güvenini kazanarak siyasal iktidarı elde eder; iktidarı elde eden bu grup halka karşı daima sorumlu ve hesap verme yükümlülüğü ile karşı karşıyadır (Kapani, 2007: 136). Bu nitelikler de klasik elit teorilerin elitlere yüklediği çeşitli doğal üstünlükleri geçersiz kılmaktadır (Kışlalı, 2010: 333).

Bu bölümde hem kavramsal hem de kuramsal çerçevede demokrasi ve elitizm üzerinde durulmuştur. Öncelikle demokrasi kavramının etimolojik anlamıyla günümüz uygulama biçimi arasında bir ilişki tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu minvalde demokrasinin merkezinde halkın kendisinin var olduğu ve kendi kaderini belirleme yetkisine sahip olduğu düşüncesinin bulunabileceği vurgulanmaktadır. Klasik demokratik teorinin merkezini oluşturan bu düşünce “halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” şeklinde karşılık bulmaktadır. Devamında demokrasinin ilkesel ve yöntemsel tanımları üzerinde durulmuştur. Bu tanımlama tarzları aracılığıyla demokrasinin ne olduğunun yanında ne olması ya da nasıl olması gerektiği konusunda geleneksel demokratik teorinin belirli bir bütünlük içerisinde ele alınması gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan bu kısımda ayrıca, demokrasinin siyasal bir rejim türü olarak arzulanmasını sağlayan temel değerler, bu temel değerlerin taşınması gereken nitelikler ve

demokrasinin sürdürülebilirliği açısından gerekli görülen kurumsal mekanizmaların neler olduğu üzerinde açıklamalar yapılmıştır. Nihayetinde klasik demokratik teorinin bir bütünlük oluşturduğu ve demokrasi kavramına ilişkin çalışmalarda kavramın anlaşılabilirliği için bütüncül bir bağlamla ele alınması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Ancak, 1900'lü yılların başında Lincoln tarafından dile getirilen ve yaygın bir şekilde kabul edilen demokrasi tanımlaması geliştirilen bazı teoriler tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bu teorilerin başında şüphesiz elit teorileri gelmektedir. Demokrasinin artık gerçekten bir "halk iktidarı" ya da "çoğunluk yönetimi" olduğuna ilişkin fikirler sorgulanmakta ve karşı argümanlar dile getirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, toplumsal ve siyasal yaşamda elitlerin etkin rolü üzerine çalışmalar kaleme alınmakta ve klasik demokratik teorinin yeniden ele alınması gerektiğine dair argümanlar ileri sürülmektedir. Bu argümanların temel gerekçesini "toplumu gerçekten kimin yönettiği" sorusu oluşturmaktadır. Bu amaçla çalışmada demokrasinin bilinen klasik anlamının sorgulanmasına yol açan klasik ve çağdaş elit kuram(cı)larının demokrasi - elitizm sorunsalına dair bakış açıları ele alınmaya çalışılmıştır. Bu durum araştırmaya kavramsal ve kuramsal çerçeve sunan vesayetçi demokrasinin anlaşılabilirliği açısından gerekli görülmektedir çünkü vesayetçi demokrasi elit teorilerinin savunduğu gibi siyasal ve toplumsal yaşamda elitlerin rolünü ve gerekliliğinin savunusunu gerçekleştirmektedir.

Diğer taraftan demokrasi - elitizm ilişkisini birbirinden oldukça farklı teorik yaklaşımlar geliştirerek açıklamaya çalışan klasik ve çağdaş elit kuram(cı)ları çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi olan vesayetçi demokrasi ile önemli benzerliklere sahiptir. Demokrasi karşıtları için güvenli bir liman olarak görülen elitizm ve vesayetçi demokrasi, sahip oldukları fikri dayanaklar ve gerekçeler bakımından çeşitli ortak noktaları bünyelerinde barındırmaktadır. Vesayetçi demokrasi tıpkı elit kuramları gibi demokratik teorinin geleneksel değerleri ile çelişir nitelikler taşımakta ve elitizmi toplumsal ve siyasal yaşamda bir ayrımcılık unsuru olarak ele almaktadır. Demokrasi karşıtı bileşenlere sahip olması açısından açıkça topluma sunulamayan vesayetçi demokrasi daha çok elitist bir demokrasi düşüncesi ile topluma benimsetilmeye çalışılmaktadır (Güneş, 2013: 96). Bu doğrultuda, elitizmin vesayetçi demokrasi için bir meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığı rahatlıkla ifade edilebilir. Demokrasinin niteliğinden ziyade varlığının gerekliliğini savunan demokratik elitizm taraftarlarına göre demokrasinin ancak elit nitelikleri barındıran bireylerce istikrar kazanabileceği vurgulanmaktadır. Vesayetçi demokrasinin argümanları ile paralellik arz eden elitist düşünce demokrasiyi bir araç olarak görmekte ve onun varlığını yeterli bir önkoşul olarak aramaktadır. Dolayısıyla halkın yeteri olgunluğa erişinceye değin siyasal sistemin içerisinde aktif olarak yer edinmemesi gerektiği ileri sürülmektedir (Güneş, 2013: 108). Çalışmanın ikinci bölümünde daha detaylı olarak ele alınacak olan vesayetçi demokrasi görüldüğü üzere elit teorilerinin temel argümanlarını benimsemekte ve o argümanların siyasal yaşamdaki karşılığı olarak telaffuz edilebilmektedir. Nihayetinde elit teorilerinin temel gerekçeleri vesayetçi demokrasinin pratize edilmesinde meşru bir zemin sunma gayreti içerisinde.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVEDE VESAYETÇİ DEMOKRASİ

Vesayetçi demokrasi, demokrasinin yüzlerce farklı yorumlamasından birini oluşturmaktadır. Demokrasinin farklı yorumlanış biçimleri, demokrasi kavramına farklı ve yeni anlam kazandırmakta ve yüceliğine ilişkin çeşitli ipuçları vermektedir. Demokrasinin yeni yorumlanış biçimleri demokrasi kavramını olgunlaştırarak gerçek ve arzulanan bir siyasal rejim türü olarak pratize edilmesine yol açmakta olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Tabii bu durum vesayetçi demokrasi yorumunda olduğu gibi her bir demokrasi yorumu için geçerli olmayabilmektedir. Bu doğrultuda çeşitli istisnaların vaki olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Günümüzde demokratik sistemlerin varlıklarını sürdürmelerine imkân tanıyan ve demokrasi karşıtı rejimlere kaymalarını önleyen çeşitli mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmaların başında şüphesiz siyasal iktidarın almış olduğu kararlar ve belirlemiş olduğu politikaların özünde meşruiyet kaynağı olarak halkın var olması yer almaktadır. Yani, karar organlarının halk tarafından seçimi ve halk iradesinin temel meşruiyet kaynağı olarak görülmesi anlayışı demokrasinin özünü oluşturmaktadır. Birbirinin ayrılmaz parçası olarak görülebilecek bu iki unsur siyasal iktidarın hesap verebilirliği, etkin katılım ve rekabet gibi demokrasinin temel değerlerinin ön şartı olarak değerlendirilmektedir. Bu şartların yokluğu durumunda ise (Yazıcı, 2012:139),

izlenen politikaların eşit, dürüst ve yarışmacı seçimlerle belirlenen karar organları tarafından serbestçe saptanmadığı, karar organlarının politikalarını tespit ederken ordu gibi halka hesap verme yeteneğinde olmayan kurumların icazetine ihtiyaç duydukları bir siyasal yapı, diğer tüm unsurlar mevcut olsa dahi, demokrasi olarak tanımlanamayacaktır.

Demokratik görünüme sahip bu tür yapılar, “yarı demokrasi”, “görünüşte demokrasi”, “sözde demokrasi”, “vesayetçi demokrasi” gibi sıfatlarla adlandırılmaktadır (Yazıcı, 2012:139).

Bu doğrultuda, araştırmanın kavramsal ve kuramsal boyutunu oluşturan vesayetçi demokrasi ileride görüleceği gibi demokrasinin birçok kurumuna sahip olmasına karşılık ihtiva ettiği birtakım bileşenlerden dolayı gerçek bir demokratik model olma özelliğine sahip değildir çünkü vesayetçi demokraside, demokrasinin vesayetçi bir bileşenle pratize edildiği bilinmekte, halka rağmen halk için anlayışıyla hareket eden vasilerin varlığı kabul edilmektedir. Birinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınarak olumlanan demokrasi kavramı bu bölümde “vesayetçi” sıfatıyla karşıt bir anlama nasıl büründüğü ele alınarak açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak, öncelikle yapılması gereken vesayetçi demokrasinin kavramsal bileşenlerinin çözümlenmesidir. Yani, öncelikle vesayet kavramına bakmaktır. Siyasal ve toplumsal yaşamı etkileyen ve hukuki bir bileşene sahip olan

vesayet kavramı, demokrasi ile ilişkilendirildiğinde, demokrasi modeli olarak vesayetçi demokrasi üzerinde ilişkiisel analizler ve yorumlamaların yapılmasına olanak sağlayacaktır. Öyleyse, bu bölüme vesayet kavramının ele alınmasıyla başlanabilir.

2.1. Vesayet Kavramı

Siyaset biliminde kullanımı itibariyle vesayet kavramı iki farklı anlamı ihtiva etmektedir. Bu anlam farklılığı ise kavramın İngilizcedeki karşılığında kaynaklanmaktadır. Vesayet İngilizce ilk olarak “Guardianship” kelimesine karşılık gelmektedir. Vesayet bu şekilde en yaygın kullanımına Robert Dahl’ın “Demokrasi ve Eleştirileri (*Democracy and its Crisis*)” isimli eserinde rastlanmaktadır. “Guardianship” bağlamında vesayet; halkın kendini yönetmekten aciz olduğu fikrine sahip olanların iktidarda ve yönetimde bulunması gerektiği düşüncesini ifade etmektedir. Bu bağlamda vesayet, demokrasi karşıtı bir yönetim biçimi olarak görülür. Bu düşünce aynı zamanda demokrasiye bir alternatif geliştirme paradigması da içermektedir. Bunun nedeni, toplumu oluşturan sıradan bireylerin kendi kişisel çıkarlarını ve menfaatlerini bilemeyecekleri gibi toplumsal çıkar ve menfaatleri de bilemeyecek durumda olmalarıdır. Bu yüzden, toplumun yönetilmesi, sevk ve idare edilmesi de bu kişilerin seçtiği temsilcilere bırakılmaz. Bunun yerine toplumun selameti açısından, üstün bilgi ve becerilerle donanmış olan bir azınlık tarafından yönetim görevinin yerine getirilmesi gerekmektedir (Coşkun, 2010: 47). Vesayetçi demokrasinin düşünsel temellerini oluşturan kısımda bu konu daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Vesayet İngilizcede karşılık bulduğu ikinci kelime “Tutulage”dir. “Tutulage” ile bireylerin kendileri için iyi ya da kötü olanın ne olduğunu ayırt edebilecek kapasiteye sahip olmadıkları düşüncesinden hareketle halkın kontrol altına alınması gerektiği ifade edilmektedir. Bu anlayışta halkın doğru seçimlerde bulunamayacağı, dolayısıyla seçim yapma ehliyetinden yoksun olduğu düşüncesi hakimdir. Vesayet kavramının ikinci anlamını birincisinden ayıran en önemli fark, halk üzerinde kurulması düşünülen kontrol mekanizmasının belirli bir süre ile sınırlı olmasıdır. Burada halka, demokratik toplumun temel değerlerinin ve kurumsal mekanizmalarının benimsetilmesi amacı vesayeti oluşturan yöneticilerin temel meşruiyet kaynağını oluşturmaktadır. Toplumun demokrasiye hazır olduğu anlayışının sağlanmaması durumunda vesayet sona ereceği ileri sürülmektedir (Coşkun, 2010:47). Başka bir ifadeyle, “tutulage” anlamındaki vesayette, topluma süresiz değil, temel demokratik ilke, kurum ve değerleri edinene, benimseyene ve içselleştirene kadar vesayet edilir; halk bundan sonra siyasetin “dümenine geçebilir”.

Vesayete ilişkin bir başka tanımlama ve uygulama alanı hukuk bilimlerinde yer almaktadır. Özünde özel hukuka ilişkin bir niteliğe sahip olmasına rağmen, hukukun çeşitli alanlarında kullanılmaktadır. Bu yönüyle vesayet; kendilerini yönetme yetisine sahip olmayan bireylerin menfaatlerini ve kişisel çıkarlarını muhafaza etmek amacıyla denetim altına alınma durumlarını ifade eder. Denetlemeye haiz kişi veya kişiler gerçek olabileceği gibi tüzel bir kişiliğe de sahip

olabilirler. Böylesi bir uygulamanın varlığı “hukuksal işlemleri yapamayacak durumda olan kişilerin çıkarlarını koruma” amacı taşımaktadır (San, 1996:285). Burada dikkat edilmesi gereken husus, vesayetin “velayet altında bulunmayan küçükler” ile “kendi kendilerini idare etmekten aciz bulunan reşit kişileri” koruyup kollamaya yönelik bir uygulama olmasıdır (Gözler, 2018:161). Bu amaç doğrultusunda kurumsallaşan vesayet anlayışı, zihinsel ya da bedensel yeteneklerini korumaktan yoksun olan bireylere toplum adına ve yararına yardım edilmesi gerektiği inancından güç almaktadır. Vesayet kavramının pozitif hukuktaki yorumlanış biçimini kısaca ele aldıktan sonra onun hangi türlerler karşımıza çıkabileceğine bakmakta da yarar vardır. Bu doğrultuda, vesayetçi düşüncenin en yaygın görülen iki türü olan bürokratik ve askeri vesayet türleri üzerinde durulacaktır.

2.2. Vesayet Türleri

Vesayetçi demokrasi uygulamasının ya da düşüncesinin hâkim olduğu toplumlarda kendini vasi ilan eden merciler asker ve polis gibi kolluk kuvvetlerinden ibaret değildir. Yeni bir siyasal düzenin inşa edilmesi düşüncesiyle yola çıkan vesayet odakları ilk olarak kendilerini tanımlamak adına “modernleştirici elit” sıfatıyla bütünleştiren, geri kalmış toplumu daha önce belirlenmiş çağdaş “medeniyet seviyesine ulaştırma”, “her açıdan kalkındırma” klişelerini sorumluluk olarak üstlenen kişilerdir (Güneş, 2013:255). Geri kalmışlığın reçetesi olarak tasvir edilen modernleşmenin gereklerini ve topluma bunun nasıl uygulanacağını en iyi bilen olduğunu ileri süren bu kişiler vesayeti bu bağlamda kendilerine bahşedilmiş bir hak olarak görmektedir. Diğer bir ifadeyle, gerek kendilerini toplumun ilerici unsuru olarak tanımlamaları gerekse de modernleşmeyi uygulayabilecek sözüm ona tek güç olarak kendilerini görmeleri vesayet odağı olma bağlamında kendilerini meşrulaştırmaktadır. Vesayetçi demokrasi bu doğrultuda ele alındığında “kısmi bir toplumsal dönüşüm hedefiyle hareket eden bir ideoloji” olarak karşımıza çıkmaktadır (Güneş, 2013:255).

Diğer taraftan, bir ülkedeki vesayet rolü çeşitli yollarla geliştirilebilmektedir. Bu yolların başında asker ve sivil bürokrasilerin himayesinde oluşturulan yeni şekli kurumsal mekanizmalar gelmektedir. Aynı şekilde, müphem anayasal referanslara silahlı kuvvetlerin rejimin veya kanunların koruyucusu olduğu düşüncesinin işlenmesi de yer almaktadır. Toplumsal çıkarların en iyi bilindiği düşüncesi belki de vesayet rolünün gelişmesine yol açan unsurların başında gelmektedir. Bu bağlamda asker, polis ve yargı gibi devletin daimî kurumsal mekanizmaları gelip geçici olan hükümetlerin aksine devletin varlığı ile varlıklarını kaim görmektedirler. Bu aşamaların her biri vesayet rolünü üstlenen yeni grupların oluşmasına ya da vesayetin yeni türlerde sınıflandırılmasına yol açmaktadır. Bu amaçla vesayetin türlerine değinmek ileride vesayetçi demokrasinin tanımlanmasını ve anlamlandırılmasını kolaylaştıracaktır.

2.2.1.Bürokratik Vesayet

Bürokratik vesayette vesayetçi bir yönetim bulunmaktadır. Bu yönetimin demokrasi algısının bir sonucu olarak ortaya çıkan vesayetçi demokrasi anlayışında, karar organlarının varlığı gerekli bir hal almaktadır. Gizli veya açık halk iradesinin temsiline yetkili olarak kendilerini addeden bu organlar, devletin yegâne temsilcisi olarak işlevlerini sürdüren sivil ve askeri bürokrasilerdir.

Sivil ve askeri bürokrasiler, daha çok modern cumhuriyetlerin ortaya çıkması ve ulus-devlet düşüncesinin kökleşmesiyle beraber mümbit bir zeminde yeşerme imkânı elde etmiştir. Demokratik siyasetin çeşitli nedenlerden ötürü kesintiye uğramasıyla birlikte siyaset ve toplum üzerindeki nüfuzunu artıran bürokratik vesayet, vesayetçi demokrasi anlayışının hüküm sürdüğü toplumlarda “halkın kendini tam olarak yönetmesine kadar veya halkın devlet ideolojisinde tasarlanan nitelikleri sağlayıncaya kadar bir öncü ve bir vasi olarak toplum için” yönetici pozisyonunu sürdürmektedir (Güneş, 2013:161).

Bürokratik vesayet uygulamasının temelinde bürokratik elitlerin halk iradesinin tecellisi olarak ortaya çıkan siyasi irade üzerinde belirleyici olma arzuları yer almaktadır. Bürokratik elitler, sivil siyasetçilere göre hem daha kalıcı olmaları hem sahip oldukları “ofis, bütçe, tecrübe, teknik bilgi birikimi ve mevzuata hâkimiyet gibi” üstünlüklerle siyasetçileri manipüle etmeye ve onları adeta araçları haline getirme eğilimi içerisinde bulunurlar (Yayla, 2020). Bu üstünlüklerini açık veya kapalı bir şekilde gösterme eğiliminde bulunurlar. Diğer bir ifadeyle bürokratik vesayet, bürokratik güç odaklarının sahip oldukları olanaklar vasıtasıyla halk iradesinin vesayet altına alınması şeklinde ifade edilebilmektedir. Bu vesayet türünde devlet güçleri kendi görev tanımlamaları dışında hareket eder ve durumdan vazife çıkarma eğiliminde olur. Sonuç olarak bürokratik vesayet, “bir kısım devlet kurumlarının, merkezci, seçkinci ve otoriter bir zihniyetle, toplum üzerinde kontrol sağlama ve tahakküm kurması” şeklinde özetlenebilir (Mercimek, 2018:137). Kontrol mekanizmasını hayata geçiren güç odağı niteliğine göre farklılık arz edebilmektedir. Yani, kimi zaman aşağıda daha detaylı bir şekilde incelenecek olan askeri bürokrasi, kimi zaman ise sivil bürokrasi ya da yargı bürokrasisi şeklinde tecelli etmektedir.

Kısacası, bürokratik vesayet demokrasinin doğası ile çelişir niteliklere sahiptir. Bu nitelikler onun toplum üzerinde kurulacak baskının oluşmasında belki de en önemli elemanları olarak görülür. Hatta bu elemanlar siyaset karşısında üstünlük elde edilmesiyle takviye edilir. Dahası siyaset ve toplum üzerinde tesis edilecek vesayeti verili bir durum haline de getirir. Bu sebepten ötürü siyaseti ve toplumu yönlendirmeye imkân tanıyan konumların en sık bulunduğu vesayetçi demokrasilerde en aktif vesayet organları bürokrasiden ortaya çıkmaktadır (Güneş, 2013:161-164). Esasen ordu da bürokratik bir kurumdur ama özellikle demokratik gelişimini tamamlamamış ülkelerde spesifik misyonu ve güçlü özerk yapısından dolayı, burada “askeri vesayet” adı altında ayrı bir vesayet unsuru olarak ele alınmıştır.

2.2.2. Askeri Vesayet

Vesayetçi demokrasilerde en sık rastlanılan ikinci bir vesayet türü olarak karşımıza askeri vesayet çıkmaktadır. Siyasal sistem içerisinde askeri bürokrasinin üstün ve ayrıcalıklı bir konuma sahip olması bir vakıadır (Çağlayan, 2010:102). Otoriter rejim niteliğini henüz terk etmiş veya demokratikleşme sürecini hala tamamlamamış toplumlarda ordunun siyaset üzerinde çok önemli bir etkisinin bulunmakta olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ordu, modern demokrasilerde bilindiği üzere ülke savunmasından sorumlu olan yürütmeye bağlı bir kurumdur. İleri toplumlarda siyasetin önemli bir aktörü olmaktan ziyade kendi görev tanımlaması içerisinde görev ve sorumluluklarını icra etmekle yükümlüdür. Ancak, henüz modernleşme sürecini tamamlayamamış, ileri toplum olma özelliğine erişememiş, modern demokrasinin gereklerini yerine getirememiş ama demokrasiyi siyasal bir rejim türü olarak benimsemiş toplumlarda ordunun toplumsal ve siyasal yaşamdaki rolü ve önemi farklılık göstermektedir. Bu farklılığa yol açan faktörlerin başında şüphesiz ideolojik ve kurumsal çıkarlar yer almaktadır. Bu da orduyu gerek siyasal yaşam gerekse de modernleşme sürecinde aktif bir şekilde etkili rol oynamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla ordu siyasal, ekonomik ve toplumsal olmak üzere pek çok konuda karar alma sürecinde öncü ve etkin rol oynamaktadır (Öztürk, 2006:30). Ordunun bu denli baskın bir rol oynaması şüphesiz demokrasinin istikrarsız ve pekişmemiş olmasından kaynaklanmakla birlikte çeşitli vesayet uygulama ya da mekanizmaların varlığı ile de desteklendiği bilinmektedir. Bu vesayetçi uygulamalarının sivil siyaset üzerinde en etkili niteliğe sahip olanı ve en sık görüleni askeri vesayet şeklinde olanıdır (Yıldırım, 2017:28). Bu doğrultuda askeri vesayet kavramsal çerçevesi ile birlikte toplumsal ve siyasal yaşamda etkin rol oynaması ve bunu destekleyen temel gerekçelerin açıklanması ile birlikte ordunun vesayetçi mekanizmayı tesis etmesine imkân tanıyan faktörlerin neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Demokratik yaşamda vesayetçi demokrasi anlayışının inşa edilmesinde oldukça önemli bir role sahip olduğu düşünülen askeri vesayet detaylı bir şekilde ele alınması konumuz açısından ehemmiyetli görülmektedir çünkü vesayetçi demokrasilerde silahlı kuvvetler merkezi bir konuma sahiptir.

Tollefson (1995:2) Brezilya üzerinden yaptığı değerlendirme sonucunda askeri vesayeti; “ordunun koruyucu olarak hareket ettiği, demokrasi ile diktatörlük arasındaki bir durum” şeklinde tanımlamaktadır. Bu durumda ordu, açık veya örtük darbe tehdidi ile hem siviller hem de sivillerin eylemleri üzerinde ciddi sınırlamalar koyarak demokrasinin baltalanmasına yol açmaktadır. Demokrasiye geçişin gerçekleştiği son dönemlerde ordu kendine böylesi bir vesayetçi rolün içerisine yerleştirmeye çalışmıştır (Walenzuela, 1990). Bunlar aşağıda detaylıca ele alınacağı üzere çoğu zaman çıkış garantileri olarak ele alınmaktadır. Yeni demokratik toplumlar içerisinde bulunan güçlü askeri varlık, sivil yönetimi askeri güç için mutlak bir cephe konumuna getirmesi bağlamında tehdit etmektedir. Ordunun şiddet yönetimi üzerinde büyük yetkileri bulunuyor olması, modern devletin gerçek bir boyutu demokratik siyasetin kontrolü ve kapsamı dışında kalmış olur (Rabkin,

1992-1993:121). Ordunun şiddet kullanma tekeli üzerindeki bu yetkisi vesayetçi güç bağlamında önemli bir yer kazanmasına imkân tanımaktadır. Tarihi tecrübeler göstermektedir ki sivil iktidarların politika gündemleri genişlediğinde ve yerleşik bir elit grubunun çıkarları tehdit edildiğinde askeri darbeler meydana gelmeye başlamaktadır (Kenworthy, 1970:134-136).

Otoriter rejimlerden demokratik rejimlere geçişlerde, silahlı kuvvetler sivil demokratik hükümetler üzerindeki etki ve ağırlığını koruma amacı taşıma eğilimi göstermektedir. Yeni kurulacak demokratik rejimlerde askeri elitler ısrarla “özerklik, yetki ve bağımsızlıklara” başvururlar. Başvurulan bu duruma siyaset bilimi literatüründe “çıkış garantileri” (exit guarantees) denilmektedir (Özbudun, 2016:136-137). Askeri elitlerin çıkış garantileri arama eğilimi onların belirli bir iktidar biçimlenişi yoluyla sahip oldukları ya da arzu ettikleri pozisyon ve ayrıcalıkları koruma ve kuvvetlendirme amacıyla gerçekleşmektedir. Bu durum onların siyasal yapı içerisinde vasi rolü oynamalarına yol açmaktadır (Cizre, 2010:11). Sivil siyasal aktörlere dayatılan bu garantiler askeri elitlerin kendilerini güvence altına alma arzusundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Demokratikleşme sürecini kolaylaştırmak amacıyla sivil siyasal aktörler tarafından askeri elitlere ödenen bir “bedel” olarak görülen çıkış garantileri (Özbudun, 2016:137), askeri vesayetin kurumsallaşmasına ve kökleşmesine yol açmaktadır (Çağlayan, 2010:102). Steve Cook bu durumu çok veciz bir şekilde ifade etmektedir: Askeri elitlerin iktidar eğilimi hükümet olma bağlamında günlük politikayı “yönetme” şeklinde uygulamaktan ziyade, siyasal sistem içerisinde daha çok “veto” figüranlığına bürünerek “hükmetmeyi” ihtiva etmektedir (Cook, 2008’den aktaran: Cizre, 2010:11).

Kısacası askeri vesayet, devlet yapısı içerisinde mutlak bir özerkliğe sahip olan ve ordu içerisinde de aşırı derecede merkezileşmiş bir yapı şeklinde özetlenebilmektedir. Bu özelliklerinden dolayıdır ki askeri vesayet, askeri bünyenin hiyerarşik denetiminden uzak siyaseti sürekli denetleme ve kontrol etme imkanına erişir (Bayramoğlu, 2010:13). Bu da tabiat gereği vesayet türü olarak askeri vesayetin inşasında askeri elitlere toplum üstü olma hissini kazandırmaktadır. Peki toplum ve siyaset üzerinde böylesi etkili bir konuma nasıl erişilir? Askeri vesayetin işler mekanizması nasıl çalışır? Bu soruların cevaplanması askeri vesayetin anlaşılması için oldukça önemlidir.

Askeri vesayetin işler mekanizmasının başında çıkış garantileri yer almaktadır. Askeri elitlerin siyasal ve toplumsal yaşam üzerinde vesayet yetkisi elde etmelerine yol açan çıkış garantilerine ilişkin literatürde çeşitli çalışmalar kaleme alınmıştır. Bu çalışmaların başında Samuel Huntington’un 1991 yılında derlediği “*Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma (The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century)*” isimli çalışması yer almaktadır. Huntington Türkiye’nin de içinde yer aldığı pek çok ülkenin demokratikleşme sürecini analiz ederken beş çeşit çıkış garantisinin varlığından söz etmektedir. Huntington’a göre bunların her biri

seçilmiş sivil iktidarlar üzerinde sınırlayıcı rol oynamaktadır. Bahse konu bu garantiler beş noktada sınıflandırılabilir (Huntington, 2002: 231-232):

1. Askeri rejimlerin siyasal iktidarı sivil otoritelere devretmelerine karşılık kamu düzeni, milli güvenliğin sağlanması ya da devrimin kazanımlarının muhafazası gibi bazı temel değerlerin korunması sorumluluğunun askere verilmesi ve bu sorumluluğun anayasal hükümlerce güvence altına alınması noktasında ısrarcı olunması,
2. Askeri rejimlerin eylemlerini ve çıkarmış olduğu yasal hükümleri eleştirilemez ve hatta geri dönülmez hale getirilmesi,
3. Askeri elitlerin yönetiminde olan kurumların tesis edilmesi,
4. Askeri rejim liderlerinin oluşacak yeni demokratik sistemde önemli pozisyonlara getirilmesi,
5. Son olarak, silahlı kuvvetlerin hem personel hem de mali konulardaki özerkliğinin seçilmiş sivil iktidarlara karşı güvence altına alınması.

Çıkış garantilerine ilişkin etkili ikinci bir çalışma Samuel Valenzuela (1990) tarafından kaleme alınmıştır. “*Democratic Consolidation In Post-Transitional Settings: Notion, Process, and Facilitating Conditions*” adlı eserinde Valenzuela, çıkış garantilerini üç farklı sınıflandırmayla ele almaktadır. Bu sınıflandırmaya göre çıkış garantileri şu şekildedir (Valenzuela, 1990):

1. Vesayet Yetkileri (Tutelary Powers): Siyasal iktidarın sivil otoritelere devredilmesine karşılık askerin siyasal sürece sürekli dâhil olmasını ifade eder. Vesayet yetkisinde devletin korunması gerektiği düşüncesi hâkimdir. Bu minvalde, askeri elitler hükümet kararları ve politikaları üzerinde oldukça geniş bir denetim mekanizmasına sahiptir.
2. Mahfuz Alanlar (Reserves Domains): Burada esasında sivil siyasal otoritelere ait olması gereken bazı yetkilerin seçilmiş makamların elinden alınıp seçilmemiş makamların eline verilmesidir.
3. Seçim Ayrımcılığı (Electoral Discriminations): Seçim sürecinin manipüle edilmesidir. Yani, seçim kanunları ve anayasa başta olmak üzere çeşitli yasal düzenlemeler ile otoriter yönetimin kimin yöneteceğine ya da iktidarın kimlerden oluşacağına belirlenmesidir.

Çeşitli yazarlarca ele alınan çıkış garantileri ampirik örneklerin tamamını kapsamamalarından ötürü diğer bazı yazarlarca yeterli görülmemektedir. Bu amaçla daha kapsamlı bir sınıflandırma yoluna gidilmektedir. Örneğin, Ergun Özbudun ve Serap Yazıcı'nın birlikte derlediği “*Military Regimes, Extrication from Politics: Exit Guarantees*” isimli çalışmada çıkış garantileri; vesayet yetkisi, mahfuz alanlar, seçim sürecinin yönlendirilmesi, askeri rejimin eylem ve işlemlerinin iptal edilemezliği ve son olarak da af ve bağışıklık yasaları şeklindeki beşli bir ayrıma gidilmektedir (Özbudun ve Yazıcı, 1996'dan aktaran: Yazıcı, 1997:26). Türk siyasal hayatı özelinde yaşama imkânı elde eden askeri vesayet örneğinden hareketle gerçekleştirilen bu değerlendirmenin unsurlarının açıklanması bir vesayet türü olarak askeri vesayet nasıl inşa edildiğinin ortaya çıkarılması konusunda önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Çalışmanın bu kısmında çıkış garantilerini oluşturan bu unsurlar açıklanmaktadır.

Özbudun ve Yazıcı'nın beşli çıkış garantisi sınıflandırması askeri elitlerin sivil siyasal iktidar ve politikaları üzerinde vesayet yetkisi elde etmelerine imkân tanımaktadır. Devletin asli çıkarlarını koruma güdüsüyle tesis edilmeye çalışılan vesayet yetkileri demokratik olmayan yollarla elde edilmektedir. Bunların oluşturulmasında da askeri elitler çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır.

(Valenzuela, 1990). Birincisi, askeri elitlerin yücelttiği temel bazı değerlerin anayasada yer almasıdır. Bunların başında hukuk ve düzen, laiklik, sosyalizm, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi değerler gelmektedir. Vesayet yetkisi oluşturmanın bir başka etkili yöntemi olarak anayasal güvence elde etmiş kurumların yaratılmasıdır. Bu kurumlar vasıtasıyla askerin yücelttiği temel değerlerin korunması şüphesiz kolaylaşacaktır. Vesayet yetkilerini güvence altına alan ve bu yetkileri artıran üçüncü bir yol olarak da “silahlı kuvvetlerin anayasa ve kanunların garantörü olduğuna değinen” muğlak bazı anayasal hükümlerin yaratılmasıdır (Yazıcı, 1997:26-30). Bu aynı zamanda silahlı kuvvetlere ulusal çıkarları koruma noktasında en iyi yorumlayıcı ve bu sebepten ötürü de devleti en iyi savunabilecek konumda bulunan devlet organı olma özelliğini kazandıracaktır (Yazıcı, 2012:143). Kısacası, askeri elitler vesayet yetkilerini yasa ve anayasal düzenlemelerle ifade edilebilecek “yasal katman”lar aracılığıyla elde etmektedirler (Bayramoğlu 2010:13). Türk siyasal yaşamı bağlamında buna verilebilecek en tipik örneklerin başında Yüksek Askeri İdare Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Siyaset Belgesi, İç Hizmetler Kanunu’nun 35. maddesi, Sayıştay kanununun askeri mal ve harcamalarının denetlenmesini sınırlayan hükümleri gelmektedir (Bayramoğlu, 2010:13).

İkinci bir çıkış garantisi olarak ele alınan mahfuz alanlar, yukarıda da belirtildiği gibi, sivil siyasal otoriterlerde bulunması gereken bazı önemli yetkilerin seçilmiş makamların elinden alınarak seçilmemiş makamların eline verilmesini ifade etmektedir (Valenzuela, 1990). 1961 Anayasası ile milli güvenlik politikalarının belirlenmesi amacıyla Milli Güvenlik Kurulu’un oluşturulması ve üyeleri arasında askerlerin olması, alınan kararların hükümetler için tavsiye niteliği taşıması silahlı kuvvetler için mahfuz alan niteliği taşıması açısından bir diğer çarpıcı örneği oluşturmaktadır. Dahası, daha önce Milli Savunma Bakanına bağlı olan Genel Kurmay Başkanı anayasa ile başbakana karşı sorumlu kılınarak “devletin düzeni içindeki statüsü yükseltilmiştir” (Yazıcı, 1997:32).

Seçim sürecinin yönlendirilmesi bir diğer çıkış garantisidir. Otoriter rejimi terk etme eğilimi gösteren askeri elitler, kurulacak sivil iktidar döneminde yetkilerini artırma amacı taşıyabilmektedirler. Bu doğrultuda seçim sürecini yönlendirebilmektedirler. Daha çok iktidarın sivillere devredildiği ilk seçimlerde etkisini gösteren bu çıkış garantisi, askeri elitin rejim lideri olarak seçilmesi ile sivil yönetimin ilk devlet başkanı olarak görev alması bu amaca ulaşmada en etkili yöntemlerden biri olarak kullanılmaktadır (Yazıcı, 1997:34). Seçim sürecinin yönlendirilmesi askeri rejim liderinin sivil yönetime seçilmesi gibi fiili yöntemlerle gerçekleştirilebileceği gibi seçim kanunları yoluyla da sağlanabilmektedir. Seçim sürecinin yönlendirilmesine verilecek en çarpıcı örneklerin başında Portekiz’de 1976 yılında sivil siyasal iktidarı elde eden General Eanes (Valenzuela, 1990) ve Türkiye’de sırasıyla 1961 ve 1982 yıllarında General Cemal Gürsel ve Kenan Evren’in devlet başkanları olarak sivil otoritenin başına getirilmeleri yer almaktadır.

Dördüncü çıkış garantisi olarak askeri rejimin eylem ve işlemlerinin iptal edilemezliği ele alınmaktadır (Özbudun, 2016:137). Siyasal iktidardan çekilen askeri otorite işlemlerini sürekli kılmak adına başvurduğu bu yöntemde, askeri rejime ait işlemlerin geri alınmaması ya da hiç değilse bunların iptal edilmemesini talep edebilmektedir (Yazıcı, 1997:37). Türkiye'deki askeri otoriteler iktidarı devretmeden önce böylesi bir uygulamayı takip etmişlerdir. Örneğin, 1961 Anayasası'nın geçici 4. maddesi ile 1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesi askeri yönetimin tasarruflarının anayasaya aykırılıkları dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamayacağını düzenlemiştir.

Son çıkış garantisi af ve bağışıklık yasalarıdır. Siyasal iktidarı sivil otoritelere devreden askeri elitlerin oldukça sık başvurduğu yöntemlerden birini oluşturmaktadır (Özbudun, 2016:137). Bu yöntemle askeri liderler himayesi altında bulunan personelin insan hakları ihlali niteliğindeki eylemleri ve bu eylemlerden dolayı ortaya çıkan suç unsurları aleyhinde yüksek yargıya başvurulamayacağını düzenleyen af kanunlarının yürürlüğe konmasını talep etmektedir (Yazıcı, 1997:39). Af kanunları Şili, Brezilya ve Uruguay gibi Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de yürürlüğe girmiştir. Yukarıda belirtilen geçici maddeler bu kapsamda, askeri "yönetim üyelerini, hükümet üyelerini ve bunların emirleri altında çalışan diğer tüm görevlileri cezai ve adli soruşturmaya karşı korumaktadır" (Yazıcı, 1997:39). Dolayısıyla bu kişiler aleyhinde herhangi bir şekilde mahkemeye başvurulamayarak onların güvence altına alınması sağlanmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi çıkış garantileri, otoriter rejimlerden demokratik rejimlere geçiş aşamasında askeri elitlerin kendilerini güvence altına almak adına sivil otoritelerden talep ettikleri ödünlerden ibarettir. Bu ödünler henüz demokrasisi pekişmemiş toplumlarda vesayetçi düşüncenin kökleşmesine ve bir vesayet türü olarak askeri vesayetin kurumsallaşmasına yol açmaktadır. Gerek böylesi bir vesayetin oluşmasına yol açan çıkış garantilerinin var olması gerekse de ifade ve örgütlenme, genel ve eşit oy hakkı gibi demokrasinin temel değerleri ve kurumsal mekanizmalarının bulunması siyasal sistemin "pekişmemiş demokrasi" olarak tanımlanmasına yol açmaktadır (Valenzuela, 1990). Dolayısıyla, demokrasinin konsolidasyonu, vesayetin yoğunluğu ile yakından ilgilidir. Bu realite, vesayet – demokrasi ilişkisinin irdelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

2.3. Vesayet - Demokrasi İlişkisi

Şu ana kadar vesayet kavramına ilişkin kavramsal bir çerçeve çizilerek, vesayet türleri ele alınmıştır. Çalışmanın bu kısmında ise yukarıda gerçekleştirilen açıklamalar doğrultusunda siyasal bir rejim türü olarak vesayetçi demokrasi kavramının çözümlenmesinde yardımcı olabilecek parametreler bağlamında vesayet- demokrasi ilişkisi irdelenecektir.

Vesayet, özünde medeni hukukta bireyin kendine yetememesinden ya da kendini idare edememesinden dolayı ortaya çıkmış ve daha sonra çeşitli alanlarda uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama alanlarından biri şüphesiz demokrasinin algılanış biçimiyle ilgilidir. Yani siyasal alana münhasırdır.

Bilindiği gibi, siyasal yönetim organları, toplumun rasyonel tercihleri doğrultusunda oluşturulmaktadır. Vesayet de tam da bu organlar üzerinde uygulanmaktadır. Böylesi bir uygulamanın ortaya çıkması “toplum ve bireylerin rasyonel düşünme ve karar alma yetilerine ilişkin bir şüpheden” (Akçakaya, 2000:190) kaynaklanmaktadır. Bu şüphe ya da güvensizlik durumu vesayet uygulamasını açıklamak için yeterli olmayabilir. Bunların yanında statükonun sürdürülmesi, ayrıcalıkların muhafaza edilme arzusu da göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer bir ifadeyle, daha önce kazanılmış olan şeylerin muhafaza edilme düşüncesi ve bunların “diğerleri” ile paylaşılmama güdüsü, vesayette önemli bir yer almaktadır.

Türkiye özeli üzerinden bir örnekleme yoluna gitmek gerekirse bu durum şu şekilde ifade edilebilir: Devletin kurucu vafına sahip vesayetçi elit kurucu kadroların elde ettiği ayrıcalıklı pozisyonları ve toplumsal üstünlükleri toplumun geri kalanı ile paylaşmama arzusunu taşımakta olduğuna ilişkin arzu çeşitli uygulamalarla ortaya çıkmaktadır. İşte bu arzudur ki, siyasal bir rejim türü olarak uygulanan sistemin vesayet ile bütünleşmesine yol açmaktadır. Aynı şekilde, oldukça ilkel görünen bu uygulamada, halkın yetersizliği ve reşit olmadığı dolayısıyla da kararlar üzerinde sağlıklı ve rasyonel düşünemeyeceğine inanılmaktadır. Bu amaçla onlar adına daha zeki ya da daha bilgili kimselerin varlığına ve gözetimine her zaman ihtiyaç duyulmaktadır (Aktay, 2010). Diğer taraftan, vesayet kavramının özünde halkın kendi başına bırakılmaması gerektiği düşüncesi yer almaktadır. Halkın “ya davulcuya ya zurnacıya” kaçacağını düşünen toplumun liyakat sahibi etkili mihrakları, yine halkın kendi menfaatini savunmakta güçsüz, kendi yararı için neyin iyi ya da kötü olduğunu bilmekten aciz, doğru ya da yanlış arasındaki farkı ayırt etmekten yoksun “toy ve çocuksu” bir özelliğe sahip olduğu inancını da taşımaktadır (Aktay, 2010). Bu doğrultuda, kişilerin yetersizliğinden hareketle özel hukukta yapılan vurguya paralel olarak, demokrasinin vesayetçi niteliğinde de halkın yetersizliğine vurgu yapılmaktadır çünkü vesayetçi demokraside halka ve halkın seçtiği kişilere karşı bir güven sorunu bulunmaktadır. Dolayısıyla seçilmişler ülke yönetimi yeterliliğine sahip olmadıkları varsayımından hareketle bir başlarına bırakılmamaları gerekmektedir. Bu amaçla, onlar adına “icra-i faaliyette bulunmayı” (Kaya, 2013: 495) ve “duruma vazife etmeyi” zorunlu hale getirmektedir. İşte demokrasi ve vesayet ilişkisinin özü bu varsayımından ileri gelmektedir. Robert Dahl (1993) da demokrasi ve vesayet ilişkisini demokratik teori bağlamında değerlendirerek vesayet arzusunu demokrasinin en amansız rakibi olarak nitelendirmektedir.

Vesayet ve demokrasi ilişkisi bağlamında öncelikle belirtilmesi gereken nokta demokrasi kavramı ile vesayet hiçbir koşulda bağdaşır bir niteliğe sahip olmadığıdır. Diğer bir ifadeyle

vesayetin söz konusu olduğu yerde gerçek bir demokratik sistemden bahsetmek oldukça güçtür. En azından demokrasi geleneksel bağlamla ele alındığı zaman böylesi bir durum ortaya çıkmaktadır çünkü demokrasinin özünde Abraham Lincol'un demokrasi için yaptığı halkın halk için halk tarafından yönetilmesi gerektiği düşüncesi yer almaktadır. İnsanlık tarihi boyunca bütün yönetimlerin nihai amacının iyi ya da kötü bir şekilde halkı yönetmek olduğu düşünüldüğünde demokrasinin halkın yönetilmesine dair bir siyasal sistem olması onu diğer rejim türlerinden ayrı kılmamaktadır. Onu ayrı ve üstün kılan nitelik halkı yönetmeye talip olan kişilerin, yönetim amacını kişisel çıkar, toplumsal ayrıcalık ya da sınıfsal gaye gütmeye amacıyla değil "halk için" yerine getirmeleridir. Yönetimin halk için yapıyor olması da gerçek bir demokrasi için yeterli koşul değildir. En azından Lincol'un tanımlamasından yola çıkıldığı zaman bu durum geçerliliğini korumaktadır. Benzer şekilde insanlık tarihini şekillendiren siyasal yaşam örnekleri toplumu halk adına halk için yöneten vasilerin varlığı ile doludur. Kimi zaman bu vasiler krallar, lortlar olmuşken kimi zaman da siyasi bir fikir hareketinin öncüleri, büyük sermaye sahipleri, medya patronları, darbeci askeri liderler gibi toplumun çeşitli pozisyonlarında yer almış etki odakları olmuştur. Nihayetinde bu odakların her biri çeşitli toplumlarda belirli bir zaman diliminde vesayet odağı olarak halk iradesi üzerinde hükmünü icra etme eğilimi içerisinde bulunmuştur. Bu aşamada demokrasinin ayırt edici diğer bir önemli unsuru olarak da karşımıza yönetimin halk tarafından gerçekleştiriliyor olması gerektiği koşulu çıkmaktadır çünkü halkın halk tarafından halk için yönetimi sadece gerçek demokratik teorinin temel değerlerini ve kurumsal mekanizmalarını benimseyen toplumlarda meydana gelmektedir.

Sonuç olarak, demokrasinin en çok bilinen tanımlarından biri, Lincoln'e ait "halkın halk için halk tarafından yönetimi" şeklindeki tanımıdır. Bu tanımdaki "halk için" ibaresi, demokrasi için yeterli değildir ve mutlaka "halk tarafından" ibaresi ile takviye edilmelidir çünkü "halk tarafından" yönetim, demokrasinin "olmazsa olmazı"dır. Öte yandan "halk için" yönetim ifadesi -yeterli olmaması bir yana- vesayetçi niyet ve tutumlara kapı aralaması nedeniyle, yerine göre mahsurlu bile olabilmektedir. Bunun neden böyle olduğu, vesayetçi demokrasi kavramına biraz daha yakından bakarak anlaşılabilir.

2.4. Vesayetçi Demokrasi: Tanımı ve Özellikleri

Demokrasinin en yalın tanımı halk yönetimidir. Bu amaçla siyasal eşitlik ve halk denetimi siyasal/liberal demokrasinin tartışılmaz iki ana özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Daha önce ele alınan demokrasi ve vesayet kavramlarının bir arada var olması siyasal ya da geleneksel demokrasi adına çeşitli zıtlıkların varlığına işaret etmektedir. Halkın karar organı olarak görüldüğü demokrasi ile halkın yetersizliği anlayışından beslenen ve halkın yerine antidemokratik karar vericilerin varlığını savunan vesayet düşüncesi, demokrasinin bilinen geleneksel özellikleri ile çelişir niteliktedir. Bu çelişkinin bertaraf edilmesi adına, takip edilen politikaların özünde seçmen iradesi ve seçmen iradesinin tecellisi olan organlar yer almalıdır. Halk iradesinin merkeze alınması

demokrasi açısından o kadar önemlidir ki başta katılım, hesap verme ve rekabet gibi demokrasinin diğer temel değerleri için ön şart niteliği taşımaktadır. Yani, halk iradesinin yoksunluğu demokrasinin diğer asli unsurlarının varlığını geçersiz kılmaktadır. Bu sebepten ötürü, karar organlarını adil ve dürüst seçimler neticesinde belirlenmeyen, takip edilen politikalar serbestçe saptanmayan, politika yapıcılarını politikaları belirlerken halka hesap verme yükümlülüğüne sahip olmayan ordu gibi çeşitli kurumların icazetine ve onayına ihtiyaç duyulduğu durumlarda demokrasiden söz edilemez. Bu durumlarda varlığını sürdüren siyasal sistemler, demokrasinin diğer bütün kurumlarını barındırıyor olmalarına karşılık demokratik olarak nitelendirilemeyeceklerdir (Yazıcı, 2012: 139). Demokratik olarak nitelendirilemeyecek bu tarz siyasal sistemler ne “gelişken ve yerleşik” demokratik sistemler ne de tam olarak otokratik sistemler şeklinde tanımlanabilmektedir (Newton ve Deth, 2014: 60). İşte bu tarz siyasal sistemleri tanımlamak amacıyla yazarlar çeşitli sıfatlandırmalara başvurmuştur. Demokratik olmayan bu tarz siyasal rejimler “bağnaz demokrasi”, “yarı demokrasi”, “sözde demokrasi”, “görünüşte demokrasi”, “güdümlü demokrasi”, “pekişmemiş demokrasi”, “seçim demokrasileri”, “vesayetçi demokrasi” gibi sıfatlarla tanımlanmaktadır.

Vesayetçi demokrasi, Güneş’in (2013: 60) de belirttiği gibi, “demokrasinin geçici bir türü” olmaktan ziyade siyasal bir rejim biçimini ifade etmektedir. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken husus onun vasilik rolü oynayanların ya da yönetim erklerini ellerinde bulunduranların rejimi olmamasıdır. Böyle olmuş olsaydı eğer demokrasinin vesayetçi bir yorumlamasından ziyade daha çok ya mutlak monarşi ya da diktatörlük olarak nitelendirilirdi çünkü bu tür siyasal rejimlerde çeşitli odaklar kendilerini devletin yegâne sahibi, yılmaz bekçisi ya da vasisi olarak görmekle kalmayıp ülke yönetimini doğrudan ellerinde bulundurmaktadır. Dolayısıyla vesayetçi demokrasi, demokratik gereklerin tamamen ortadan kaldırılmadığı ya da şekil itibarıyla de olsa demokrasinin yaşamasına imkân tanıyan ortamın var olduğu (Güneş, 2013: 60) eksik ve kusurlu bir demokrasi yorumu olarak tasvir edilebilir.

Vesayetçi demokrasi, demokratik olmayan aktörlerin baskısı sonucu seçilen hükümetin demokratik olmayan denetimle karşı karşıya kaldığı, buna karşılık seçimlerin özgür ve adil bir şekilde yapılabildiği rejimler için kullanılan bir kavramdır (Przeworski, 1988: 60-61; Valenzuela, 1990). Demokratik olmayan kuvvetler güçlü olduğundan siyasal iktidar rolünü uygun bir şekilde icra edemez ve güdük kalır. Bahse konu bu antidemokratik güçler ordu, kilise ya da herhangi bir dinsel grup, geleneksel bir aristokratlar topluluğu olabileceği gibi toprak sahipleri ya da iş çevreleri (Newton ve Deth, 2014: 61) medya patronları, akademisyenler, köşe yazarları da olabilir. Dolayısıyla bu demokrasi modelinde, demokratik idealden uzaklaşan, demokratik temel ilke ve değerlerle uyuşmayan, halkın taleplerini öteleyen, siyasi alanı daraltan, siyasi karar vericilerin hareket kabiliyetini sınırlayan, siyasi ve toplumsal alanları vesayet altına alan (Özipek ve diğerleri, 2011: 30), seçkin organların taleplerini haklılaştıran bir yönetim anlayışı bulunmaktadır. Özgür ve adil seçimler gibi demokratik bazı değer ve kurumların varlığına izin verilmesine karşılık

vesayetçi demokrasi “eksik ve sınırlı” bir demokrasi modelidir. Vesayetin demokraside yer alması paradoksal bir nitelik taşıdığından ötürü antidemokratik öğeler içermektedir. Bu minvalde başta “elitist demokrasi yanlıları” ve “otoriter demokrasi yanlıları” gibi çevrelerin arzu ettiği bir demokrasi modelidir (Güneş, 2013: 255-256). Pinochet’den sonra Şili, 1974 devrimi sonrası Portekiz, 1980’lerin sonunda Guatemala ve 2000’li yıllara kadar Türkiye vesayetçi demokrasi uygulamasına verilebilecek örneklerin başında gelmektedir (Kanol, 2015: 65).

Vesayetçi demokrasi uygulamasının, demokratikleşmenin “anasınıfı” aşamasında ortaya çıkması gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Daha sonraki süreçlerde de ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda mevcut demokratik sistemin, eski elitlerin demokratikleşme sürecini tersine çevirme girişimleri ve yeni elitlerin çıkarlarını koruma adına seçimleri iptal etmek veya muhalefeti bastırma gibi yöntemleriyle demokrasinin herhangi bir aşamasında vesayetçi bir yapıya bürünebileceği belirtilmektedir (Newton ve Deth, 2014: 61).

Vesayetçi demokrasilerde “halk tarafından yönetim” ilkesi ikinci plana itilerek “halk için yönetim” anlayışına öncelik verilmektedir. Bu da demokrasi kisvesine bürünen otoriter rejimlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Marksist terminolojide oldukça sık görülen bu tarz uygulamalar, Alf Ross’un da çarpıcı bir şekilde belirttiği gibi Marksist demokrasilerde halk için alınan ve halkın menfaatlerini hedefleyen kararlar, halka rağmen dahi olsa alınması ve yönetimin icra edilmesi demokratik olarak sayılmaktadır. Sadece sosyalist ülkelerle sınırlandırılmayacak derecede geniş yelpazede pratize edilen vesayetçi demokrasi uygulamaları üçüncü dünya ülkelerinin otoriter siyasal rejimlerinin sahip olduğu bakış açılarını da gözler önüne sermektedir. Bu ülkelerde “halk tarafından yönetim” prensibinin hayata geçirilmesi toplumsal sorunların ortaya çıkacağı düşüncesiyle arzu edilmemektedir (Ross’dan aktaran: Yılmaz, 2000:78) çünkü bu rejimlerin özünde halka ve halkın seçtiği idarelere güvenmeme sorunu bulunmaktadır.

Vesayetçi demokrasi modeline ilişkin ilk kuramsal çalışma Edward Shils tarafından yapılmıştır (Stultz, 1969:116). 1962 yılında yayımlanan *Political Development in the New States (Yeni Devletlerde Siyasal Gelişme)* adlı eserinde beş¹ farklı siyasal gelişmenin varlığından bahsetmektedir. Çalışmaya kuramsal çerçeve oluşturan vesayetçi demokrasi olduğundan dolayı Shils’in analiz ettiği diğer gelişmelere (siyasal sistemlere) çalışmanın kapsamından ötürü yer verilmemektedir. Bu bağlamda yalnız vesayetçi demokrasi kavramı ele alınmaktadır.

¹ Edward Shils’in öngördüğü beş siyasal gelişme şunlardır: “Siyasal Demokrasi (Political Democracy)”, “Vesayetçi Demokrasi (Tutelary Democracy)”, “Modernleştirici Oligarşi (Modernizing Oligarchy)”, “Totaliter Oligarşi (Totalitarian Oligarchy)” ve “Geleneksel Oligarşi (Traditional Oligarchy)” dir. Bu gelişmelerden ilk ikisi demokratik olarak nitelendirilmesine karşılık diğer üç tanesi oligarşiktir (Shils, 1968: 45-84).

Shils, vesayetçi demokrasiyi siyasal demokrasinin bir türü olarak gördüğü için vesayetçi demokrasi kavramını siyasal demokrasi kavramı üzerinden değerlendirme yolunu tercih etmektedir. Bu minvalde siyasal demokrasiyi; “temsili kurumlar ve kamu özgürlükleri vasıtasıyla uygulanan sivil yönetim rejimi” (Shils, 1968:51) şeklinde ele almaktadır. Batı toplumları gibi ileri derecede endüstrilemiş toplumlar siyasal demokrasilerdir. Diğer bir ifadeyle günümüz Batı toplumları siyasal demokrasinin birer örneğini oluşturan ülkelerdir. Shils’e (1968: 61) göre: “vesayetçi demokrasi, siyasal demokrasinin yeni devletlerin elitlerine çekici görünen bir çeşiddir çünkü siyasal demokrasiden daha etkilidir; keza kamuoyunu ve sivil düzenin kurumları, siyasal demokrasinin onlara yüklediği yükü taşıyacak yetenekte görünmemektedir”. Shils ayrıca vesayetçi demokrasiyi, siyasal demokrasi ya da oligarşiler gibi siyasal rejimlerin sahip olduğu teorik birikimden yoksun görmektedir. Yani, vesayetçi demokrasi bir teorinin konusu olmaktan ziyade kendilerini demokratik olarak gören ve bu doğrultuda yetiştiren, bir vesileyle demokratik kurumlara olan sadakatlerini beyan eden elitler tarafından benimsenen “doğal bir teori”dir. Sorumluluk misyonu ile hareket etme güdüsüne kapılan elitlerin fikri dayanağını “halkların yeni devletlerin görevleri karşısında demokratik kurumları etkinlikle işletecek kapasiteye şu anda” (Shils, 1968:61) sahip olmadıkları varsayımı oluşturmaktadır. Yani, halk demokratik toplumun gereklerini yerine getirmekten acizdir ve siyasal elitler bu aciz olma durumundan vazife çıkarma yoluna başvurmaktadır. Siyasal elitler modernleştirme misyonuyla hareket etmeye başladıkları zaman “alt-yapı” yetersizliği belirli ölçüde vesayetçi demokrasi uygulamalarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu durum siyasal demokrasinin bütün gereklerini yerine getiren siyasal rejimlerde de görülebilmektedir (Shils, 1968:62). Linz (2017:18) de aynı düşünceyle paralel olacak şekilde, demokrasinin biçimsel normlarını benimseyen vesayetçi demokrasiyi, elitlerin devleti demokratikleştirme misyonunu yüklenme eğilimi gösterdiği ancak bunu nasıl yapacakları konusunda kararsız oldukları siyasal bir rejim olarak ifade eder. Shils (1968:62) siyasal demokrasinin bütün kurumlarına sahip olabilecek vesayetçi demokrasinin bileşenlerini ve özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Güçlü bir yürütmeyi destekleyen kurumsal mekanizmalar,
2. Siyasal demokrasilere nazaran kimlik kavramı üzerine yapılan yoğun vurgu,
3. Parti ve devlet içerisinde güçlü kişilik(ler) tarafından sürdürülen bir disiplin,
4. Etkisi zayıflatılmış bir parlamento,
5. Parlamentoda etkinlik göstermese dahi, medya ve üniversite çevrelerinde faaliyet alanına sahip olan yetkileri azaltılmış bir muhalefet,
6. Özgürlüğünü daha rasyonel kullanacağı ya da özgürlüğünün daha geniş kapsamda kısıtlanacağı anlayışıyla özgür bırakılan basın,
7. Gazeteler aracılığıyla yürütme tarafından domine edilen kamuoyu,
8. Siyasal demokrasilerle benzer şekilde yer alan hukukun üstünlüğü ilkesi.

Yukarıda ifade edilen özellikler içerisinde yer alan hukukun üstünlüğü ilkesi üzerinde durmak Shils’in vesayetçi demokrasi terminolojisi açısından son derece önemlidir. Bunun temel nedeni, hukuk devleti ilkesinin ifade, toplanma ve dernek kurma özgürlüklerinden çok daha kalıcı bir özelliğe sahip olmasıdır. Ayrıca, kamu düzeninin tesis edilmesi bağlamında hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsenmesi çok daha az tehdit edici bir niteliğe sahiptir. Bu ilkeyi vesayetçi

demokrasiler için önemli kılan bir diğer husus ise vesayetçi demokrasinin oligarşik rejimlere dönüşmesini engelleyen kurumsal bir mekanizmaya sahip olmasıdır (Shils, 1968: 62).

Vesayetçi demokrasiye ilişkin ikinci bir çalışma Newell M. Stultz tarafından 1969 yılında yapılmıştır. Kenya Ulusal Meclisi özelinden yapılan araştırmanın sonucunda Kenya'nın vesayetçi demokrasi niteliğine bürünen bir siyasal sisteme sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu minvalde Stultz (1969:117) vesayetçi demokrasinin öne çıkan şu özelliklerinden bahsetmektedir:

1. Güçlü bir ideolojinin olmaması,
2. Kişiselleştirilmiş liderliğin kritik bir yere sahip olması,
3. Yürütme hakimiyetine uyarlanmış demokratik yapıların muhafaza edilmesi,
4. Karar vermenin merkezileştirilmesi,
5. Hukukun üstünlüğünün sürdürülmesi,
6. Gönüllü derneklerin olmaması ya da etkisiz olması
7. Sistem genelinde talep toplayıcıların etkisiz olması,
8. Siyasi iletişimdeki süreksizliklerin yaşanması,
9. Politikacıların yerel veya toplumsal çıkarları geliştirme eğilimlerinin olması,
10. Siyasi muhalefet fikrine yönelik resmî hoşgörü anlayışının var olması.

Sonuç olarak, vesayetçi demokrasilerin siyasal demokrasiler gibi kurumsal mekanizmaları asgari düzeyde karşılar nitelikte olduğu ifade edilebilmektedir. Ancak Shils'e göre vesayetçi demokrasiyi eksik ya da kusurlu yapan özelliklerin başında demokratik kurumların işlevselliklerinin düşüklüğü yer almaktadır. Örneğin, bu siyasal rejimde Shils'in de belirttiği gibi hukuk devleti olma niteliği bulunmaktadır. Ancak birçok durumda hukuk devletinden ziyade kanun devleti uygulamalarına rastlanılmaktadır. Bu da rejimin bazı zaman dilimleri için oligarşik nitelikleri barındırmasına ve hatta oligarşik yönetimlere dönüşmesine yol açmaktadır (Güneş, 2013: 65). Sonuç olarak, Güneş'in (2013:65) de belirttiği gibi, kısmi demokratik değerlere sahip vesayetçi demokrasi rejiminin oligarşiye dönüşmesine yol açan faktörlerin var olmasından ötürü "ara bir noktada" konumlanmaktadır. Bu tür ara noktalarda bulunan rejimler çoğunlukla "yarı demokrasiler" olarak nitelendirilmektedir çünkü bu tarz siyasal sistemlerde iktidar, seçilmiş yöneticilerden çok ordu, bürokrasi ve iş çevrelerine kaymaktadır. Yani, seçilmiş sivil otoritelerin iktidar üzerinde daha az yetkileri bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, seçimin yerleşik bir ilke olarak belirlenmiş olmasına karşılık, seçimler "*nihai kararı verme yetkisini*" pratize edecek otoriteyi belirleme amacı taşımamaktadır çünkü bu tarz yarı demokrasilerin birçoğunda ulusun koruyucusu ya da vasisi konumunda bulunan silahlı kuvvetler gibi çeşitli odakların sivil otoritelerin icra edeceği kararlar üzerinde "sesiz bir veto" yetkisi bulunmaktadır (Demirci, 2008:654). Sanayilerin özelleşmesi, yargıçların siyasal sahnede boy göstermeye başlaması, bazı kamu kuruluşlarının seçilmişlerden özerklik elde etmesi gibi faktörler neticesinde demokratik denetimde zayıflama görülmüş ve alternatif iktidar odakları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu da seçilmiş siyasal iktidarların etkinlik alanlarının sınırlanmasına yol açmaktadır (Hague ve Harrop, 2014: 57). Özetle, bir siyasal sistemi vesayetçi demokrasi modeline uyduran şey, seçimlerin düzenli olarak yapılması anlamında seçim demokrasisinin var olması ancak meşru bir hükümet seçildiğinde, seçilmemiş aktörlerin demokratik politika oluşturma sürecini kısıtlamalarıdır (Kanol, 2015:65).

Özetle, vesayetçi demokrasi; halkın yetersizliği anlayışıyla siyaset ve toplum üzerinde vesayet tesis etmeye çalışan odakların hareket serbestisine sahip olduğu bir demokrasi modeli olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle vesayetçi demokrasi siyasal ve demokratik yaşamda halk iradesinin yok sayılmasıdır. Demokratik kurumların formalite olarak mevcut olduğu bu rejim türünde, halkın siyasal ve toplumsal konularda irade beyan edecek olgunluğa sahip olmadığına inanıldığı için halk adına ve halk için irade beyan eden çeşitli organlar bulunmaktadır. Vesayetçi demokrasinin belki de alternatif bir demokrasi yorumu olarak ele alınmasına yol açan temel faktör işte bu organların var olması gerektiğinin meşrulaştırılmış olmasıdır. Bu doğrultuda vesayetçi demokrasi, halkın demokrasi talebinin yok sayıldığı ya da ötelendiği, anti demokratik niteliklerin bulunduğu sınırlı ve eksik bir demokrasi modelidir.

2.5. Vesayetçi Demokrasi Düşünsel Temelleri

Vesayetçi demokrasinin oluşmasına yol açan faktörlerin başında elitçi yaklaşımlar yer almaktadır. Bu yaklaşımlara göre, daha önce de belirtildiği gibi, halkın yetersizliği yani bir kapasite eksikliği ya da yoksunluğu bulunmaktadır. Halk cahil ve eğitimsiz olarak kabul edildiğinden ötürü kamusal işlere ilişkin sağlıklı kararlar vermeye yetkin görülmemektedir. Dolayısıyla halkın irade beyanı geçersiz ve yersiz kabul edilmekte, toplumsal ve siyasal işlere ilişkin aktif karar alıp uygulama becerisine sahip vasilerin varlığı meşrulaştırılmaktadır. Sağlıklı karar alma becerisine sahip bu vesayet odaklarının başında sivil ve bürokratik yapılar, askeri elitler, yüksek yargı mensupları, medya patronları ve aydınlar yer almaktadır. Vesayet sisteminin özünde halkın, vesayet organları eliyle eğitilip aydınlığa eriştirilmesi gerektiği düşüncesi hakimdir. Bu süreçte halkın itiraz etmeksizin vesayet organlarının karar ve eylemlerine tabi olması, kendileri için belirlenen sınırlar içerisinde hareket etmesi beklenmektedir çünkü bu organlar halka nazaran daha bilge, daha donanımlı ve daha seçkin niteliklere sahiptir. Vesayetçi demokrasi düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlayan bu çıkmazın çeşitli düşünsel temelleri bulunmaktadır. Vesayetçi demokrasinin anlaşılabilirliği açısından bu kaynakların her birinin ele alınması önem arz etmektedir. Bu amaçla, toplum mühendisliği arzusu, halkın tek başına bırakılmayacağı düşüncesi, özel (gizli) bilgi anlayışı ve koruyuculuk paradoksu vesayetçi demokrasinin düşünsel kaynakları bağlamında ele alınacaktır.

2.5.1. Toplum Mühendisliği Arzusu

Toplum mühendisliği arzusu vesayetçi düşüncenin en önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Atilla Yayla (2011: 194) kavramı bir fabrika düzeniyle ilişkilendirerek anlamlandırma yolunu tercih etmektedir. O'na göre toplum mühendisliği "bir fabrika düzeniyle ilgili kavrayış toplumsal yapı ve düzeni kapsayacak şekilde genişleterek toplumsal düzene ideolojik bir plan istikametinde kesin şekil vermek üzere teşebbüse geçme" (Yayla, 2011: 194) durumudur.

Bütünlük teşkil eden bir fabrika düzeninde, fabrikayı oluşturan parçalar ve bu parçalar arasındaki ilişkiler rahatlıkla anlaşılabilir. Dahası bu parçalar arasındaki ilişkiler değiştirilebilir ve yeniden şekillendirilebilir. Toplum mühendisliği anlayışında da toplum bir fabrika düzeni gibi algılanır. Dolayısıyla bir oyun hamuru gibi toplumun da şekillendirilebileceğine inanılmaktadır. Toplum mühendisliği arzusu, Yayla'ya (2011: 194) göre, daha çok “tıpçılarda, mühendislerde ve totaliter akımların etkisindeki entellektüellerde” görülür ve zihnî bir durum olarak yorumlanır.

Toplum mühendisliği düşüncesi bağlamında vesayet odaklarının girişimlerini ve toplumsal alanda cereyan eden değişimlerle olan ilişkilerini anlamlandırabilmek için 20. yüzyılın başına kadar uzanmak gerekmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden modern Cumhuriyetin tesisine kadarki süreçte yoğun bir şekilde “yeni bir millet”, “yeni bir toplum” ve “yeni bir insan” oluşturma girişimlerinde bulunulmuştur (Kentel, 2010: 18). Bu girişimlerin başında askeri vesayetin ideolojik öncülüğü yaptığı ve çeşitli odaklarca desteklediği bilinmektedir. Tarihsel olarak Fransız Devrimi'ni taklit eden bu model en bariz uygulama imkânına Sovyetik modelde ulaşmış ve Türk siyasal yaşamında vesayetin meşrulaştırılmasında düşünsel kaynağı oluşturmuştur. Bir “mühendislik” modeli olarak tasarlanan bu anlayışla birlikte “geç kalmış bir moderniteyi” hayata geçirmek toplum mühendisliğinin hareket noktasını teşkil etmektedir (Kentel, 2010: 18) çünkü “medenileşmeyen” halk her zaman bir tehlike oluşturduğundan “tornaya sokulması gereken bir hammadde” (Kentel, 2010: 19) şeklinde tasavvur edilmektedir. “Geç kalmış” toplumların seçkinleri için kaçınılmaz hegemonik güç devşirmelerine imkân tanıyan bu anlayış, doğa ve insanlık üzerinde hâkimiyet kurma arzusundan ileri gelmektedir çünkü toplum mühendisliği arzusunda doğa “ilerleme” için vahşi ve keşfedilmemiş insanlık da “vahşi” ve “gelişmemiş” (Kentel, 2010: 18) olarak görülmektedir. Son olarak, toplum mühendisliği anlayışıyla toplumun gelişmiş, çağdaş ve modern seviyeye getirilmesi için belirli asgari koşulların varlığı ya da bu koşulların karşılanması gerektiği hayati bir öneme sahiptir. Bu koşulların yetersizliği ya da yokluğu toplumun ilerlemesini sağlayacak dinamiklerin ortadan kalmasına yol açmaktadır. Bu durumda adeta askeri bir organizasyonun kurulması gerektiğini çağrıştıran bir mekanizmanın varlığıyla “çağdaş ve ileri toplum” seviyesine ulaşılır. Bu mekanizmayla birlikte eğitim yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilerek “çağdaş batılı bilinç” (Kentel, 2010: 18) topluma empoze edilir. Böylelikle halk demokratik bir düzen için asgari koşulları sağlayacak niteliklere erişecek ve demokratik toplumu ilgilendiren konularda sağlıklı tercihler yapabilecektir (Coşkun, 2010: 48).

Toplum mühendisliği arzusu, modernleştirmenin birer aracı olarak görülen laiklik, halkçılık ve devletçilik gibi ilkelerle ideal düzen çizme eğilimi göstermektedir. Çeşitli içkin anlamlarla donatılan bu ilkelerin her biri toplumsal ve siyasal alanda amir hükümler içermektedir. Bu hükümler toplumsal hiyerarşinin en üst pozisyonunda bulunan siyasal elitlerin toplum adına menfaat tanımlamaları yapmalarına sebebiyet vermektedir. Toplumsal faydanın ne olduğunun belirlenmesine neden olan bu tanımlama yetkisi ve ayrıcalığı, siyasal bir rejim türü olarak

demokrasi için siyaseti de şekillendirmektedir. Ortaya çıkan şekillenmiş siyaset anlayışı ideal düzenden yola çıkılarak siyasal elitlerin geliştirdiği politikaların bir şekilde topluma yukarıdan empoze edilmesi sonucuna yol açmaktadır (Güneş, 2013: 210).

Vesayetçi demokrasilerde halka rağmen ya da hikmet-i hükümet anlayışıyla hareket edilmesini ortaya çıkaran faktörlerin başında, özellikle Türkiye özelinde, devletçilik ilkesi yer almaktadır. Bunun sebebi, devletçiliğin salt bir ekonomi yönetiminden ziyade toplum mühendisliği bağlamında da ele alınıyor olmasıdır. Bütüncül bir siyasal dünya düşüncesiyle nitelendirilen devletçilik, toplumsal ve siyasal dinamiklerin devlet kontrolüne tabi tutulduğu, toplumsal ilerlemelerin üstün devlet çıkarları açısından değerlendirilmeye alındığı ve özerk meşruiyetin devletle sınırlandırıldığı bir anlayışla donatılmıştır (Güneş, 2013: 251). Machiavelist bir anlayışı anımsatan bu ilke özünde bir zorunluluğu barındırmaktadır. Yani devletin, gerektiği durumlarda herhangi bir zorunlulukla kayıtlı kalmaksızın kural tanımayabileceğini ya da siyasal yaşamın kurullarının bu zorunluluklar tarafından devlet eliyle şekillendirilebileceğini ima etmektedir. Devleti temsil etme dürtüsüyle hareket eden çeşitli odaklar bu düşüncüyü farklı dönemlerde dile getirme eğilimi içerisinde bulunmuştur. Bu odakları bürokratik kadrolarda bulunanlar, üst yargı mensupları, askeri veya sivil elitler ile aydınlar oluşturmaktadır. Burada vurgulanmak istenen devletin “kuruluş felsefesi”ne atıfla vesayet düşüncesinin hayata geçirilmesi arzudur (Güneş, 2013: 251).

Sonuç olarak toplum mühendisliği, toplumsal talep ve beklentilerin ihmal edildiği, halk adına icrayı faaliyette bulunan siyasal seçkinlerin toplum adına kararlar aldığı ve seçkinlerin kendilerini buna zorunlu hissettiği doğal bir durumu ifade etmektedir. Özünde elitist bileşene sahip olan toplum mühendisliği anlayışı demokrasiyi vesayet altına alması bakımından dikkate değerdir. Kendilerini aydınlanmış olarak gören bir grubun, kendilerine göre geri kalmış kişileri kaldırmak veya medenileştirmek adına halkın ne istediğini dikkate almaksızın reform gerçekleştirme yolunu tercih ettiği toplum mühendisliği anlayışı özünde “aydın despotizminin” bir formunu oluşturmaktadır. Yani, aydın veya elitlerin toplumsal ve siyasal yaşam üzerinde oynadığı rol yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da demokrasilerin vesayet altına alınmasına yol açmaktadır. Aydın despotizminin özgün bir formunu oluşturan toplum mühendisliği arzusu ve teşebbüsünü besleyen algı ve fikriyatın başında, halkın kendi haline terk edilemeyeceği düşüncesidir.

2.5.2.Halkın Tek Başına Bırakılmayacağı Düşüncesi

20. yüzyılda demokrasiden hoşlanmayanlar ya da ondan korkanlar, halk iktidarı anlamında geleneksel düşüncüyü biçimlendirmenin yolunu arama eğilimi içerisinde bulunmuştur. Oldukça ustalıklı ve incelikli bir şekilde bulunan bu yollarla halk iktidarının tanımlanması J. S. Mill’in “ayak takımı” ya da “halk sürüsü” ve Burke’nin “kaba çoğunluk” gibi kaba nitelendirmelerden

ziyade çağdaş elitistler tarafından kullanılan “halk yığınları” ya da “halk kitlesi” gibi tabirlerle yapılmıştır (Arblaster, 1999:79). Dahası, William Kornhauser’in anayasal düzenle çatışmasından dolayı demokratik toplumlarda kitle siyasetinin antidemokratik olduğu; Walter Lipmann’ın halk kitlesi ile siyasal iktidar arasındaki ilişkinin işlevsel bir dengesizliğe yol açmasından ötürü liberal demokrasilerde kitle düşüncesinin yönetimler üzerinde egemen olmaması gerektiği (Arblaster, 1999:79) şeklinde siyasal ve toplumsal konularda halkın yetersizliğini dile getiren çeşitli söylemler geliştirilmiştir. Belirtilen bu görüşlerin her biri seçmenlere yöneticileri seçme hakkı vermekle yetinmektedir. Bunun ötesinde seçmenin yönetime herhangi bir müdahalede bulunma ya da siyasal iktidar üzerinde baskı oluşturma gibi bir ayrıcalığa ya da hakka sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Demokrasi karşıtlarının buluştuğu ortak noktalardan bir diğeri de halkın kamu önünde eşit kabul edilmesi gerektiği fikridir. Demokrasinin insanları bir araya getirdiği ve kamu önünde eşit haklara sahip kıldığı düşüncesine karşı çıkmalarının nedeni, vesayet odaklarının imtiyazlarını koruma ve siyasal alana ilişkin konularda tek başına karar verme ayrıcalığını muhafaza etme dürtüsüdür (Güneş, 2013: 55). Modern ırkçılık olarak nitelendirilebilecek bu durum esasında sıradan insanlar ile zengin, ayrıcalıklı, donanımlı ve kabiliyetli insanların kamusal alanda aynı haklara sahip olmaması gerektiğine dayanmaktadır. Oldukça eskilere kadar dayanan bu düşünce modern zamanlarda da uygulama imkânı bulmaktadır. Örneğin, Euripides, *Yalvaran Kadınlar (The Suppliant Women)* adlı eserinde Thebes’li haberci ile Atina Kralı Theseus arasında geçen bir diyalog halkın tek başına bırakılamayacağı düşüncesini gözler önüne sermektedir (Arblaster, 1999: 37):

Haberci, Kral Creon’un mesajını iletmek üzere sorar: “Mutlak kral kim burada?”
Cevaplayan Theseus’tur: “Bu devlet tek bir kişinin isteğine bağımlı değildir, özgür bir kenttir. Burada kral bir yıl boyunca iktidarı elinde bulunduran halktır.”
Theseus’un cevabına şaşırان haberci ise krala dönerek: “(...) Sıradan bir adam! Mantıklı düşünme yeteneğinden yoksun, nasıl yönetebilir sağlam bir devleti?”

Antik Yunan döneminde imtiyazlı ve ayrıcalıklı olmayan sıradan vatandaşların siyasal yaşamdan dışlandığını belirten bu görüş günümüze “Dağdaki çobanın oyu ile benim oyum bir mi?” şeklinde sirayet ederek vesayetçi düşüncesinin kökleşmesine zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak halkın tek başına bırakılamaz anlayışı halkın yetersizliği inancından ileri gelmektedir. Bu düşünce yapısıyla seçmenin halk adına kararlar alamayacağı ve muhtemel yanlış tercihlerde bulunacağı için devlet yönetimi sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilemeyecektir. Seçim yoluyla yanlış kişilerin siyasal iktidarı elde etmesine yol açarak devletin muhtemel bir felakete sürüklenmesinin önü açılacaktır. Bu minvalde, eşit, adil ve düzenli seçimlerle belirlenen siyasal iktidarın yanlış kararlar almama adına yalnız bırakılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla halkın tek başına bırakılamayacağı düşüncesi ile halk iradesinin üzerine bir ipoteğin tesisi edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

2.5.3.Özel (Gizli) Bilgi Anlayışı

Vesayetçi demokrasinin bir diğer düşünsel kaynağını “özel ya da gizli bilgi anlayışı” oluşturmaktadır. Bu anlayışa göre, toplumsal ve siyasal yaşam için gerekli olan politikaların üretilmesi ve uygulanması bazı özel bilgilerin varlığını gerektirmektedir. Bu bilgiler daha çok toplumun geleceğini şekillendirecek nitelikte olup toplumsal refahı ve ortak iyiyi ihtiva eden varsayımlardan oluşmaktadır. Antidemokratik ve vesayetçi düşüncenin meşrulaştırma aracı olarak kullanılan bu yöntemle özel bilginin herkesçe yorumlanamayacak niteliğe sahip olmasından ötürü üstün ve bilge vasiler gibi sınırlı sayıdaki kişiler tarafından bilinmesi gerekli kılınmaktadır. Bunun nedeni, halkın geleceğini ilgilendiren bu hayati bilginin bilinmesi ve yorumlanmasının sıradan vatandaşın becerisinin üstünde olduğu düşüncesidir. Dolayısıyla, elitist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilen özel bilgi anlayışı uzun bir eğitim sürecinden geçen bireyler ya da belirli bir yaş seviyesine ulaşan erdemli yaşlılar tarafından kullanılabilir. Özel bilginin ancak azınlığı oluşturan bu kişiler tarafından kullanılarak toplum adına sağlıklı ve faydalı kararlara ulaşılabilmektedir (Güneş, 2013: 55).

Özel/teknik bilgi anlayışına örnek oluşturabilecek nitelikte güncel ve tarihsel belge ve kurumlar vardır. Mesela “kırmızı kitap” ya da “milli güvenlik siyaseti belgesi” güncel belgelerin örneklerini oluşturmaktadır. Bürokratlar tarafından hazırlanan ve yine onlar tarafından bilinen ve tatbik edilen bu belgeler halkın yönetilebilmesi için elzem görülmektedir (Güneş, 2013: 55). Tarihsel kurumların en uygun örneğini ise cumhuriyet dönemi Roma İmparatorluğundaki Senato'nun oluşturduğu söylenebilir. Roma cumhuriyet uygulamasında, sadece Senato üyeleri iyi/doğru/ideal yönetim için gereken profesyonel bilgiye sahiptirler ve onların sözleri, aralarında yöneticilerin de yer aldığı hedef kitle açısından öğretici (didactic) mahiyettedir. Emir ile nasihat arasında yer alan bir nevi “talimat” mesabesinde oldukları. Vesayetçi özel (gizli) bilgi ya da uzmanlık argümanı ile tahkim edilmesi de zaten bu talimattan ileri gelmektedir. Talimata dayalı vesayetçi muhafız güç ve enstrümanları aktive ederek yapılanı ise “koruyucular” meselesini gündeme getirmektedir.

2.5.4.Koruyuculuk Paradoksu

Vesayetçi demokrasi düşüncesinin gelişimine katkı sağlayan diğer bir faktör “korumacılık”, “koruyuculuk” veya “muhafızlık” fikrinin gelişimidir. Demokrasiye karşı alternatif olarak dile getirilen koruyuculuk paradoksu, alternatif bir yönetim biçimidir. Dahl'a (1993: 63) göre demokrasinin en büyük düşmanı olan bu anlayış, halkın hem kendi hem de toplumsal çıkarları bilmekten yoksun olmasından ötürü yöneticilik görevinin “kendi üstün bilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir akıl yürütme ile yönetme niteliğine sahip bulunan bir azınlığa verilmesini” ileri süren önermenin ürünüdür. Yukarıda da belirtildiği gibi, demokratik düşüncenin gelişimi uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Dolayısıyla demokratik teori farklı aşamalardan ve farklı

düşüncelerden etkilenecek günümüze kadar gelmiş ve alternatif demokrasi yorumları geliştirilmiştir. Bu yorumlardan biri de şüphesiz ki vesayetçi demokrasidir. Hemen hemen her dönemde ve her aşamada demokrasinin çeşitli düzeylerde vesayetçi yorumlanması gerçekleştirilmiştir. İşte bu yorumlardan biri de “korumacılık” adı altında yapılan ve vesayetçi demokrasinin düşünsel kaynağını oluşturan görüştür (Güneş, 2013: 57).

Demokrasi üzerinde korumacılık adı altında vesayetçi düşünceyi destekleyen çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bunların başında liberal geleneğin önemli temsilcisi ve faydacı görüşün fikir babası olarak bilinen Jeremy Bentham ile temsili yönetimin gelişmesine fikri katkısı yadsınamaz olan John Stuart Mill gelmektedir. Gerek Bentham gerekse de Mill demokrasinin yorumlanmasını vesayetçi bileşenler bağlamında gerçekleştirmektedir. Her iki düşünürün ortak noktası; yönetimin halkın elinde olmaması gerektiğidir çünkü erdemli ve bilge kişilerce sevk ve idare edilmeyen siyasal iktidar kaosa kurban olur. Eğitilmemiş ve cahil halkın siyasal iktidara yön vermesinin bireysel özgürlüklerin kısıtlandığı ve özel mülkiyetin yok olduğu bir duruma yol açacağı varsayılmaktadır. Bu görüşün taraftarlarına göre, böylesi bir durumun oluşmasını önlemek adına bahse konu kişilerin siyasal iktidara gelmesi veya eşit oy hakkına erişmesi herkesin eşit ya da belirli bir eğitim düzeyine erişinceye kadar kısıtlanması gerekmektedir. Bu kısıtlamanın gerekliliğinden hareketle korumacılık düşüncesi ileri sürülmektedir (Güneş, 2013: 57). Vesayetçi düşünce görüldüğü üzere birçok kılıf altında resmedilmektedir.

Korumacılık, dünyanın pek çok yerinde farklı dönemlerde siyasal düşünürlerden siyasi liderlere ve psikologlara kadar pek çok kişiye çekici gelen bir kavram olagelmektedir. Bu doğrultuda, Platon’un İrk Öğretisi, Lenin’in Öncü Parti Teorisi ve B. F. Skinner’in “Walden Two” ütopyası korumacılık paradoksu bağlamında vesayetçi demokrasiye düşünsel kaynak oluşturması bağlamında örnek olarak ele alınıp açıklanacaktır.

2.5.4.1. Platon’un İrk Öğretisi Yaklaşımı

Vesayet düşüncesinin gelişimine katkı sağlayan düşünürlerin başında Platon gelmektedir. Koruyuculuk fikrini en çarpıcı ve etkileyici biçimiyle “Devlet” adlı eserde ele alan Platon’a göre, insanlar kendilerini yönetecek niteliklere sahip değildir. Dolayısıyla, üstün bilgi ve beceri gerektiren yöneticilik görevi, sıradan insanların ve içinde yaşadıkları toplumun çıkarlarını bilme becerisine sahip bir azınlık tarafından icra edilmelidir. Bunun için Platon’a göre bilimlerin kralı olan siyasal bilgiye ihtiyaç vardır. Platon’un siyasal bilgisini kıymetli yapan şey onun insan toplumuyla ilgilenmesi ve insanlar üzerinde hüküm sürmesi bağlamında diğer bilim ya da sanat dallarından üstün görülmesinden ileri gelmektedir (Dahl, 1993: 64). Toplumun, cemaatin, Polis’in iyisi hakkındaki bilgi olarak özetlenebilecek siyaset biliminin mükemmelliğe ulaşabilmesi için erkek ve kadınlar arasında dikkatli bir seçimin yapılması gerekmektedir. Seçimler neticesinde sıkı

bir eğitim süreci, Platon'a göre, vazgeçilmez bir ilkedir. Seçimler ve eğitim süreci sonucunda koruyucu vasfına erişen bu kişiler, kendilerini tümüyle hakikati aramaya adanmış, toplum için en iyi olanı diğerlerinden daha iyi bilen, bu doğrultuda kendilerini adayan kişiler olmalarının yanında kişisel çıkarı bulunmayan ve *Polis*'in menfaati ile çelişen durumlara karşı çıkan kimselerdir (Dahl, 1993: 64). Görüldüğü üzere, Platon'un seçkin yönetici kadrosu oldukça liyakat ehli ve uzmanlardan oluşan azınlık bir kadrodan oluşmaktadır ve koruyuculuk fikrinin hareket noktası olarak geleceğin koruyucularının devşirilmesi ve eğitilmesi merkezi bir tema niteliğine sahiptir.

Vesayetçi demokrasiye fikri dayanak oluşturan Platon'un *İrk Öğretisi Yaklaşımı* antidemokratik bir özellik taşımaktadır. Platon esasında "metaller mitosu" olarak bilinen bu yaklaşımı ile insanlar arasında yarı kast sistemine benzer bir sistem tasarısı içerisindedir (Güneş, 2013: 56). Karl Popper *Açık Toplum ve Düşmanları* adlı eserinde Platon'un metaller mitosunu "ırkçılık efsanesi" ve "ırkçılığın köktenci biçimi" olarak değerlendirmektedir (Popper, 2020: 153-154). "Metaller mitosu" tasarısını Platon eserinde şu şekilde dile getirmektedir (Tunçay, 2018: 67; Platon, 1980'den aktaran: Güneş, 2013:56):

Bu toplumun bir parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama, sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır; sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyecektir. Ama aralarında bir hamur birliği olduğuna göre, arada bir, altından gümüş, gümüşten atın doğduğu olabilir. Bunun için Tanrı, her şeyden önce, önderlere, doğan çocuklara iyi bekçilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur. Kendi çocukları tunçla ya da demirle katışık doğmuşlarsa hiç acımayıp hamurlarına uygun işlere koyacak onları; çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasından mayaları altın ve gümüşle katışık doğanlar olursa onları gözetecek, kimini önderliğe, kimini yardımcılığa yükseltecek; çünkü mayasında demir ya da tunç katışık olanların önderliği edeceği gün şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur.

Platon'un bu sözleri birilerinin doğuştan topluma önderlik edebileceğine karşılık geri kalanın ise ırksal olarak böyle bir hakka sahip olmadığını ve yönetilmeye muhtaç konumda bulunduğunu ifade etmektedir (Güneş, 2013: 56). Platon'un maden bazlı toplum sınıflandırması ırksal nitelikte olup kuşaktan kuşağa geçmektedir (Popper, 2020: 153). Ayrıca Popper (2020:153) Platon'un "metaller mitosu" tasarısına ilişkin şu açıklamada bulunmaktadır:

Aşağı madenlerden birinin *herhangi* bir karışımı yukarı sınıfların dışında tutulması gerekir. Onun için, karışımlar ve dolayısıyla yer değiştirmeler olanağı, karışık yaratılışlı herhangi birinin yukarı çekileceğini değil, ancak soylulardan doğan soysuz çocukların aşağıya itilebileceği anlamına gelir.

Demokratik teorinin gelişmesine engel teşkil eden ve vesayet anlayışının filizlenmesine yol açan bu düşünce toplumun sürekli önderlere ihtiyaç duyduğu fikrini aşılır niteliktedir. Platon bu düşüncesiyle esasında demokrasinin uygulanabilir bir sistem olmadığını ifade etmektedir (Güneş, 2013:56-57). Platon bu savı ispatlamak üzere olumlu ve olumsuz çeşitli argümanlar ileri sürmektedir: Sıradan insanların yönetmek için gerekli özelliklerden yoksun olması olumsuz

argümanı oluşturmaya karşılık üstün bilgiye sahip bir azınlık grubunun “-bir seçkinler grubunun, bir ‘öncü’nün, ilk ve etimolojik anlamında bir aristokrasinin-”, var olması ya da teşekkül edilebileceği de olumlu argümanı oluşturmaktadır (Dahl, 1993:72). Bu argümanlar, nüfusun büyük bir bölümünde bulunmayan ahlaki ve araçsal ehliyetlerin tamamının halkı yönetmeye ehliyetli nitelikli azınlığın elinde olması düşüncesinden hareketle ortaya atılmıştır.

Sonuç olarak Platon’un ırk öğretisi yaklaşımı, insanların işçi, çiftçi, bekçi ve yönetici gibi farklı katmanlarda gruplandırıldığı ve her birine mensubu olduğu sınıfın niteliğine uygun olarak gümüş, bakır, tunç ve altın gibi değerli metaller ile nitelendirildiği bir düşüncenin ürünüdür. Bu sınıfların her birinin farklı niteliklere ve özelliklere sahip olduğu ve bu yüzden yönetme erkine sadece bilgelerin erişebileceğini ve bunun kan yoluyla nesilden nesile aktarılacağı belirtilmektedir. Platon bakırın ya da tunçun altını yönetemeyeceği fikrinden hareketle toplumda yarı kast sisteminin varlığını elzem görmektedir. Dolayısıyla halkın kendi kendini yönetmekten aciz olduğu ve daima koruyuculara gereksinim duyduğu ortaya çıkmaktadır. Bu düşünce modern demokrasilerle oldukça zıt bir nitelik taşımasına karşılık vesayetçi düşüncenin oluşmasına mümbit bir zemin tesis etmektedir.

2.5.4.2. Lenin’in Öncü Parti Teorisi

Koruyuculuk düşüncesi dünyanın farklı toplumlarında farklı kisvelere bürünerek insanoğlunun karşısına çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu düşünce tarihte pek çok düşünür ve lidere ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca, Platon’dan çok daha eskilerde varlığına rastlanmaktadır. Örneğin, Platon’dan yüzyıl kadar önce doğmuş olan Konfüçyüs’ün pratik ideali, açık olmasa da siyasal bilinç bakımından keskin bir rekabet içerisinde bulunduğu Marksizm ve Leninizm gibi ideolojileri etkisi altına almıştır. Aynı şekilde, Çin dahil olmak üzere hüküm sürdüğü çok sayıda toplum ve insana da önemli derecede nüfuz etmiştir. Hatta Dahl’a (1993:64) göre, bu etki Platon’ununkinden çok daha fazladır. İki bin yıldan daha fazla bir süreyi atlayarak modern zamanlara koruyuculuk paradoksunun nasıl işlendiğini ele almak, zaman ve mekâna kayıtlı olmayan ortaklıkların varlığına işaret etmektedir. Platon’un yaşadığı toplumdan çok daha farklı bir toplum ve düşünce sisteminde koruyuculuk fikrinin Nikolai Lenin üzerinden ele alınması “tarihin yasalarının özel bilgisine sahip olmakla ve bunun bir uzantısı olarak, özel ve aslında benzersiz yönetim iddiasıyla Leninist öncü parti” oluşumunu anımsatmaktadır (Dahl, 1993:64).

Nikolai Lenin yeni bir devrimci öncü partiye ilişkin savını “*Ne Yapmalı?*” başlıklı denemesinde ele almaktadır. Lenin devrim sonrası toplumu ortaya çıkaran gücün bu parti eliyle olabileceğini ileri sürmektedir. Bu doğrultuda, öncü parti araçsal bir niteliğe sahiptir. Ancak, işçi sınıfı sömürü, baskı ve kapitalizmin egemen kültürü tarafından biçimlendirilmektedir. Bu yüzden işçi sınıfı kendi öz ihtiyaçlarını karşılamak, çıkarlarını savunma ve potansiyel güçlerini birleştirme

adına yardıma gereksinim duymaktadır. İşçi sınıfının kurtuluşu için bu ihtiyacın giderilmesi elzem görülmektedir. Ayrıca, kapitalizmin sosyalizme dönüştürülmesi, devlet ve devletin bütün zor güçlerinin ortadan kaldırılması için de gereklidir çünkü işçi sınıfının bunları yapabilecek stratejileri anlama kabiliyeti ve becerisi bulunmamaktadır. Bu amaçla yapılması gereken şey, Dahl'ın (1993:66) da belirttiği gibi, “bu görevin yerine getirilmesi için gereken bilgiye ve bağlılığa sahip bulunan, adanmış, yozlaşması mümkün olmayan ve örgütlenmiş bir grup, bir öncüdür.”

Diğer bir ifadeyle, Lenin, halktan ziyade, sadece öncü parti üyeliği için devşirilen kişilerin devrim için gerekli bilgiye sahip olduğuna inandığından (Holden, 2007:103) koruyuculara gereksinim duymaktadır. Öncü parti üyelerinin de Platon'un koruyucuları gibi özenle seçilmesi gerekmektedir çünkü dikkatli bir şekilde devşirilmesi gereken ve etkili bir eğitim sürecinden geçen öncü parti üyeleri işçi sınıfının kurutuluşunu gerçekleştirecek uzman kişiler olarak nitelendirilmektedir. Hayati bir öneme sahip olan bu durum tarihsel geçiş sürecinin uzun ve meşakkatli olmasından ileri gelmektedir (Dahl, 1993: 66). Leninist öncü parti tasvirinde koruyucuların önemi geçiş sürecinden sonra da devam etmektedir. Yani, kapitalist sürecin sona ermesi onların varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Bilakis, koruyuculara olan ihtiyaç devam etmektedir (Dahl, 1993: 66). Halk tarafından yönetimin tesis edilebilmesi adına halkın gerçek isteklerinin neler olduğu ve bu isteklerin hayata nasıl aktarılacağı konusunda üstün bilgi birikimine sahip olan öncü partinin bu kadrolarının varlığı zaruri görülmektedir (Holden, 2007: 102-103).

Sonuç olarak, Leninist terminolojide gerçek bir demokrasinin (ki bu halk demokrasisidir) vuku bulabilmesi için “tarihin ve ekonominin yasalarını eşi görülmedik bir biçimde kavrayan” koruyuculara ihtiyaç vardır (Dahl, 1993:84). Bu ihtiyaç, yürütülecek ‘doğru’ politikaların neler olduğuna ilişkin bilgiyi en iyi öncü partinin biliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Halkın da parti eğitimine katılması ve doğru yönetimin böyle olması gerektiği yönünde rıza bildirmesi (en azından arzu etmesi) beklenmektedir (Holden, 2007: 104). Siyasetin azınlıklar tarafından yürütülmesi gerektiğini vurgulayan Lenin, azınlıkların genel iradeyi temsil ettiklerini düşünmekle birlikte bu kişiler toplumun öncüleri olarak toplumu yönlendirme adına kararlar icra edebilecek pozisyonlara sahip seçkin kişilerdir. Dolayısıyla Lenin'in öncü parti düşüncesinde de halk iradesi üzerinde tecelli eden vesayetçi düşüncenin varlığına rastlanmaktadır. Bu doğrultuda vesayetçi demokrasiye ilham veren kaynaklardan biri olarak değerlendirilebilmektedir.

Koruyuculuk fikriyle bağlantılı olan bir diğer vesayetçi retorik ise Skinner'in ütopyik romanında gündeme getirdiği bingün-plancı-yönetici şeklindeki üçlü sacayağından oluşan sosyo-politik örgütlenme biçimidir. O halde bu örgütlenme biçiminin nasıl bir vesayetçi yönetime yol açtığına bakmakta yarar vardır.

2.5.4.3. B.F. Skinner'in “Walden Two” Ütopyası

Koruyuculuk fikri yeryüzünde çok farklı biçimlerde pratize edilmiştir. Çalışmaya ışık tutabileceği düşünülen ünlü psikolog B. F. Skinner'ın 1948 yılında kaleme aldığı “*Walden Two*” adlı eseri koruyuculuk fikrinin çekiciliğinin alabileceği farklı formlardan birini teşkil etmektedir. Skinner eserinde geliştirdiği ütopya vesayetçi düşünceye kaynak oluşturması bakımından dikkate değerdir. Bu minvalde koruyuculuk paradoksuna ilişkin uygulama alanlarının farklılık arz ettiğine dair önemli bir delil sunmaktadır. Yani, korumacılık paradoksu felsefe ve siyaset gibi disiplinlerden öte çok daha geniş kapsamlarda ele alınmaktadır. Skinner'in Ütopyası da bu bağlamda korumacılığın farklı bir alan olarak psikoloji disiplininde nasıl ele alındığına dair önemli bir örneği gözler önüne sermesi bakımından dikkate değerdir.

Skinner ütopyasında bireylerin birçok konuya kayıtsız kalmaya başladığı bir toplum inşa etmektedir. Bunun sonucunda bireylerin yaşadıkları çevreye ilişkin sorumluluklar “uzman” kişiler tarafından yerine getirilmektedir. Yani, alternatiflerin var olmadığı ve halk adına sorumlulukların başkaları tarafından icra edildiği bir dünya tasviri oluşturulmaktadır (Berk, 2017). Hükümetin sınırlı bir despotizm türünü çağrıştıran bu hayali toplumda, despot gücünü başkalarının iyiliğini (Tinker, 1949: 251) sosyal adaleti ve refahı teşvik ederek kullanmaktadır (Altus ve Morris, 2009: 321). Bunun nedeni, insanın özgür bir iradeye sahip olmadığı (Berk, 2017) ve bu yüzden sağlıklı kararlar alamadığı düşüncesidir. Skinner'in “*Walden Two*” adlı eserinde sergilenen yapay dünya bürokratik devletin modern kabusuna benzeyen gizemli liderler tarafından yönetilmektedir (Gable, 1999: 6). Buradaki temel amaç, dünyanın en uyanık, aktif ve zeki grubunu temsil eden uzmanların bir araya getirilmesinden ziyade kişiliklerin tasarlanması (Tinker, 1949: 251) ile birlikte hukuki ve yasal yollarla kitlelerin davranışlarının etkilenmesi ve yönlendirilmesidir (Gable, 1999: 7).

Skinner de Platon gibi toplumu sınıflandırma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda dört sınıflı bir toplum yapısından bahsetmektedir. Bunlar; plancılar, yöneticiler, bilim adamları ve halktır. Toplum genellikle üçü kadın olan altı plancıdan oluşan bir yönetim kurulu tarafından yönetilmektedir. Her bir üyenin görev süresi on yıl ile sınırlandırılan bu kurulun temel sorumluluk alanları politika oluşturmaktan bazı adli işlemlere kadar çeşitlilik göstermektedir. Yöneticilerin seçim süreci oldukça otokratik bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Lakin bu süreçte Platon'un “*Devlet*” adlı eserinde olduğu gibi filozof kralın keyfiyetine bağlı olarak kentteki sınıf yapısı oluşturulmaz. Aksine daha ilkeli bir şekilde gerçekleştirilir. “*Walden Two*” toplumunda plancılar çok daha az keyfi bir şekilde bilim adamları (psikolog-kral) tarafından seçilmektedir. Bahse konu ilke de aslında vesayet ya da koruyuculuk düşüncesinin özünü oluşturan “en iyi bilenlerin karar verici olması” ve bunun sıradan vatandaşta bulunmamasıdır (McEachern, 1997: 58). Yöneticiler ise toplumun günlük işleyişinden sorumludur. Elbette bu sorumluluğu icra ederken plancıların gözetimi altında hareket etmektedirler. Ayrıca Skinner'in ütopyasında halk, hükümet işlerinden ziyade günlük mutlulukları ve güvenlikleri ile ilgilenme arzusundadır (McEachern, 1997: 45).

Planlayıcı ve yönetici olarak seçilen kişilerin bu pozisyonlara erişmeleri onların üstün yönetim becerilerine sahip olmaları ve toplumun refahı için gerçek bilgiye erişmiş olmalarından ileri gelmektedir. Bilim adamları gibi onlar da “*Walden Two*” toplumunun uzmanlarını oluşturmaktadır (McEachern, 1997: 45). Yalnız toplumun refahı ve selameti bilim adamları tarafından belirlenen ilkelerin ve davranış kodlarının plancılar tarafından sağlıklı bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Bu doğrultuda, davranış bilimi iyi bir yaşam için gerçek bir rehber olarak görülmektedir (McEachern, 1997: 53). Skinner’in ütopyasını koruyuculuk düşüncesi ile ilişkilendiren en önemli nokta, toplumun en iyi şekilde nasıl yapılandırılabilmesine ilişkin davranış bilimcilerinin sahip olduğuna inandığı üstün bilgi anlayışıdır. Bilim adamlarına nüfusun geri kalanına verilmeyecek derecede bir kontrol yetkisi verilmiş olması, Skinner’in ütopyasını her ne kadar açıkça belirtmiyor olsa da Platon ile aynı hizaya getirmektedir (McEachern, 1997: 56). Bu ütopyada, “filozof-kralın yerini psikolog-kral almıştır” ve insanın kendini gerçekleştirebilmesi için gerekli bilginin psikolog-krallar tarafından bilindiği vurgulanmaktadır (Dahl, 1993: 66).

Kısacası, Skinnerin ütopyasında dört farklı şekilde sınıflandırılan toplumun yönetici konumunu bilim adamları (ya da Dahl’ın tabiriyle psikolog-kral) oluşturmaktadır. Bilim adamları, genel sosyal yapıyı tasarlar ve kontrollü eğitim ortamlarının oluşturulmasını temin ederler. Toplumsal sınıflandırmada ikinci kademede yer alan plancılar ise toplum mühendisliği konusunda eğitildikleri için politika oluşturmaktan sorumludurlar. Yöneticiler ise, yukarıda da belirtildiği gibi, toplumun günlük işleyişiyle ilgilenirler. Vatandaşlar yani halk ise toplumun iş gücünü oluşturan uzmanlaşmamış sınıfı meydana getirmektedir ve toplum sınıflandırmasının en alt seviyesinde yer almaktadır (McEachern, 1997: 128-129). Skinner’e göre, böylesi bir koruyucu kitlenin yönetimini tecrübe eden halkın kendisini daha fazla “aptalca, mağrur ve kendini mağlup eden kendi kendini yönetme çabaları” nihayete erecek, demokratik siyasal rejimin yanlısılarından kurtulacak ve kendi rızaları ile psikolog-kralın “nazik ve aydınlanmış” idaresine kendilerini teslim edeceklerdir (Dahl, 1993: 66).

Koruyuculuk paradoksu altında ele alına bu üç farklı vesayetçi anlayış arasında çeşitli farklılıklar bulunmasına rağmen koruyuculuğun gerekli bir unsur olarak arzulanması belki de onların ortak noktasını oluşturması bakımından dikkate değerdir. Bu yaklaşımların her biri geleneksel demokrasi anlayışına birer alternatif sunmaktadır. Bu minvalde halkın kendi kaderini belirleme açısından gerekli yeterliliğe sahip olmadığı varsayımından hareket edilmektedir (Dahl, 1993: 66). Dolayısıyla bu yaklaşımların her biri koruyuculuk paradoksu altında vesayetçi demokrasi anlayışının oluşması ve filizlenmesinde temel bir gerekçe sunmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmını oluşturan bu bölümde vesayetçi demokrasi kavramı üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, araştırmanın kuramsal ve kavramsal boyutunu oluşturan vesayetçi demokrasi yaklaşımı, geleneksel/siyasal/modern/liberal demokrasinin sahip olduğu birçok

kurumsal mekanizmaya sahip olmasına karşılık ihtiva ettiği birtakım bileşenlerden dolayı gerçek bir demokratik model olma özelliğine erişememektedir. Bu gerçeklikten dolayı, vesayetçi demokraside demokratik kurumların görüntüde yer aldığı ve gerçek bir işleve sahip olmadığı ileri sürülebilmektedir çünkü vesayetçi demokraside, demokrasinin vesayetçi bir bileşenle pratize edildiği bilinmekte, halka rağmen halk için anlayışıyla hareket eden vasilerin varlığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu anlayış halkın en üst ve en son irade olmadığı inancından ileri gelmektedir. Oysa modern demokrasiler halk iradesi şeklinde uygulamaya konulmaktadır. Yani, gerçek demokrasi halkın halk için halk tarafından yönetimi olarak uygulanmaktadır. Birinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınarak olumlanan demokrasi kavramı bu bölümde “vesayetçi” sıfatına bürünerek karşıt bir anlam kazanmıştır.

Vesayetçi demokrasi günümüzde en çok kullanılan temsili demokrasinin veya liberal demokrasinin bir eleştirisi ya da onun bozulmuş veya olgunlaşmamış halini oluşturmaktadır. Bu gibi demokrasilere daha çok yeni kurulmuş ülkelerde ya da otoriter yönetimlerin henüz terkedildiği toplumlarda yani yeni demokrasilerde rastlanmaktadır. Demokratik rejimler arasında değerlendirilemeyecek olan vesayetçi demokraside halkın iradesi elitlerin tahakkümü altında kalır ve siyasal rejim yarı-demokratik bir nitelik kazanır. Yani, böylesi demokrasilerde siyasal rejim güçlü bir siyasal elit tarafından vesayet altına alınmaktadır.

Özetle, vesayetçi demokrasi, halkı ve halkın temsilcilerini yani seçilmişleri yetkin ve yeterli görmeyip onlar adına karar almayı ve yönlendirmeyi ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, halkın yetersizliği anlayışıyla siyaset ve toplum üzerinde vesayet tesis etmeye çalışan odakların hareket serbestisine sahip olduğu bir demokrasi modeli olarak açıklanabilmektedir. Demokrasinin bu alternatif yorumunda, halkın siyasal ve toplumsal konularda irade beyan edecek olgunluğa sahip olmadığına inanılmaktadır. Bu yüzden onlar adına icra-i faaliyette bulunacak merkezi, seçkinci ve otoriter çeşitli bazı vesayet odakları yer almaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde vesayetçi demokrasi kavramsal ve kuramsal çerçevede ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde ise araştırmaya veri kaynağı oluşturan Yön Dergisi incelemeye tabi tutulmuştur. Bu amaçla üçüncü bölüm kendi içerisinde üç farklı kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda veri kaynağına ilişkin çeşitli künye bilgilerine yer verilmiştir. İkinci kısımda ise araştırmanın metodolojisi ortaya konulmuştur. Üçüncü kısımda ise elde edilen bulgular açıklanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak araştırmanın veri kaynağını oluşturan Yön Dergisi'ne ilişkin künye bilgilerine dair açıklamalar ele alınmış; ardından araştırmanın kapsamı ve bahsi geçen veri kaynağının incelenmesi sürecinde kullanılan metodolojik araçlar açıklanmıştır. Akabinde, araştırmanın bulguları detaylıca izhar edilmiş ve tartışılmıştır.

3.1. Araştırmanın Veri Kaynağı: Yön Dergisi (1961-1967)

Araştırmanın veri kaynağını ulusal düzeyde haftalık fikir ve sanat dergisi niteliğinde, 20 Aralık 1961 ile 30 Haziran 1967 tarihleri arasında 222 sayı olarak yayımlanan Yön Dergisi oluşturmaktadır. Çalışmanın bu kısmında ise Yön Dergisi'nin yayın hayatını devam ettirdiği süre içerisinde dönemin önde gelen siyasi olaylarına ilişkin açıklamalar yapılarak dönemin siyasi atmosferi resmedilmeye çalışılmış; Yön Dergisi'nin ortaya çıkış süreci, amacı, fikir çizgisi ve ideolojik formasyonlarına ilişkin çeşitli çözümlenmeler yapılmış ve derginin yayın hayatına başlaması ile birlikte yayımlanan Yön Bildirisi'nin merkezi temaları tespit edilmiş ve son olarak da derginin ortaya çıkışı ile birlikte gerek Türkiye solu gerekse de Türkiye sağından dergiye ilişkin dile getirilen tepkiler ve tutumlar açıklanmıştır.

3.1.1. Dönemin Siyasi Atmosferi

27 Mayıs 1960 askeri darbesi ve sonrasını takip eden süreç şüphesiz Mayıs 1950 Demokrat Parti'nin (DP) seçim zaferinden ve iktidar yürüyüşünden çok daha fazla etkileri olmuştur. Türk siyasal yaşamı açısından “siyasal, toplumsal ve ekonomik” bağlamda yeni bir dönemin yaşanmasına ve inşasına yol açılmıştır (Ahmad, 2006: 147). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hiyerarşik yapısı dışında gerçekleştirilen ilk ve tek başarılı askeri müdahale 27 Mayıs 1960 askeri darbesi Türk demokrasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Her ne kadar askeri darbeyi gerçekleştiren askeri elitlerden bazıları siyasal iktidarı uzun süre elde bulundurma düşüncesini benimsemelerine rağmen siyasal iktidar kısa bir süre sonra sivil otoritelere devredilmiştir (Tekin ve Okutan, 2015: 155). Ancak askerin siyasal yaşam üzerindeki baskısı ve ağırlığı çeşitli kurumsal ve yasal mekanizmalarla devam ettirilmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi demokratik olmayan bir yöntemle demokratik sistemin içinde bulunduğu “buhranı” ortadan kaldırma amacıyla gerçekleştirildiği dile getirilmiştir. Askeri müdahalenin başarıya

ulaşması ile birlikte müdahaleye öncülük yapan 38 düşük rütbeli subayın liderliğinde Milli Birlik Komitesi (MBK) kurulmuş ve başta 1924 Anayasası olmak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) feshedilmiş ve siyasi partilerin faaliyetleri yasaklanmıştır (Tekin ve Okutan, 2015: 156).

Siyasal iktidar üzerinde mutlak bir vesayet organı haline dönüşen Milli Birlik Komitesi kendi çözümlerini ortaya koymaktan yoksun bir niteliğe sahipti. Anayasanın mevcut olmadığı bu dönem (27 Mayıs- 12 Haziran 1960) “fiili iktidar” dönemi olarak anılmaktadır (Göktepe, 2009: 395). İstanbul Üniversitesi rektörü ve hukuk profesörü olan Sıddık Sami Onar öncülüğünde bir grup akademisyen/aydından yeni bir anayasa hazırlanması talep edilmişti. Aydınların sürece dahil edilmesi amacıyla alınan bu kararlar 27 Mayıs hareketinin temel niteliği değişmiş ve onu sıradan bir askeri darbe olma hüviyetinden yoksun bırakmıştı çünkü artık 27 Mayıs hareketi aydınların da katkısıyla “kurumsal bir devrim” niteliğine bürünmüştü (Ahmad, 1999: 153). Yani, siyasi iktidarın askeri elitler tarafından antidemokratik bir şekilde devralınmasıyla birlikte askeri darbe gerçekleşmiş ancak onun bir devrime dönüştürülmesi sürece aydınların dahil edilmesiyle olmuştur. Bu durum 27 Mayıs askeri darbesinin bir “aydınlar devrimine” dönüşmesine yol açmıştır (Ahmad, 2006: 148). Diğer bir ifadeyle askeri darbenin bazı aydın çevreler tarafından doğrudan desteklenmiş olması ve onların tavsiyeleri doğrultusunda hareket edilmiş olması (Zürcher, 1998’den aktaran: Göktepe, 2009: 397) basit bir askeri darbeyi gerçek bir ihtilale dönüştürmüştür. İstanbul Komisyonu olarak da bilinen bu aydın grup 1924 Anayasası üzerinde yapılan değişikliklere dayanarak yeni bir geçici anayasa metni hazırlamış. Bu metin ile fiili duruma hukuki bir nitelik kazandırılmak istenmiştir (Göktepe, 2009: 395). Haziran ayında yürürlüğe giren bu anayasa ile MBK’ya oldukça geniş yetkiler tanınmıştır. Bu yetkilerin başında TBMM’nin sahip olduğu yetki ve ayrıcalıkların tamamı MBK’ya ait olduğu vurgulanmıştır (Tekin ve Okutan, 2015: 157). Diğer taraftan darbeyi meşrulaştırmak amacıyla İstanbul Komisyonu bir ön rapor hazırlayarak Demokrat Parti (DP) iktidarının yozlaştığı ve kendi hırsları peşinde koştuğunu ileri sürmüştür. Bu doğrultuda devletin artık temel fonksiyonlarını ve görevlerini yerine getirmekten yoksun bırakıldığı vurgulandı. Raporda ayrıca DP’nin yasal yollarla iktidara geldiği ancak “basın, ordu ve üniversite gibi kurumlara” olan saygısını yitirdiği ve bu yüzden meşruluğunu kaybettiği belirtilmişti (Ahmad, 1999: 154). Bu da kaçınılmaz olarak iktidarın askeri elitler tarafından devralınması gerektiği sonucunu doğurmuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi MBK oldukça geniş yetkilerle donatılarak dönemin iç ve dış siyasi olayları ile ilgili birinci derecede yetkili ve sorumlu bir hüviyet elde etmiştir. MBK himayesinde cereyan eden siyasi olayların başında “MBK içerisinde tasfiyeler ve yeniden yapılanma, Yassıada yargılamaları, 147’ler hadisesi, KM yapısı ve özellikleri, yeni anayasa çalışmaları ve referandum, yeni siyasi partilerin kurulması, seçim sistemi ve sonuçları” yer almaktadır (Göktepe, 2009: 395). Oldukça güçlü yetkilerle donatılan MBK, halk nezdinde itibar ve meşruiyet kaybını önlemek ve kararlarını topluma benimsetmek adına yeni bir anayasanın hazırlanması gerektiğine ilişkin görüşlerini dile getirmiştir. Bu görüşler doğrultusunda bir Kurucu Meclis (KM) tesis edilmiştir. Bu meclis, Milli Birlik Komitesi (MBK) ile Temsilciler Meclisi’nden (TM) müteşekkildir. Kurucu Meclis tarafından hazırlanan yeni anayasa 9 Temmuz 1961 tarihinde

halkın onayına sunulmuş ve % 61,7 gibi bir oranla kabul edilmiştir (Tekin ve Okutan, 2015: 157-158). 1961 Anayasası modern cumhuriyetin kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar ki en büyük siyasi özgürlüğü sunması bakımından dikkate değerdir (Ahmad, 2006: 156). Yeni anayasanın siyasi sonuçları da bu ölçüde kıymetli olmaktadır.

1960 sonrası Türk siyasal yaşamında önemli değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. 1924 Anayasası'ndan oldukça farklı özellikler barındıran yeni anayasada belirli bir siyasi partinin tek başına sınırsız yetkilere sahip olmasını engellemek üzere cumhuriyet senatosu adında ikinci bir meclis öngörülmüş ve yasaların geçerliliği için iki meclisten geçme zorunluluğu getirilmiştir. Bununla birlikte anayasaya aykırılığı söz konusu olan yasal düzenlemelerin iptali için bir üst mahkeme olan Anayasa Mahkemesi'ne başvurulması zorunlu görülmüş ve Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Seçim sisteminde değişikliğe gidilerek nispi temsil sistemi benimsenmiş, “yargı, üniversiteler ve kitle iletişim araç ve yapılarımlarının tam özerkliği” yasal düzenlemelerle güvence altına alınmıştır (Göktepe, 2009: 403). Yeni bir anayasanın yürürlüğe girmesi kadar kıymetli olan bu değişimlerin başında “düşünce, ifade, örgütlenme ve yayın özgürlükleri” ile 1961 Anayasasında güvence altına alınan diğer temel hak ve hürriyetlerin benimsenmiş ve güvence altına alınmış olması yer almaktadır (Ahmad, 1999: 156). Özellikle 1961 Anayasası'nın kabulü ile birlikte birçok ideolojik unsurun dile getirildiği ve kendini ifade ettiği bir ortam meydana gelmiştir. Ancak bu durum zamanla toplumsal ve siyasal yaşamda kutuplaşmayı beraberinde getirmiştir. Tabu olarak nitelendirilen birçok konunun özgürce tartışılabildiği ve dile getirildiği 1960'lı yıllar Türkiye'sinde siyasi istikrarsızlığın ve toplumsal kargaşanın yavaş yavaş baş gösterdiği bir dönem olmuştur (Tekin, Okutan, 2015: 155). Diğer taraftan, 1962 yılında yapılan yasal bir düzenleme ile Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kurularak askeri elitler ilk kez anayasal bir statü elde etme ayrıcalığına sahip olmuştur. Bu düzenleme ile birlikte MGK siyasal iktidar üzerindeki vesayetçi uygulamalarını artırarak devam ettirmiş ve zamanla devlet iktidarının en üst pozisyonuna sahip olma konumuna erişmiştir (Göktepe, 2009: 403). Bu doğrultuda askeri elitler Türkiye'nin siyasi ve sosyo-ekonomik hayatının önemli bir parçası olarak özerklik elde etmiş ve “siviller tarafından yeni kurdukları düzenin ortakları, koruyucuları olarak” rol oynamaya başlamışlardır (Ahmad, 2006, 152).

1961 Anayasası'nın hazırlanması ve halkoyuna sunulması ile birlikte askeri darbe sonrası ilk milletvekili genel seçimleri gerçekleştirilmiştir. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimlerle siyasal iktidar askeri otoritenin elinden sivil otoritelere devredilmiştir. Ancak bu dönem 1965 seçimlerine kadar siyasal istikrarsızlıkların ve başarısız koalisyonların yaşanmasına yol açmıştır. II. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün CHP başkanlığında kurulan bu koalisyonlar “kararsız koalisyonlar” olarak siyasal yaşamda yer edinmiştir. Bu dönemde ayrıca Talat Aydemir ve arkadaşlarının başarısız iki darbe teşebbüslerinin yaşandığı bir dönem olmuştur (Göktepe, 2009: 396). Ancak burada üzerinde durulması gereken bir husus koalisyon hükümetlerinin oluşumunda askeri elitlerin oynadığı roldür. Toker'e göre, 27 Mayıs ihtilali sonrası kurulan İnönü hükümetlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak askeri elitlerin önemli bir rolü olmuştur çünkü seçim

sonrası ortaya çıkan oy dağılımlarına göre koalisyonlar, milli iradenin tecellisi olmaktan ziyade “İnönü’nün ordudan gelen destek ve tarihi şahsiyetinin” müdahil olmasıyla birlikte geçerlilik kazanmıştır (Çaylak ve Baran, 2009: 431). Bu minvalde askeri elitler, siyasal seçimler sonucunda ortaya çıkabilecek muhtemel tehdit unsurlarını gidermek üzere sürekli teyakkuz halinde bulunmuştur. Nihayetinde 1961-1965’li yıllardaki “iç politika, ordu-siyaset ekseninde yaşanan gerilim ve tartışmalarla geçmiştir” (Çaylak ve Baran, 2009: 431). İlk koalisyon hükümeti 20 Kasım 1961 – 1 Haziran 1962 tarihleri arasında kurulan CHP – AP koalisyonudur. Meşrutiyetten beri iki ana siyasal akımın temsilcilerinin aynı koalisyonda bulunmaları beraberinde çeşitli zorluklar getirmiş ve nihayetinde koalisyon kısa bir süre sonra sona ermiştir. Bu süreçte AP’nin kendisini DP’nin devamı olarak görmesi ve tabanın bu koalisyonu desteklememesine ilişkin düşüncelerin dillendirilmesinin önemli bir payı bulunmaktadır. Birinci koalisyon dağıldıktan iki hafta gibi kısa bir süre sonra yine İnönü’nün başbakanlığında İkinci İnönü koalisyonu olarak adlandırılan yeni bir koalisyon tertip edilmiştir. 25 Haziran 1962 – 2 Aralık 1963 tarihleri arasında oluşturulan bu koalisyon CHP, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)’nden müteşekkil üç partili bir koalisyon olarak oluşturulmuştur. CHP dışındaki diğer iki partinin tabanından gelen olumsuz tepkiler, mahalli seçimlerdeki oy kayıpları ve AP’nin giderek artan popülerliği koalisyonun dağılmasına yol açan faktörlerin başında gelmektedir. İnönü’nün başbakanlığında kurulan üçüncü koalisyon 25 Aralık 1963- 13 Şubat 1965 tarihleri arasında bağımsızların katılımı ile kurulmuştur. Ancak Şubat 1965 tarihli bütçe görüşmelerinde yeterli desteği bulamayan başbakan İnönü’nün istifa etmesiyle birlikte üçüncü koalisyon dönemi de sona ermiştir (Göktepe, 2009: 402-403). Hükümeti kurma görevi bu kez AP’den Kayseri bağımsız senatörü olarak seçilen Suat Hayri Ürgüplü’ye verilmiştir. Seçim hükümeti olarak kurulan bu hükümet 1965 milletvekili genel seçimleriyle birlikte sona ermiştir.

10 Ekim 1965 tarihinde gerçekleştirilen milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Parti’nin mirasçısı olarak görülen Adalet Partisi oyların büyük bir kısmını kazanarak hükümeti tek başına kurabilecek oy çoğunluğunu elde etmiştir. 1965-1969 dönemi AP’nin geniş halk kitleleri ile sağlıklı diyaloglar kurduğu bir dönem olmuştur. Ülke ekonomisinin gelişmesi ve genişlemesi de bu duruma olumlu katkı sağlamıştır (Çavdar, 2019: 157). Siyasal istikrar açısından önemli bir adım olarak görülen bu seçim zaferi ile birlikte koalisyon dönemi belirli bir süre için rafa kalkmıştır. Ancak, ilerleyen dönemlerde sosyal ve siyasal huzursuzluklar tekrar baş göstermiş ve ideolojik kutuplaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştır (Tekin ve Okutan, 2015: 161). Siyasal yaşamda ilk defa sol ve sosyalist olan Türkiye İşçi Partisi (TİP) parlamentoya girebilmiş ve o zamana kadar konuşulmaktan içtinap edilen konular tartışılmaya başlanmıştır. 1965 seçimleri ile birlikte parti programında yer almaya başlayan “ortanın solu” söylemi CHP tarafından benimsenmiştir (Çaylak ve Baran, 2009: 438). AP’nin artan başarısı karşısında başarılı bir performans sergileyemeyen CHP öncülüğündeki sol muhalefet “Parlamento dışı muhalefet” kavramının siyasal yaşamda yer edinmesine yol açmıştır çünkü bu dönemde geniş halk kitleleri ile yeterli ölçüde diyalog ortamı sağlanamamış ve nihayetinde çoğulcu demokrasi ile çelişen “Cici demokrasi”, “Zinde güçler” gibi

unsurların duruma müdahale etmesi gerektiğine ilişkin görüş ve düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştır (Çavdar, 2019: 157).

1960 sonrası siyasal yaşamda beliren çalkantılı siyasal ortamı doğuran pek çok neden bulunmaktadır. Bunların başında tesis edilen görece özgürlükçü ortamın giderek fikirlerin siyasallaşmasına yol açması gelmektedir. Diğer bir neden de askeri müdahale ile halkın siyasal yaşama olan ilgisi azalmış ancak hızlı ideolojik kutuplaşma bu ilginin hızla artmasına yol açmış olmasıdır. Çalkantılı siyasal yaşama yol açan bir başka faktör olarak da hızlı ekonomik değişikliklerin yaşanmasıdır. Bu da beraberinde farklı siyasal ideolojilerin benimsenmesi ve temsil edilmesi gerektiği zorunluluğunu doğurmuştur. Bu doğrultuda siyasal parti çeşitliliğinde de artış yaşanmıştır (Tekin ve Okutan, 2015: 162).

Sonuç olarak, 1960'lı Türk siyasal yaşamı fikir ve eylem dünyası açısından en hareketli ve en renkli zamanların yaşandığı yıllardır. Çok partili siyasal yaşama geçiş ile birlikte fikir dünyasının teorik ve eylem boyutunun ortaya çıkmasına yol açan yasal düzenlemeler hazırlanmamıştı. Bu da sağ ve sol ideolojilerin ve fikir hareketlerinin çeşitli baskı unsurları ile karşı karşıya kalmalarına yol açmıştır. Ancak 1961 Anayasası ile birlikte fikir ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki engeller kaldırılmış, toplumsal ve siyasal yaşamda birbirinden oldukça farklı ideoloji ve düşüncelerin hem fikri hem de eylemsel boyutta hayata geçirilmelerine yol açılmıştır. Bu yıllar demokrasi, sosyalizm ve bağımsızlık gibi kavramların toplum üzerinde önemli etkiler oluşturduğu bir zaman dilimi olmuştur. Halkın ekonomik yaşam üzerindeki etkisinin artırılması, üretimin artırılması ve sosyal adalet gibi söylemlerin benimsenmesi öncelikle anayasal bir temele dayandırılmış sonrasında ise devletin bir politikası olarak benimsenmiştir. Dahası bu dönemde sosyal hakların genişletilmesi ve ücretlerin artırılmasına ilişkin taleplerin çoğalmasıyla birlikte işçilerin siyasallaşmasına ve söylemlerin siyasal platformlarda savunulmasına yol açılmıştır. Ayrıca bu dönemde öğrenci ve aydınlar önemli bir rol üstlenmiştir. Özellikle 27 Mayıs ihtilalinde üniversitelerin oynadığı rol dolayısıyla pek çok siyasal gelişmeye öncülük etmişlerdir. Kendilerini toplumun itici gücü olarak gören üniversiteler ve aydınlar “değişimi eylemsel düzeyde aniden gerçekleştireceklerine” dair besledikleri derin inanç ile “Kemalizmin aydın-seçkin kesimi tarafından tepeden inmece değişim anlayışı” arasında paralellik arz eden bir dünya görüşünün bulunduğu bir dönem olmuştur (Çaylak ve Baran, 2009: 443). İşte Yön Dergisi'nin ortaya çıkışı da böylesi bir ortamda meydana gelmiştir.

3.1.2.Yön Dergisi'nin Ortaya Çıkışı

Yön Dergisi ulusal düzeyde haftalık yayımlanan bir fikir ve sanat dergisi olma hüviyetine sahiptir. İlk sayısını 20 Aralık 1961 yılında yayımlayarak yayın hayatına başlamıştır. 5 Haziran

1963 tarihli 77. sayısından sonra Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 1 yıl 2 ay gibi bir süre kadar yayın hayatına ara vermek zorunda kalmıştır². Çok partili siyasal yaşamda ilk defa bir gazetenin bu kadar uzun bir süre kapalı kaldığı vaki olmuştur (Yön, 1964a: 2). Alınan tedbirlerin kaldırılmasından sonra 25 Eylül 1964 tarihinde tekrar yayın hayatına başlayan Yön Dergisi 30 Haziran 1967 tarihine kadar kesintisiz olarak toplam 222 sayı yayımlamak üzere Türk siyasal yaşamında önemli ölçüde etki eden fikir hareketlerinden birini meydana getirmiştir. 27 Mayıs'tan önce Türkiye'de sosyalist bir derginin kurulması ve yaşamasının pek mümkün olmadığını ifade eden ve bu yüzden sabredilmesi gerektiğini dile getiren İlhan Selçuk Yön Dergisi'nin kuruluş sürecini şu şekilde açıklamaktadır: “Sanıyorum 1958'den beri Doğan Avcıoğlu ile bir dergi düşünmeye ve konuşmaya başlamıştık. Belki Doğan'da bu fikir daha eskiden vardı...” (Selçuk, 1967b: 5). Dolayısıyla Yön gibi sosyalist bir derginin kurulabilmesi için gerekli şartların olgunlaşmasına kadar beklenilmiştir. Uzun yıllardan beri ihtiyacı hissedilen ve eksikliği görülen böylesi bir derginin kuruluşu “Atatürk yolunda”ki en sağlam adım olarak nitelendirilmekte ve etkileri bakımından da “Türkiye'nin fikir hayatında bir dönüm noktası”na yol açtığı ve açacağı düşünülmektedir (Kirby Berkes, 1964: 16). Benzer bir düşünce derginin son sayısında okuyucuya hitaben kaleme alınan bir yazıda derginin kuruluş süreci ve yayın hayatına başlaması şu şekilde belirtilmektedir (Yön, 1967f: 2):

YÖN, Türkiye'nin milli ve sosyal uyanışının dergisi olarak, yeni Anayasa düzeninin yürürlüğe girmesiyle birlikte, 1961 yılında yayın hayatına atılmıştır. YÖN'ün ilk sayısında politikacı, üniversite hocası, sendikacı, subay, bankacı, sanayici, gazeteci, doktor, avukat v.s., her meslekten binlerce aydının imzaladığı ortak bir bildiri ile, sosyal adalet içinde hızlı bir kalkınmanın köklü reformlarla gerçekleşebileceğini ve ilerici bir kalkınma felsefesi etrafında olduğunu ileri sürmüştür.

Dolayısıyla Yön, 27 Mayıs sonrası “milli ve sosyal uyanışın temel bir belgesi” (Yön, 1967f: 2) olarak yayın hayatına başlamıştır.

Çıkarılacak dergiye isim arayışı içerisinde bulunulurken “Yön” ilk olarak Mümtaz Soysal tarafından ileri sürülmüştür. Soysal'ın teklifi üzerine Doğan Avcıoğlu da “her zamanki ‘kesin kararlılığıyla, ‘tamam’ demişti. Yön, o sırada bizce ve herkesçe aranan bir şeydi” (Özdemir, 1986: 13) ifadesiyle Mümtaz Soysal dergi isminin konulma sürecine ilişkin durumu açığa kavuşturmuştur. Yön Dergisi'nin ismi basit ve sıradan bir “tamam” ile belirlenmiş bir isim olmasa gerekir. Hasan Cemal'e (1999: 110) göre, “Yön, şaşırılmış ve nereye gideceğini kestiremeyen bir Türkiye'ye seslenecek dergi için iyi bir addır.” Dolayısıyla dergi isminin belirlenmesi bilinçli ve şuurlu bir tercih olarak yapılmıştır. 30 Ocak 1963 tarihinde Fernau imzalı

² Sıkıyönetim komutanlığı tarafından Yön Dergisi ve imtiyaz sahibi Doğan Avcıoğlu “Aydemir ekibinin akıl hocası” olarak nitelendirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Serhat Hürkan, **Üç Dergi Üç İnsan: [Akis] Toker, [Devrim] Avcıoğlu, [Yankı] Kışlalı**, Ankara: Sinemis Yayınları, 2006, s. 43

bir yazı bu durumu doğrular niteliktedir (1963b: 12): “Yön kelimesi, gidişi belirli bir hedef anlamını taşır. Bu kelimenin seçilmesi, sosyal ve ekonomik tartışmaların belirli bir yönde, yani sosyalist bir perspektif içinde ele alınacağını göstermektedir.” Gerek Yön Bildirisi’nde gerekse de yayın hayatı boyunca kaleme alınan yazılarda bu durum bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Dönemin ve sonrası Türk siyasal hayatında derin izler bırakan Yön Dergisi’nin ilk sayısının kapağında³ büyük bir kalabalık halk kitlesi üzerinde yer verilen resmin yarısını kaplayan soru işareti yer almakta ve hemen altında beyaz arka fonda kırmızı ile yazılan “çıkılmazdan kurtuluş yolu” Türk bayrağının renklerini simgelemesi milliyetçi bir söylemin benimsendiğini ve/veya benimseneceğini ima etmektedir. Kapakta ayrıca Yön Bildirisi “aydınlara ortak bildirisi” ifadesiyle duyurulmuştur.

Yön Dergisi yayımlandığı ilk dönemlerde 30.000 tirajını⁴ yakalamış ancak 1965 sonrası dönemlerde 6.000/7.000 dolaylarına kadar düşmüştür (Landau, 1979: 75). Özellikle ilk dönemlerde yakaladığı yüksek tiraj bir “aydın boşluğunu doldurmuş” (Landau, 1979: 75), toplumsal yaşamda güçlü bir karşılığa sahip olduğunu göstermiş ancak zamanla güçlü okur kitlesini yitirmiştir. Bu duruma etki eden faktörlerin başında 1965 sonrası söylem değişikliği ve TİP ile girilen doktrin tartışmalarının etkisi olduğu düşünülmektedir.

Küçük bir aydın grubu tarafından çıkarılan ve aydın dergisi olarak varlığını sürdüren dergi içerik itibarıyla aydınlara hitap eder niteliklere sahiptir. Yön yazarlarından Memet Fuat’ın 20 Şubat 1963 tarihli yazısında bu durum şu şekilde dile getirilmektedir (1963: 15): “YÖN Dergisi seçkin aydınlara okuduğu bir dergidir.” Bu sebepten dolayıdır ki Yön Dergisi çerçevesinde oluşturulan fikir akımına dönemin önde gelen sol aydınları katkı sağlamıştır⁵. Bunların başında Yön Dergisi’nin “imtiyaz sahibi ve mesul müdürü” Doğan Avcıoğlu’nun öncülüğünde İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, Şevket Süreyya Aydemir, Sadun Aren, Çetin Altan, Abdi İpekçi,

³ 20 Aralık 1961 tarihli birinci sayının kapağı EK-1’de verilmiştir.

⁴ Profesör Landau Yön’ün yüksek tirajı için 1960’lı yıllar Türkiye’sinde “politik-ideolojik bir süreli yayın için korkunç bir rakam” değerlendirmesini yapmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Jacob M. Landau, **Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar**, 2. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1979, s. 75

⁵ Yön Dergisi üzerinde kapsamlı bir araştırma gerçekleştiren Hikmet Özdemir yazar kadrosunu dörtlü bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır: Derginin yayın hayatı boyunca yazılar kaleme alan Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal’ın oluşturduğu kurucu kadro birinci grubu oluşturmaktadır. İkinci grubu ise dergi bünyesinde yönetici bir pozisyona sahip olmamakla birlikte yönün teorik temellendirmesinde katkı sağlayan Niyazi Berkez, Şevket Süreyya Aydemir ve Sadun Aren oluşturmaktadır. Üçüncü grup ise Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Rauf Mutluay, Adil Aşçıoğlu, Atilla İlhan, Mehmed Kemal, Erol Ulubelen, Çetin Altan ve İbrahim Çamlı ile müteşekkildir. Daha geniş bir yazar kadrosundan oluşan dördüncü grubu ise Nimet Arzık, Hasan Hüseyin, Ayperi Akalan, Nijat Özan, Muzaffer Erdost, Memet Fuat, Samim Kocağöz, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Muammer Aksoy, Mustafa Ekmekçi, Selahattin Hilav, Arslan Başer Kafaoğlu, Mehmet Karabulut, Yaşar Kemal, M. Şükrü Koç, Melih Cevdet Anday, Hayati Asilyazıcı, Behzat Ay, Türkkaya Ataöv, Sırrı Hocaoğlu, Turan Güneş ve Taner Timur oluşturmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Hikmet Özdemir, **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986, s. 59-60

Nihat Erim, Selahattin Hilav, Turan Güneş, Rıfat Ilgaz, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Atilla İlhan, Türkkaya Ataöv, Bahri Savcı gibi dönemin farklı meslek gruplarından önde gelen gazeteci, yazar, akademisyen gibi aydınlar yer almıştır. Ancak dergi künyesinde yer alan bilgiye göre kurucu kadroda⁶ sadece üç isim yer edinmiştir. Bu isimler Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu'dur.

Yön Dergisi yayın hayatı boyunca çeşitli roller üstlenmiştir. Bunların başında Türkiye solunun önde gelen siyasi fikir hareketlerinden biri olmuş olmasıdır. Türkkaya Ataöv, Yön'ün üstlendiği misyonu ve nasıl bir fikir hareketi olduğunu açıklamak üzere şu değerlendirmeyi yapmaktadır (1962b: 6): “YÖN ekonomik bünyemizdeki tezatları ortadan kaldırıp demokrasi içinde kalkınmayı bir milli heyecan haline getirmek isteyen bir devrim dergisi ve devrimlerin yaratıcılığına inanan ve dünyanın gelişmesi içinde Türk uyanıklığını temsil eden bir fikir hareketidir.” Dolayısıyla Yön sadece bir dergi değil, “bir akım” (Selçuk, 1964: 5) olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi bir fikir hareketi olarak *Yöncüler*⁷'in fikir dünyasını ise İlhami Soysal şu şekilde tanımlamaktadır (İlhami Soysal, 1962a: 9): “YÖN'de çalışan bütün arkadaşlarım gibi ben de açıkça Atatürkçü, devrimci, 27 Mayısçı ve yüzde yüz sosyal adaletçiyim.”

3.1.3.Yön Bildirisi ve Ana Temaları

Yön Dergisi'nin siyasal yaşamdaki etkisi kendini derginin birinci sayısının 12. ve 13. sayfalarında yayımlanan Yön Bildirisi⁸ ile göstermiştir. Yön Bildirisi'ni çarpıcı kılan ve Türk siyasal yaşamında önemli bir yer edinmesini sağlayan temel faktör Bildiri'de dile getirilen sorunlar ve çözüm önerilerinin yanında Bildiri'ye imza atan kişilerin sosyal durumlarıdır. Doğan Avcıoğlu (1962c: 3) “Yapıcı Milliyetçilik” temalı yazısında gerek Yön Dergisi'nin ortaya çıkışı gerekse de Yön Bildirisi'ni imzalayanları tanımlamak ve ortaya koyulan temel tezi özetlemek üzere şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

⁶ Kurucu kadroya ilişkin ilk bilgiye 11. Sayının ikinci sayfasında yer verilmiştir. Kurucu kadroya ilişkin ikinci bilgi 23 Mayıs 1963 tarihinde imzasız bir yazıda şu şekilde belirtilmiştir (Yön, 1963c: 13): “Doğan Avcıoğlu (...) sosyalist Cemal Reşit Eyüboğlu ve Mümtaz Soysal ile birlikte YÖN'ü kurduğu doğrudur. Gerisi uydurmadır.” Ayrıca, İlhan Selçuk derginin son sayısında kaleme aldığı “Yeni Ufuklara Doğrulurken” başlıklı makalesinde derginin kurucularına ilişkin şu bilgiye yer vermektedir: “Cemal Reşit Eyüboğlu ve Mümtaz Soysal, Doğan'la birlikte derginin kurucularıdır. Bir de isimsiz kahramanı vardır Yön'ün: Hamdi Avcıoğlu...” Detaylı bilgi için bkz: İlhan Selçuk, **Yeni Ufuklara Doğrulurken**, Yön, 30.06.1967, s. 5

⁷ Doğan Avcıoğlu “Atatürk'ün özendiği Türkiye'yi kurabildik mi?” temalı bir açık oturumda ilk defa “biz yöncüler” kavramını kullanmaktadır (Yön, 1962o: 12). Detaylı bilgi için bkz: Yön, **Atatürk'ün Özlediği Türkiye'yi Kurabildik mi?**, Yön, 7.11.1962, s. 12. Dolayısıyla bu tanımlama tarzı Yön Dergisi etrafında aynı programı benimseyen yazarların düşünce biçimlerini siyasi bir akım ya da bir düşünce ekolü olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Çalışma boyunca bu hareketi tanımlamak üzere “Yöncüler” kavramı bu amaçla ve Yön yazarlarını temsil etmek üzere kullanılacaktır.

⁸ Yön Bildirisi EK-2'de verilmiştir.

Gerçek milliyetçinin ve vatanseverin vazifesi, çıkmazdan kurtuluş yolu aramak, birer çıkar yol bulmak için çırpınmaktır. YÖN bu gaye ile ortaya çıkmıştır. Yüzlerce Atatürk çocuğunun imzasını taşıyan YÖN'ün bildirisi bu çırpışın müspet yolda bir ifadesidir. “Yeni devletçilik” anlayışı bir kalkınma metodu olarak ortaya konmuştur.

Yön Bildirisi derginin yayın hayatı boyunca savunulacak fikirlerin manzumesidir. Bu gerçeklik şu şekilde belirtilmektedir (Yön, 1961a: 12):

YÖN gazetesi⁹ etrafında toplananlar, inandıkları ve savunacakları fikirleri, gazetenin ilk sayısında yayınlanacak ortak bir bildiriyle okuyucularına ve Türk kamuoyuna açıklamayı bir ödev bildiler. Hazırlanan bildiri Türk toplum hayatının çeşitli kesimlerinde görev almış kimselere danışılarak, onların fikirleri, göz önünde tutularak meydana getirildi.

Dolayısıyla Bildiri sorumluluk bilinciyle hareket eden ve durumdan vazife çıkaran bir grup aydının ortak görüşü olarak nitelendirilebilmektedir çünkü Yön'e göre siyasal iktidar henüz toplumun içinde bulunduğu çıkmazın farkına varamamış ve yeterince bilinçlenememiştir. Bu minvalde sorunlara kayıtsız kalan iktidarın alması gereken sorumluluk bilincini siyasi bir fikir hareketi olarak *Yöncüler*'in almakta olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum Bildiri'nin devamında şu şekilde ifade edilmektedir (Yön, 1961b: 12):

Türk halkının, çok çetin iktisadi, siyasi ve sosyal meseleler ortasında, kendisini bütün özlemlere kavuşturacak bir yön aramakta olduğu bu günlerde, toplum hayatının çeşitli kesimlerinde görev almış olan bizleri, altına imzalarımızı attığımız bu bildiri ile ortak inançlarımızı açıklamayı doğru bulduk.

Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve siyasi çıkmazı teşhis ve tedavi etmek amacıyla Yön Bildirisi'nde ele alınan merkezi temalar ve üzerinde durulan konular “Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma...iktisadi alanda hızlı kalkınma...milli istihlal seviyesini hızla yükseltme...yatırımları hızlandırma...kütleleri sosyal adalete¹⁰ kavuşturma...istismarı önleme...demokrasiyi kütlelere mal etme...devletçilik...” (Yön, 1961b: 12-13) şeklinde sıralanabilir. Bunların yanında Bildiri'de ayrıca tarım, topraksızlık, hızlı nüfus artışı, yoksulluk, köyden kente göç, adaletsiz gelir dağılımı, planlı kalkınma, eğitim seferberliği, batılılaşma gibi konulara da yer verilmektedir. Sonuç olarak Bildiri'de Türkiye gibi az gelişmiş bir ülke için kalkınmanın tek yolunun planlı devletçilikten geçtiği vurgulanmaktadır. “Yeni bir devletçilik” şiarı “yalnız bir hızlı kalkınma aracı olarak kalmayacak, aynı zamanda demokrasiyi kurma aracı olacaktı” (Yön, 1967f: 2). Türkiye'nin yeni bir sosyo-ekonomik siyasa takip etmesi gerektiği düşüncesiyle ele alınan bu Bildiri'de *Yöncüler*'in benimsediği devletçilik söyleminin çok geniş alanlara nüfuz etmesi beklenmektedir. Yön Bildirisi'nde her ne kadar Türkiye'nin içinde bulunduğu iç ve dış sorunlar somut olarak ele alınmamış olmasına karşın, ülkenin iç ve dış politikasında Atatürkçülüğün temel referans kaynağı olarak benimsenmesi, Kemalist devrim prensiplerine dönülmesi ve bu prensiplerin günümüz ihtiyaçlarına uyarlanarak ele alınması ve

⁹ Yön Dergisinin birinci sayısının ikinci sayfasında yer alan künye bilgilerine göre süreli yayın “haftalık fikir ve sanat dergisi” olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu durum derginin ikinci sayısından sonra “haftalık fikir ve sanat gazetesi” olarak değiştirilmiştir. Çalışmada Yön'ü tanımlamak üzere ilk sayıda belirtildiği gibi dergi kelimesi kullanılacaktır.

¹⁰ Landau'ya göre, Yön Bildirisi'nde bilinçli olarak sosyalizm kavramı yerine sosyal adalet kavramına yer verilmiştir. Detaylı bilgi için bknz: Landau, a.g.e., s. 76

hayata geçirilmesi gerektiği arzulanmaktadır. Diğer taraftan Bildiri’de Türk demokrasisinin biçimci nitelikten kurtarılması adına geniş halk kitlelerine dayanan bir demokrasi anlayışının tesis edilmesi gerektiği de ortaya çıkmaktadır.

Ergun Aydınoglu’na (2011: 88) göre Yön Bildirisi’nde “Kemalist devrimcilik” anlayışı egemen konumdur. Çünkü Modern Türk siyasal yaşamında Kemalizm zafere ulaşmış bir burjuva devrimciliğine karşılık gelmesi bağlamında güçlü bir geleneğin temsilcisi olmuş ve kolektif hafızada kendine unutulmaz bir yer edinmiştir. 1960’lı yıllar dünyayı değiştirme özlemini besleyen aydınlar için sosyal hareketlerin olgunlaşmadığı bir zaman dilimidir. Bu minvalde Kemalizm aydınlar için ilham kaynağı olarak görülebilecek mümbit bir zemin oluşturmuştur. Diğer taraftan, başarısı doğrulanmış ve yeni bir devletin kurulmasına imkân tanımış bir ideoloji olarak Kemalizm devletin idamesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda Kemalizm’in mirasını devralma ve koruma sorumluluğunu yüklenme refleksi geliştirilmiştir. 27 Mayıs sonrası ortaya çıkan ve yeni bir düzen arzusu taşıyan Yön’ün refleksini de bu düşünce biçimi oluşturmaktadır.

Bildiri’yi¹¹ ilk sayısında 164 kişi imzalarken haftalık olarak okuyuculardan gönderilen mektuplar vasıtasıyla ya da imza için davet mektubu gönderilen kişilerden gelen talepler doğrultusunda imzacı sayısı toplamda 1042 kişiye ulaşmıştır. Bildiri’yi öncelikle yakın çevredeki bir grup aydınının imzaladığı görülmektedir. Sonrasında toplumsal hayatın farklı kesiminde bulunan ve aynı görüş etrafında birleşen insanların Bildiri’yi imzalamaları istenmiştir. Bildiri’de de dile getirildiği üzere bir imza çağırısı yapılmıştır.

Tablo 1: Yön Bildirisi’ni İmzalayanların Meslek Grupları ve Dağılımları¹²

Meslek Grubu	Sayısı	%
Öğrenci	365	35,0
Öğretmen	108	10,4
Üniversite Öğretim Üye ve Yardımcıları	55	5,3
Gazeteci	53	5,1
Yargı Görevlileri	50	4,8
Memur	48	4,6
İşçi	47	4,5

¹¹ Yön Dergisi 11. sayısına kadar okuyucu ve taraftarlarından imza için talep toplamıştır. Bildiri’yi imzalayanların isimleri ve meslek grupları düzenli olarak yayımlanmıştır. Ancak 8. ve 10. sayılarda imzalayanlara ilişkin listeye yer verilmemiştir.

¹² Hikmet Özdemir ‘in çalışmasından uyarlanmıştır. Dağılım oranları dikkate alınarak yüksekten düşüğe doğru sıralama işlemi gerçekleştirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Özdemir, a.g.e., s. 52.

Tablo 1: (Devamı)

Meslek Grubu	Sayısı	%
Kamuda Görevli Müfettiş ve Uzman	44	4,2
Yazar-Şair	43	4,1
Kamuda Görevli Mühendis ve Mimar	43	4,1
Serbest Meslek Sahipleri	31	3,0
Sağlık Görevlileri	29	2,8
Asker	25	2,4
Tekniker-Teknisyen	20	2,0
Diğer (Ev Kadını, Ressam-Karikatürist, Rejisör, Din Adamı, Futbolcu)	21	2,0
Sendikacı	19	1,8
Tespit Edilemeyen	17	1,6
Yasama ve Yürütme Görevlileri	13	1,2
Yüksek Bürokrat	11	1,1
Toplam	1042	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere Yön Bildirisi’ne imza atan toplumsal kesimlerin mesleki dağılım oranları farklılık arz etmektedir. İmzacıların sayısal çoğunluğunu öğrenciler, öğretmenler ve öğretim üyeleri oluşturmakla birlikte gazeteci, yargı ve ordu mensubu üyeler, yazar ve şairlerin oranı da yadsınamayacak derecede yüksektir. Bildiri’yi ayrıca dönemin ve sonrasının önemli siyaset, sanat ve edebiyat adamları da imzalamıştır. Nihayetinde Yön Bildirisi’ni imzalayan grubun büyük bir çoğunluğunu dönemin aydınlarının oluşturduğu ve elitist bir bileşene sahip olduğu ifade edilebilmektedir. Diğer taraftan Yön Bildirisi yeni bir ideolojik akımın başlamasına öncülük etmesi açısından da önemli bir rolü üstlenmiştir. Türk siyasal yaşamında solcu burjuva akımının ivme kazanmasında ve siyasi bir formla siyasal ve toplumsal alanlarda karşılık elde etmesinde büyük katkıları olmuştur. Bu durumun ilk formunu Yön Bildirisi’ne imza atan sosyalist aydınların çeşitliliği oluştururken ikinci formunu da Türkiye solunun farklı biçimlerini temsil eden görüş ve kalemlerin Yön sayfalarında karşılık bulması oluşturmaktadır.

3.1.4.Yön Dergisi’nin Amacı

Bir fikir ve doktrin dergisi (Aydemir, 1962ç: 7) olan Yön’ün yayın politikasını Türkiye’nin içinde bulunduğu sorunların özgürce tartışıldığı bir platform olarak değerlendiren Türkkaya Ataöv sorunların çözümüne ilişkin evrimci yolların gerekliliğini ve bu yolların ortaya çıkarılması bağlamında Yön’ün tarihi bir misyon yüklendiğini dile getirmektedir (Ataöv, 1962a: 14). Diğer bir ifadeyle, “YÖN, yayın hayatı boyunca bütün cepheleriyle statükoya karşı dikilen ve her alanda köklü değişiklikleri savunan bir organ[dır]” (Yön, 1964a: 2). Benzer bir düşünceyle Mümtaz

Soysal (1962e: 3) da Yön'ün amacını “rejimin hastalıklarını birer birer göz önüne serdikçe ancak gerçek demokrasiye hizmet” edilebileceğini belirtmektedir. İlhan Selçuk (1965b: 3) ise 20 Ocak 1965 tarihli “Milliyetçiliğin Temelleri” başlıklı bir Yön yazısında Atatürkçülük prensibiyle hareket eden, lâf ve edebiyattan uzak iktisadi anlamı olan bir milliyetçilik ilkesiyle hareket edenlerin dergisi olarak nitelendirdiği Yön'ün amacının “(...) milliyetçilik kavramını kullanıp memleketi sömüren yabancı sermaye uşaklarının gerçek yüzlerini ortaya koyma” kararlılığından ibaret olduğunu dile getirmektedir. Doğan Avcıoğlu (1962c: 3) ise “çalışanların haklarını savunmak ve adil bir toplum düzeninin kurulması yolunda mücadele etmek için...” Yön'ün çıkarıldığını savunmaktadır. Diğer taraftan Yön tarihi bir görevi üstlenme eğilimi içerisinde bulunurken 1940-45 tarihleri arasında gerçekleştirilmek istenen ancak çeşitli sebeplerden dolayı rafa kaldırılan başta Toprak Reformu ve Köy Enstitüleri gibi temel davaların savunuculuğunu da yapma amacı taşımaktadır (Avcıoğlu, 1967a: 3). Bu görev sosyalist *Yöncüler* için baş talep niteliği taşımaktadır. Doğan Avcıoğlu (1962r: 16) bir başka yazısında Türkiye İşçi Partisi'ne hitaben “maksadımız, sosyalizmin zaferine inanmış insanlar olarak memleketimizin emekten yana tek doktrin partisine, yüklediği sorumlulukları hatırlatmak ve kendi kendini tenkide davet etmek” şeklinde Yön'ün amacını açıklamaya çalışmaktadır. Profesör Cahit Tanyol'un temel argümanının özetlendiği bir pasajda Yön sayfalarının asıl gayesinin 1962 Türkiye'sinin “objektif şartlarını ortaya koymak ve sosyalizme geçiş yollarını araştırmak” (Yön, 1962l: 4-5) olduğu belirtilmektedir. Yön Bildirisi'ne gelen olumlu ve olumsuz tepkilere cevap mahiyetinde kaleme alınan imzasız bir Yön yazısında belirlenen hedeflere ve başvurulacak siyasi yollara (Yön, 1962g: 10):

(...) nasıl varılacağı, belli konularda neler yapılacağı, hangi safhalardan geçileceği, ne gibi tedbirlerin alınacağı aslında uzun çalışmalara ve dikkatli çözümlenmelere lüzum gösteren bir şeydir. İşte yön bu amaçlarla çıkarılmaktadır. Unutmamak gerekir ki, bugün memlekette reform isteyen, hamle bekleyen, sabırsızlanan oldukça geniş kütle belirmiştir. İşte, büyük liderlik, bu kütlenin desteğinden faydalanarak, parlamentoyu reform ve hamle yoluna sokabilmek, muhafazakâr kuvvetleri meclis dışındaki ilerici unsurların karşı ağırlığını kullanarak harekete geçirebilmektir. Modern demokrasi anlayışı içinde, bunun da en azından öbürleri kadar olağan bir kuvvet muvazenesi olduğu ve muhtelif memleketlerde zaman zaman kullanıldığı unutulmamalıdır.

10 Eylül 1965 tarihli imzasız bir yazıda 1965 seçimlerinden önce Yön'ün siyasi partilere bakışı ele alınırken siyasal yaşamda gerçekleştirilmek istenen bir Yön amacından bahsedilmektedir. Bu amaç esas itibarıyla sosyalizmin gerçekleştirilmesi yolunda ilerici bir cephenin oluşturulma gayretinden ibarettir. Bu durum “Seçimler ve Yön” temalı bir yazıda şu şekilde dile getirilmektedir (Yön, 1965e: 4):

YÖN, moda deyimle ‘tarafsız’ bir yayın organı değildir. YÖN, ‘tarafli’dir ve ilk sayısından itibaren Türkiye’de sosyalizmin başarısı yolunda mücadele etmektedir. Sosyalist YÖN, Türkiye’nin tek sosyalist partisi olan Türkiye İşçi Partisi’nin önümüzdeki seçimlerde en büyük başarıyı sağlaması için, elinden gelen çabayı şüphesiz gösterecektir. (...) CHP dışında da henüz yolunu bulmuş bir siyasi teşekkül görünüşü taşımamakla beraber, CKMP içinde milliyetçi ve ilerici unsurlar mevcuttur. Siyasi partilerin ötesinde, çeşitli derneklerde ve kurumlarda geniş bir ilerici ve milliyetçi bir kütle yer almaktadır. YÖN, bütün bu milliyetçi ve ilerici güçlerin, ekonomik bağımsızlık yolunda, belli bir asgari görüş etrafında toplanmaları için çaba göstermektedir. Şüphesiz ki, bahis konusu olan ilericiler arasında organik bir birleşme değildir.

Her parti ve dernek kendi yolunda yürüyecektir. Önemli olan, bunlar arasında, ekonomik bağımsızlık meselesinde, bir ahenk, bir karşılıklı anlayış kurulabilmesi ve ortak bir dilin doğmasıdır. Daha ileri bir işbirliği, gelecekteki olayların tâyin edeceği ve siyasi teşekküllerin kararlaştıracağı bir husustur. YÖN, mütevazî imkanlar içinde, uzun süredir bunu gerçekleştirilmeye çalışmıştır ve çalışacaktır.

Yön yazılarında kolektif hafızaya referansla Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşında yaptığı gibi “ekonomik ve politik bağımsızlık konusunda bütün milliyetçilerin birleşmesini” savunmaktadır (Yön, 1966g: 7). Bu doğrultuda “YÖN'nün ilk çıktığı günden beri değişmez parolası **'istiklâlciler, milliciler birleşiniz'**” sloganıyla hareket edilerek ideolojik bileşenine bakılmaksızın “emperyalizme karşı yönelmiş her hareketi YÖN destekleme” amacı taşımıştır (Yön, 1966i: 4). Bu doğrultuda, ilerici ve millici bir cephenin oluşturulması gayesiyle hareket edilmeye çalışıldığı çeşitli Yön yazılarında karşımıza çıkmaktadır. Dile getirilen bu mücadele Yön yazılarında “İkinci Kurtuluş Savaşı”¹³ olarak nitelendirilmekte ve bunun sürdürülmesinde Yön'e önemli görevler yüklenmektedir çünkü *Yöncüler*'e göre “İkinci Kurtuluş Savaşı yürümektedir” (Yön, 1965ğ: 5). *Yöncüler*'e göre mutlaka başarıya ulaştırılması gereken bu savaşta YÖN, “gene en ön saftaki yerini tutacak ve milli menfaatlerin azim ve dikkatle savunulması görevinden onu hiçbir kuvvet ayıramayaca[ğı]” ileri sürülmektedir (Yön, 1965ğ: 5). Bu doğrultuda, “(...) sosyalistler için yapılacak iki şey var: bir yandan, kesinleşmiş cephele içinde, Türk halkının ekonomik ve sosyal özgürlüğünü adım adım savunmak, bir yandan da yapıcı çözümler üzerinde düşünerek, çalışarak ve halka yaklaşarak yarının Türkiye'sini hazırlamak (...)” (Mümtaz Soysal, 1965a: 3) düşüncesiyle Türk sosyalistlerine tarihi bir görev yüklenmektedir. Benzer bir sorumluluk anlayışı Doğan Avcıoğlu'nun 19 Şubat 1965 tarihli “Muhalefet, Asıl Şimdi Başlıyor...” temalı bir Yön yazısında Türk toplumunda milli bir uyanışın oluşmasında sosyalistlerin oynadığı önemli rolden bahsedilirken bu görevin nihayete ermediği ve devam etmekte olduğu şu şekilde dile getirilmektedir (1965a: 3): “Fakat asıl şimdi sosyalistler, yolunu arayan dağınık ve mütereddit bir muhalefete yön verme durumundadır. Yarının hür ve ileri Türkiye'si bu antiemperyalist zemin üzerinde kurulacaktır.” Kurulması amaçlanan bu cephede *Yöncüler*'e göre, “sosyalistler, bu mücadelenin ruhu ve beyni olma durumundadırlar” (Avcıoğlu, 1965a: 3).

1965 seçimleri sonrası Yön sayıları artık dünya siyasetini çok daha yakından tanıma ve tanıtmaya gayreti içerisindeydi. Türkiye ile kader birliği içerisinde bulunan Üçüncü Dünya ülkeleri ile Türkiye'nin çeşitli benzerlikler taşıdığı ileri sürülmektedir. Başta Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri olmak üzere Üçüncü Dünya halklarının emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı giriştikleri mücadeleler ve verilen milli kurtuluş savaşları desteklenmekte, bu doğrultuda da Türkiye'nin alması gereken derslerinin bulunduğu dile getirilmektedir. Bu durum Doğan Avcıoğlu'nun 15

¹³ İlhami Soysal'a göre (1966:10) “İkinci Milli Kurtuluş Savaşı sloganı, YÖN'ün ortaya attığı bir fikirdir”. Detaylı bilgi için bkz: İlhami Soysal, **Eğri Oturalım Doğru Konuşalım!**, Yön, 29.07.1966, s.10

Nisan 1966 tarihli “Üçüncü Dünya” başlıklı makalesinde şu şekilde ifade edilmektedir (Avcıoğlu, 1966ç: 3):

Politik hayatın manzarası bulantı veriyor (...).

(...)

Bu kısır manzara üzerinde fazla çene yoracak değiliz. Her şey uzun uzun söylenmiştir ve bu konuda artık söz, anlamını yitirmiştir. Bu inançla, YÖN’ü daha çok dünyaya açmaya ve Üçüncü Dünya ülkelerinin Türkiye’yi de yakından ilgilendiren mücadelelerini en geniş biçimde duyurmaya çalışacağız.

(...)

Kurtuluş Savaşı başarımız üzerine, gözlerini ümit ve hayranlıkla Mustafa Kemal’e çeviren Mao’nun Çinini, peşin fikirleri bırakarak tanımak zorundayız. YÖN, bu hususta da üstüne düşen görevi yerine getirecektir.

(...)

Görülüyor ki, Türkiye’nin istese de, istemese de kader birliği içinde bulunduğu 2 milyarı aşan nüfusu barındıran Üçüncü Dünya, ümit ve ümitsizlik arasında çırpınarak, emperyalizmin ağır ve artan baskısı altında, çıkar bir yol aramaktadır.

Bütün bu çabaları, olumlu ve olumsuz yönleri ile iyi tanımak ve iyi değerlendirmek, Türkiye’mizin sorunlarını da, daha genişlemesine ve derinlemesine anlamaya yardım edecektir. YÖN, Üçüncü Dünya’yı hayale yer vermeden, ümit ve ümitsizlikleriyle olduğu gibi tanıacaktır.

Bu doğrultuda Yön’ün amaçlarını gerçekleştirmek üzere *Yöncüler* oldukça zengin ve çeşitli bir içerikle Yön sayfalarında muhtelif yazılar kaleme almışlardır. Bu amaçla başta “petrol, yabancı sermaye, dış yardım hesaplarından tutunuz da, ikili anlaşmalar ve CIA marifetlerine kadar (...)” (Avcıoğlu, 1967b: 3) birçok konu ve kavram Yön sayfalarında okuyucunun ilgisine sunulmuştur. Yön’ü eşsiz ve özel kılan da bu gibi birçok konunun işlenmesine öncülük etmiş olmasıdır. İlhan Selçuk “Yeni Ufuklara Doğrulurken” başlıklı veda yazısında bu durumu şu şekilde dile getirmektedir (Selçuk, 1967b: 5):

Ve büyük boşluk her haftanın olayları içinde doldurulmaya başlandı. Dış ticaretten toprak reformuna, sahil yağmasından eğitim sorunlarına, komprador şirketlerden petrol davasına, madenlerin yağmasından milliyetçilik ilkesine kadar her alanda araştırma, mücadelenin hızıyla yürütülmüştür.

Daha sonraları YÖN’ün ağırlığı emperyalizme karşı bilinçlenme kesimine kaymıştır. Petrol davasını ilk ortaya atan YÖN olduğu gibi Amerikan emperyalizmine ve CIA’ya karşı Türk aydınlarını uyaran ve bu yolda şaşmaz bir inatla kampanyayı yürüten gene YÖN olmuştur.

Sonuç olarak *Yöncüler*, yayın hayatı boyunca gerçekleştirmek istedikleri amaçları ve ulaşmak istedikleri hedefleri tekraren dile getirmişlerdir. Bu durum derginin son sayısında şu şekilde ifade edilmektedir: “Haftalık YÖN’ün amacı, Türkiye’nin tablosunu ve çıkış yollarını ısrarlı bir yayınla ve ana çizgileriyle gözler önüne sermekti” (Yön, 1967f: 2). Bu minvalde *Yöncüler*, yapılması gereken her şeyin yapıldığını ve söylenmesi gereken her sözün söylendiğini düşünmektedirler. Ve son olarak şu ifade edilmelidir ki, “Türkiye’nin bütün ana davalarını en büyük gayretle incelemeye çalışan bir üniversite...” (Selçuk, 1967b: 5) olarak Yön’ün yayın hayatını sürdürdüğü ve nihayete erdirdiği ileri sürülmektedir. Yön Dergisi’nin bu kadar geniş ölçekteki konuları ele almış olması ve çeşitli toplumsal ve siyasal konulara değinmesinin temel bir nedeni olarak *Yöncüler*’in siyasal iktidar(lar)a karşı olan güvensizliklerinden ileri geldiği düşünülmektedir. Onlara göre siyasal iktidar(lar) toplumu yönetmekten ve toplumun içinde bulunduğu çıkmazdan kurtuluş reçetesi

olarak takip etmesi gereken yol ve yöntemleri bilmekten aciz bir nitelik taşımaktadır. Bu amaçla Yön önemli bir görevi ifade etmek amacıyla durumdan vazife çıkarma eğilimi içerisinde bulunmakta olduğu Yön'ün yukarıda açıklanan amaçları üzerinden ortaya çıkmaktadır.

Yön Dergisi'nin bahse konu bu amaçların Yön'ün fikri birikim ve pozisyonuyla ideolojik formasyonuna nasıl ve ne ölçüde yansıdığı meselesi önemlidir. Derginin künye bilgilerinin daha sağlıklı anlaşılması ve külli bir anlayışın ortaya konulabilmesi amacıyla Yön Dergisi'nin fikir çizgisi ve ideolojik formasyonlarının da tetkik edilmesi gerekmektedir.

3.1.5.Yön Dergisi'nin Fikir Çizgisi ve İdeolojik Formasyonları

Yön ideolojik olarak dönemin en önemli sosyalist akımın temsilcisidir. Onlara göre “sosyalizm, tek kelimeyle, sosyal adalet içinde hızlı kalkınma metodudur” (Avcıoğlu, 1962b: 3). Memleketin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtuluş reçetesi olarak ileri sürülen sosyal adalet anlayışı en büyük milliyetçilik olarak yorumlanmıştır. Başka bir yazısında Avcıoğlu (1962k: 3) sosyalizmin prensip olarak tek olduğunu ve nihayetinde “bütün sosyalist akımlar, kaynağını aynı sosyalist idealden alır. Bu ideal en geniş şekliyle bütün insanların hürriyet, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin ışığı altında, en iyi şekilde yaşamalarına ve gelişmelerine imkân veren bir toplum düzenine ulaşma” gayreti olduğunu ifade etmektedir. İlhan Tarus (1962: 17) da sosyalizmi “milletçe dayanışma, milletçe ileriye hamle, milletçe yenilenme” bağlamında ele alarak sosyalizmi halkçılık ilkesine atıfla tanımlama yoluna başvurmuştur. Vural Savaş (1962: 13) ise sosyalizmi “kalkınmanın nimetlerinden cemiyetin bütün fertlerinin eşit ölçüde faydalandırılması gayesi ile benimsenen bir iktisadi sistem” olarak görmektedir. Başka bir tanımlama ile de bireyin emek ve onuruna en büyük değeri vermesi bağlamında onun ahlaki üstünlüğüne vurgu yapılarak “çelişmeleri ve israfı önleyen, reform çabalarına bir bütün içinde anlam kazandıran sistem” (Mümtaz Soysal, 1963: 3) şeklinde ele alınmaktadır. Diğer bir tanımlama biçiminde de sosyalizm “üretim araçları mülkiyetinin fertlerin elinde değil toplumun elinde olması[nı]” (Naci, 1964a: 5) icap eden bir sistem olarak görülmektedir. Görüldüğü üzere Yön yazarları sosyalizmi oldukça çeşitli ve zengin bağlamlarla değerlendirme eğilimi içerisindeyler.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Türkiye gibi az gelişmiş ülkeler için tek çıkar yolun sosyalizm olduğu düşüncesi çeşitli Yön yazarlarınca benimsenmektedir (Avcıoğlu, 1961: 3; 1962ç: 3; 1963c: 3; Aren, 1962a: 3; 1962b: 20; 1963: 3; Mümtaz Soysal, 1962d: 3; 1962ı: 3; Tarus, 1962: 17; Yön, 1965c: 8-9; Tanyol, 1965a: 7)¹⁴ çünkü sosyalizm Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-

¹⁴ Sosyalizmin tek çıkar yol olduğunu desteklemek ve söylemi meşrulaştırmak için çeşitli örnekler ve çeviriler kaleme alınmaktadır. Örneğin, Yön'ün 17 Ocak 1962 sayısında Tinbergen'e referansla “sosyalizmin bütün dünyayı sefaletten

ekonomik sorunları çözecek ve demokrasiyi kurtaracak “tek çıkar yön, tek aydınlık yol olarak” görülmektedir (Mümtaz Soysal, 1962a: 3). Bu minvalde, sosyalist ideolojinin sosyal faydayı kâra tercih etmesi ve ülke genelinde ekonominin organize edilerek “kaynakların tam kullanılmasını” sağlaması bağlamında Türkiye için “sosyalizmden başka çıkar yol olmadığı” (Avcıoğlu, 1962a: 3) iddiasına, retorik düzeyde uygun bir gerekçe ve meşruiyet temeli sağlanmak istenmektedir. Benzer bir gerekçelendirme yöntemi Sadun Aren (1962b: 20) imzalı bir yazıda dile getirilmektedir:

Anayasada sosyal adaletin yer aldığı, şekli de olsa, demokratik hakların yerleşmekte ve gelişmekte olduğu memleketimizde, kapitalist gelişme sisteminin başarılı olmasına imkân yoktur (...) yine de denenmek istendiğini gördüğümüz bu yol, çıkar yol değildir. Çıkar yol, böyle gelişmelerden arık olan sosyalizmdir.

Bu düşünce derginin yayın hayatı boyunca ağırlığını korumaktadır. Doğan Avcıoğlu “Yapıcı Milliyetçilik” başlıklı bir Yön yazısında sosyalizme demokratik bir nitelik kazandırarak “demokratik sosyalizmin” tek çıkar yol olduğunu dile getirmektedir çünkü hürriyet düzeni içinde hızlı ve adil bir kalkınma ancak demokratik bir düzen içerisinde sağlanabilir. Böylelikle “(...) insanın insana istismarına son veren milli gelirin çalışma ölçüsüne göre paylaşılmasını sağlayan, insanların çeşitliliğinden hareket ederek herkese eşit şans veren bir toplum düzenine herkes taraftardır (...)” (Avcıoğlu, 1962ç: 3) açıklamasıyla sosyalizmin nasıl bir toplumsal düzen arzuladığını açıklanmaktadır. Diğer taraftan sosyalizmin ahlaki yönüne vurgu yapılarak onun “çıkış temelini akılcılık ve gerçekli[ğin]” oluşturduğu dile getirilerek yozlaşmış bir düzene karşı koymak (Selçuk, 1962b: 6) için kullanılabilir araç olmasından bahsedilmektedir. Mümtaz Soysal (1962a: 13) da 1961 Anayasası’na referansla Anayasa’nın sosyalizme açık olduğunu ve “devlete basit bekçilik görevlerini çok aşan ödevler” yüklediğini ifade ederek devletin “iktisadi hayatın gidişi ve toplumun kaderi karşısında bir şey yapmadan” durmaması gerektiğini belirtmektedir. Aydemir (1962c: 6) de sosyalizmin yapıcı niteliğine vurgu yaparak çağdaş sosyalizmin niteliklerini ele almaktadır:

(...) bugünkü Türkiye’de genç aydınların ve gençliğin çoğunluğu, hep tabular, doldurulmuş kelimeler, köksüz anlamlar, şekiller gölgeler üzerinde didinip dururlar. Bu didinmelerin ilk vasfı yapıcı olmamalarıdır. Halbuki çağımız inşa asrıdır. Sosyal alanlarda, kültür alanlarında, siyasi haklarda ve teşkilatlarda, yeni temeller üzerinde yeni bir inşa asrı. Bu inşa hareketinin sosyal örgütü, hem milletlerarası tabiiyet, hem millet içinde aşırı sınıflaşmaları reddeden ve hürriyeti, bir açıklık hürriyeti, bir istismar hürriyeti, bir israf hürriyeti olarak almayan bir ideolojik yapıdır. Çağdaş sosyalizmin ilkeleri budur.

Diğer taraftan sosyalizmin siyasi bir hareket olabilmesi ve <muhafazakâr parti> iktidarının yenilebilmesinin yolu olarak “tek bir kuvvet halinde birleşme”nin gerekliliğini ifade eden Mümtaz Soysal (1962ç: 3) külli bir değişim için “(...) toplumun bütün kesimlerinde aynı şuurun uyanabilmesi. Yalnız beden işçisine değil, okuyana, düşünene, çalışan herkese, memura, çiftçiye, fikir işçisine kendileri için tek çıkar yolun sosyalizm olduğunu anlatmak, onları aynı hareket içinde

kurtaracak dünya siyasetindeki huzursuzlukları önleyecek bir yol olduğu”ndan bahsedilmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Yön, **Bir Sosyalist: Tinbergen**, Yön, 17.01.1962, s. 9

toplamak gerek[tiğini]" vurgulamaktadır¹⁵. Benzer bir düşünce biçimine Şevket Süreyya Aydemir'in yazısında da rastlanmaktadır. Aydemir (1962e: 20) aydınların öncülüğünde hareketin¹⁶ gerekliliğini şu cümlelerle vurgulamaktadır:

Az gelişmiş, memleketçi ve milliyetçi sosyalizmlerde sınıf önderliği davası sağlam bir dava değildir. Çünkü bu memleketler henüz az gelişmiş bir kapitalizm ve bazı yerlerde kapitalizm öncesi safhasındadır. Gaye sınıf kavgası, sınıf önderliği, sınıf diktatörlüğü davası olmaktan ziyade, aydın bir fikir hareketi etrafında milletin sosyal adalet ilkelerini ve sosyal mücadeleyi benimsemiş bütün aktif tabakalarını bu hareketin etrafında birleştirmektir.

Yön'e göre demokrasi ve sosyal adalet başta olmak üzere Türkiye'nin içinde bulunduğu açlık, işsizlik, evsizlik, topraksızlık gibi sorunların üstesinden gelinebilmesi için hızlı bir ekonomik kalkınmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Birçok toplumsal ve siyasal sorunun çözümü ve halli için hızlı bir ekonomik kalkınma elzem görülmektedir. Bunun da yapılabilmesi için yeni bir devletçilik anlayışına ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlayışla birlikte tasarruflar özendirilecek, adaletli bir vergi politikası uygulanacak ve planlı bir kalkınma politikasıyla birlikte de sanayi organlarının devlet tekeli altında faaliyet göstermesi sağlanacak, kırsal alanda istismarın önüne geçmek için kooperatifler kurulacaktır. Benzer şekilde Yön'de savunulan devletçilik anlayışına göre devletçilik, halka demokrasiyi denetleme fırsatı verecek, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması noktasında önemli bir imkân sunacak, sendikaların çalışma hayatındaki yeri artırılabilecek ve gerekli destekler sağlanacak ve son olarak da sosyo-ekonomik ve siyasal sonuçları doğuracak kapsamlı bir toprak reformu yapılarak kapsamlı bir değişim ve dönüşümün önü açılacaktır (Landau, 1979: 76-77). Dolayısıyla *Yöncüler* mevcut kurulu düzene karşı alternatif bir arayış içerisinde bulunmakta ve bu arayışı nihayetinde Türkiye'ye özgü "Türkiye sosyalizmi"¹⁷ şeklinde adlandırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, *Yöncüler* teorik olarak geliştirdikleri ve doktrinel bir boyut kazandırdıkları model, "yeni devletçilik" veya "Türk sosyalizmi" olarak nitelendirilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken ve dikkate değer bir durum ise sosyalizme milliyetçi bir anlamın yüklenmesidir. Kavramın bu nitelikte kullanılması manidardır çünkü dönemin konjonktürü aksi bir sosyalist düşüncüyü benimsemeye ya da topluma empoze edilmesine hazır değildir.

¹⁵ Benzer bir düşüncüyü Doğan Avcıoğlu (1962r: 16) bir yazısında şu şekilde dile getirmektedir: "...sosyalizm yolundaki engelleri kaldıracak ve statükoya karşı olan, bütün kuvvetleri toplayabilecek formüllere öncelik vermek lüzumludur. Bu bakımdan, sosyal adalet ve hürriyet içinde hızlı kalkınma davasını ön plana almak, bunun için gerekli antikapitalist ve antifeodal mücadele etrafında bütün devrimci kuvvetleri bir araya getirmeye çalışmak, gerçekçi bir davranış olacaktır." Detaylı bilgi için bkz: Doğan Avcıoğlu, *Türkiye İşçi Partisine dair...*, Yön, 28.11.1962, s. 16

¹⁶ Aydemir (1962g: 20) sosyalizmin gerçekleştirilebilmesi için yeni bir kadronun oluşturulmasını çeşitli yazılarında da dile getirmektedir: "...yeni bir zinde kadroyu yaratmak zorundayız. Bu kadro, Türk sosyalizminin kadrosu olacaktır. Bu kadro, aydını ile, kol ve fikir işçisiyle, memleketin daha adaletli bir millet nizamı içinde gelişmesini isteyen her sınıftan memleketçi ve ilerici insanların kadrosu olmalıdır." Detaylı bilgi için bkz: Şevket Süreyya Aydemir, *Sosyal Devlet ve Türk Sosyalizmi*, Yön, 19.09.1962, s. 20.

¹⁷ Türkiye'ye özgü olarak nitelendirilen Türk sosyalizmi kavramı Landau'a göre, "tahminen farklı kişilerde farklı şeyler anlatan, kasden bulanık bir deyim" olarak kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Landau, a.g.e., s. 81

Yöncüler içerisinde “Türk sosyalizmi” kavramını ilk defa 31 Ocak 1962 tarihli 7. sayıda Şevket Süreyya Aydemir kullanmaktadır. Aydemir Türk sosyalizmini kullanırken onu “ihtilalci olmayan”, “ıslahatçı sosyalizm¹⁸”, “Atatürk devletçiliği¹⁹” ve “yeni devletçilik” gibi terimlerle eş değer göstermektedir. Başka bir yazısında da onu tanımlamak üzere “memleketçi sosyalizm²⁰” kavramını kullanmaktadır (Aydemir, 1963b: 16). “Az gelişmiş memleketlerde, milli kurtuluş hareketinin ilerici bir devamı” olan memleketçi sosyalizm esas itibariyle Türk sosyalizmidir çünkü memleketçi sosyalizm “çağımızın yeni, özel ve dünya ölçüsünde etkileri olan bir gelişme hareketidir. Hem siyasi hem ekonomik hem sosyal bir akımdır.” (Aydemir, 1963: 16). Aydemir “plan, dinamizm ve bütün unsurları ile tam bir ideoloji” ile “bizi çağdaş gelişme hızına yetiştirecek büyük yol” olarak ele aldığı Türk sosyalizmi kavramını şu şekilde tanımlamaktadır (Aydemir, 1962b: 7):

(...) Türk sosyalizmi olarak vasıflandırdığımız yeni devletçilik cereyanına gelince, bunun memleketimize has meslek ve metodun, memlekette teessüs ve inkişafına hizmet edecek kuvvetli bir sistem olabileceğine inanıyorum. Bu sistemin esası, elbette ki, yalnız sanayi ve ekonomiyi değil, milli hayatın her cephesini Atatürk’ün çeşitli demeçlerinde yer alan ilkeler dahilinde düzenlenmekten başka bir şey değildir.

31 Ekim 1962 tarihli yazısında Aydemir (1962ğ: 9) Türk sosyalizminin temel niteliklerini şu şekilde belirtmektedir:

Kuvayı Milliye devriminin anayasasında işaret edilen yüceltici bir milliyetçiliğe dayanan, aynı anayasanın antiemperyalist ruhundan ilham alan, yeni anayasamızın başlangıç ilkelerini benimseyen ve gene aynı başlangıçtaki 27 Mayıs ruhunun dinamizmini yaşatan bir Türk sosyalizmi. Kısacası, milliyetçi, istiklalci, halkçı, laik, halk yararına devletçi bir sosyal devlet sosyalizmi.

¹⁸ Daha çok Batı Avrupa’da mücadele aracı olarak kullanılan ıslahatçı sosyalizm Aydemir’e (1962b: 7) göre, “sınıfların kavgasına dayanmaz. Onun gayesi, sınıf kavgalarını geliştirerek bir ihtilale ulaşmak değildir. Bunun yerine, aşırı sınıf farklılaşmalarını devletin iktisadi ve sosyal hayata müdahalesi suretiyle önleyerek, cemiyette gelirlerin dağılımını sosyal adalete uyan bir nizam içinde almak”tır. Detaylı bilgi için bkz: Şevket Süreyya Aydemir, **Türk sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü**, Yön, 31.01.1962, s.7

¹⁹ “Bizim Atatürk devletçiliğimiz, Batı manasında bir sosyalizmden başka bir şey değildir. Çünkü devletin fonksiyonunu ön planda alıyor ve sınıfların ahengini savunuyor.” Detaylı bilgi için bkz: Aydemir, a.g.e., s.7

²⁰ Aydemir Türk aydınının çağdaş akıma ayak uydurmak amacıyla memleketçi sosyalizme uyması gerektiğini dile getirdiği yazısında şöyle devam etmektedir: “Türkiye, binlerce yıla varan devlet düzenleme ve yürütme geleneği, Batı manasıyla demokrasi çabasına ilk giren ülke oluşu ve nihayet, Plan Devletçilik, Halkçılık yolunda, Atatürk’ten beri süregelen fikir ve aksiyon denemeleriyle, bu harekette de hem kendisi için hem de kendine benzer ülkelere verebilecek çok şeyler yaratabilir.

(...)

Memleketçi sosyalizm (...) aynı zamanda demokratik bir harekettir. Çünkü Milli Kurtuluş Hareketi, memleketin istiklali için olduğu kadar, halkın kayıtsız şartsız hakimiyeti için de yürütülen bir harekettir.

(...)

Memleketçi sosyalizm bir halk hareketidir. Gerek Batı demokrasilerinde gerek az gelişmiş memleketlerde sınıfların varlığı şüphe götürmez bir gerçektir. Fakat Türk sosyalizmi yahut memleketçi sosyalizm, bir sınıfın diğer sınıflar üstünde diktatörlüğünü savunmaz.” Detaylı bilgi için bkz: Şevket Süreyya Aydemir, **Memleketçi Sosyalizmin İlkeleri**, Yön, 23.01.1963, s. 16

Avcıoğlu 22 Ağustos 1962 tarihli “Sosyalizm Anlayışımız” başlıklı makalesinde “sosyalist toplum düzeninin nasıl kurulacağı konusunda” sosyalistler arasında görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasına rağmen genel itibarıyla sosyalizmin üç uygulama alanına sahip olduğundan bahsetmektedir: “Doğu sosyalizmi”²¹, “Batı sosyalizmi”²² ve “Azgelişmiş ülkeler sosyalizmi”²³. Avcıoğlu bir başka yazısında da mevcut bu üç sosyalizm türüne dördüncü bir sosyalizm türü olan “Arap sosyalizmi”ni ilave etmektedir (1963e: 8). O’na göre, “tek ve belli olan sosyalist düzene” ulaşma yollarının farklılık arz ediyor olması “farklı iktisadi seviye, farklı tarihi gelişme ve farklı milletlerarası şartlara sahip ülkeler, mecburen az veya çok farklı yollardan müşterek sosyalist hedefe doğru ilerlemektedirler” (Avcıoğlu, 1963e: 8). Farklı sosyalist türlerin ortaya çıkmasının temel sebebi olarak da bu durum görülmektedir. Avcıoğlu “Azgelişmiş ülkeler sosyalizmi”ni Türkiye için bu uygulama biçimlerinden en uygunu olarak değerlendirmektedir. Türkkaya Ataöv “Türk Sosyalizmine Doğru” başlıklı Yön makalesinde Türkiye’ye özgü bir sosyalizm fikrinin benimsenmesi ya da böyle bir sosyalizm türünün olabilirliliğini şu şekilde ele almaktadır (Ataöv, 1962a: 14): “(...) sosyalizm türlerinin bir hayli zengin olduğu bilinmektedir. Bu zenginlik türlü sosyalist ekollerin adalet anlayışı, devlete karşı tutumları ve ülkülerini gerçekleştirmek için seçtikleri yollardaki farklılıklardan doğuyor.”²⁴ Dolayısıyla Ataöv’e (1962a: 14) göre, “her rejim kendi toprağında ve kendi şartlarında yeşerir.” Benzer şekilde Jagan (1962: 5-6) sosyalizmi gerçekleştirmenin ve ona varmanın çeşitli yollarının bulunduğunu ve “hangi yolun takip edileceği her memleketin özel şartlarına, ekonomisine, politikasına, kültürüne ve ananelerine, milli yapısına ve dini geçmişine bağlı bir husus” olduğunu ifade etmektedir. Aydemir (1963a: 16) de benzer bir düşünce ile “(...) kendi ülkemizi kendi sosyal nizamımızı, kendi şartlarımıza, kendi tarihimizin

²¹ “Doğu sosyalizmi: Az gelişmiş memleketlerin hızlı kalkınmasını sağlamak bakımından başarısını kesin şekilde ispat etmiş bulunan bu tip sosyalizmin maliyeti, birçok sosyalisti sosyalizmden vazgeçirecek kadar pahalı olmuştur. Sovyetler Birliği’nde milyonların ölümü pahasına girilen kolektifleştirme hareketi, kanlı tasfiyeler hala hatırdadır. Bu sebepte, Doğu sosyalizmi ancak totaliter bir idare altında yürütülebilmektedir” (Avcıoğlu, 1962k: 3). Detaylı bilgi için bkz: Doğan Avcıoğlu, **Sosyalizm anlayışımız**, Yön, 22.08.1962, s.3

²² “Batı Sosyalizmi: Uyanık ve teşkilatlanmış geniş emekçi kütellerine ve gelişmiş bir ekonomiye sahip bulunan Batı memleketlerinde sosyalizm, çok büyük değişikliklere ihtiyaç göstermeden yumuşak metotlarla gerçekleştirilebilir azgelişmiş memleketler bakımından en güç iş olan sermaye birikimi meselesi bu ekonomilerde çözülmüş, Orta Çağ düzeni çoktan tasfiye edilmiş ve emekçi yığınlar büyük teşkilatlı kuvvetler haline gelmişlerdir. Bütün bunlar Batı’da sosyalizmin uygulanmasını kolaylaştırmakta ve Batı sosyalizmini Orta Çağ düzeninden en kısa zamanda kurtarıp çağdaş uygarlık seviyesine erişmek isteyen memleketlerdeki uygulamalardan ayırmaktadır” (Avcıoğlu, 1962k: 3). Detaylı bilgi için bkz: Avcıoğlu, a.g.e., s. 3

²³ “Azgelişmiş ülkeler sosyalizmi: Batı ekonomilerinin birkaç yüzyılda aldığı mesafeyi hızla kapayıp, en kısa zamanda ileri toplum düzenlerine ulaşma zarureti, azgelişmiş ülkeleri sosyalizme itmiştir. Bu memleketlerde sosyalizm, köklü reformlarla Orta Çağ kalıntılarını tasfiye etmek, yeni bir insan tipi yaratmak ve hızlı kalkınmayı sağlamak zorundadır. O halde azgelişmiş ülkelerde sosyalizm, çok köklü değişikliklere ihtiyaç gösteren bir cins beyaz ihtilal şeklinde düşünülmelidir” (Avcıoğlu, 1962k: 3). Detaylı bilgi için bkz: Avcıoğlu, a.g.e., s. 3

²⁴ Türkkaya Ataöv ilgili yazının devamında şunları ifade etmektedir (1962a: 14): “Bu açıdan Eflatun, Campanella ve Fichte’nin aristokratik sosyalizmi, çeşitli Hristiyan mezheplerinin dinci sosyalizmi, Batı Avrupa’nın ıslahatçı sosyalizmi ve komünist ülkelerin ihtilalci sosyalizmi arasında duyuş, hareket noktası, kullanılan araçlar ve sonuçlar bakımından farklar vardır. Tam devletçi sosyalizm devlet mülkiyetini, devletten korkan ve onun bürokrasisine itimat etmeyen kooperatifçi sosyalizm sendikacılığı, devleti bir sömürme aracı olarak gören anarşizm devletsiz bir sosyalizmi savunur...” Detaylı bilgi için bkz: Türkkaya Ataöv, **Türk Sosyalizmine Doğru**, 7.03.1962, s. 14

gelişmelerine ve kendi sosyal icaplarımıza göre (...)” tasarlanmış bir sosyalizm anlayışının “(...) milli varlığımızı hem geliştirmek hem korumak için en güvenilecek yol” olduğunu dile getirmektedir. Bu minvalde de Türkiye’ye özgü bir sosyalizm anlayışının benimsenmesi Türkiye şartları açısından daha uygun görülmektedir. Bu fikirden hareketle Türk sosyalizminin doğduğunu dile getiren Aydemir (1962g: 20) şu satırları kaleme almaktadır:

Türk sosyalizmi havada bir konu değildir. Dünyanın içinde yaşadığımız çağında ve Türkiye’nin bugünkü siyasi, iktisadi ve sosyal değişmesi içinde ve bütün şartların zorunlu kıldığı bir iş, inşa ve teşkilatlanma nizamıdır. Bu nizam Anayasa’da yer alan Türk sosyal devleti anlamı içinde ve onun mihreri etrafında döner. Fakat memleketin tabii ve beşerî bütün zinde kuvvetlerini, köklerini Atatürkçülükten alan bir idealizm etrafında uyandıran ve istikametlendiren geniş ölçüde bir devletçilik nizamıdır ve bir komünizm değildir. Milliyetçi, istiklalci bir sosyal harekettir.

Türk sosyalizmini tanımlamak üzere benzer bir düşünce biçimi de “Türk Milliyetçilerine Sesleniş” başlıklı imzasız bir yazıda dile getirilmektedir (Yön, 1965c: 9):

Türk sosyalizmi, bilimsel toplumculuğun ışığında, ama her türlü dogmacılıktan, taklitçilikten, tekerlemecilikten kaçınarak, Gaziler çağından ta İstiklal Savaşımıza kadar kendi milli tarihinde destek bulan, Türkiye’nin Doğunun ve Güneyin milli bağımsızlık savaşı içinde sosyalizme yönelmiş milletleriyle kader birliği durumunda olduğunu kavramış bir sosyalizmdir.

Avcıoğlu “A’dan Z’ye Kadar Reform” temalı yazısında hızlı kalkınma ve Türkiye’ye özgü sosyalizminin reformlarını²⁵ şu şekilde özetlemektedir (1962g: 8):

- 1) Kapitalizm öncesi iktisadi yapıyı, kalkınmayı sağlayacak şekilde modernleştirmek.
- 2) Başta atıl işçücü olmak üzere kaynakların tam istihdamını sağlamak.
- 3) Planlamayı, sosyal iktisadi, siyasi ve kültürel alanlarda büyük değişiklikleri sağlayacak güçlü bir müdahale vasıtası olarak kullanmak.
- 4) Çalışmayı toplumun en yüksek değeri haline getirmek ve kültür için fırsat eşitliğini sağlamak.
- 5) Çalışanlar demokrasisini kurmak.

Türk sosyalizmi ile devletçilik kavramına yeni bir anlam yüklenerek onun her sahayı içine alacak bir boyutta yeniden inşa edilmesi gerektiği dile getirilmektedir. Bu düşünce Avcıoğlu (1965c: 9) tarafından şu şekilde ele alınmaktadır: “Sosyalizmi inşa, çok daha geniş bir sosyalleştirmeyi ve derin ideolojik ve kültürel dönüşümleri gerektirir.” Aydemir’e (1962f: 14) göre, “(...) bu yeni, milliyetçi, Atatürkçü, istiklalci bir nizamdır. Hülasa artık devletçilik, yalnız bir iktisadi devlet işletmeciliği değil, özel teşebbüse yer vermekle beraber milli hayatın her sahasını içine alan bir sosyal nizam olmalıdır. İşte Türk sosyalizmi budur.” Sonuç olarak Türk sosyalizmi adıyla Türkiye’ye özgü geliştirilen sosyalizm anlayışı özünde Türkiye Cumhuriyeti devletini ve toplumunu oluşturan düşünce yapısı ile ilişkilendirilmektedir. Bu sosyalizm anlayışı “enternasyonal sosyalizme giden bir Türk yolu” olmaktan ziyade Türkiye’de ilk defa Atatürk’ün geliştirdiği çağdaş

²⁵ Halim Köylü ise Türk sosyalizmi için uygulanması gereken ekonomik reformları şu şekilde belirtmektedir (1962: 14): “1) Toprak reformu. 2) Dış ticaretin millileşmesi, 3) kredi sanayinin millileşmesi, 4) Sigorta sanayinin millileşmesi, 5) Büyük sanayi ve madenlerin millileşmesi.” Detaylı bilgi için bkz: Halim Köylü, **Sosyalizmin Beş Şartı**, 14.03.1962, s. 14

uygarlık seviyesine ulaştırma amacı taşıyan sosyalist bir yoldur (Fernau, 1963b: 12). Bu yolun ideolojik formasyonlarını oluşturan bileşenlerden biri olan Kemalizm'in üç esaslı prensibinden hareketle sosyalist bir strateji geliştirilmiştir. Bu prensipler devrimcilik, halkçılık ve devletçiliktir (Fernau, 1963b: 12).

Yöncüler her ne kadar Türk sosyalizmi niteliğinde memlekete özgü bir sosyalizm anlayışı benimsemiş ve geliştirmiş olmalarına karşın onun nasıl gerçekleştirileceği ve gerçek yaşamda nasıl tatbik edileceği noktasında aralarında görüş birliğinin varlığı söz konusu değildir. Örneğin Mümtaz Soysal (1962g: 20) Türkiye şartlarında sosyalizmin radikal olması gerektiğini ifade etmektedir. “(...) az gelişmiş bir ülke olan Türkiye’de sosyalizm radikal olacak, kısa zamanda yeni bir toplum düzeni kurmaya yönelece[ğinden]” (Avcıoğlu, 1962k: 3) dolayı bu elzem görülmektedir ancak bunun “insani bir sosyalizm” formunda gerçekleştirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda Üçüncü Dünya ülkelerinde uygulanan sosyalizm, sosyalizme varış yolları konusunda çeşitli ipuçları barındırmaktadır (Avcıoğlu, 1963e: 8):

İlkel Afrika’da, sosyalist olmadığını söyleyen politikacıların sivrilmeye şansı yok gibidir. Bizdekiler nasıl Müslümanlık tasarlarsa, Afrikalı politikacılar da öyle sosyalistlik taslar. Orta Doğu’da da feodal rejimleri deviren her yeni askeri hareket, radyoda sosyalist olduğunu ilan ederek işe başlamaktadır. Kast düzenini tümünden tasfiye ederek, paryaları bile henüz eşit haklı vatandaş haline getirmeyi başaramayan Nehru’nun Hindistan’ı sosyalistik etiketini iftiharla taşır. Üç bin adalı, dağınık ve asayişsiz Endonezya’da, bol masraflı seyahatleri ve gezdiği ülkelerin kadınlarına duyduğu alaka ile tanıdığımız Sokarno, sosyalizm lafını ağızından düşürmez.

Bir başka yazısında Avcıoğlu (1966g: 8-10) sosyalist stratejiye ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Sosyalist bilimin getirdiği en önemli görüşlerden biri, aşama kavramıdır. Sosyalizme aşama aşama varılacaktır. Bu sebeple, sosyalistlerin, zaman ve aşama fikrine yer vermeyen görüşlere iltifat etmeyip, ilk cevaplandıracakları soru, toplumun hangi tarihi aşamada bulunduğu, bu aşamada atılacak ilk devrimci adımın tesbiti, devrimin hangi güçlerle ve hangi güçlere karşı yürütüleceğinin tayinidir. Sosyalist strateji, bu soruların cevabında yatmaktadır.

(...)

Sosyalist strateji, içinde bulunduğumuz aşamada, yani emperyalizm-ağa-komprador üçlüsüne karşı yürütülecek milliyetçi mücadelede, Türk toplumunun bu iki gerçek -halk ve ara tabakalar- üzerinde oturtulmalıdır.

Sosyalizmin gerçekleştirilmesinde takip edilecek yolun aydınlatılması gerektiğini dile getiren ve bu doğrultuda açık bir strateji benimseyen Sadun Aren (1963: 3) sosyalizmin birçok insan tarafından “kanlı ihtilalle ve totaliter idarelerle” ilişkilendirildiğini belirtmektedir. Bu insanların tamamıyla haksız sayılmadıklarını ifade eden Aren birçok ülkede ihtilal vasıtasıyla sosyalizmin iktidara geldiğini ve zamanla totaliter bir nitelik kazandığını ifade etmektedir. Ancak, “(...) memleketimizde sosyalizmin gerçekleşmesi için izlenecek yol ihtilalci değildir” tezinden hareket etmektedir çünkü diğer ülkelerde olduğu gibi “sosyalizm bizde bir sınıf kavgası vasıtası veya zulme karşı bir isyan ve nefret tezahürü değildir” (Aren, 1963: 3). Sosyalizmin Türkiye’de tatbik edilme arzusunun temel gerekçesi “kalkınma ve batılılaşmamızın yegane vasıtası, toplumumuzun ve dünya şartlarının bizi zorladığı bir sistem” olmasından ileri gelmektedir (Aren, 1963: 3). Dolayısıyla Aren’e (1963:3) göre, eskiden ihtilalci olan sosyalizmin gerçekleştirilme metodu artık

günümüzde değişen şartların etkisiyle demokratik bir nitelik kazanmıştır. Benzer bir düşünce biçimi de Halil Özyörük tarafından kaleme alınmıştır. O'na göre, Türk sosyalistleri bir ihtilal taraftarı olmaktan ziyade tedrici bir şekilde gerçekleşmesi arzulanan “bir sosyal inkılap taraftarıdır” (Özyörük, 1962: 8-9). Bu minvalde de “demokratik yollarla mücadele etmek, hatta başka partilerin kurduğu hükümete iştirak suretiyle işçi menfaatlerini korumak ve iktidar kendilerine geçince, programlarını tahakkuk ettirmek arzusundadırlar (Özyörük, 1962: 8-9). Aynı doğrultuda Cemal Reşit Eyüboğlu “Sosyalizm ve Komünizm” başlıklı bir Yön yazısında “(...) sosyalizmin, demokratik hürriyet içinde, parlamentarizme dayanarak, zamanla işçisi, esnafı, köylüsü, aydınıyla, genellikle fakir zümrelere dayanarak iktidarı elde edip kanunlar yolu ile topluma yeni düzen vermek amacını gütmekte” (Eyüboğlu, 1966: 16) olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla Yön yazarları arasında sosyalizmin gerçekleştirilmesi konusunda stratejik bir araç olarak demokratik usullere tam bağlılığı dile getiren yazarların yanında biraz daha anti demokratik yol ve yöntemlere meyilli yazılar ve stratejiler de belirtilmektedir. Bu noktada mutlak bir görüş birliğinin varlığından bahsetmek oldukça zordur.

Yöncüler Kemalist statükoyu muhafaza etme ve durumdan vazife çıkarma adına sol bir koalisyon hareketi olarak değerlendirilebilmektedir çünkü ideolojik formasyonunu tek bir kavramla tanımlamak oldukça zordur. Bu ideolojik koalisyonu bir arada tutan ve onun bir fikir hareketi olarak oluşmasına, yeşermesine ve geniş çevrelerce benimsenmesine yol açan temel faktör sosyalist ideolojinin yanında milliyetçi ve anti-emperyalist söylemlerin benimsenmesidir. Buna ilaveten Kemalist ideolojinin de eklenmesi de gerekmektedir çünkü *Yöncüler* için Kemalist kazanımlar önemli bir miras olarak görülmektedir. Bu durum Doğan Avcıoğlu'nun (1962k: 3) kalemiyle şu şekilde ifade edilmektedir: “Esasen sosyalizmi, halkçılık, devletçilik, devrimcilik, laiklik, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerine dayanan Atatürkçülüğün en tabii sonucu ve devamı sayıyoruz. Sosyalizmin, Atatürk devrimlerini geliştirme ve ileri götürme yolu olduğuna inanıyoruz.” Bu doğrultuda Avcıoğlu (1962k: 3) *Yöncüler*'in “eski düzenin avukatları” olarak “savunmada” olduklarını belirttiği yazısında açıkça Kemalizm'in referans kaynağı olarak alındığını dile getirmektedir.

Sonuç olarak, başta Hindistan, Mısır, Cezayir ve Küba olmak üzere Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerinde uygulanan sosyalizm örneklerinden hareketle Yön Dergisi'nde Türkiye için de sosyalizmin tek kurtuluş yolu olduğuna ilişkin bir fikir birliği meydana gelmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu az gelişmiş ülkeler grubunda içtimai hayatta akılcı görüşün tesis edilmesi ve Batı insan tipinin yaratılması konusunda sosyalizm temel bir enstrüman olarak görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'ye özgü bir Türk sosyalizmi anlayışı geliştirilmektedir. Bu anlayış antiemperyalizm, antifeodalizm, antikapitalizm ve son olarak da etatizm prensiplerine dayanmaktadır. Türkiye gerekli planlı kalkınmayı gerçekleştirecek Batı tipi bir burjuvaya sahip olmadığından dolayı kapsamlı bir devletçilik prensibinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır. “Yeni devletçilik” olarak adlandırılan bu prensip iktisadi alanda hızlı kalkınmaya imkân vermesi,

sanayileşmeyi artırması açısından önemli görülmektedir. Diğer taraftan *Yöncüler* için Türk sosyalizmi ya da yeni devletçilik anlayışı siyasi bağımsızlığın önkoşulu olarak iktisadi bağımsızlığı gerektirmektedir. Bu da toplumda köklü reformları gerekli hale getirmektedir. Böylelikle *Yöncüler* arasında Türkiye'ye özgü bir sosyalist toplum düzeninin kurulacağı özleminin karşılanacağı umulmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde aydınların arzu ettiği devrimi gerçekleştirme konusunda sosyalizmin oynayabileceği rolü ele alan Toktamış Ateş (1976: 172-173) sosyalizmin vesayetçi bileşenine vurgu yapmaktadır. O'na göre geri kalmış ülkelerde yeni bir toplum ve halk yaratma iştiyakı ülkeyi geliştirmekten çok daha ağır basmaktadır. Bu noktada yöresel bağlılıkları -ki bunlar daha çok feodal ya da kabile ilişkileri olarak görülmektedir- ulusal bir bağlılık ve sadakate dönüştürme eğilimi ağır basmaktadır. Ateş'e göre bu durum "ideolojiye düşen bir görev[dir]" (Ateş, 1976:173). Diğer taraftan ondokuzuncu yüzyıl az gelişmiş ülkelerinde hızlı bir ekonomik kalkınmayı sağlayacak ya da ona önayak olacak hazır bir burjuva sınıfı ve birikmiş bir sermayenin varlığından bahsetmek oldukça zordur. Bu saikle, aydınların öncülüğünde toplumsal ve siyasal dönüşümlere ihtiyaç duyulmuştur. Diğer bir ifadeyle, "az gelişmiş ülkelerin siyasal elitine (asker-sivil bürokrat, aydın) yeni bir ideoloji üretmek görevi düşmektedir" (Ateş, 1976: 173). Yön yazarlarının Türkiye'ye özgü yeni bir "Türk sosyalizmi" ya da "yeni devletçilik" oluşturma düşüncesi bu bağlamla ele alınabilir. Sosyalizmi devletin desteğiyle hayata geçirmek isteyen bu düşüncenin temel siyasal tezlerinden biri "devlet mekanizması üzerinde etkinlik kazanmaktır" (Cantzen, 1994: 23). Devlet egemenliğinin sağlanması ile birlikte önce toplum biçimi değiştirilir ve insan "iyi" bir sosyalist insana dönüştürülür. Dolayısıyla devletin işlevsel alanı ekonomik alanla sınırlı kalmamaktadır. Dahası "cahil ve olgunlaşmamış kitlelerin iyiliği için devlete ait eğitim ve öğretim politikaları aracılığıyla bu kitleleri belli bir kalıba sokmanın zorunlu olduğu" (Cantzen, 1994: 24) da devletin temel işlevsel alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Daha çok "devletçi sosyalistler" olarak nitelendirilen bu kişilerin benimsedikleri temel varsayım insanın egemen-otoriter yol göstermelerden ve eğitimden yoksun olmasıyla birlikte ortak yaşam ve toplumsal dayanışmanın olamayacağıdır. "Dolayısıyla özgür bir toplum ya da sosyalizm ve komünizm, bireylerden ve onların gereksinim ve çıkarlarının birarada gerçekleştirilmesinden doğamayacağına göre onlar adına, *onlar için* ve onların istekleri dışında, devlet tarafından adım adım gerçekleştirilecektir" (Cantzen, 1994: 25). Bal'a (2014: 71) göre bu yaklaşım "'iyi' devletin görevi, sosyal bilinci henüz oluşmamış ve olgunlaşmamış 'kötü' insanları, devletin temsil ettiği genele uymakla yükümlü kılmaktır." Paternalist devlet geleneğinin bir temsilcisi niteliğindeki bu düşünce özünde "babacı-pederşahi" bir davranış kalıbına sahip olmakta birlikte "vatandaşlara sadece *neleri* yapmamaları gerektiğini söylemekle kalmadığı, aynı zamanda *neleri, nasıl* yapacaklarını da söylediği ileri sürülür" (Bal, 2014: 72).

Yön Dergisi'ne ilişkin künye bilgilerini açıkladıktan sonra derginin ortaya çıkmasıyla birlikte gerek Türkiye solu gerekse de Türkiye sağı tarafından olumlu ve olumsuz çeşitli düzeylerde

tepkiler dile getirilmiştir. Bu tepkilerin her biri Yön Dergisi'nin künyesine ilişkin çeşitli ip uçları barındırmaktadır. Bu amaçla bu tepkilerin ele alınması Yön'e dair geniş bir bakış açısı elde edilmesine ve "diğerleri" tarafından nasıl algılandığına olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

3.1.6. Türkiye Solu'nun Yön Dergisi'ne Bakışı

Yöncüler'in fikir hareketi olarak siyasal yaşamda yer edinmesinden önce Türkiye'de organize ve programlı bir sol hareketinden bahsetmek oldukça zordur. Diğer bir ifadeyle, Yön'ün yayın hayatına başladığı dönem, Yön haricinde sistemli siyasal çalışmalar yürüten ve belirli bir program etrafında kümelenen sol kadroların henüz ortaya çıkmadığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir (Aydınoglu, 2011: 96). Bu yüzden Yön'ün ortaya çıkışını olumlu karşılayan tepkiler bulunmasına karşılık olumsuz tepkiler de dile getirilmiştir. Sosyalist fikirlerin sempatik fikirler olduğunu ifade eden Metin Toker, "<Sosyalist fikirler>i konuşalım!" başlıklı yazısında 27 Mayıs sonrası sol fikirlerin ortaya çıktığını ve tartışıldığını belirterek Yön'ün çıkışını bu bağlamda olumlu karşılamıştır (Toker, 1962: 5):

Milli Birlik İdaresi devrinde kapalı kapılar arkasında, salonlarda konuşulan (...) [sosyalizm] (...) İkinci Cumhuriyetle birlikte iyi niyetli, bilgili, kültürlü ve gerçekten mükemmel yetişmiş düşünürlerini bulmuştur. Bunlardan bir grup, haftalık Yön gazetesinin etrafından toplanarak görüşlerinin savunulmasını yapmaktadırlar.

Genel olarak Yön'ün ortaya çıkışını takdirle karşılamasına karşılık Toker'in sempatik bulmadığı, katılmadığı ve seviyesiz bulduğu bir durum söz konusudur: "Bir sosyalist parti kurulmadığı takdirde çalışanların haklarının savunulamayacağı, âdil bir toplum düzeninin kurulamayacağı ve dolayısıyla demokratik rejimin yürüyemeyeceği, memleketin bir felakete sürükleneceği fikri!" (Toker, 1962: 5).

Dönemin sol aydınları tarafından büyük bir beğeni ile karşılanan Yön Dergisi'ne ilk eleştiriler yine Türkiye solunun önde gelen fikir ve eylem adamlarından biri olan Mehmet Ali Aybar²⁶ tarafından yapılmıştır. İmzalaması için gönderilen Bildiri için "Bildirinizi imzalamasak da görüşlerimizi açıklamaya çağırılmış olduğumuz için, düşündüklerimi özetliyorum" şeklinde bir ifade kullanarak Yön Bildirisi'nin argümanlarını benimsemediğini beyan etmiştir (Ünlü, 2001: 158). Devamında ise Aybar geri kalmış bir toplumun kurtarılabilmesi için başvurulabilecek yöntemlerden biri olan ve Yön Bildirisi'nde oldukça fazla yer verilen planlama ve devletçilik için gerekli olan sosyalist stratejilerin gerçekçi uygulanabilmesi ve halk yararına hizmet edebilmesi için "(...) çalışan halk sınıflarının temsilcileri tarafından uygulanması, hiç değilse denetlenmesi şarttır. Oysa bu noktaya bildiride hiç ilişilmemişti" (Ünlü, 2001: 158). Diğer taraftan, Aybar'a göre, dönemin önemli bir konusu olarak ele alınması gereken çalışanların münferit yani bağımsız bir

²⁶ Mehmet Ali Aybar kısa bir süre sonra Türkiye İşçi Partisi (TİP) genel başkanı olacaktır.

siyasi güç olarak değerlendirilmesi düşüncesi Bildiri’de ihmal edilmiş; kalkınma ve kurtuluş mücadelesi için “eski sömürücü sınıflardan” medet umulmuştur (Ünlü, 2001: 159).

Yön’e dair Türkiye solundan en şiddetli eleştiri Hikmet Kıvılcımlı tarafından dile getirilmiştir. “Türkiye toplumuna ‘yön’²⁷ vermek gibi ağır ve nankör bir çaba içinde” bulunan Yön Dergisi etrafında oluşan fikir hareketini Yönizm kavramını kullanarak tasvir eden Kıvılcımlı (2014: 49-50), onu “küçük burjuva devrimciliğinin ‘vicdan azabı’ teorisi” olarak görmektedir. Yön Bildirisi’ni imtiyazlı bir Bildiri olarak değerlendirmiş ve “MEVKİYE GELMİŞ’lerin...‘felsefesi etrafında birleşme’...‘kurtulmanın birinci şartı’” olarak nitelemiş ve Bildiri’ye imza atanları “kapıkulu” olarak tasvir etmiştir (Kıvılcımlı, 2014: 30). Diğer bir ifadeyle, Kıvılcımlı (2014: 49) Bildiri’ye imza atanların sosyal kategorilerini göz önünde bulundurarak “imza atanlara bakınca, Yön’ün bir kapıkulu atmosferi içinde doğduğu ve bir kapıkulu dergisi olacağı anlaşıl[dığı]” yönünde bir değerlendirmede bulunmaktadır. *Yöncüler*’in “Hikmet-i Devlet” şiarıyla “her şey...halk dışında, halktan habersiz olacaktı. Ve sonra buna ‘Halk için’ denecekti” (Kıvılcımlı, 2014: 30) düşüncesiyle hareket etmelerinden dolayı “halka rağmen halk için” şeklindeki jakoben anlayışı benimsedikleri gerekçesiyle eleştirmektedir. O’na göre “Yön, 27 Mayıs devrimcilerinin o mezbuhane direndikleri” ve “mevcut iktidara karşı silahlı direnen silahlı kuvvetlerin bulunduğu” dönemde ortaya çıkmıştır; buna karşılık Kadro hareketi²⁸’nin de “mevcut iktidarın Serbest Fırka tebellenişini bastıracağı” (Kıvılcımlı, 2014: 119) dönemde ortaya çıkması arasında ortak bir bağlantı kurarak esas itibarıyla Yön’ün tezleri ile Kadro’nun tezleri arasında herhangi bir farkın olmadığını belirtmektedir (Kıvılcımlı, 2014: 45).

3.1.7. Türkiye Sağ’ının Yön Dergisi’ne Bakışı

Yön Dergisi’nin ortaya çıkışı Türkiye sağında da çeşitli yankılar uyandırmıştır. Bu yankılardan bazıları Yön sayfalarına taşınmıştır. Örneğin Son Havadis Yön’ün ortaya çıkışını şu şekilde karşılamıştır: “Çoluk çocuk oturmuşlar kızamık çıkarır gibi, bir dergi çıkarmışlar. İsmi <Yön>, <Bön> de olabilirdi. <Neye benziyor?> diyeceksiniz. Batan <Gün>e” (Yön, 1961c: 8).

²⁷ “Yön dergisi iyi hazırlanmış bir ajitasyonla alana çıktı. Bütün iddiası adında topluydu: YÖN...

Kime yön verecekti?

Türk milletine.

Hangi yoldan?

Devletçilikle.” Detaylı bilgi için bkz: Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve Yön Hareketi’nin Sınıfsal Eleştirisi**, 2. Baskı, İstanbul: Derleniş Yayınları, 2014, s. 63

²⁸ Kadro hareketi 1932-35 yılları arasında yayımlanan Kadro Dergisi etrafında bütünleşen dönemin aydınlarına verilen addır. Detaylı bilgi için bkz: Merdan Yanardağ, **Kadro Hareketi: Dünyada ve Türkiye’de Ulusçu Sol ve Üçüncü Yol Arayışının İdeolojik Kaynakları**, 5. Baskı, İstanbul, Destek Yayınları, 2018

Dönemin önde gelen milliyetçi dergilerden biri olan Düşünen Adam Mecmuası Yön'ün kapağına referansla “<YÖN> dergisinin kapağına biraz dikkatle bakanlar nefret ettiğimiz ideolojinin sembolünü görmekle gecikmediler” (Yön, 1962a: 11) şeklinde olumsuz bir değerlendirme yolunu tercih etmiştir. Yön'ün Bildirisi'ne karşı bildiri niteliğinde ele alınan bir metin Ahmet Hamdi Başar tarafından yayımlanan Barış Dünyası²⁹ Dergisi'nde kaleme alınmaktadır. Bu bildiri Yön Bildirisi'nin devletçi vurgusunu çıkararak yerine özel teşebbüsü vurgulayarak yayınlanmıştır (Yön, 1962b: 2). Barış Dünyası Ocak 1967 yılında yayımlanan 56. sayısında doktrin olarak Yön Dergisi'ne karşı olduklarını ancak “Kürt Meselesi” ya da “Doğu Sorunu” konusunda Doğan Avcıoğlu öncülüğünde meselenin ele alınmış olmasından ötürü Yön'ü taktir ettiklerini ancak çözüme ilişkin doktrinel yaklaşılmasını eleştirmiştir (Barış Dünyası, 1967a: 9-10). Barış Dünyası mecmuasının bir başka sayısında da Yön Bildirisi “1962 de tamamı kopya fikirlerle bezenmiş” bir bildiri şeklinde tasvir edilmiştir (Barış Dünyası, Nisan 1967b: 7). Dönemin liberal Forum³⁰ yazarlarından Cahit Talas bir yazısında “demokrasi tek bir sınıfın inhisarı altında değildir” diyerek *Yöncüler*'i eleştirmiş ve yazılar kaleme aldığı yayın organı Forum'a atıfla saf bir kapitalizm anlayışını benimsemedikleri karma bir ekonomi modelinden yana olduklarını ifade etmiştir (Kaçmazoğlu, 2013: 66). AP Genel başkanı Süleyman Demirel'in Bursa nutkunda Yön'e ilişkin görüşlerini dile getirdiği bir konuşmasında Yön Dergisi için şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Sol fikrin bütün idealistlerini ilk defa bir araya toplayan, yıkıcı, mütecaviz yayınlarıyla, bütün ihtilalci sosyalistlere ilk hücum işaretini vermiş olan haftalık dergi” (Yön, 1965f: 4; 1967b: 4).

Sonuç olarak gerek Türkiye solundan gerekse de Türkiye sağından Yön Dergisi'nin kuruluş süreci ve yayın hayatı boyunca çeşitli düzeylerde tepkiler kaleme alınmıştır. Dile getirilen tepkilerin büyük bir kısmı olumsuz tepkiler olarak ortaya çıkmaktadır. Derginin künye bilgilerinin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak adına ele alınan bu tepkileri açıkladıktan sonra araştırmanın kapsamı ve yöntemine ilişkin metodolojik/yöntembilimsel bilgiler ele alınacaktır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmanın bu kısmında, bir üst başlıkta etraflıca ele alınan ve araştırmanın veri kaynağını oluşturan Yön Dergisi'nin hangi yöntem ile inceleneceği açıklanacaktır. Ancak, araştırmanın yöntemine ilişkin bilgi verilmeden önce araştırmanın konusu ve dayandığı temel sorunsal, araştırmanın amacı ve araştırmada öne sürülen varsayımlar ile araştırmanın önemi ve araştırma deseni ifade edilecektir.

²⁹ Barış Dünyası dergisi 1962-1971 yılları arasında yayımlanan siyasi fikir dergisidir. Yayın hayatı boyunca toplam 110 sayı çıkarmıştır. Derginin sahibi, başyazarı ve sorumlu yazı işleri müdürü Ahmet Hamdi Başar'dır.

³⁰ Forum dergisi 1954-1970 yılları arasında yayın hayatını sürdürmüş dönemin liberal dergilerinden biridir. Dergi yayın hayatı boyunca toplam 379 sayıya ulaşmıştır.

3.2.1.Araştırmanın Konusu ve Sorunsalı

Araştırmanın temel konusu iki adımda ifade edilebilir. Bunlardan ilkinin çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal ve kuramsal boyutları ile ele alınmış olan vesayetçi demokrasi oluşturmaktadır. İkinci adımı ise çalışmanın veri kaynağı olan, 20 Aralık 1961 ile 30 Haziran 1967 tarihleri arasında 222 sayı olarak yayımlanan ve ulusal düzeyde haftalık fikir ve sanat dergisi niteliği taşıyan Yön Dergisi meydana getirmektedir.

Yön Dergisi üzerinde çeşitli düzeylerde gerçekleştirilen akademik çalışmalar (Altun, 2004; Atılgan, 2001; Çiçek, 2016; Dikici, 2007; Özdemir, 1986) mevcuttur. Şüphesiz bu çalışmaların her biri kendine özgü bir öneme sahip olarak literatüre katkı sağlamaktadır. Yürütülen bu çalışmaların her biri Yön Dergisi’ni farklı kavramlar ve bağlamlar temelinde ele almış ve incelemiştir. Bu nedenle, bahsi geçen çalışmaların ilgili literatüre katkıları yadsınamaz derecede kıymetlidir. Ancak, Yön Dergisi üzerinde yürütülmüş nitel araştırma sayısının sınırlılığı ve “Yön Dergisi’nin Türkiye düşün hayatında edindiği konum” (Dikici, 2007: 161) dikkate alındığında Yön Dergisi’nin Türk demokrasisinde teşkil ettiği rol ve demokrasiye yüklenen anlam hususunda yürütülecek kapsamlı nitel bir doküman çalışmasının başta Türk siyasal yaşamı ve Türk demokrasi tarihi olmak üzere ilgili literatüre güncel bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın sorunsalı, ilgili literatürde Yön Dergisi’nin Türk siyasal yaşamında edinmiş olduğu yeri vurgulayan çeşitli düzeylerde ve kavramlar temelinde yapılmış çalışmalar bulunmasına karşın, Yön Dergisi’nde demokrasi kavramına yüklenen anlam ve Türk demokrasisinin bu anlam doğrultusunda ele alınış biçimi dolayısıyla yürütülmüş kapsamlı bir nitel araştırmanın sınırlılığı olarak ifade edilebilir. Bir sonraki başlıkta aydınlatılan bu sorunsal kapsamında araştırmanın temel hedefi ve varsayımları izhar edilecektir.

3.2.2.Araştırmanın Amacı ve Varsayımları

Bu çalışmada ulusal düzeyde haftalık fikir ve sanat dergisi olarak yayımlanmış 222 sayılı Yön Dergisi’nde kaleme alınan imzalı ve imzasız yazıların Türk demokrasisi özelinde ve demokrasinin farklı bir yorumlanış biçimi olarak siyaset bilimi literatüründe yer edinmiş olan vesayetçi demokrasi kavramı bağlamında incelenmesi hedeflenmektedir. Diğer bir ifadeyle Yön Dergisi’nde varsa vesayetçi demokrasi anlayışının tespit edilmesi ve onun inşasında kullanılan temel gerekçeler ve araçların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışmada ayrıca dönemin sosyalist fikir hareketinin yayın organı olan Yön Dergisi’nin benimsediği demokrasi anlayışının Türk demokrasisi açısından yol açtığı sonuçların tespit edilmesi de araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır. Belirlenen bu temel amaçlar doğrultusunda, Yön Dergisi’nde kaleme alınmış imzalı ve imzasız tüm yazılarda demokrasi özelinde hangi temel argümanların ve bileşenlerin ileri sürüldüğünün ve nasıl işlendiğinin tespit edilmesi gayesiyle niteliksel içerik analiz yöntemi

(Creswell, 2011) kullanılarak kapsamlı ve sistematik olarak ulaşılan bulgular irdelenmiş; akabinde demokrasiye yüklenen anlam özelinde Türk demokrasisine ilişkin detaylı bir değerlendirmede bulunabilmek maksadıyla hermeneutik (yorumsamacı) bir bağlamla elde edilen bulgular ele alınmıştır.

İlgili literatür ve araştırma amacı doğrultusunda belirlenen başlangıç varsayımlar aşağıdaki gibidir:

Varsayım 1: “Yön Dergisi vesayetçi demokrasi anlayışına sahiptir. Yön Dergisi, vesayetçi yönetimin bir ya da birkaç biçimi ile tutarlı bir demokrasi anlayışına sahiptir. Başka bir ifadeyle, Yön Dergisi, en azından bazı yönleri itibariyle vesayetçidir.”

Varsayım 2: “*Yöncüler*’e göre parlamento dışı iktidar stratejisi alternatif bir iktidar yoludur ve demokrasi karşıtı bir nitelik barındırmaz. Yani, Yön Dergisi’nin demokrasi anlayışına göre, vesayetçi tutum anti-demokratik değildir.”

3.2.3. Araştırmanın Önemi

Yön Dergisi 1961-1967 yılları arasında yayımlanmıştır ve dönemin sosyalist akımın öncüsü olma özelliğini taşımaktadır. 222 sayısı ile süreli yayın niteliği kazanmış dergi, 1960’lı yıllarda yayımlanmış olmasına rağmen kapsamı yayımlandığı dönemin dışına taşmış; birçok araştırmacı (Altun, 2004; Atılğan, 2001; Çiçek, 2016; Dikici, 2007; Özdemir, 1986) tarafından farklı açılardan ele alınmış ve incelenmiştir. Yön Dergisi’nin sahip olduğu düşünsel pozisyon, direkt siyasal bir etkisi-sonucunun olduğuna ilişkin özgün bir örnek olması ve Türkiye’nin siyasal ve düşünsel birikiminin belirli bir kesitine ışık tutması bakımından oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Bu çalışmada ise Yön Dergisi’nin taşıdığı temel düşünce perspektifleri ile Türkiye’nin siyasi fikir hayatına ve Türk demokrasi tarihine etki ettiği noktalar demokrasi kavramı üzerinden irdelenmiştir. Çalışmaya önem atfeden başka bir unsur olarak araştırma Yön Dergisi özelinde bir araya gelmiş ve dönemin sosyalist ideolojisinin hâkim temsilcisi olmuş ve bu bağlamda siyasi bir fikir hareketi olarak siyasal yaşamda yer edinmiş *Yöncüler*’in demokrasi kavramına yükledikleri anlam ve bu anlam doğrultusunda Türk demokrasisini değerlendirme biçimleri ve bu değerlendirme sonucunda ortaya çıkan demokrasi anlayışının nasıl inşa edilmeye çalışıldığının tespit edilmesi noktasında bir ilki taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle siyasi bir fikir hareketi olan *Yöncüler*’in nasıl bir demokrasi algısına sahip olduklarının belirlenmesinin amaçlaması ve onun inşasındaki temel parametrelerin ortaya çıkarılması bağlamında da özgün bir konuma sahiptir. Bu doğrultuda, çalışmada benimsenen kuramsal ve metodolojik çerçeve dikkate alınarak araştırmanın “Türk düşünce ve siyaset yapının daha doğru anlaşılması açısından” (Altun, 2004: 575) ilgili literatüre güncel bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın önemini açıkladıktan sonra araştırmanın deseni ve verilerin analizi noktasında kullanılacak veri analiz araçlarının belirlenmesi

ayrıca önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, aşağıda araştırmanın deseni ve veri analiz yöntemi ele alınmaktadır.

3.2.4.Araştırmanın Deseni ve Veri Analiz Yöntemi

Akademik bir çalışmayı başarılı bir şekilde nihayete erdirebilmenin en önemli yolu uygun bir araştırma yönteminin benimsenmiş olmasıdır. Bu çalışmada, araştırmaya konu olan veri kaynaklarının süreli yayın gibi dokümanlar olmasından dolayı nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel belge toplama nitel araştırmaların gerçekleştirilebilmesi için önemli bir adımı oluşturmaktadır (Creswell, 2009:175). Nitel araştırma “varsayımlarla ve bireyler veya grupların bir sosyal ya da insan sorununa atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı/kuramsal çerçevelerin kullanımı ile” (Creswell, 2020:45) tanımlanmaktadır. Bu problemi çözmek adına araştırmacılar doğal bağlamda veri koleksiyonlarını nitel bir yaklaşımla ele alır. Bir araştırmanın asıl amacının “algıları, görüşleri, inançları, duyguları” anlamaya ve kavramaya çalışmak olması niteliksel araştırma yöntemlerinin uygulanmasını tercih edilebilir kılmaktadır (Hennink ve diğerleri, 2011:35) çünkü nitel araştırma sayısal verilere ve istatistiksel analizlere yoğunlaşmaktan ziyade daha çok sözlü analizlere, çeşitli çıkarımlara ve yorumlamalara olanak sağlamaktadır. Bu gerçeklikten hareketle araştırma nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır.

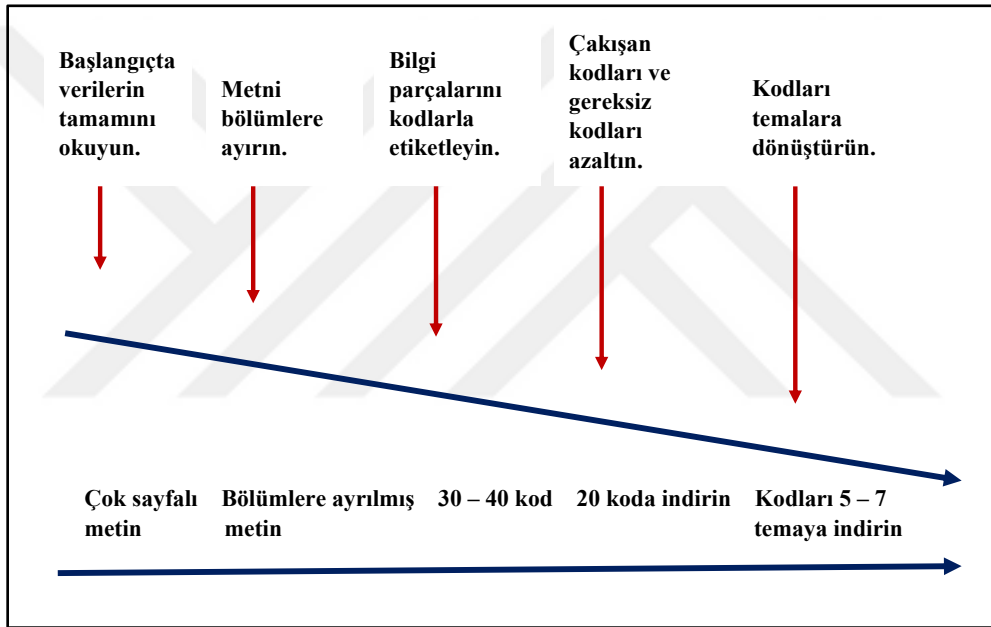
Araştırmada Yön Dergisi’nde kaleme alınan yazıların Türk demokrasisi özelinde ve demokrasinin farklı bir yorumlanmış biçimi olarak siyaset bilimi literatüründe yer edinmiş vesayetçi demokrasi kavramı bağlamında incelenmesi hedeflendiğinden nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir çünkü nitel araştırmada araştırmacı dokümanları inceleyerek veri toplama sürecini bizzat kendisi gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla nitel araştırma mevcut bir modeli test etmek yerine bir olguyu veya konuyu ilgili kişilerin bakış açısından anlamaya çalışır. Bu minvalde veriler, laboratuvarlardan ziyade katılımcıların doğal bağlamlarında toplanmaktadır (Creswell, 2009:175).

Nitel bir araştırma olarak gerçekleştirilecek olan bu çalışmada, bir tür arşivleme stratejisi olan ve nitel araştırma yöntemlerinden biri olarak kabul edilen içerik analizi (content analysis) araştırmanın metodolojisi olarak benimsenmiş ve çalışmanın sistematik bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için içerik analizi araçlarından biri olarak geliştirilen John W. Creswell’in (2011) niteliksel içerik analizi yaklaşımı veri analiz aracı olarak kullanılmıştır. O halde, John W. Creswell’in geliştirdiği veri analiz aracını açıklamakta yarar görülmektedir.

3.2.4.1. Niteliksel İçerik Analiz Yöntemi

Nitel araştırmalarda veri analizinin gerçekleştirilebilmesi için çeşitli adımların gerekliliği aranmaktadır. Öncelikle veri analizi için verilerin hazırlanması ve organizasyonu sağlanmalıdır. Sonrasında ise elde edilen verilerin kodlanması ve kodlanan bu verilerin bir araya getirilerek uygun temalar altında birleştirilmesi gerekmektedir. Son olarak da verilerin çeşitli biçimlerle Şekiller kullanarak ya da tablolalaştırarak resmedilmesi amaçlanmaktadır (Creswell, 2020: 182). Bu aşamaların her biri nitel veri analizinin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda verilerin kodlanmasında farklı adımlar takip edilebilmektedir. Bu konuda mutlak bir yöntem bulunmamasına karşılık Creswell (2011:244) Şekil 1’deki adımları önermektedir. Ancak, araştırma sonucunda elde edilen bulguların neticesine göre nihai aşamada elde edilecek tema ve kod sayısı farklılık gösterebilmektedir.

Şekil 1: Niteliksel İçerik Analizinde Kodlama Sürecinin Grsel Bir Modeli

Kaynak: Creswell, 2011: 244

Veri analiz sürecinin ilk adımı verilerin keşfedilmesi oluşturmaktadır. n keşif olarak da adlandırılabilir olan bu adımla, veriye ilişkin genel bir anlamın elde edilmesi, verilerin nasıl organize edileceği hakkında düşünülmesi ve verilerin yeterliliği konusunun ele alınması amaçlanır. Metin analizinin bir sonraki aşaması ise verilerin kodlanmasıdır. Kodlama metnin kk bilgi kategorileri içerisinde sınıflandırılmasını ifade etmektedir (Creswell, 2020: 186). Bu sınıflandırmalar ‘‘farklı veri tabanlarından gelen kod için kanıt aramayı ve sonra koda bir etiket vermeyi içermektedir’’ (Creswell, 2020: 186). Verilerin kodlanması için belirlenmiş standart bir Őablonun olmamasına karşılık, genel bazı prensipler bulunmaktadır. Şekil 1’dekine benzer bir grsel modelin benimsenmesi bahse konu prensiplerin neler olduğunu ve sürecin nasıl işlediğine dair fikirler edinmemize yardımcı olmaktadır. Böylesi bir veri kodlama sürecinin takip edilmesiyle birlikte metin verilerinden anlam çıkarılması, çıkarılan anlamın çeşitli bölümlere ayrılması ve bu

bölümlerin kodlarla ilişkilendirilmesi, son olarak da kodların tümevarımsal bir şekilde geniş temalar altında birleştirilmesi kodlama sürecinin temel amacını oluşturmaktadır (Creswell, 2011: 243).

Bu araştırmada, araştırmanın sistematik olarak gerçekleştirilebilmesi ve araştırmacının veri havuzunun içerisinde kaybolmaması adına Creswell'in mahiyeti yukarıda açıklanan "niteliksel içerik analiz yöntemi" benimsenmiştir. Ancak içerik analizinin, nitel verilerin nicelleştirilmesine olanak sağlamasından ötürü, verilerin analiz sürecinde veri kayıplarına ve verilerin yüzeysel değerlendirilmesine yol açmak gibi bir dezavantajı vardır. Bu nedenle, mezkûr dezavantajdan kaçınmaya imkân veren "hermeneutik (yorumsamacı) yaklaşım" da bu araştırmanın metodolojisine dahil edilmiştir. O halde, hermeneutik yaklaşımın ne olduğunu ve çalışmaya ne şekilde katkı sağlayacağını kısaca ortaya koymak gerekmektedir.

3.2.4.2. Hermeneutik (Yorumsamacı) Yaklaşım

Nitel araştırmalarda araştırmacının metin içerisinde belirtilen durumu yorumlaması ve sözel olarak dile getirmesi beklendiğinden süreli yayın gibi dokümanların anlaşılması ve açıklanması nitel bir araştırma için hayati bir öneme sahiptir. Bu kapsamda hermeneutik (yorumsamacı) bir içerik analizi ile dokümanların analiz edilmesi, çalışmaya konu olan veri kaynağının yorumlanma ve açıklanma aşamasında herhangi bir veri kaybı ve anlam kayması yaşanması gibi olumsuzlukları en aza indireyecektir. Bu yaklaşım ile araştırmacı araştırmanın örneklemini oluşturan dokümana ilişkin temaları, konuları ve olguları belirleme ve tanımlama eğilimi içerisinde bulunur (Giarelli ve Tulman, 2003: 951). Pozitivist düşünceye bir başkaldırı olarak gelişen hermeneutik yaklaşım anlamadan ziyade açıklanmaya odaklanarak sosyal bilimlerde hâkim bir konum elde etmiştir. Hermeneutik yaklaşımı bireysel eylemleri ve temel motivasyon kaynaklarını anlamlandırmayı amaçlamasından ötürü doğa bilimlerinin metodolojik yaklaşımlarından farklılık arz etmektedir (Bauman, 2017: 15).

Hermeneutik metin analizi niteliksel içerik analizinin önemli bir dayanağını oluşturmaktadır. Anlamanın bilimi olarak nitelendirilen hermeneutik yaklaşımda metni anlamlandırmada üç önemli faktörün etkili olduğu dile getirilmektedir. Gadamer'e göre bu faktörler "ilgi/ön-anlayış, yorum geleneği ve dil"dir (Gökçe, 2019: 51). Gadamer ilgi/önanlayış durumu ile ilgili herhangi bir metni okuma ve analiz için temel motive edici faktörün yorumcunun sahip olduğu kişisel bilgi ya da ön-anlayış/beklenti olduğunu dile getirmektedir (Gadamer, 1960'dan aktaran: Gökçe, 2019: 52). Gadamer yorum geleneği ile alakalı da hermeneutik yaklaşımın herhangi bir metni yorumlama sürecinde "bütün parçadan, parça da bütünden" daha sağlıklı anlaşılabilceğini vurgulamaktadır çünkü "bireysel anlama, geçmiş ve gelecekteki, bireysel varlık ve insanlık ile ilişkiler içinde anlamlı" görülmektedir (Gökçe, 2019: 53). Son olarak Gadamer hermeneutiğin sahip olduğu bütün

varsayımları oluşturmasından dolayı anlamayı dile bağlamaktadır çünkü “dil, anlamının gerçekleştiği evrensel bir meydana. Anlamının gerçekleşme şekli ve süreci ise yorumdur” (Gadamer, 1960’dan aktaran: Gökçe, 2019: 55). Gadamer bu durumla ifade etmek istediği şey herhangi bir metnin yorumlanması ve açıklanması ile birlikte ortaya yeni bir metnin çıkması durumudur. Nihayetinde hermeneutik yaklaşım herhangi bir metni daha da anlaşılır kılmaktadır. Bu nedenle sosyal bilimler disiplininde veri analiz aracı olarak sıklıkla benimsenmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada hem niteliksel içerik analizi tekniği hem de hermeneutik yaklaşım tekniği kullanılmıştır. Niteliksel içerik analizi tekniği ile Yön Dergisi’nde araştırmaya veri kaynağı oluşturan konulara ilişkin kaleme alınan imzalı ve imzasız metinler incelenmiş, doğrudan ve dolaylı alıntılama yöntemiyle veriler alıntılanmış ve tanımlayıcı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Hermeneutik (yorumsamacı) analiz tekniği ise niteliksel içerik analizi neticesinde elde edilen verilerin, kavramların ve temaların karşılaştırılmasında kullanılmıştır. Karşılaştırma sonucunda veri, kavram ve temalar arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı hermeneutik (yorumsamacı) bir bağlamda tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan veri analiz yöntemini belirledikten sonra araştırmanın güvenilirliğine ilişkin benimsenecek yöntemin de ortaya çıkarılması gerekmektedir.

3.2.4.3. Güvenirlilik

Araştırmanın güvenilirliğinin test ve tesis edilmesi için birincil teknik olarak uzman incelemesi yaklaşımına başvurulmuştur. *Uzman incelemesi* ya da *uzman gözden geçirmesi* olarak da bilinen bu yaklaşıma (Merriam, 2018: 210) göre aynı metnin farklı kodlayıcılara verilmesi sağlanır ve onlardan daha önceden belirlenmiş kategorilere kodların yerleştirilmesi istenir. Diğer bir ifadeyle aynı veri kaynağından ortak ve benzer sonuçların elde edilmesi ile birlikte çalışmaya ilişkin güvenilirlik tesis edilmiş olur. Öte yandan, çalışmada güvenilirliği sağlamak adına *uzman incelemesi* (Merriam, 2018: 210) yanında *konsensus kodlama* (Hays ve Singh, 2011’den aktaran: De Gagne ve diğerleri, 2019: 27) yönteminden de yararlanılmıştır. Bahsi geçen bu yöntem veri kaynağının büyük ölçekli, çok boyutlu ve kapsamlı olduğu durumlarda tercih edilen bir yöntemdir ve analiz sürecinde analizi gerçekleştirecek uzmanların (kodlayıcıların) devamlı olarak etkileşim halinde olup bulunan temalar ve kodlar üzerinde tartışmalar yapmalarını ve bu yolla nihai olarak görüş birliğine varmalarını gerektirir. Bu çalışmada, *uzman incelemesi* yanında *konsensus kodlama* yöntemi kullanılarak kodlayıcılar arasında meydana gelebilecek ve güvenilirliği tehdit edebilecek farklılıkların en aza indirgenmesi ve yürütülen niteliksel içerik analizinin sağlam bir yaklaşımla (Hays ve Singh, 2011’den aktaran: De Gagne ve diğerleri, 2019: 27) ele alınması hedeflenmiştir.

3.3. BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında, Yön Dergisi'nde kaleme alınan imzalı ve imzasız yazıların John W. Creswell'in (2011) niteliksel içerik analizi yaklaşımı ile incelenmesi neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bağlamda, elde edilen bulguların açık ve objektif bir biçimde ifade edilebilmesi amacıyla ilk olarak özet bir bulgular tablosu (Tablo 2) paylaşılmış ve niteliksel içerik analizi sonucunda elde edilen bulgulara ilişkin temaların ve kodların örnek alıntılar ışığında açığa kavuşturulması hedeflenmiştir.

Tablo 2: Bulgular ve Örnek Alıntı(lar)

No	Tema	Kod	Örnek Alıntı(lar)
1	DEMOKRASİ	Demokrasinin Tanımı	<ol style="list-style-type: none">1. "Toplumun idaresinde en iyi (hiç değilse en az kötü) olan rejim, şüphesiz ki, demokrasidir" (Muammer Aksoy, 1965: 8).2. "Demokrasi halkın yönetime gerçekten katılması, kendi içinden ve kendi çıkarlarını koruyacak temsilcileri seçmesi ve bunları denetlemesi[dir]" (Yön, 1962f: 2).3. "Demokrasi, ekonomik anlamı da bulunan bir eşitlik ve özgürlük düzenidir" (Baykurt, 1966: 14).
		Demokrasi Sosyalizm İlişkisi	<ol style="list-style-type: none">1. "Siyasi ve iktisadi bir mezhep olan sosyalizm, siyasi bir kuruluş olan demokrasi ile tezat halinde değildir" (Özyörük, 1962: 4-5).2. "Sosyalizm değil demokrasiye karşı olmak, aksine onu en tabii ve zaruri vasıtası ve yardımcısı telakki eder" (Aren, 1962b: 3).3. "Demokrasi, sosyalizmin ikiz kardeşidir" (Avcıoğlu, 1962m: 3).
		Demokrasinin Temel Değerleri	Fikir ve Düşünce Özgürlüğü

Tablo 2: (Devamı)

No	Tema	Kod		Örnek Alıntı(lar)
1	DEMOKRASİ	Demokrasinin Temel Değerleri	Genel Oy Prensibi	<p>1. “Türk siyasi hayatının 1946’da cereyan eden asıl önemli olayı, yeni partilerin kurulması değil, ‘genel oy’un kabul edilmesidir. Yahut başka bir deyimle, bütün vatandaşlara, kütlelere oy hakkının tanınmasıdır. Hukuki tarifleri ve faraziyeleri yanında, bir sosyoloji vakıa olarak da demokrasi budur” (Güneş, 1962: 15).</p> <p>2. “Genel oyun kabulü, bizde tek parti devrinde hakim olan devlet telakkisini değiştirmiştir. Genel oyla birlikte, amme nizamı ve milli güvenliği sağlamakla mükellef dar bir devlet anlayışından vatandaşların her türlü ihtiyacını karşılaması gereken bir ‘sosyal devlet’ anlayışına geçilmiştir” (Timur, 1962d: 14).</p> <p>3. “Siyasi alanda başlı başına bir ihtilal” (Avcioğlu, 1963b: 3; 1962i: 3)</p> <p>4. “Halkın değil, ilerici güçler aleyhine olarak, eşrafın ve kompradorun egemenliğini gerçekleştirmiştir” (Avcioğlu, 1966c: 3).</p> <p>5. “Az gelişmiş memleketlerde temsili demokrasinin temel prensibi olan genel oy hakkı tamamiyle gerici bir etki göster[mektedir]” (Timur, 1962a: 17).</p> <p>6. “15 yıllık devrede, genel oy mekanizması bizde daha çok muhafazakar hükümetleri iş başına getirmiştir” (Timur, 1962d: 14).</p>
			Katılım	<p>1. “Artık demokrasi sadece muhtevassız bir genel oy hakkı veya belirli zamanlarda yapılan serbest seçimler ile tanımlanmaktan uzaktır. Bir memlekette demokrasinin var olup olmadığına karar verme iktidarı, servet, ruhi ve fiziki sağlık, maharet, fikri aydınlık, sevgi, doğruluk, ve saygı gibi değerlerde mümkün olduğu kadar geniş bir iştirakin varlığı veya yokluğu kriter olmaktadır” (Yön, 1962e: 12).</p>
		Demokrasinin Kurumsal Mekanizmaları	Siyasi Partiler	<p>1. “Sosyal gelişmeler siyasi partileri demokratik nizamın vazgeçilmez unsurları haline” getirmektedir (Timur, 1962f: 13).</p> <p>2. “Siyasi partiler, adeta bir saat rakkasının hareketi gibi, iktidar ve muhalefet vazifelerini sırasıyla paylaşırlar” (Yön, 1962ç: 17).</p> <p>3. “Gerçekten, partilerimizin bugünkü teşkilat ve faaliyetleri daha ziyade mensuplarına mevki ve menfaat sağlamak esasına dayanmakta ve ona göre yürütülmektedir” (Duran, 1964: 8-9).</p>
			Siyasi Seçimler	<p>1. “Memleket sorunlarının çözülmesinde çeşitli partilerin veya şahısların teklif ettiği programlardan, halkın hangisinin benimsendiğinin tesbit” edilmesidir (Muammer Aksoy, 1966: 9).</p> <p>2. “Seçimler özlü politikalar arasında bir tercih değil, koltuk peşinde yarışmanın mekanizması haline gelmiştir” (Mümtaz Soysal, 1964a: 83: 3).</p> <p>3. Türkiye gibi toplumlarda “demokrasi ve seçimler, ileriye değil, geriye götüren mekanizmalar olarak işler” (Selçuk, 1963b: 3).</p>

Tablo 2: (Devamı)

No	Tema	Kod	Örnek Alıntı(lar)
1	DEMOKRASİ	Türk Demokrasisi	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Demokrasi ile beraber Anadolu politika içine girmiş, fakat buna karşı Türk politikası ‘Anadolulaş’mıştır” (Fernau, 1963c: 12). 2. “Açık rejim olarak tavsif ettiğimiz ve tahakkuku için 1945’ten bu yana, yılmadan mücadelesini yaptığımız demokrasi, kanaatimizce daha ziyade bir denge rejimidir. Henüz ferdi iradenin henüz şuurlanmadığı, organize halde bulunmadığı bir memlekette bu dengenin mevcut olabileceğine inanmak ise son derece zordur” (Bosuter, 1962: 14). 3. “Bugünkü duruma gelince mevcut rejimin yaşamasını arzulayanlardanız. Fakat, iktisadi ve siyasi bir buhran içinde bulunduğumuzu, köklü reformlara girişmekten ve kitlelerin istismarını önleyici tedbirler almaktan başka kurtuluş yolu olmadığını görüyoruz. (...) Yine de en iyi niyetlerle bir çıkar yol arıyoruz. Mevcut düzen içinde İnönü’nün parlamento dışındaki zinde kuvvetlere ve halk kütlelerine dayanarak, köklü reformlara girişebileceğini düşünüyor ve başka yol göremiyoruz” (Yön, 1962h: 4). 4. “Çiftçinin siyasi ve iktisadi bakımdan istismarına dayanan ortaçağ kalıntıları”, “hükümet ve vatandaş kütleleri arasında mutavassıt rolünü oynayan ağalar, demokrasinin yerleşmesini, halk idaresinin gerçekleşmesini güçleştiren büyük engeldir” (Avcioğlu, 1962g: 8). 5. “Batıda aşağıdan yukarıya gelen demokrasiyi bizim yukarıdan aşağı götürmek zorunda olduğumuz için köy eğitimini devletçe, bir eşit seferberlik halinde getireceğiz” (Sabahattin Eyüboğlu, 1961: 16).
		“Parlamento Dışı”cılık	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Tek şans ilerici kuvvetlerin parlamento dışında teşkilatlanarak cemiyeti bir yöne doğru sürüklemekte olumlu tesirler yapmasına kalıyor” (Selçuk, 1963a: 11). 2. “Türkiye’de hamle yapmak ve köklü reformlara girişmek isteyen bir önderin veya bu maksatla kuracağı takımın dayanabileceği ‘Parlamento dışı’ kuvvet kaynakları da var. Kamu oyunundan ve Parlamento dışındaki kaynaklardan kuvvet alacak bir lider, milleti arkasında hissedeceği için, karşısındaki muhafazakârlık yuvalarına hakim olabilecek; seçimlerde mutlak çoğunluk sağlamasa bile, başına getireceği koalisyonların dizginlerini elinde bulunduracaktır. Tartışmalarımızda dürüst ve mümkün olduğu kadar ‘bilimsel’ davranalım: ‘Parlamento dışı’ demek ‘demokrasi dışı’ demek değildir. Roosevelt, Kongreye ve Yüce Mahkeme’ye karşı, radyodaki ‘Ocakbaşı’ konuşmalarıyla kamu oyuna dayanmasaydı, New Del hamleleri gerçekleşmezdi. Devlet düzeninin başkanlık sistemine veya parlamenter sisteme dayanması da bu bakımdan sanıldığı kadar önemli değil. Fransa’da, Pierre Mendes-France, De Gaulle’dan sonra reformcu önder olabilmek için, halktan kuvvet toplamak ve Parlamento dışındaki kaynaklara dayanmak yolundadır” (Mümtaz Soysal, 1962c: 12). 3. “Hangi partiden olursa olsun, eğer politikacılar bağlı buldukları sınıfın çıkarlarını unutmak istemez, hem sosyal reformları reddetmekte, hem de partiler arası ve memleket çıkarlarına yabancı çekişmelerde ısrar ederlerse, Ordu, Kemalist ihtilali bizzat devam ettirme görevini ister istemez üzerine alacaktır” (Yön, 1967e: 16).

Tablo 2: (Devamı)

No	Tema	Kod	Örnek Alıntı(lar)
2	TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ ARZUSU	Halkın Yetersizliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Halkın yarısından çoğu okuyup yazma bilmez. Bunların bir kısmı için değişik imkanlardan ve onları değerlendirip seçiş yapmadan bahsedilemez. Bu kütle fertleri karar birimi olarak sosyal aksiyona katılamaz, diğer gruplarla ve kamu otoriteleriyle münasebetlerinde sınırlıdır. Onlar namına çok defa, sosyal aksiyona, sosyal fonksiyonu bir vesile ile kazanmış kimseler (köyde ağalar, kasabada eşraf gibi) gözüktür. Bobhous’ın dediği gibi kütle, sistemin dışında, sapan veya traktör gibi bir nesne olarak kalmaktadır” (Küçükömer, 1962a: 14). 2. “Yüzde 70’i okuma, yazma bilmeyen seçmen, bütün partilerin ismi yazılı bir listeye tek başına hücreye kapanınca, mühürü istediği yere basmayı becerebilecek mi? Yoksa yanlışlık yaparak arzu etmediği partiye bilmeden oy mu verecektir? Ya da usule uygun hareket edemiyerek oyunun iptal edilmesi sonucuyla mı karşılaşacaktır” (Yön, 1965a: 6). 3. “Demokratik düzene geçtiğimizden bu yana, halkın eğitimi yönünden de yerimizde saymış, hatta gerilemişizdir” (Hasırşapkalı, 1966: 13).
		İktidara Güven Sorunu	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Artık gün gibi aşık ki, bu hükümet çetin iktisadi ve sosyal dertlerimizi çözmeye muktedir değildir. Bu zihniyet, bu kadro, bu koalisyon ve bu muhalefet grupları ile Türkiyemizin kaderini değiştirmeye imkan yoktur” (Avcıoğlu, 1963a: 3). 2. “Bilgisizlik, ilgisizlik, kin, garez, kör inatlar, karpisler ve iğrenç çıkarlar uğruna tecrübe tahtasına döndürüldü millet. Atatürk’ten sonra hükümet idare edenlerin bilerek, bilmeyerek işledikleri milli suçlar, ihanetler, inkılap tarihimizin yüzünü karartacak kadar çoktur” (Karan, 1962: 6). 3. “Türkiye’nin siyasi iktidarını ele geçirenler, ulusal sorunları çözmeye ne niyetli ne de ehliyetli olmadıkları için, toplum yapısındaki hızlı değişimleri ortaya koyduğu sorunları çözemediler...” (Yön, 1966ç: 7).
		Yeni Bir İnsan	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Neden toplumun yapısını değiştirmek istiyoruz? Bu memlekette yaşayan insanların şansını, seviyesini muasır medeniyet seviyesine çıkarmak istiyoruz da ondan” (Yön, 1964f: 7). 2. “Sosyalizm, hele Türkiye gibi bir ülkede ‘yeni adam’ yaratma çabasındır: geleneksel ve görgüsel yolları bir yana itip, akılcı çözümlere kolayca bağlanabilen bir adam” (Mümtaz Soysal, 1962ğ: 20). 3. “Köklü reformlarla ortaçağ kalıntılarını tasfiye etmek, yeni bir insan tipi yaratmak ve hızlı kalkınmayı sağlamak zorundadır. O halde, az gelişmiş ülkeler sosyalizmi, çok köklü değişikliklere ihtiyaç gösteren bir cins beyaz ihtilal şeklinde düşünmelidir” (Avcıoğlu, 1962m: 3).

Tablo 2: (Devamı)

No	Tema	Kod	Örnek Alıntı(lar)
3	TOPLUMSAL BÜNYE REFORMLARI	Tarım ve Toprak Reformu	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Bütün davalarımızın hareket noktası toprak reformudur” (Yön, 1963c: 6). 2. “Genel oydan sapmadan, toprak reformu yolu ile toplumsal bünyenin değiştirilmesi en ideal yol. Az gelişmiş memleketlerde, toprak reformunun gayesi iktisadi olmaktan çok siyasidir. Küçük toprak sahiplerini artırmaktan çok, ağanın otoritesini kırmak bahis konusu” (Timur, 1962a: 17). 3. “Toprak reformu, feodal düzen artık ve kalıntıları(n) tasfiyesi demektir” (Mehmed Kemal, 1964: 7).
		Köy Enstitüleri	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Enstitü gerçek anlamıyla demokratik bir düzenin yürüdüğü bir topluluktur. Buna sosyalist bir düzen de denebilirdi. Adı ne olursa olsun bu düzenin ideal bir toplum düzeni olduğunu bilmek önemlidir” (Tokgöz, 1963: 7). 2. “Ferdî değiştirmek için toplumu değiştirmek gerektiği düşüncesine varılınca eğitime büyük görevler yüklenmiştir. Eğitim çevrede bulunmayan modern maddî biçimleri kendisi yaratmalıdır, çevrenin modern olmayan maddî şartları ile çarpışmalıdır, öğrenciye modern uygarlığın fikri temellerini aşılmalıdır” (Yön, 1962i: 12-13). 3. “Eğitim sistemleri toplumların mikrokozmozudur. Yaşanılan ve geliştirilmek istenen insan topluluklarına ait ilk ve temel çalışmalar eğitim kurumlarında yapılır. Bundan ötürüdür ki eğitim sistemleri, bir yandan milletleşmenin merkezlerini kurmak, öte yandan da toplumları yeni hedeflere doğru götüren, kalkınma, ilerleme, gelişme kelimeleriyle nitelenmek istenen noktalara iten, yeni hayat tercihlerini kavratmak için gerekli tedbirleri alır” (Koç, 1965: 16).
4	SONUCU TAYİN EDİCİ UNSURLAR	Ordu	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Türk halkının, Türk milletinin ordusu dim dik ayakta durdukça, bünyesinde ve varlığında ilerlilik ve Atatürkçülük olduğuna göre Türkiye’de gericiler, orta yolcular başarı sağlayamaz. Bu yolda yapılacak her teşebbüs hüsrana uğramaya, beyinlerine demir bir yumruk yemeye mahkumdur” (İlhami Soysal, 1962b: 7). 2. “27 Mayıs’ın büyük başarısını hazırlayan ruh ve kuvvetinden hiçbir şey kaybettiği iddia edilemez. Özellikle Celal Bayar’ın Kayseri hapisanesinden çıkışı günlerinde gençlik ve ordu münasebetlerinin girdiği çerçeve, renkleri hiç değişmemiş eski bir tabloyu gözler önüne serivermiştir. Parlatılmasının tarihi oturumlarına subayların gösterdikleri eksilmeyen ilgi ve politika esnafı karşısındaki ağırbaşlı tutumları, ordunun Atatürkçülük ve 27 Mayısçılığın en sağlam dayanağı olduğunu tartışmasız bir şekilde açıklamaktadır” (Selçuk, 1963ç: 3). 3. “Askerin, memleketi idare edenlere tesir ederek, onları kendi görüşlerine inandırmaya çalışmaları, hakları olduğu kadar görevleridir de. Buna ‘müdahale’ denemez bile” (Finer, 1962: 10). 4. “Salon gevezeleri bir fikir beyan edenler bilgiç bilgiç, ‘Efendim, asker politikadan ne anlasın’. Kırk yıldır bizde politikadan sadece askerler anlamıştır halbuki: Atatürk askerdi, İnönü askerdi, Gürsel paşa asker.. Katıksız sivillerin elinde de kaldık. Eeee?.. Özenilecek tarafı yok söylediğimin ama gerçek bu..” (Arzık, 1962: 15). 5. “Türkiye’de Ordu imtiyazlı bir kurumdur. (...) Bu sebeple, birbirini izleyen hükümetler, işbaşına gelir gelmez (Yalnız ülkenin bekasını sağlamakla kalmayıp demokrasiyi de kuran Şerefli Ordu)yu selâmlarlar” (Yön, 1967g: 16).

Tablo 2: (Devamı)

No	Tema	Kod	Örnek Alıntı(lar)
4	SONUCU TAYİN EDİCİ UNSURLAR	Üniversite Gençliği	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Özellikle az gelişmiş toplumlarda gerçekler gençliğin baskı grubu olarak demokratik hayatta yer almasını zorunlu kılar” (Mumcu, 1965: 12). 2. “Demokrasilerde müşterek zeminlerde birleşip faşizme birlikte karşı koymak gerekir. Bugün Türkiye’de bu görev, öncelikle gençliğe düşmektedir” (Yön, 1966c: 6). 3. “Gençlik demek, henüz hiçbir menfaat örgütüne kapılmamış katıksız heyecan demektir. Gençlik dediğimiz nasıl bir kuvvettir? Ne ilanını kesebilirsiniz... ne işini bozabilirsiniz... ne dükkanına ceza yazabilirsiniz... ne açığa çıkarabilirsiniz... ne görülen lüzum üzerine bakanlık emrine alabilirsiniz... ne işinden atabilirsiniz... ne evini istimlak edebilirsiniz... ne ithalat lisansını geciktirebilirsiniz... ne banka kredilerini yok edebilirsiniz... ne tarlasına jandarma yolluyabilirsiniz...” (Selçuk, 1963d: 3). 4. “Üniversitenin ise 28 Nisan 1960’tan beri millet hayatında oynadığı rol tarihi bir mahiyet almıştır. Biz, işte büyük ölçüde bu kaynağa, yani üniversite gençliğinin ta kendisine Türkiye’nin yarınları için bel bağlamaktayız. Türkiye’nin yarınlarının en sağlam sigortası gençliktir. Atatürk gençliği...” (Selçuk, 1963d: 3). 5. “Büyük Atatürk, çeşitli sosyal, ekonomik ve politik zorunlulukların etkileri altında, yarıda bıraktığı ve başaramadığı reformları, Türk gençliğine emanet ederek ebediyete intikal etti” (Karan, 1962: 6).
		İlerici Aydın	<ol style="list-style-type: none"> 1. “1839’dan beri bütün ilerici hareketlerin anti emperyalist ve anti feodal hareketlerin öncülüğünü yapmış” olan bu ilerici aydın tabaka “büyük siyasi tecrübeye sahiptir” (Yön, 1966h: 5). 2. “Türk toplumunun her yönden çözülmesi güç toplumsal, iktisadi ve siyasi davalarla karşılaştığı bu günlerde ‘aydın’a büyük sorumluluklar düşmektedir” (Kazgan, 1962: 8). 3. “Halkın isteği ile faydası çelişiktir. Daha açık bir ifade ile halkın oyu halkın zararına olan bir yöne itilmektedir. Bu surette milli irade dedikleri şey, çoğunluğun değil, azınlığın ifadesidir. Çoğunlukta olan, ne gericisi ne de ilerici olan halktır. Çoğunluğun oyuna dayanan demokratik düzen içinde halkı bu çelişik davranıştan kurtarıp kendi faydasına olan bir yöne itmek için, onu gericisi kuvvetin elinden alıp, ilerici kuvvetin yanına almak gerekiyor. Bunun için aydınlar teşkilatlanmalıdır” (Cihan, 1962: 13).

Bahsi geçen tema ve kodların Tablo 2’de sıralanmasının ve belirtilmesinin ardından her bir tema ve temalara ilişkin kodlar ilgili alt başlıklarda araştırmanın metodoloji kısmında ayrıntılı olarak ele alınan hermeneutik (yorumsamacı) analiz tekniği ile detaylı bir şekilde incelenmiş ve objektif bir yaklaşım ile tartışılmıştır.

3.3.1. Demokrasi

Araştırmanın bu kısmını demokrasi ana teması altında demokrasinin tanımı, demokrasi sosyalizm ilişkisi, demokrasinin temel değerleri ve kurumsal mekanizmaları, Türk demokrasisi ve “parlamento dışı”cılık kodları oluşturmaktadır. Bu kodların her biri Yön yazarlarının demokrasi kavramı genelinden Türk demokrasisi özeline ilişkin geniş değerlendirmeleri ele almaktadır ve ele alınan bu değerlendirmelerin her biri *Yöncüler*'in demokrasi kavramına yükledikleri anlam doğrultusunda Türk demokrasisinin içinde bulunduğu durumun tespit edilmesi ve mevcut duruma ilişkin ileri sürülen çözüm önerilerinin ortaya çıkarılması bağlamında dikkate değerdir.

3.3.1.1. Demokrasinin Tanımı

Yön yazılarında siyasal bir rejim türü olarak demokrasi kavramının tanımlanmasına ilişkin çeşitli düzeyde yazılar kaleme alınmaktadır. Kavramsal olarak demokrasinin ilk ele alınışı Yön'ün yayın hayatına başlaması ile birlikte yayımlanan Yön Bildirisi ile yapılmaktadır. Bu Bildiri'de demokrasiye toplumsal sorunları çözmeye ilişkin bir anlam yüklenerek onun “her şeyden önce, insan haysiyetine dayanan ve insanı üstün değer sayan bir rejim” olduğu ve “açılığa, işsizliğe, evsizliğe çare bulamayan bir rejimin, ne kadar üzerinde titrersek titreyelim demokrasi olmaktan çıkması ve bir gün çökmesi tabii” olacak bir rejim türü olarak nitelendirilmektedir (Yön, 1961b: 12). “(...) toplumsal ve iktisadi anlamda demokrasi sağlamadan klasik demokrasi oligarşi[k]” bir niteliğe bürünebileceği düşüncesinden hareketle imzasız bir yazıda “demokrasi halkın yönetime gerçekten katılması, kendi içinden ve kendi çıkarlarını koruyacak temsilcileri seçmesi ve bunları denetlemesi[ne]” (Yön, 1962f: 2) imkân veren bir rejim türü olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla demokrasinin gelişmesi ve arzulanan bir rejim türü olarak benimsenmesine yol açan temel bir faktör gerekli ekonomik reformların gerçekleştirilmesine bağlı olarak değerlendirilmektedir. Yani, “demokrasi, ekonomik anlamı da bulunan bir eşitlik ve özgürlük düzenidir” (Baykurt, 1966: 14). Diğer taraftan “demokrasi[nin] her şeyden önce, halk iradesi” olarak ele alındığı başka bir yazıda demokrasi “halkın maddi ve manevi daha fazla hürriyete kavuşması” ve “halkın, devlet idaresine çok daha geniş ölçüde katılmasına” (Yön, 1962h: 4) imkân tanıyan bir rejim türüdür. Benzer bir tanımlama biçimi Doğan Avcıoğlu tarafından yapılmaktadır: “Herşeyden önce halk idaresi demek olan demokrasi, emekçi kütleye teşkilatlanma ve her türlü istismarla mücadele imkanını getirdiği taktirde, demokrasi olacaktır” (Avcıoğlu, 1962h: 3). Demokrasinin halk yönetimi olduğu fikrinden hareketle Ceyhun Atıf Kansu ise onun özgürlükçü doğasına referansla demokrasiyi “açık konuşma, açık tartışma üzerine oturan bir yönetim” (Kansu, 1962: 7) şekli olarak görmektedir. Dolayısıyla o “her türlü fikrin aydınlığa çıkması” ve “büyük insan kütlelerini refaha ulaştıracak metodların araştırılması demektir” (Altan, 1961: 2). Bu doğrultuda demokrasi “siyasi hürriyet” (Yön, 1962o: 10) olarak değerlendirilmektedir. Demokrasinin “sadece bir siyasi teşkilatlanma şekli” olarak değil aynı zamanda “bir hayat felsefesi ve yaşam tarzı” olarak gören Taner Timur demokrasinin bir

vasıta olarak görülmemesi gerektiğini ileri sürmektedir (Timur, 1962f: 13). Ayrıca demokrasi “müshahas bir yaşam tarzı olarak ortaya çıkmadıkça ve felsefi planda yapılmış bir tercihle, bu tercihin zorunlu kıldığı şekli düzen olarak kaldıkça, demokrasiyi gaye saymak da mümkün değildir” (Timur, 1962f: 13). Sonuç olarak “demokrasi, halkın egemenliğinin, halkın bütün iktidara katılımının ve bu iktidarı, amaçlarının gerçekleştirilmesi için kullanımının ifadesi” (Yön, 1962o: 10) ve “partiler arası rekabet karakterinin tabii bir neticesi olarak” (Bosuter, 1962: 14) görülmektedir. Diğer taraftan Ahmet Taner Kışlalı ise demokrasiyi Batılı olarak nitelendirmekte ve “iktidarın genel seçim yolu ile el değiştirmesini öngören bir rejim” şeklinde tanımlamaktadır (Kışlalı, 1966b: 16).

“Toplumun idaresinde en iyi (hiç değilse en az kötü) olan rejim, şüphesiz ki, demokrasidir” (Muammer Aksoy, 1965: 8) çünkü “demokrasi, tek bir adamın varlığı ile kaim bir siyasi sistem olmayıp; kuvvetli müesseselerin ve yeterli ekiplerin sürekli gayret ve işbirliği ile daimi oluş ve gelişme halinde bir hayat tarzıdır” (Duran, 1964: 8-9). Onun bir hayat tarzı olarak benimsenmesi ve arzulanmasına yol açan temel faktör demokrasinin amacından ileri gelmektedir. Muammer Aksoy’a göre demokrasinin amacı (Muammer Aksoy, 1965: 8);

(...) bir toplumun bütün fertlerini baskıdan kurtarmak, onları insan haysiyetine yaraşır şartlara kavuşturmak. Bu, sadece zalim bir idareye (yani toplumun baskısına) karşı değil, toplum içindeki iktisadi veya sosyal düzenin yarattığı baskıya ve tabiatın doğurduğu ıstırap kaynaklarına karşı da bahis konusudur. Zamanımızda demokrasi anlayışı (Batı’nın demokrasi anlayışı), demokrasiyi bir ‘şekil’ olmaktan çıkarmış; onu ‘bir muhtevaya kavuşturmuş’tur. Sadece ‘yüzde 51’in, istediğini yapabildiği’ bir toplumda, gerçek demokrasinin var olmadığını, ancak ve ancak bir demokrasi oyunu’nun oynandığını, bugün kabul etmeyen aklı başında devlet adamı ve hukuk bilgini artık yoktur. %51’in hatta %91’in oylarına dayansa bile, ‘çalıştığı veya çalışmaya hazır olduğu’ halde, değil çoğunluğu, hatta bir avuç vatandaşı bile ‘açlığa, sefalet, hastalığa, yarımına güveni olmayan huzursuz bir yaşayışa mahkûm eden bir hukuk ve toplum düzeni’ bugün artık demokrasi maskesi arkasında sağlanan ‘demokrasi’ ve ‘hürriyet’ gibi yüksek kavramlarla milleti avlamak isteyen bir ‘siyasi sahtekârlık’ sayılmaktadır.

Demokrasiyi “emekçilerin haklarını araması ve örgütlenmesi için” var olan bir yönetim şekli olarak gören Yaşar Kemal demokrasinin şeffaflığına, saydamlığına ve hesap verebilirliğine atıfla onu “aydınlıkta iş görme rejimi” olarak nitelendirmektedir (Yaşar Kemal, 1965a: 16). Diğer bir ifadeyle gerçek demokraside “kimse kimseyi itham edemez ve bütün hesaplar ortaya dökülür” (Altan, 1962c: 6). Aksi halde rejimin meşruluğunu yitireceği dile getirilmektedir. Dolayısıyla demokrasi Yaşar Kemal’in başka bir yazısında da belirttiği gibi “bir gereksinme” olarak görülmektedir (Yaşar Kemal, 1965b: 7). Demokrasinin bu biçimsel tanımlamaları gerçek demokrasiye ulaşmak için en güvenli yoldur. Bu durum şu şekilde kaleme alınmaktadır: “gerçek demokrasiye varıncaya kadar, insanın insanı kul etmesi ortadan kalkıncaya kadar, düzenlerin en ehveni şerri kabul edilmiştir” (Yaşar Kemal, 1965b: 7). Benzer bir düşünce biçimi Sabahattin Eyüboğlu tarafından kaleme alınan ve demokrasinin diğer rejim türlerinden üstünlüklerini açıklayan yazıda dile getirilmektedir (Sabahattin Eyüboğlu, 1961: 16):

Her düzen gibi demokrasinin iyi yanları, kötü yanları var. ‘Bir çok işimiz ters gitti’ diye düzeni kötülemeye hakkımız yok. Kabahat bizde belki düzenden çok. Bütün dünyalılar bilimle felsefeyi kendi istekleriyle baş tacı etmedikleri sürece bütün düzenler kötü olacak ister istemez. Bu kötü düzenlerin en az kötüsü de demokrasi galiba, bütün ağırlıklarına, baygınlıklarına, ayak kokularına, vurdum duymazlığına, oy avcılıklarına, yobaz hortlamalarına rağmen ‘neden?’ dersiniz. Öteki düzenler kötülükleri içe tepmekle kalıyor, yok etmiyorlar. Demokrasiye ‘çık ortaya döğüşelim’ deyip hırpalansa bile, görüyor, tartıyor hiç olmazsa düşmanlarını.

Ancak demokrasi Yön yazarlarınca sürekli olumlanan bir kavram değildir. Örneğin Çetin Altan “Arslan Makaracı” temalı bir yazısında demokrasinin dayandığı liberal bileşene referansla demokrasinin ekonomik ilişkileri bağlamında toplumsal yaşamda yol açtığı dönüşüme dikkat çekerek şu tanımlamayı yapmaktadır (Altan, 1962ç: 5):

İşçiler işverenlere çalışmalı, işçilerin çocukları da işverenlerin çocuklarına çalışmalı işçilerin çocuklarının çocukları da, işverenlerin çocuklarının çocuklarına çalışmalı. Demokrasi bu demektir. Nasıl derebeyliği zamanında köylüler derebeyine, köylülerin çocukları derebeyinin çocuğuna, köylülerin çocuklarının çocukları da, derebeyinin çocuğunun çocuğuna çalışırlarmış, demokrasi sayesinde derebeyinin yerini işverenler almış.

Sonuç olarak demokrasi *Yöncüler* tarafından farklı anlamlarda kullanılıyor olsa da demokrasinin bir halk iktidarı, halkın yönetime katılma aracı ve özgürlükçü bir ortamı sunması bakımından kıymetli bulunan bir niteliğe sahiptir. Ancak *Yöncüler* demokrasiye ekonomik anlam yükleyerek ondan sosyal ve iktisadi sorunları çözmesini beklemektedirler. Bu da demokrasi-sosyalizm ilişkisi konusunu gündeme getirmektedir.

3.3.1.2. Demokrasi Sosyalizm İlişkisi

Yöncüler demokrasi kavramına ilişkin değerlendirmelerde bulunurken demokrasi sosyalizm ilişkisine değinmekte ve bu iki kavram arasında önemli bir yakınlığın ve çeşitli benzerliklerin var olduğunu ifade etmektedirler. Bu doğrultuda Doğan Avcıoğlu sosyalizmi demokrasinin tabii sonucu olarak görmekte ve “demokrasi, sosyalizmin ikiz kardeşidir” değerlendirmesinde bulunmaktadır (Avcıoğlu, 1962m: 3). Demokrasi sosyalizm ilişkisini etimolojik manaları bağlamında ele alan Burhanettin Uluç sosyalizmi “toplumculuk” kavramıyla eş anlamlı ele almakta ve bu anlamın demokrasinin kökeninde bulunan “halk” unsuruna karşılık geldiğini açıklarken “aşağı yukarı halk, halk yönetimi, toplumculuk eş anlamlı kavramlar” (Uluç, 1963: 16) oldukları varsayımından hareket etmektedir. Benzer bir ilişki biçimi Mümtaz Soysal’ın “Demokrasi Anlayışımız” başlıklı Yön yazısında ele alınırken sosyalizmin demokrasiyi kuvvetlendireceği ileri sürülmektedir (Mümtaz Soysal, 1962e: 3):

Eğer demokrasi etimolojisine uygun en basit tanımıyla bir ‘halk idaresi’ rejimiyse, halkçılığı kendi temel ilkelerinden biri sayan sosyalizmin, bu gerçek anlamına uygun bir demokrasiyle alıp veremediği bir şey bulunmaması gerekir. ‘Halk tarafından’ yönetilen bir devlette yapılan işler de elbet ‘halk için’ olacaktır. Oysa, gelip geçmiş bütün iktisadi sistemler arasında halka, kütleye ve sokaktaki adama en büyük değeri veren tutumlarda hep bu endişeyi ön plana alan tek sistem sosyalizmdir. (...) Sosyalizm (...) iktisadi hayatın işleyişinde halkla doğrudan doğruya sahiplik bağlantıları kurmakta, her işi topluma göre ve toplum için ayarlamaktadır. O halde, nazari

olarak, yönetilenle yöneten arasındaki ayrılığın mümkün olduğu kadar ortadan kalkması demektir. (...) sosyalizm ezilmişleri kuvvetlendiren, iktisaden güçsüz kalanlara güç kazandıran bir sistemdir. İktisadi gücün belli noktalarda toplanması önlenmedikçe ve bu güç devlet idaresine katılmaları istenenler arasında dağılmadıkça katılma yalnız bir dış görünüşü olmaktan çıkıp anlam kazanacaktır. Demokrasi bu katılışın derecesine ve gerçek anlamına göre değerlendirilirse, iktisadi alanda birkaç kişi veya bir zümre çıkarına değil, bütün katılanlar lehlerine atılmış her sosyalist adımın demokrasiyi de kuvvetlendireceği aşıkardır.

Diğer bir ifadeyle, halkın hakimiyet düzeni olan demokrasi, memlekette faydanın halk için ve halk yararına göre tesis edilmesi gerektiği düşüncesinden hareket eden sosyalizm tarafından ikmal edilir (Aydemir, 1963b: 16). Dolayısıyla demokrasi siyasi hürriyet, sosyalizm ise toplumsal hürriyet biçimi olarak görülmektedir ve nihayetinde onlar birbirlerini takviye eden iki kavram bağlamında ele alınmaktadır (Yön, 1962o: 10).

Diğer taraftan *Yöncüler* sosyalizmin demokrasi karşıtı bir düşünce olduğu fikrine karşıdır. “Siyasi ve iktisadi bir mezhep olan sosyalizm, siyasi bir kuruluş olan demokrasi ile tezat halinde değildir” fikrinden hareketle Yön yazarlarından Halil Özyörük demokratik düzenin olmadığı bir toplumda sosyalizmin de var olamayacağını ileri sürmektedir (Özyörük, 1962: 4-5). İlgili yazının devamında da demokratik toplumdaki sosyalist stratejiyi ele alan Özyörük sosyalistlerin bir ihtilal taraftarı olmadıkları ancak sosyal bir inkılap taraftarı olduklarından bahsetmekte ve bunun da demokratik yollarla mücadele edilerek gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda sosyalistler “(...) başka partilerin kurduğu hükümete iştirak suretiyle işçi menfaatlerini korumak ve iktidar kendilerine geçince, programlarını tahakkuk ettirmek arzusu[yla]” mücadele edeceklerdir (Özyörük, 1962: 4-5). Sosyalizmin demokrasi karşıtlığı ve insan haklarına saygısızlık gibi olumsuz nitelermelerle ilişkilendirmek sosyalizm karşıtlarının argümanı olduğunu dile getiren Sadun Aren’e göre “sosyalizm değil demokrasiye karşı olmak, aksine onu en tabii ve zaruri vasıtası ve yardımcısı telakki” ettiğini ifade etmektedir (Aren, 1962b: 3).

Sonuç olarak Yön yazarları demokrasi sosyalizm ilişkisini ele alırken demokrasi sosyalizmin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak görmüş ve sosyalizmin demokrasiyi destekleyeceği bir bağlamla yorumlamıştır. Diğer bir ifadeyle demokrasi sosyalizm ilişkisi çatışmalı bir ilişki olmaktan ziyade birbirlerini tamamlayan iki kavram olarak ele alınmaktadır. Demokrasinin sosyalist ideolojinin gerçekleştirilmesi yolunda temel bir araç olarak ele aldığı, en azından ona karşı olunmadığı ortaya çıkmaktadır. Demokrasinin bu araçsal niteliğinden olsa gerektir ki *Yöncüler* demokrasinin temel değerlerine ilişkin çeşitli düzeylerde yazılar kaleme almışlardır. Aşağıda “demokrasinin temel değerleri” kodu altında bu yazılara değinilmektedir.

3.3.1.3. Demokrasinin Temel Değerleri

Yöncüler Yön Dergisi’nde demokrasinin temel değerlerine ilişkin çeşitli yazılar da kaleme almışlardır. Bu kısımda fikir ve düşünce özgürlüğü, genel oy ilkesi ve katılım gibi Yön yazarlarının kaleme aldığı demokratik değerlerin açıklanması amaçlanmaktadır.

3.3.1.3.1. Fikir ve Düşünce Özgürlüğü

Yukarıda demokrasinin kavramsal tanımlaması ele alınırken demokrasinin özgürlük düzeni ile ilişkilendirildiğinden bahsedilmiştir. “Özgürlük, her türlü peşin yargıdan uzak olarak açık bir kafa ile düşünmeyi, her türlü menfaat kaygusundan uzak olarak fikirleri savunmayı, davalara çözüm yolu aramayı gerektirir” (Kazgan, 1962: 8). *Yöncüler* özgürlük kavramını daha çok “düşüncenin yazılı ve basılı hale getirilip dağıtılabilmesi özgürlüğü” bağlamında işlemişlerdir (Baykurt, 1966: 14) çünkü insanın yaratıcı özelliği bunu gerektirmektedir. Dolayısıyla, fikir ve düşünce özgürlüğü demokrasinin en ayrılmaz parçası sayılmakta ve toplumun ilerlemesi için gerekli bilimsel araştırmalar için gerekli düşünsel ortamı sunmaktadır (Aren, 1962b: 3). Diğer taraftan İlhan Selçuk ise fikir özgürlüğünü “vatandaşların gerçekleri öğrenebilme özgürlüğü” (Selçuk, 1964: 5) olarak görmektedir. Yön yazarlarında Muammer Aksoy Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde gerçekleştirdiği “Türkiye’de Demokrasinin Akıbeti” temalı konferansında fikir ve düşünce özgürlüğü ile siyasi seçimler arasında çok yakın bir ilişkinin bulunduğunu ve özgürlüğün olmadığı toplumlarda seçimlerin görüntüde yer aldığı dile getirdiği konuşmasından aşağıdaki satırlar Yön sayfalarına yansımaktadır (Yön, 1966b: 6):

Hürriyetler garanti altında değilse bir memlekette, yapılan seçimler gerçek seçim değildir. O memlekette özgürlükler savunulamıyorsa, seçimlerin hiçbir şey sağlamadığını söylemek gerekir. Bu demektir ki, sadece seçimle hiçbir surette demokrasi sağlanamaz. Özgürlükten, düşünce özgürlüğünden yoksun bir toplumda demokrasi sahte, aldatıcı bir düzen haline düşer.

Yöncüler açısından fikir ve düşünce özgürlüğü sosyalist düşüncenin gelişmesine imkân verecek (Mümtaz Soysal, 1962e: 3) ve demokratik sosyalizmi zafere ulaştıracak (Yön, 1965ç: 6) temel değerlerden biri olması bağlamında da üzerinde durulan merkezi temalardan birini oluşturmaktadır. Türkiye demokrasisi özelinde yapılan bir değerlendirmede Türk demokrasisinin geleceği için fikir hürriyeti teminat olarak görülmektedir: “Sosyalist düşünce susturulup, sosyalistlere araştırma, inceleme ve yayma hakkı tanınmazsa Türkiye’de meydan yeni beliren büyük sermaye ile aşırı sağcı ideolojinin birleşmesine, yani faşizme açık bırakılmış olacaktır” (Yön, 1962ö: 8).

Yöncüler “demokrasi iyi fikirler kadar, zararlı fikirler için de müsbet bir hürriyet zemini teşkil” (Özyörük, 1962: 8-9) etmesi bakımından her türlü fikrin ortaya çıkması ve serbestçe tartışılması gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla fikir özgürlüğü meselesi “Türkiye’nin bugünkü meselesi” olarak görülmektedir (Selçuk, 1965f: 5). Ancak “dört başı mamur bir hürriyet Anayasasına” rağmen Türkiye’de böylesi bir özgürlükçü ortamın ortaya çıkmasını engelleyen çeşitli mekanizmalar/kanunlar bulunmaktadır (Avcıoğlu, 1963b: 3). Bu mekanizmaların/kanunların

başında Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri³¹ yer almaktadır. “Hâkim sınıfın düzenini koruma amacı” güden (Avcıoğlu, 1966f: 3) bu maddelere ilişkin şu değerlendirme yapılmaktadır (Yön, 1963a: 5):

Her türlü sosyal ıslahat fikrini, ağır ceza tehdidi altında tutan bu maddeler, statükocular için bir hazinedir. Yalnız vuzuhsuz 141 ve 141 inci maddelerin gölgesinde demokrasi mümkün değildir. Her türlü ıslahat fikrini, komünistlikle suçlandırma oyunlarına artık son verilmelidir.

Yöncüler'e göre komünizm korkusu ve tehdit algısı Türkiye'de gerçek bir özgürlükçü ortamın varlığını engellemektedir. Demokratik sistemin zarar görmesi açısından ilgili maddelerin varlığı şiddetle eleştirilmektedir. Bu durum imzasız bir Yön yazısında şu şekilde belirtilmektedir: “(...) komünizm propagandasını önleme gereğiyle, her yeni düşünce susturularak memleketin demokratik gelişmesi ve fikir hayatı felce uğratılmıştır. Bugünkü geriliğimizin belli başlı sebeplerinden biri, hür fikre karşı duyulan bu korkudur” (Yön, 1964c: 8). Bunun da muhtemel bir sonucu olarak Dr. N. Erder'in Paris'te katıldığı bir açık oturumda dile getirdiği üzere “özgürlük düzeninin devamına imkân tanımayan müdahaleler olursa, Türk siyasi düzeninde yeni 27 MAYIS'lar kaçınılmaz hale gelir” (Yön, 1966ç: 7) düşüncesi ileri sürülebilmektedir. Ankara Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneğinin düzenlediği açık oturumda konuşan Yön yazarlarından Muammer Aksoy içinde bulunulan durumun sakıncalarını dile getirdiği konuşmasında ilgili kanun maddelerine atıfla “ideal bir sosyal düzen içinde mi yaşıyoruz ki bu sosyal düzeni hiçbir şekilde değiştirmeyi düşünmeyelim? İçinde yaşadığımız sosyal düzen pek mi iyidir ki hiçbir devrim yapmayalım, olana rıza gösterelim” (Yön, 1964g: 6-7) şeklinde 141. ve 142. maddelerine karşı olan muhalefetini belirtmiştir. Düşünce özgürlüğünü engelleyen başka bir mekanizma olarak mevcut eğitim sistemi görülmektedir. *Yöncüler*'e göre eğitim sistemi özgür bireylerin yetişmesini engelleyen mekanizmalardan birisini oluşturmaktadır. Bu durum şu şekilde işlenmektedir (Kazgan, 1962: 8):

Türk toplumunun bugün yarattığı fikir ortamı özgür düşüncenin gelişmesine ne dereceye kadar elverişlidir? Ne yazık ki, çocukluktan itibaren eğitim sisteminin kafalara geçirdiği çember özgür düşüncenin yerini peşin yargıya kolayca bıraktığı gibi, toplumdaki baskı gruplarının sağladığı menfaat ve değer yargılarının basit maddi kıstaslar lehine gösterdiği gelişme de, sesini duyuranlarda menfaat kaygusunu özgür düşünceye kolayca hakim kılmaktadır. Bu sebepler ise, Türkiye'nin başlıca davalarına bugüne dek bir çözüm yolu bulunamamasını bize açıklayabilmektedir.

Değil özgür düşüncenin ilk basamağı olan şüpheciliği aşlamak, elde edilen bilgilerin tahlil ve sentezini yapıp 'kültür' denen hamurun gelişmesini engelleyen bu sistem, peşin yargılara elverişli bir düşünce zemininin ilk hazırlayıcısıdır.

³¹ “Ceza kanununun söz konusu 141 ve 142. maddeleri, Faşist İtalyan kanunlarından aktarılmıştır. Faşizm öncesi İtalyan Ceza Kanunundan çevrilen Türk Ceza Kanunu'nun 1926 tarihinde yürürlüğe giren ilk metninde bulunmayan bu hükümler, 1936 yılında 3028 sayılı kanunla Faşist İtalya'dan alınmıştır” (Cemal Reşit Eyüboğlu, 1964a: 5). Detaylı bilgi için bkz: Cemal Reşit Eyüboğlu, **Anayasada, 141-142 ve düşün özgürlüğü**, Yön, 09.10.1964, s. 5. Ayrıca bkz: Yön, **Türk Ceza Kanununda 141 ve 142 nci Maddelerin Yeri**, Yön, 11.12.1964, s. 6-7; İlhan Selçuk, **Tersine İşliyor...**, Yön, 17.12.1965, s. 5; Cemal Reşit Eyüboğlu, **Sosyalizm ve Komünizm**, 28.01.1966, Yön, s. 16; Yön, **141 ve 142**, Yön, 06.02.1963, s. 5.

Sonuç olarak fikir ve düşünce özgürlüğü Yön yazarlarınca toplum için faydalı görülen yolların araştırılması ve tartışılması konusunda imkân sağlayan temel bir değer olarak ele alınmaktadır. Bu imkânın sağlanmasıyla birlikte toplumsal ilerleme başlar ve arzulanan gelişmeler siyasal ve toplumsal yaşamda tatbik edilir düşüncesiyle fikir ve düşünce özgürlüğü önemli kılınmaktadır. Ancak Türkiye özelinde çeşitli kurum ve kanunların fikir hürriyetini engellediği düşüncesi de çeşitli Yön yazarlarınca dile getirilmektedir. Bu da başta sosyalizm olmak üzere çeşitli ideolojilerin açığa çıkarılması karşısında bir engel olarak nitelendirilmektedir.

3.3.1.3.2. Genel Oy Prensibi

Genel oy ilkesi Yön yazarlarınca ele alınan ikinci bir demokratik değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Yön yazarlarından Turan Güneş gerçek demokrasi ancak genel oy ilkesinin benimsenmesiyle var olabileceğini dile getirdiği yazısında birden fazla partinin varlığı ya da parlamenter sistemin tesis edilmiş olması demokrasi için yeterli bir koşul olarak görülmemektedir (Güneş, 1962: 15). Dolayısıyla genel oy ilkesi temel bir değer olarak aranmaktadır. Bu durum Türk demokrasisi özelinde şu şekilde dile getirilmektedir (Güneş, 1962: 15):

Türk siyasi hayatının 1946'da cereyan eden asıl önemli olayı, yeni partilerin kurulması değil, 'genel oy'un kabul edilmesidir. Yahut başka bir deyimle, bütün vatandaşlara, kütlelere oy hakkının tanınmasıdır. Hukuki tarifleri ve faraziyeleri yanında, bir sosyoloji vakfı olarak da demokrasi budur. Bir memlekette birden fazla partinin bulunması, hatta parlamenter sistemin mevcudiyeti o ülkede demokratik düzenin bulunduğu anlamına gelmez. İngiltere'de partiler iki aşırıdır mevcuttur: parlamenter düzen belki ondan da yaşlıdır. Fakat vatandaşların oy hakkından bahsetmek için en azından ondokuzuncu yüzyılın sonlarına gelmek lazımdır.

Yöncüler için ilerici karaktere sahip olan genel oyun siyasi ve sosyal faydası "kütlelerin az çok sesini duyurabilmesine imkan" (Yön, 1962h: 4) tanıyan bir mekanizma olarak görülmesinden ileri gelmektedir. Bu doğrultuda Doğan Avcıoğlu genel oy ilkesini "halk kütlelerinin az çok uyanışı ve iktidardan hizmet istemeyi öğrenmesini sağlayarak, siyasi alanda başlı başına bir ihtilal" (Avcıoğlu, 1963b: 3; 1962i: 3) olarak nitelendirmektedir. Başka bir Yön yazarına göre de genel oyun kabulü ile birlikte kütle uyanışı sağlanmış ve "demokratik yollarla siyasi iktidarı kendi hayat seviyelerini yükseltmek için kullanma yolları" aramaya ve "iktidarı ele geçirmeye çalış[malarına]" imkân tanıyan bir vasıta olarak değerlendirilmiştir (Timur, 1962e: 8). Taner Timur başka bir Yön yazısında genel oy prensibinin benimsenmesiyle birlikte Türk devlet yapısında ortaya çıkan değişimi şu şekilde ifade etmektedir (Timur, 1962d: 14):

Genel oyun kabulü, bizde tek parti devrinde hakim olan devlet telakkisini değiştirmiştir. Genel oyla birlikte, amme nizamı ve milli güvenliği sağlamakla mükellef dar bir devlet anlayışından vatandaşların her türlü ihtiyacını karşılaması gereken bir 'sosyal devlet' anlayışına geçilmiştir.

Ancak genel oy prensibi sürekli olumlanan bir değer olarak görülmemektedir. Özellikle az gelişmiş ülke kategorisi içerisinde yer alan Türkiye için genel oy prensibinin işleyişine ilişkin olumsuz değerlendirmeler kaleme alınmaktadır. Taner Timur "(...) az gelişmiş memleketlerde

temsili demokrasinin temel prensibi olan genel oy hakkı tamamiyle gerici bir etki göster[mesinden]” dolayı Türk demokrasisindeki işleyişini sağlıklı kılmak adına tarım ve “toprak reformunu ve onun arkasındaki kooperatifçiliği başarmak, gerçek demokrasiyi getirecek en önemli adımlardan” biri olarak değerlendirilmektedir (Timur, 1962a: 17). Ayrıca Türkiye’nin toplumsal yapısı göz önünde bulundurulduğu zaman muhafazakâr kuvvetleri iş başına getirdiği düşüncesinden hareketle genel oydan arzulanan sonuçlar elde edilememektedir (Timur, 1962d: 14):

Kalkınma fikrinin kütlerle benimsenmesinde büyük rol oynayan genel oy mekanizması, bu kalkınmayı gerçekleştirecek kadroyu iş başına getirmede aynı derecede başarılı olamamıştır. 15 yıllık devrede, genel oy mekanizması bizde daha çok muhafazakar hükümetleri iş başına getirmiştir. Bunun biri toplumsal yapımızın özelliklerinden; diğeri ise siyasi sınıfımızın teşekkülü tarzından ileri gelen iki sebebi vardır. Memlekete atomlar halinde dağılmış köylerden meydana gelen bir toplumsal yapıda genel oy mekanizması, geniş ölçüde ağalar kanalıyla ve ağalar lehine işlemiştir. Ayrıca, bu devrede siyasi sınıfın genç kuşaktan gelenlerle yeteri derecede benimsememesi, tek parti devrinden kalma muhafazakar zihniyetin devamında rol oynamıştır.

Benzer bir düşünce biçimi de Mümtaz Soysal tarafından kaleme alınmaktadır. Soysal’a göre Türkiye’de gerekli bünye değişiklikleri gerçekleştirilmemiş olmasından ötürü genel oy gibi cumhuriyetin ayrılmaz parçaları olarak sayılan şeyler cumhuriyet aleyhine işlemiştir çünkü “genel oy çoğu zaman dolambaçlı yollardan, yerleşmiş çıkarları parlamentoya aksettirmekten öteye gidememiş”tir (Mümtaz Soysal, 1964a: 3). Diğer taraftan genel oy ilkesi esasına dayanan çok partili siyasal yaşamın sosyal yapıdan kaynaklı sorunlardan dolayı Batı toplumlarında yol açtığı sonuçları doğurmamış ve “halkın değil, ilerici güçler aleyhine olarak, eşrafın ve kompradorun egemenliğini gerçekleştirmiştir” (Avcıoğlu, 1966c: 3). Dolayısıyla *Yöncüler* açısından genel oyun varlığı iyi ancak Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyal yapının “kötülüğünden” dolayı Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde “gericilerin aracı” olmaktadır (Avcıoğlu, 1966c: 3).

Sonuç olarak genel oy prensibi kimi *Yöncüler* için gerçek demokrasinin temel prensibi olarak görülmüş kimilerine göre de Türkiye’deki muhafazakâr ve gerici unsurların iktidar olmasına yol açmıştır. Batı demokrasilerinde halk iradesi ve halk iktidarı olarak tecelli eden genel oy prensibi, Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde gerekli bünyesel reformların gerçekleştirilmemesinden dolayı genel oydan arzulanan ve istenen sonuçlar ortaya çıkamamaktadır.

3.3.1.3.3. Katılım

Katılım *Yöncüler* tarafından ele alınan bir diğer demokratik değeri oluşturmaktadır. Onlara göre katılım teorik olarak genel oy ilkesi kadar kıymetli ve değerlidir. Bu durum şu şekilde ifade edilmektedir (Yön, 1962e: 12):

Artık demokrasi sadece muhtevassız bir genel oy hakkı veya belirli zamanlarda yapılan serbest seçimler ile tanımlanmaktan uzaktır. Bir memlekette demokrasinin var olup olmadığına karar verme iktidarı, servet, ruhi ve fiziki sağlık, maharet, fikri aydınlık, sevgi, doğruluk, ve saygı gibi değerlerde mümkün olduğu kadar geniş bir iştirakin varlığı veya yokluğu kriter olmaktadır.

Bu doğrultuda geniş bir katılımın sağlanması ve iktidarın az sayıda elde toplanmasına son verilmesi, gerçek demokrasinin tesis edilmesine imkân tanıyacak yapısal reform olarak tarım ve toprak reformunun gerçekleştirilmesine bağlanmaktadır. *Yöncüler*'e göre arzulanan bu reformun gerçekleştirilmesi ile birlikte de katılımın geniş alanlara yayılacağı ve siyasaı etkileyeceği düşünölmektedir.

Ancak katılım daha çok teşkilatlanma ve örgütlenme bağlamında ele alınmaktadır çünkü “demokratik düzende tek bir ferdin veya bir müessese fikrinde birleşmemiş ayrı ayrı yüz bin ferdin hiçbir değeri ve tesiri[nin]” (Selçuk, 1963b: 3) olmadığı belirtilmektedir. Bu doğrultuda işçilerin örgütlenmesi ve bir baskı grubu niteliği elde etmesi ile birlikte demokratik düzenin meşruiyeti artacağı düşünölmektedir (Yön, 1965d: 6). Zaten demokratik toplum buna imkân vermektedir. Yaşar Kemal'e göre, demokratik düzende örgütlenen emekçiler siyasaı katılmakla birlikte hem haklarından bir kısmını alır hem de bilinçlenirler (Yaşar Kemal, 1965b: 7). Dolayısıyla katılımın çok boyutlu bir amaca hizmet eder nitelikte olduğu ifade edilebilmektedir. Diğer taraftan katılımın artması için sendikaların varlığını zorunlu bir unsur olarak ele alan Doğan Avcıoğlu “(...) demokrasinin yaşayıp güçlenmesi, hür ve bağımsız sendikaların birlik içinde hızla kuvvetlenmesine bağlı (...)” görmektedir (Avcıoğlu, 1962s: 3). Ancak, Türk demokrasisinde katılımın yeteri ve istenen düzeyde olmamasından hareketle işçilerin parlamentoda temsil edilemediklerini ifade eden Çetin Altan bu tespiti şu şekilde dile getirmektedir (Altan, 1962b: 6):

Bakın milyonluk işçi kütesinin on milletvekili yok parlamentoda... Burada demokrasiye bir aykırılık mevcut değil mi? O kadar demokrasi, hürriyet sever görünenler, bu bozukluğa dikkati neden çekmiyorlar? Çünkü onlar gerçek demokrasiyi gerçek hürriyeti sevmiyorlar.

Sonuç olarak demokratik bir değer olarak katılım ele alınmış ve iktidarın geniş halk kitleleri tarafından kullanılmasına olanak tanıyacağı düşüncesinden hareketle desteklenmiştir. Ancak, *Yöncüler* katılımı daha çok teşkilatlanma ve örgütlenme açısından değerlendirme eğilimi içerisinde bulunmaktadır ve toplumun müessese şuurundan yoksun halde olmasından ötürü de bahse konu demokratik değer için gerekli olan sosyal şuurun gelişemediğini düşünmektedir.

3.3.1.4. Demokrasinin Kurumsal Mekanizmaları

Yön yazarları demokrasinin kurumsal mekanizmaları bağlamında siyasi partiler ve siyasi seçimler olmak üzere iki mekanizmaya ağırlık vermişlerdir. Bu kısımda sırasıyla bu kavramların açıklanması gerçekleştirilecektir.

3.3.1.4.1. Siyasi Partiler

Yöncüler'in demokratik kurumlar bağlamında en çok işlediği konulardan birini siyasi partiler oluşturmaktadır. Kavramsal olarak “nedir bu siyasi partiler?” sorusunu cevaplandırmak üzere Yön yazarlarından Burhanettin Uluç şu tanımlamayı kaleme almaktadır (Uluç, 1962: 6):

Vatandaşın dirliğini, düzenliğini, güvenliğini, bugünün yarınını düşünerek toplum içindeki yerini, önemini, yarınını görerek bekleyen sorunlarını gözlemek, incelemek, başarı ile sonuçlandırılmasının yolunu, yönünü, yönetimini araştırmak, uygulama ve gerçekleştirme olanaklarını belli etmek amacını taşıyan tüzel kişiliklerdir.

Dolayısıyla siyasi partilerin demokrasinin yaşayabilmesi için halka hizmet teşekkülleri halini almaları gerektiği belirtilmektedir (Aslan, 1965: 10). “Sosyal gelişmeler siyasi partileri demokratik nizamın vazgeçilmez unsurları haline” getirdiğini dile getiren Taner Timur çoğulcu demokrasinin ortaya çıkması ile birlikte siyasi partilerin temel bazı işlevleri yerine getirmek üzere var olduklarını belirtmektedir (Timur, 1962f: 13):

Demokratik rejim bugünkü şekliyle ortaya çıktığı zaman, sanayi inkılabı tamamlanmış ve Batılı ülkeler yüksek bir istihlal seviyesine ulaşmıştır. Artık Batı için asıl mesele, milli geliri artırmaktan ziyade daha adil bir şekilde paylaşmaktır. Çeşitli toplum kategorilerini temsil eden siyasi partiler ve baskı grupları bu paylaşımın mümkün olduğu kadar adil olması konusunda büyük rol oynadılar.

Batı demokrasilerinde siyasal partiler, halkın iradesinin temsilcisi olarak milli hayatın düzenlenmesi ve yürütülmesi için gerekli olan kararların alım sürecinde temsil makamı olarak görev alır, “fikir ve menfaat farklılaşmalarına göre çeşitli toplum katlarına” dayanarak “devlet organlarında buluşup, onların sesini duyurur ve haklarını savunur” (Duran, 1964: 8-9). Diğer taraftan “(...) demokratik düzen içinde klasik hak ve hürriyetlerimizle çağdaş ve sosyal ekonomik hak ve hürriyetlerimizin savunucuları olan siyasi partiler nöbetleşerek iktidar-muhalefet dengesi” noktasında da çeşitli görevleri yerine getirerek “özlediğimiz hukukla bağlı devletin sağlam ve olumlu temelleri atılmış ol[ur]” (Uluç, 1962: 6). Siyasi partilerin fonksiyonuna ilişkin benzer bir düşünce imzasız bir yazıda şu şekilde kaleme alınmaktadır: “siyasi partiler, adeta bir saat rakkasının hareketi gibi, iktidar ve muhalefet vazifelerini sırasıyla paylaşırlar” (Yön, 1962ç: 17). Tabii siyasi partilerin bu fonksiyonu yerine getirebilmesinin ön koşulu parlamenter rejimlerin sıhhatli işleyişine dayandırılmaktadır. Böylesi bir sistemde iktidar partileri zamanla yıpranır ve muhalefet partileri zamanla güçlenir. Böylece iktidar-muhalefet dengesi “sosyal bir kanuna tabi” olarak işleyişini sürdürür (Yön, 1962ç: 17). Ayrıca siyasal partiler “halka gerçekleri anlatmak, halkı uyarma” gibi çeşitli bazı temel görevlerinin de bulunduğu belirtilmektedir (Selçuk, 1966f: 3). Batı demokrasileri özelinde siyasi partilerin fonksiyonlarını detaylı bir şekilde ele alan Lütfi Duran siyasi partilere ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Duran, 1964: 8-9):

Batı demokrasilerinde partilerin başlıca görevlerinden biri, vatandaşların siyasi eğitimini ve yönelmesini sağlamak ve memleket davalarının çözümlerini araştırıp hazırlamaktır. Bu fonksiyonlarını ifa edebilmeleri için siyasi partiler, rasyonel bir teşkilat kurmak, metodlu ve sürekli bir çalışma yapmak zorundadır. Siyasi teşekküller, lider veya liderin sevk ve idaresinde, kurmay hey'etine, idarecilere, militanlara, ilmi araştırma, eğitim ve propaganda kurullarına ve nihayet üyelere ihtiyaç gösteren, devamlı ve müessir faaliyet gerektiren müesseselerdir. Bütün

bu teşkilat ve çalışmalar, onu canlandıran ve yürütenlerin şahsi çıkarlarını ve geleceklerini sağlamak için değil, temsil ve müdafa edilen fikir ve menfaatlerin başarıya ulaşmasını ve gerçekleşmesini te'min maksadıyla yapılır.

Duran ilgili yazının devamında Türk siyasal partilerini ele almakta ve onların “siyasi hayatta kendilerine düşen müsbet rolü oynamaktan uzak” olduklarını belirtmekte birlikte “gerçekten, partilerimizin bugünkü teşkilat ve faaliyetleri daha ziyade mensuplarına mevki ve menfaat sağlamak esasına dayanmakta ve ona göre yürütülmektedir” (Duran, 1964: 8-9) açıklamasında bulunarak dönemin Türk siyasal partilerine ilişkin olumsuz değerlendirmeler kaleme almaktadır. Bunun nedeni olarak ise Türk siyasal partilerinin Batı partilerinin sahip olduğu yeterlilik ve sayıda liderden, idareciden ve “militan kadrolarından” yoksun olmasını ileri sürmektedir (Duran, 1964: 8-9). Türk siyasal partileri temel ilkeler konusunda Batı siyasal partileri ile farklı kuruluşlar olmamakla birlikte “başlıca amaç ve çabaları statü quo’yu sürdürmektir” ve bu yüzden olsa gerektir ki siyasal partilerimiz arasındaki “çatışma bir iktidar mücadelesi olmaktan öteye geçememektedir” (Çelik, 1965: 6). Siyasi partilerin yetersizliği, Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkeyi içinde bulunduğu bu olumsuz durumdan kurtarmak ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak için zorunlu görülen köklü reformların gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. “Siyasi kadrolar bunun bilincine varamadığı sürece ‘planlı kalkınma’ edebiyatı ‘nurlu kalkınma’ efsanesi gibi sönecek ve toplum yapısı anayasamızın öngördüğü gelişme derecesine ulaşamayacaktır” (Çelik, 1965: 6).

Sonuç olarak Yön yazarları tarafından siyasal partiler demokrasinin temel bir kurumu olarak ele alınmakta, halk ve iktidar arasında temel bir araç şeklinde görülmekte, toplumsal sorun ve taleplerin iletilmesi konusunda halka yardımcı unsurlar olarak işlevlerini sürdüren teşekküller bağlamında nitelendirilmektedir. Ancak, Türk siyasal partileri Batılı muadillerinin fonksiyonlarını yerine getirmekten oldukça yoksun olarak görülmektedir. Bunun temel bir gerekçesi olarak da yapısal reformların yetersizliği vurgulanmaktadır.

3.3.1.4.2. Siyasi Seçimler

Demokrasinin kurumsal mekanizmaları bağlamında *Yöncüler* siyasi seçimler kavramını da ele almaktadırlar. “Seçim[i], sadece en kuvvetliyi tayin etmek için bir yol” olarak ele alan Yön yazarlarından Ahmet Taner Kışlalı en kuvvetlinin seçim mekanizmasıyla iktidara gelerek ‘iktidar krizi’nin önlenmesine olanak sağlayan bir araç şeklinde değerlendirmektedir (Kışlalı, 1966b: 16). Bu doğrultuda siyasi seçimlerin amacını “memleket sorunlarının çözülmesinde çeşitli partilerin veya şahısların teklif ettiği programlardan, halkın hangisinin benimsendiğinin tesbit” (Muammer Aksoy, 1966: 9) edilmesi gerektiği oluşturmaktadır. “Ne istediğimizi biliyormuyuz?” temalı bir yazısında Sadun Aren seçimlerin rolü üzerine şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Aren, 1961: 18):

(...) demokratik idare sisteminin bünyesinde, iktidarda bulunanları iktisadi kalkınma için gayret göstermeye iten bir mekanizma vardır. Hiçbir siyasi iktidar, tatminkar bir iktisadi kalkınma sağlayamadığı takdirde tekrar seçim kazanmayı ümid edemez. Onun için, acı olsun tatlı olsun, kalkınma için gerekli tedbirleri almağa mecburdur.

Dolayısıyla yönetilenlerin yönetenleri kendi hür iradesiyle seçmelerine imkân tanıyan seçim mekanizması biçimsel demokrasinin temel bir değeri olarak ele alınmaktadır (Yön, 1966c: 6). Diğer taraftan seçim klasik cumhuriyet tanımlamalarının ayrılmaz bir parçası olarak görülmekte ve bir rejimin seçim gibi bir mekanizmaya kavuşması ile birlikte cumhuriyet niteliği elde edebileceği belirtilmektedir (Mümtaz Soysal, 1964a: 3). Ancak Türkiye gibi az gelişmiş ve köklü reformlardan uzak bir ülkede “seçimler özlü politikalar arasında bir tercih değil, koltuk peşinde yarışmanın mekanizması haline gelmiştir” (Mümtaz Soysal, 1964a: 83: 3). İlhan Selçuk ise örgütlenme ve teşkilatlanma bilincinin yeterince gelişmediği Türkiye gibi az gelişmiş bir memlekette sosyal şuur yeterince gelişim sergilememiştir (Selçuk, 1963b: 3). Bu sebepten dolayıdır ki ilerici kuvvetlerin yeterince bilinçlenmediği Türkiye gibi toplumlarda “demokrasi ve seçimler, ileriye değil, geriye götüren mekanizmalar olarak işler” (Selçuk, 1963b: 3).

Sonuç olarak *Yöncüler* seçim kavramını önemli görmüşler ve onu demokrasinin bir mekanizması olarak kabul etmişlerdir. Siyasi seçimler siyasal iktidarlara karşı bir denge ve denetleme mekanizması sağlamasının yanında biçimsel demokrasinin bir gereği olarak çeşitli fonksiyonlara sahip olduğundan dolayı önemsenmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye gibi henüz çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için gerekli bünye değişiklikleri yapılmamış bir ülkede seçim mekanizması arzulan sonuçların elde edilmesine olanak sağlamadığı ileri sürülmektedir. Demokrasinin kurumsal mekanizmalarını siyasi partiler ve siyasi seçimler alt kodlar başlığı altında ele aldıktan sonra Yön yazarlarının Türk demokrasisine ilişkin değerlendirmelerini münferit bir kod altında ele almak yararlı olacaktır.

3.3.1.5. Türk Demokrasisi

Yön sayfalarında Türk demokrasisini tanımlamak üzere *Yöncüler* “eşraf demokrasisi” (Yön, 1962h: 4; Timur, 1962b: 16), “şekli demokrasi” (Mümtaz Soysal, 1962ı: 3; Selçuk, 1962c: 6; 1962ç: 3), “soyut demokrasi” (Selçuk, 1965ç: 3), “kısıntılı demokrasi” (Yön, 1966ç: 7), “Filipin demokrasisi” (Yön, 1967c: 4; Yön, 1967ç: 4-5), “azınlık demokrasisi” (Kışlalı, 1966a: 16) ve “kentsoylu demikrasisi” (Yücel, 1967: 12) tanımlamalarını kullanmaktadırlar. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere Yön yazarları Türk demokrasisinin işleyişine ilişkin olumlu değerlendirmeler ve iyi niyet temennilerine sahip değillerdir. Taner Timur’a göre, Türkiye çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma adına daha 19. yüzyıl başlarında ‘batılılaşma’ fikrini benimsemiş ve bu fikir “siyasi alanda da Batı siyasi felsefesine ve siyasi kurumlarına duyulan sempati şeklinde ortaya çık[mıştır]” (Timur, 1962ç: 12). Ancak gerçek batılılaşma hareketi Atatürk Devrimleri ile başlamış ve “halk hakimiyeti temel prensibine dayanan Batı siyasi felsefesi” ise “Atatürk Devrimlerinden sonra” gerçekleşmiştir (Timur, 1962ç: 12). 1946 yılında girilen çok partili siyasal yaşam ile birlikte batılılaşma ve demokratikleşme sürecinde “siyasi felsefemiz ile siyasi kurumlarımız arasında bir uyuşma” sağlanmış oldu (Timur, 1962ç: 12). Çetin Altan Türk demokrasisini Batı

demokrasileri ile mukayeseli bir biçimde ele aldığı Yön yazısında Doğu'nun geride Batı'nın ilerde olmasını istismara karşı meşru bir mücadelenin bulunup bulunmamasına bağlı olarak ele almaktadır. O'na göre Batı'nın demokrasi düzeni daima toplumun iyiliğine doğru işlemiş, Türkiye özelinden Doğu'nunki ise sadece "muayyen bir zümrenin menfaatine beççilik etmek için katılaşıp kalmıştır" (Altan, 1962a: 5). Altan başka bir yazısında Türk demokrasisinin temel bir fonksiyonunu ele alırken onunla gerçekleştirilmek istenen bir arzudan bahsetmektedir: "Milyonlar sürünecek ve bir avuç açıkğöz istediğı gibi yaşayacak. Üstelik de vatanperverliğı kimseye bırakmadan. Usul bu. Biz demokrasiyi bu usulün rezaletini ortaya çıkarmak için istedik" (Altan, 1962c: 6). Ancak arzulanan bu durum gerçekleşmeyip "iktisadi tenkit hürriyeti" kısıtlandı ve nihayetinde 27 Mayıs ihtilali gerçekleşti (Altan, 1962c: 6). Dolayısıyla, temel şartları iyice hazırlanmadan başlatılan demokrasi denemesi "beceriksizce yürütüldüğü için yüze göze bulaştırılmıştır" (Mümtaz Soysal, 1962i: 3). Diğer taraftan demokrasi bir denge rejimi olarak ele alınmakta ancak Türkiye'de istenilen sonuçları ortaya çıkaramamaktadır. Bu durum Kudret Bosuter imzalı bir yazıda şu şekilde ele alınmaktadır (Bosuter, 1962: 14):

Açık rejim olarak tavsif ettiğimiz ve tahakkuku için 1945'ten bu yana, yılmadan mücadelesini yaptığımız demokrasi, kanaatimizce daha ziyade bir denge rejimidir. Henüz ferdi iradenin henüz şuurlanmadığı, organize halde bulunmadığı bir memlekette bu dengenin mevcut olabileceğine inanmak ise son derece zordur.

Bunun temel nedeni, Türk toplumunun büyük bir kısmını organize olmayan köylü sınıfının teşkil etmesi ve nihayetinde tek başına seçim neticesini tayin edecek güçte bulunması oluşturmaktadır çünkü 15 Ekim 1961 seçim sonuçları ile ortaya çıkan irade demokratik ruhtan yoksun olarak "ileri bir anayasa ve seçim kanunu ile ortaya konulan sistemin tabiatına aykırı" bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir (Bosuter, 1962: 14). Dolayısıyla "demokrasi ile beraber Anadolu politika içine girmiş, fakat buna karşı Türk politikası 'Anadolulaş'mıştır" (Fernau, 1963c: 12).

Türk demokrasisinin gelişmesi ve sağlam temeller üzerine inşa edilmesi için sosyo-ekonomik sorunların cesaretle ele alınması ve bu sorunlara ilişkin çözüm yollarının bulunması gerekmektedir (Avcıoğlu, 1962c: 3). Bu doğrultuda, Türk demokrasisi için toplumsal bünyeyi değiştirecek reformların gerekliliğı vurgulanmaktadır (Mümtaz Soysal, 1962b: 14). Çünkü demokrasi Türkiye'de temel sorunları çözme konusunda "büyük bir başarı gösterememiş" ve bu sorunların neler olduğuna ilişkin yaygın aydın görüşü olarak "reel milli gelir artışı, dağılışı şekli ve bunlara paralel olarak eğitim, sağlık ve şehirleşme gibi" sorunlar ele alınmıştır (Timur, 1962b: 16). Bu doğrultuda Doğan Avcıoğlu Türk demokrasisinin görüntüde kalmasını engellemek ve gerçek bir işleve sahip olmasını sağlamak adına yapılması gerekenleri şu şekilde dile getirmektedir (Avcıoğlu, 1962a: 3):

Halk iradesinin serbestçe tezahürü ve demokratik rejimin memleket gerçeklerine uygun hale gelmesi, ancak köklü reformlarla mümkün olacaktır. Halk teşkilatlanmalı, ağa ve mutavassıt saltanatı son bulmalıdır. Modern anlamda bir toprak reformunun gerçekleştirilmesi, zirai pazarların özel mutavassıt elinden kurtarılması, istihsal ve satış kooperatiflerinin yaygın hale

getirilmesi, her alanda sendikacılığın kuvvetlendirilmesi, halk çocuklarının en geniş eğitim imkanlarından faydalanmasının sağlanması, köylü kütlesini yirminci yüzyılın adamı amacını güden Köy Enstitüleri hareketinin yeni baştan ele alınması, demokrasinin bir karikatür olmaktan çıkarılması şarttır.

Benzer bir argüman Yön sayfalarında yer bulan bir bildiriye dile getirilmektedir. Bu bildiriye göre demokrasinin sosyo-ekonomik haklarla sağlanabileceği ve buna bağlı olarak ekonomik gerilik demokratik siyasal yaşamın önünde temel bir engelleyici unsur olarak bulunduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda Türk demokrasinin istenilen ve arzu edilen bir seviyede olmadığını belirttiği bildiriye (Yön, 1962f: 2):

(...) büyük çoğunluğun okuma yazma bilmediği bir ülkede oy vermek için ağanın emrini bekleyen binlerce köyün seçim hakkı, yeteneklerini kullanmak için imkan bulamayan bir köylü çocuğunun düşünce özgürlüğü, bir odalık evine on kişilik ailesiyle sığmağa çalışan bir gecekondu konut özgürlüğü, değil çocuklarına kendine bile bakamıyan bir babanın yaşama özgürlüğü ve bütün hayatını doğduğu köyde yitiren bir kadının seyahat özgürlüğü bugünkü demokrasi anlayışından uzaktır. Seçim hakkı üç ağadan birini seçmek, düşünce özgürlüğü yalnız bir grup insanın zaten kabul ettiği fikirleri tekrarlamak, konut özgürlüğü gecekondu sıklığına, yaşama özgürlüğü bazıları için yeterli yiyecek, giyecek ve ısı bulamamak ve seyahat özgürlüğü de varlıklı iç ve dış turistlerin istedikleri gibi seyahat etmeleri anlamına geliyorsa demokrasi oligarşiyle sınırlı olmak zorundadır.

Diğer bir ifadeyle, Türk demokrasisi toplumsal sorunların çözümü noktasında beklenen performansı sağlayabilmiş değildir. Bu düşünce Yön'nün tutumu olarak AKİS Dergisi'nde çıkan bir yazıya cevaben açıklanmaktadır (Yön, 1962h: 4):

Son 17 yıllık devreyi reform hareketlerinin durması ve hatta gerilemesi bakımından bir kayıp saydığımız doğrudur. (...)

Bugünkü duruma gelince mevcut rejimin yaşamasını arzulayanlardanız. Fakat, iktisadi ve siyasi bir buhran içinde bulunduğumuzu, köklü reformlara girişmekten ve kütlelerin istismarını önleyici tedbirler almaktan başka kurtuluş yolu olmadığını görüyoruz.

Siyasi iktidarı elinde tutan muhafazâkar bir çoğunluğun meselelerin ciddiyetinin bile henüz farkına varmadığının, her geçen gün yeni örneklerine rastlıyoruz. Yine de en iyi niyetlerle bir çıkar yol arıyoruz. Mevcut düzen içinde İnönü'nün parlamento dışındaki zinde kuvvetlere ve halk kütlelerine dayanarak, köklü reformlara girişebileceğini düşünüyor ve başka yol göremiyoruz.

Aksi halde rejim kendiliğinden çökecektir.

Dolayısıyla *Yöncüler* Türk demokrasinin bir iktidar krizi ile karşı karşıya kaldığı ve buna ilişkin çözümün yapısal reformlara bağlı olduğunu ileri sürmektedirler. Bu noktada parlamenter sistem içerisinde parlamento dışı unsurların etkin rol oynayabileceği dile getirilmektedir. Diğer taraftan demokrasinin halka mal olması ve bilinçlendirilmesi adına siyasi parti gibi kurumsal bazı çalışmaların yapılması gerektiğini dile getiren Mümtaz Soysal çıkmazdan kurtuluş reçetesi olarak şunları kaleme almaktadır (Mümtaz Soysal, 1964b: 3):

Türk demokrasisi sadece belli çevreler arasında oynanan dar kadrolu bir oyun olmaktan çıkıp bir 'kütle demokrasisi' olacaksa, sokaklardaki, köylerdeki, fabrikalardaki kalabalık politik iktidar bakımından birer kukla değil, gerçek söz sahibi haline geleceklerse, bu oluşmaya ortalıkta görünen kırık dökük kuruluşlarla girişmeyi düşünmek fazla iyimserlik olur. Belli doktrin

temelleri üzerinde kütelleri birleştirici, kalabalıklarla düşünce sistemleri arasında köprü kurucu, günlük ihtiyaçları ideolojilere, ideolojileri ihtiyaçlara bağlayıcı bir parti çalışması yapmadan milyonlarca insanın değişme mekanizması tanımlanamaz. Onu elinden tutacak, duyduklarını en elverişli formüllerle dile getirecek, kavrayamayacağı kadar teknik olan konuları onun diline çevirecek, yirminci yüzyılın en çetrefil davaları 'ekmek', 'su', 'ev', 'kitap', 'ışık' gibi anlaşılır kavramlarla ortaya koyacak kuruluşlara ihtiyaç vardır.

Türk demokrasisinin işlerliğini ve yapısal reformların gerçekleştirilmesini engelleyen temel faktörün Türk toplum yapısından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Türk demokrasisinin olgunlaşmasını ve kurumsallaşmasını önleyen faktörlerin başında ortaçağ kalıntısı olarak nitelendirilen ağalık sisteminin varlığı görülmektedir. “Çiftçinin siyasi ve iktisadi bakımdan istismarına dayanan ortaçağ kalıntıları” olarak toprak ağaları “hükümet ve vatandaş kütelleri arasında mutavassıt rolünü oynayan ağalar, demokrasiinin yerleşmesini, halk idaresinin gerçekleşmesini güçleştiren büyük engeldir” (Avcıoğlu, 1962ğ: 8). Çünkü ağalar gerek siyasi partilerde gerekse de parlamentoda önemli bir kuvvete sahip ve nihayetinde diğer muhafazakâr unsurlarla birleşerek arzulanan reformların gerçekleştirilmesini engellemektedirler (Avcıoğlu, 1962ğ: 8). Avcıoğlu bu durumu başka bir yazısında şöyle dile getirmektedir (Avcıoğlu, 1962h: 3):

(...) ağalar çok partili hayata kolayca uymuşlardır. Bu adamlar, davalarının, bir taraftan gitgide eşkıya yerine avene ve bunun özel bir şekli olan seçmen beslemek, diğer taraftan partileri ele geçirmek, aile fertlerine Vilayet Daimi Encümen Üyelikleri ve milletvekillikleri sağlamak suretiyle yürütmeye başlamışlardır. T.B.M.M. de çok sayıda ağa temsilcisinin bulunması bir tesadüfi değildir. Zavallı seçmen birçok halde hangi partiye oy verirse versin, şikayetçi olduğu ağaları seçmek zorunda kalmaktadır. Parti listelerinde baştaki yerleri işgal eden ağalar, halk ve iktidar arasında bir örümcek ağı kurmuşlardır.

Yön yazarlarından İlhan Selçuk ise “parlamento ile halk arasında bir çapraz”ın var olduğu ve bu bağın çözülmeyen Türkiye’de demokrasiinin de’sinden söz açmağa imkan”ın bulunmadığını ifade ettiği yazısında mevcut parlamentonun durumunu tasvir etmek üzere şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Bugün parlamentoyu dolduran politikacılar, köylü-işçi-esnaf’tan kurulu halk çoğunluğu değil, bir mutlu azınlığı temsil” etmektedir (Selçuk, 1965d: 3). Uğur Mumcu da Türk demokrasisine ilişkin gerçekleştirdiği değerlendirmesinde Türkiye’de biçimlenen demokrasiinin “yurttaşın ekonomik baskıdan kurtulmaması için, dış ve iç kuvvetlerin birlikte kullandığı ortak bir silah haline geldi[ğini]” ve “geniş bir din istismarı ile ağaların, eşrafın ve kompradorun iradesi”ne geçtiğini ileri sürmektedir (Mumcu, 1966: 11). Türk demokrasisini sınıf bilinci kavramı ile değerlendiren Ahmet Taner Kışlalı ise “henüz sınıf bilincinin uyanmadığı bir toplumda Batılı demokrasiyi uygulamaya kalkarsanız ne olur? Gayet basit: İktisadi kuvveti elinde bulunduran, daha doğrusu kuvvetli olan tek sınıf, yani toprak ve ticaret ağalarının hâkim olduğu tekelci bir düzen durumunu kuvvetlendirir” değerlendirmesini yapmaktadır (Kışlalı, 1966a: 16). Cahit Tanyol ise halk iradesi kavramı ile demokrasiinin giderek kapitalist sermaye sahiplerinin egemenliği altına girdiği ve ülkenin giderek sömürüleştirdiği bağlamda değerlendirmektedir (Tanyol, 1966: 16):

Sınıf bilincinin olmadığı ve sınıf çıkarlarının bulunmadığı toplumlarda, halk iradesinden daha korkunç bir terör, henüz keşfedilmemiştir. Halk iradesi, iktisaden geri kalmış toplumlarda sömürge demokrasisi için en uygun ortamı yaratmakta, işbirlikçilerin iktidarını sağlamaya ve ülkenin satılmasına, kiraya verilmesine en elverişli bir kavramdır.

Yön yazarlarından Yaşar Kemal benzer bir konuya değinerek “bizim politikamız, kasaba politikacılarının elindedir. Hele şu bizim demokrasi denemesinden sonra büsbütün onların ellerine geçmişdir” diyerek sırtını seçmene dayamak zorunda olan siyasi partilerin ağaların hakimiyeti altında bulduklarını vurgulamaktadır (Yaşar Kemal, 1962b: 9). Bu sebepten dolayıdır ki rejim “seçmen müeyyidesinden” yoksun bir nitelik taşımaktadır (Avcıoğlu, 1966e: 3). Bu doğrultuda Türk demokrasisinin kökleşmesi ve her alanda ileriye atılışı gerçekleştirmek amacıyla “halk ile devlet arasına giren muhafazakar mutavassıt zümrenin siyasi kudretini” kaybetmesi ve bunun da “iktisadi gücün kamuya maledilmesi ile” gerçekleşeceği ifade edilmektedir (Avcıoğlu, 1962l: 6). Başka bir Yön yazısında Doğan Avcıoğlu “Türkiye’de demokrasinin teminatı, özel mülkiyette değil, aksine kamu mülkiyetinin genişletilmesinde ve devletçi, halkçı bir ekonomi politikasının uygulanmasında aranmalıdır” (Avcıoğlu, 1965ç: 3) değerlendirmesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin içinde bulunduğu demokratik nizamı düzeltmek adına “(...) şekli demokrasinin mutlaka iktisadi alandaki hamlelerle tamamlanması gerektiği” düşüncesi savunulmaktadır (Mümtaz Soysal, 1962i: 3). Bu doğrultuda Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede gerçek anlamıyla demokratik düzen kurabilmek amacıyla gerekli olan bünye reformları tarım ve “toprak reformu, köy Enstitüleri, yeni devletçilik anlayışı şeklinde” olabileceği ileri sürülmektedir (Mümtaz Soysal, 1962f: 3). Diğer taraftan mülkiyet düzenine ilişkin yapılacak değişiklikler sosyal farklılaşmaları ve adaletsizlikleri ortadan kaldıracak gibi demokratik düzenin tesisini de kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Apaydın, 1965: 16). Türk demokrasisinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtuluş yolu olarak topyekûn bir seferberlik anlayışı ile mevcut siyasal iktidara karşı ilerici unsurların bir araya gelip cephe alması gerektiği de dile getirilmektedir (Yön, 1967ç: 4-5):

Başta birlik içinde CHP, TİP ve öteki partilerin milliyetçi unsurları, Anayasa’dan yana bütün aydınlar, dernekler, basın, üniversite, sahneye konulmak üzere bulunan Filipin Demokrasi teşebbüsüne şiddetle karşı koymalıdır. Bir takım yerlere yaslanmakla, herşeye hâkim olacaklarını sanan Filipin Demokrasi heveslilerine, bunun imkansızlığını ispatlama durumundayız.

Yöncüler Türk demokrasisi tartışmaları bağlamında üzerinde durdukları konulardan bir diğerini de demokrasinin araçsallığı ya da amaçsallığı meselesi oluşturmaktadır. Demokratik düzen her ne kadar toplumları yönetme noktasında en iyi siyasi düzen olarak kabul edilmesine karşın “demokrasi bir hedef bir amaç” olarak görülmemektedir (Koç, 1962: 7). Çünkü demokrasi daha çok “toplumların refah saadet ve huzur içinde yaşamalarına” imkân veren bir rejim türü olarak nitelendirilmekte ve nihayetinde demokrasinin araçsallığı ile “amaç ve hedef Türk milletini ekonomik ve sosyal hayat yönünden bulunduğu seviye ve durumdan kurtarmak, Batılı uygar milletlere yetiştirmektir” (Koç, 1962: 7). Dolayısıyla demokrasi kalkınma yolunda feda edilebilecek bir araç olarak görüldüğü belirtilebilir. Benzer bir düşünce biçimi başka bir Yön yazarı olan Şükrü Ay tarafından ele alınmaktadır. Ay’a göre siyasal anlamda demokrasinin tecrübe edilmesi Türk demokrasisinde demagojiye yol açmaktadır. Bu yüzden demokratik yaşayabilmeye imkân tanıyacak olan iktisadi bağımsızlığın öncelikle sağlanması ve sonrasında demokratik

düzenin kurulması gerekmektedir (Ay, 1962: 9). Bu konuda Taner Timur “Demokrasi ve Demokrasi” temalı Yön yazısında şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Timur, 1962f: 13):

İkinci Dünya Harbinden sonra, iktisatça az gelişmiş memleketlerin çoğu Batılı demokrasilerin şekli müesseselerini aldılar. (...) gerçekten, İkinci Dünya Harbindenberi, zengin memleketler daha çok zengin, fakir memleketler de daha çok fakir olma yolundadırlar. Bu durumda, az gelişmiş memleketlerin temel meselesi, iktisadi kalkınma şeklinde ortaya çıkmıştır.

Kanaatimizce, bütün az gelişmiş memleketlerde olduğu gibi, Türkiye’de de, demokrasinin gaye mi vasıta mı olduğu meselesi buradan doğmaktadır. Zamanımızda, kalkınamıyan milletlerin yaşama şansını kaybedecekleri anlaşılınca, ‘deneme ve hâta’ metodu olan demokrasiye şüphe ile bakanların sayısı artmıştır. Bugün bütün az gelişmiş memleketlerde, iktisadi kalkınma, uyanık ve sabırsız bir azınlığın imanla benimsedikleri ana dâva olmuştur.

(...)

Batılı demokrasilerin toplumsal ve ekonomik alt yapısından mahrum olan bu memleketlerde, demokratik müesseseler daha çok muhafazakâr sonuçlar doğurmaktadır.

(...)

Türkiye’de de durum kısaca bundan ibarettir.

(...)

Kanaatimizce, Türkiyede demokrasinin gaye mi, yoksa vasıta mı olduğu sorusuna verilecek cevap, memleketimizin diğer az gelişmiş memleketlerden farklı mütalâa edilip edilmemesine bağlıdır. Eğer bugün Türkiye’de demokrasi sadece şekli müesseseler olarak değil, fakat, müşahhas bir yaşama tarzı olarak mevcutsa, demokrasinin vasıta olduğu iddia edilemez. Aksine, demokrasi ancak şeklen mevcutsa ve her geçen gün kalkınma savaşımızda aleyhimize işliyorsa, o zaman da bu rejimi gaye saymak mümkün değildir.

Yön yazarları Türk demokrasisini içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmak adına demokrasinin nasıl reforme edileceği konusunda da çeşitli argümanlar dile getirmektedir. Bu doğrultuda Batı uygarlığına bir an önce erişmek ve demokrasinin restore edilmesini sağlamak amacıyla Sabahattin Eyüboğlu “Batıda aşağıdan yukarıya gelen demokrasiyi bizim yukarıdan aşağıya götürmek zorunda olduğumuz için köy eğitimini devletçe, bir eşit seferberlik halinde getireceğiz” (Sabahattin Eyüboğlu, 1961: 16) değerlendirmesinde bulunmaktadır. İlhan Selçuk ise benzer bir konuyu işleyerek Türkiye’nin tarihi geçmişi tepeden inmece ya da yukarıdan devrim örnekleri ile dolu olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu kapının *Yöncüler* açısından mutlak manada kapalı olduğu fikrini benimsemek yanıltıcı olabilir. Buna ilişkin Selçuk “Tepeden İnme!” başlıklı yazısında konu ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Selçuk, 1966d: 5):

Sosyalizm fikri, her ülkeye aydınlık ve elitler eliyle girmiştir. Yâni tepeden gelmiştir. Halkın arasında doğmuş, halkın içinden çıkmış bir sosyalizm fikri yoktur. Lüzumsuz halk romantizmini bir yana bırakırsak görürüz ki, sosyalizm, halkın dışında kişiler eliyle ve yukarıdan aşağıya doğru halka aşılanıyor.

Türkiye’de de toplumculuk aynı süreci yaşamaktadır.

(...)

Türkiye’de sosyalistler iktidara tepeden inme mi gelecekler, yoksa aşağıdan yukarıya seçimle mi?

Konuyu tartışmanın anlamsızlığı soruyu böylesine açık ortaya koyduğumuzda çıkmaktadır.

Bugün Türkiye’de siyasi iktidara adaylığını koymuş tek sosyalist örgüt İşçi Partisidir. İşçi Partisi 27 Mayıs Anayasasına ve öteki yasalara göre kurulmuş, çalışmış ve çalışacak olan partidir. Parlamento düzeni içinde görevini yürütecektir. Seçmene gidecek, konuşacak, oy isteyecektir. Ve elbette öyle yapacaktır.

Bütün bunlar açıktır kesindir. Sosyalist olsun, faşist olsun, komünist olsun, padişahçı olsun, kapitalist olsun, şeriatçı olsun, kimse çıkıp:

‘Ben iktidara tepeden ineyeğim ve fikrimi yukarıdan aşağıya zorla kabul ettireceğim’ diyemez.

Böyle bir konuyu kurcalamak, böyle bir konuyu tartışma alanına getirmek faydasız, hatta zararlıdır.

YÖN’de yürütülen tartışmanın dışında kalan bu gibi sorunları daha başlangıçta ortadan kaldırmak gerekir. Kimse Nasrettin Hocanın kar helvası gibi ‘halksız sosyalizm’ icat edemez. Ve Türkiye İşçi Partisi elbette kendi kuruluşunun fonksiyonu içinde iş görecek, bunun dışında çıkamaz.

Ancak...

Türkiye’nin bir tarihi gelişimi vardır. Türkiye’de Tanzimat tepeden inmez. Türkiye’de Cumhuriyet tepeden inmez, Türkiye’de Atatürk devrimleri tepeden inmez, Türkiye’de çok partili siyasal rejim tepeden inmez, Türkiye’de 27 Mayıs tepeden inmez.

Görülüyor ki Türk sosyalistlerinin bugünkü çalışma ortamını hazırlayan bütün olaylar yukarıdan aşağıya kabul ettirilmiştir.

(...)

Açıkça söylemeliyiz: Demokrat Parti iktidara tepeden inme değildi, ama biz Menderes iktidarının karşısındayız. Adalet Partisi iktidara tepeden inme değildir, ama biz Adalet Partisi iktidarının karşısındayız.

İktidara komprador ve komisyoncuları geçiren eylem—aşağıdan yukarı da olsa---karşıyız; ama emperyalizme karşı çıkan davranışların—yukarıdan aşağıya gelse de---yanındayız.

Türk sosyalistleri tarihi olayları değerlendirirken dikkatli davranmalıdır. Yukarıdan aşağıya da olsa ilerici hareketleri değerlendirmek, aşağıdan yukarı da olsa tutucu hareketleri lâıyk oldukları yere koymak gerek.

TİP İstanbul il kongresinde söz alan TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar YÖN’ün bu tutumunu kastederek şu değerlendirmede bulunmuştur (Yön, 1966ğ: 6):

Bazı aydınlar, Milli Kurtuluş Savaşları sırasında olsun, zaferden sonra yurdu kalkındırma işlerinde olsun, orta sınıfların, özellikle aydınların devrime öncülük ettiği sonucuna varmışlar ve sosyalizmin tepeden inme kurulabileceğini, geri kalmış ülkelerde hatta ancak bu yoldan kurulacağını ileri sürmüşlerdir. Bu gibilerin gözünde emekçi halk, sadece yönetilecek, kullanılacak bir kütledir ve son tahlilde sosyalizm sadece bir ekonomi tekniğinden ibarettir. Meseleyi bu açıdan alanlar bizde de eksik değildir. Bunlar halkı uyandırmanın zor olacağı gerekçesiyle, sosyalizmi kestirmeden kurma ümidi içindedirler.

Sonuç olarak, Yön yazarları Türk demokrasisine ilişkin geniş kapsamlı değerlendirmeler kaleme almaktadırlar. Bu değerlendirmeler doğrultusunda Batılılaşma gayesi olarak demokrasinin siyasal yaşamda yer aldığı ve devrimlerin bir devamı olarak nitelendirildiği ifade edilebilmektedir. Ancak temel şartlardan yoksun olarak benimsenen çok partili siyasal yaşam Türk demokrasisinin konsolide olmasını engellemiştir. Diğer taraftan *Yöncüler*’e göre, halkın yeterince bilinçlenmediği, sosyo-ekonomik haklardan yoksun olduğu Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede siyasal ve sosyal yaşamda sınırlı bir zümrenin hakimiyet oluşturmaya yol açılmaktadır. Dolayısıyla ekonomiye dayalı toplumsal ilişkiler ve ekonomik gerilik demokrasinin gelişmesi önünde önemli bir engel

olarak görülmektedir. Bu engel aynı zamanda siyasi ve ekonomik istismarın oluşmasına mümbit bir zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan Türkiye demokrasisinin uygulanma biçimi ülkeyi açık bir hedef haline getirmekte, kapitalizmin ülkeyi egemenliği altına almasına ve bir sömürü düzeninin oluşmasına yol açmaktadır. Bu minvalde *Yöncüler* seçmen müeyyidesinden yoksun bulunan ve sürekli gerici/muhafazakâr unsurları iktidara getiren Türk demokrasisi için bünyevi bazı reformların gerçekleştirilmesini elzem görmektedirler. Bu doğrultuda başta tarım ve toprak reformu olmak üzere Köy Enstitüleri'nin yeniden tesis edilmesi ve nihayetinde siyasi istismara dayalı ilişkilerin tasfiye edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla Yön yazarlarına göre demokrasi siyasi ve iktisadi kalkınma yolunda feda edilebilecek bir kavram olarak görülmektedir.

3.3.1.6. “Parlamento Dışı”cılık

Yöncüler Türk demokrasisinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtuluş yolu olarak parlamenter yolla mücadele edilmesi gerektiğine ilişkin çeşitli görüşler ve argümanlar dile getirmektedirler. Ancak özellikle 1965 seçimleri sonrası ortaya çıkan siyasi tablo ve Yön yazarlarının arzu ettiği reformları gerçekleştirmeye yetkili görülen siyasi kadronun yokluğu dolayısıyla arzulanan sistemin tesisi için “parlamento dışı”cılık söylemine ilişkin çeşitli argümanlar ileri sürülmekte ve bunun demokrasi ile çelişmeyeceğine ilişkin çeşitli meşrulaştırma yöntemlerine başvurulmaktadır. Bu doğrultuda “demokratik devrim yolu” söylemi geliştirilerek Anayasa ve reform taraftarı güçlerin Anayasanın öngördüğü düzeni yaşatmak adına “ellerinden gelen çabayı gösterecekler ve parlamento-devrim çelişmesine demokratik bir çözüm yolu arayacaklardır” (Avcıoğlu, 1965d: 3). Doğan Avcıoğlu “Rejim Buhranı” başlıklı yazısında arzu edilen ileri gidişin demokratik yollarla gerçekleştirilmesi gerektiğini ele almakta ancak mevcut parlamentoda yeni bir buhranın baş göstermesi yolunda emarelerin vücut bulduğunu ileri sürerek şu değerlendirmede bulunmaktadır (Avcıoğlu, 1962d: 3): “miyopluğu ölçüsünde azgın bir kalabalık tek yaşama şansının İnönü olduğunu anlamamakta bu kadar büyük inat gösterirse, daha fazla elbette ümit edilemez. Prestijini sınıfa indirmek için elinden geleni yapan bir parlamentoyu ve rejimi İnönü bile kurtaramaz.” Dolayısıyla Avcıoğlu özünde aba altında sopa göstererek antidemokratik yol olan parlamento dışı yöntemlere göndermede bulunmaktadır. İlhan Selçuk ise gerçekleştirdiği bir konferansta “siyasi particiliğin dar sınırlarına, aşırı tutuculuğuna saplanılmaması” gerektiği düşüncesi Yön sayfalarında yer edinmiştir (Yön, 1966i: 6). Dolayısıyla “tek şans ilerici kuvvetlerin parlamento dışında teşkilatlanarak cemiyeti bir yöne doğru sürüklemekte olumlu tesirler yapmasına kalıyor” (Selçuk, 1963a: 11). Doğan Avcıoğlu da emperyalizmin içerdeki unsurları olarak nitelendirdiği muhafazakâr partilerin seçimleri üst üste kazandıklarını kaleme aldığı veda niteliğindeki son Yön yazısında “bu, halkçı ve milliyetçi güçler için –şu ya da bu yoldan—mutlaka değiştirilmesi gereken büyük bir talihsizlik ve büyük bir handikap” olarak nitelendirmektedir (Avcıoğlu, 1967b: 3). Dolayısıyla Yön yazarları için siyasal iktidar değişimi için başvurulacak yöntemin ehemmiyetini yitirdiğine ilişkin düşünceler kaleme alınmaktadır. Benzer bir düşünce İlhan Selçuk'un

gerçekleştirdiği bir Ankara gezisine dair izlenimlerini paylaştığı yazısında kaleme almaktadır: “Türkiye’de acı olayların öğretmenliğinde diplomalarını almış bulunan kuvvetlerin varlığını unutmak ‘devlet biziz’ diyenleri hüsrana uğratacaktır” (Selçuk, 1966c: 5) Fransız bir Albay’ın raporundan alıntılar yapılarak Türk demokrasisinin geleceğine ilişkin şu tespitler aktararak parlamento dışı unsurların siyasete müdahale edebileceği belirtilmektedir (Yön, 1967e: 16):

Hangi partiden olursa olsun, eğer politikacılar bağlı buldukları sınıfın çıkarlarını unutmak istemez, hem sosyal reformları reddetmekte, hem de partiler arası ve memleket çıkarlarına yabancı çekişmelerde ısrar ederlerse, Ordu, Kemalist ihtilali bizzat devam ettirme görevini ister istemez üzerine alacaktır.

1961 rejiminin temel dayanak noktalarından birinin Parlamento olduğunu dile getiren Mümtaz Soysal “bugünkü şekliyle parlamentonun millet kaderini kökünden değiştirecek bir atılganlığa, hamle gücüne sahip” olmadığını ileri sürerek siyasi bir çıkmazda olduğunu ileri sürmektedir (Mümtaz Soysal, 1962c: 12). Ancak bu durum karşısında ümitsiz olunmaması gerektiğini “çıkmanın uzun vâdeli, hukuk içi ve hukuk ötesi çözüm yolları”nın bulunduğunu belirten Soysal ilgili yazının devamında şu satırları kaleme almaktadır (Mümtaz Soysal, 1962c: 12):

Türkiye’de hamle yapmak ve köklü reformlara girişmek isteyecek bir önderin veya bu maksatla kuracağı takımın dayanabileceği ‘Parlamento dışı’ kuvvet kaynakları da var. Kamu oyundan ve Parlamento dışındaki kaynaklardan kuvvet alacak bir lider, milleti arkasında hissedeceği için, karşısındaki muhafazakârlık yuvalarına hakim olabilecek; seçimlerde mutlak çoğunluk sağlansa bile, başına getireceği koalisyonların dizginlerini elinde bulunduracaktır.

Tartışmalarımızda dürüst ve mümkün olduğu kadar ‘bilimsel’ davranalım: ‘Parlamento dışı’ demek ‘demokrasi dışı’ demek değildir. Roosevelt, Kongreye ve Yüce Mahkeme’ye karşı, radyodaki ‘Ocakbaşı’ konuşmalarıyla kamu oyuna dayanmasaydı, New Del hamleleri gerçekleşmezdi. Devlet düzeninin başkanlık sistemine veya parlamenter sisteme dayanması da bu bakımdan sanıldığı kadar önemli değil. Fransa’da, Pierre Mendes-France, De Gaulle’den sonra reformcu önder olabilmek için, halktan kuvvet toplamak ve Parlamento dışındaki kaynaklara dayanmak yolundadır.

Türkiye’de ‘zinde kuvvetler’ sözü, boş söz değil. Bunu, çoğu zaman yapıldığı gibi, ‘silahlı kuvvetler’ diye tercüme etmek de yanlış. Şurası muhakkak ki, memlekette bugün, Atatürk devrimlerini durdukları yerde bırakmak istemeyen halkçılık yolunda köklü reformlar yapılmasını, Türkiye’yi çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak için hamlelere girişilmesini bekleyen, gençliğiyle, öğretmeniyle, bir kısım memuruyla, basınıyla, subayıyla, bir ‘sabırsız ve öfkeli adamlar’ kütlesi var. Bu sabırsız ve öfkeli adamların uyuşukluk içinde bırakmağa tahammülleri yok. Memlekete huzur getirmenin yolu, bazı kütlelerin miskinlik ve gericilik taraflarını okşamaktan değil, sabırsız zümrenin hamlecilik yönünü tatmin etmekten geçer; çünkü, öfkelerini en çabuk ve en sert şekilde belli eden, milletin kaderi üzerinde en çok etki gösterebilen adamlar hep bu sabırsız zümre içindedir. Demek ki parola, ‘önce huzur, sonra hamle’ değil, ‘hamle yoluyla huzur’ olmalıdır.

Görüldüğü üzere Zinde Kuvvetler diye nitelendirilen ve Kemalist devrimciliğin yer edindiği kolektif hafızaya referansla parlamento dışı iktidar söylemi meşrulaştırılma gayreti içerisinde. Çünkü Zinde Kuvvetler “siyasi rejimin ve bu rejimin ortaya çıkardığı idareci zümrenin, memleketi hızla ileriye götüreceğinden ciddi şekilde şüphe etmektedir” (Avcıoğlu, 1962e: 3). Yön yazarlarından Mehmed Kemal 1965 seçimleri öncesi kaleme aldığı “Dar Geçide Doğru...” başlıklı yazısında Türk siyasetinin çıkmazını ve ölüm kalım davasını bilimsel yöntemlerle çözüme becerisine sahip olan bireylerin parlamento seçilmemesi durumunda Türkiye’nin yeni bir 27

Mayıs öncesi sürecini yaşayabileceğini belirterek şunları dile getirmektedir (Mehmed Kemal, 1965b: 7):

Eğer bu ölüm kalım meselesine çözüm yolu bulacak inşaları Meclise gönderemezsek, tıkanıklıklar anlatılma olanağı bulduğu için bir 'dar geçit'e daha gireceğiz. Bu dar geçitten bizi çıkaracak olanlar bu sefer kimsenin gözünün yaşına bakmazlar ve ülkemizi politika için politika cambazlığı edenlerin elinde komazlar. İsmet Paşanın buna koyduğu mehil 10 ay, bizim koyduğumuz daha az...

3.3.2. Toplum Mühendisliği Arzusu

Araştırmanın bu kısmında Yön yazarlarının toplum mühendisliği arzusuna ilişkin belirlenen ana temada halkın yetersizliği, iktidara güven sorunu ve yeni bir insan başlıklı kodlar ele alınacaktır. Bu kodların her biri Türkiye'nin işler bir demokrasiden yoksun olduğuna ve onun yeniden restore edilmesi konusunda yapılması gerekenlere ilişkin temel argümanlar barındırmaktadır. Nihayetinde bu argümanlar toplumun modernleştirilmesi ya da yeniden reforme edilmesi gerektiği arzusunun bir tezahürü olarak ele alınmakta ve bu doğrultuda çeşitli meşrulaştırma gerekçelerinin oluşturulduğu tespit edilmektedir.

3.3.2.1. Halkın Yetersizliği

Yön yazarları Türk halkını tanımlamak üzere çeşitli kavramlara ve argümanlara başvurmaktadır. Özellikle demokrasinin temel değeri genel oy ilkesinin topluma mal edilmesi ile birlikte Türk demokrasisinde muhafazakâr unsurların siyasal iktidara gelişi sürpriz olarak nitelendirilmemektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin toplum yapısı da demokrasinin işler mekanizmasının arzulan düzeylerde olmasını engelleyen temel bir sorun olarak incelenmektedir. Buna ilişkin temel argümanları halkın eğitim düzeyi, bilinçlenme seviyesi ve feodal ilişkiler oluşturmaktadır. Yön yazarlarından Taner Timur "Az Gelişmiş Memleketlerde Genel Oy" başlıklı yazısında Türkiye gibi az gelişmiş memleketlerdeki toplumsal yapıyı tarif etmek üzere şu değerlendirmeleri gerçekleştirmektedir (Timur, 1962a: 17):

Genel olarak az gelişmiş memleketlerin toplumsal yapıları, ikili bir durum arz ediyor. Bir tarafta, geri bir zirai ekonomiye dayanan ve insani münasebetlerinin akrabalık ve komşuluk gibi esaslarla düzenlendiği bir kısım var. Bu kısım hemen bütün az gelişmiş memleketlerde nüfus çoğunluğunu içine alıyor. Bunun karşısında sanayileşmiş ve şehirleşmiş bir kısım bulunuyor. (...) biz, bu iki tip toplum organizasyonunu Primer (ilkil) ve Sökonder (ikincil) gruplar altında inceleyen Cooley'in terminolojisini kullanacağız.

Az gelişmiş memleketlerde primer ve sökonder toplumlar yan yana ve iç içe bulunuyor. Bu toplumlarda kamu oyu, farklı birer oluşum sonucunda meydana geliyor. Primer yani şehir hayatının dışındaki gruplar, fertlerin temaslarını yüz yüze yaptığı topluluklar. Burada herkes aynı şekilde düşünüyor. Fertler milli meselelere lakayt. Görüş ufukları köyün sınırları ile çevrelenmiş bulunuyor. Milli politikaya iştirakleri ağa vasıtasıyla gerçekleşiyor. (...) primer grup mensupları oy hakkının farkında bile değiller. Onu bir hak değil, ağaya karşı yerine getirilmesi gereken bir ödev sayıyorlar. Böylece ağaların oyları suni bir şekilde şişiyor.

Primer grubunun alışılmış bir düzeni vardır. Müdahale istemiyor. Geleneksel hayat tarzını devam ettirmekten başka arzusu yok. Zaten başka tip bir hayat şekli de bilmiyor. Oysa, açık

cemiyetin aydın vatandaşı sabırsız. Meseleleri biliyor ve müdahale etmek istiyor. Fakat gücü yok.

Dolayısıyla kapalı bir toplum yapısı özelliği taşıyan Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede primer sınıflandırmasına tabi olan halk, mevcudu ve gelenekseli yaşatma arzusuna sahip bir karakter taşıdığı değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu durumda bulunan halkın siyasi tercihleri Yön yazarlarınca bilinçli tercihler olarak görülmemektedir çünkü “halk uyanık değil”dir (Altan, 1961: 4). Keyfiyetten yoksun nüfusun büyük bir kısmını teşkil eden köylü nüfusun organize olmaması ve “tek başına seçim neticesini tayin edecek güçte” (Bosuter, 1962: 14) bulunması toplumda denge mekanizması olarak ortaya çıkan demokrasinin sağlıklı işlerliğini engellediği düşünülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasına yol açan temel bir faktör olarak da halkın eğitim düzeyinden kaynaklanan yetersizlikten ibaret olduğu ileri sürülmektedir. İdris Küçükömer “Türkiye’de temel kararları kim alır?” başlıklı yazısında şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Küçükömer, 1962a: 14):

Halkın yarısından çoğu okuyup yazma bilmez. Bunların bir kısmı için değişik imkanlardan ve onları değerlendirip seçiş yapmadan bahsedilemez. Bu kütlenin fertleri karar birimi olarak sosyal aksiyona katılamaz, diğer gruplarla ve kamu otoriteleriyle münasebetlerinde sınırlıdırlar. Onlar namına çok defa, sosyal aksiyona, sosyal fonksiyonu bir vesile ile kazanmış kimseler (köyde ağalar, kasabada eşraf gibi) gözükür. Bobhous’ın dediği gibi kütle, sistemin dışında, sapan veya traktör gibi bir nesne olarak kalmaktadır.

Benzer değerlendirmeler çeşitli Yön yazarlarınca da kaleme alınmıştır: “Türkiye’de okuma yazma bilmeyenlerin sayısı, 1965 yılında 1927 yılına nazaran artmış” (Deriş, 1965: 10); “demokratik düzene geçtiğimizden bu yana, halkın eğitimi yönünden de yerimizde saymış, hatta gerilemişizdir” (Hasırşapkalı, 1966: 13). “Yüzde 60’ı cahil bırakılmış bir ülkede” (Naci, 1965ç: 6; Naci, 1965e: 5) “kültürden yoksun bir ulusun” (Öztürk, 1963: 11) 20 milyonu okuma yazma bilmeyen böylesi bir toplumda aydının halka ulaşması ve gerçekleri anlatması olası görülmemektedir (Selçuk, 1965c: 3) çünkü “20 milyonu hala okuma yazma bilmeyen ve feodal kalıntıların ideolojik hakimiyetinin ağır bastığı dar çevrelerde yaşayan kitlelere söz ulaşmıyor, yazı ulaşmıyor” (Naci, 1965d: 6). Bu durumda da sözün maddi bir güç haline gelmesi ve eyleme dönüşmesi imkânsız bir hal almaktadır (Naci, 1965d: 6). Halk okutulup eğitilmediği için siyasi sorunlara karşı kayıtsız ve “oyunan oyunun masum seyircisi durumunda” kalmaktadır (Mehmed Kemal, 1966: 6). Ekonomik ve sosyal yapısı hala Orta Çağ kalıntılarının izlerini taşıyan, sanayi devriminin yol açtığı külli sosyo-kültürel ve ekonomik değişiklikleri bünyesinde hissetmeyen Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede “büyük halk kütlelerini sadece sözle ve yazıyla uyandırmanın imkanı yoktur” çünkü (Mümtaz Soysal, 1965c: 3);

Siz, istediğiniz kadar çok satıldığımı sandığınızı ama kütleyle oranla cüce tirajlı kalan gazetelerde devrimci formülleri sıralayınız hatta dört yılda bir her eve sokulmuş radyolardan toplumu değiştirci sloganları haykırınız, insancıkların kafalarındaki kanaatleri sinsin sinsin yoğuran ve bu yoğurma sırasında elindeki ekonomik gücün mayasını da bolca kullanan adamlar, sizinle kütle arasında, köy ağası, kasaba eşrafı ve şehir tüccarı olarak dikilmektedirler. Halkın yararına olduğunu yüzde yüz bildiğiniz bilimsel açıdan da böyle olduğu çoktan ispatlanmış formüller bu insanların dillerinde, daha doğrusu kullandıkları ekonomik kaldıraçlarda çoktan komünistlik din ve aile düşmanlığı gavurluk, vatan hainliği haline sokulmuştur.

Halkın içinde bulunduğu bu durumdan hareketle halkın seçmen olması *Yöncüler*'i tedirgin etmektedir (Yön, 1965a: 6):

Yüzde 70'i okuma, yazma bilmeyen seçmen, bütün partilerin ismi yazılı bir listeye tek başına hücreye kapanınca, mühürü istediği yere basmayı becerebilecek mi? Yoksa yanlışlık yaparak arzu etmediği partiye bilmeden oy mu verecektir? Ya da usule uygun hareket edemiyerek oyunun iptal edilmesi sonucuyla mı karşılaşacaktır.

Başka bir ifadeyle, halkın eğitim düzeyi Yön yazarları açısından önemli bir tedirginlik unsuru olarak görülmüştür. Aydınım sayısal azlığı ve büyük çoğunluğun okuma-yazma bilmekten yoksun olduğu sayısal çoğunluğun varlığı imzasız bir Yön yazısında “gelenekçi bir programla (eğitim geleneğinden yararlanarak)” AP'nin seçimleri kazanmasını kolaylaştırdığı ileri sürülmektedir (Yön, 1965g: 16).

Amerikalıların Türkiye'de yaptıkları büyük 1962 Köy Anketi sonuçlarından hareketle Türk toplum yapısı değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu anket sonuçlarına göre, “seçim sandıklarından çıkan oyların büyük bir kısmının seçmenlerin kendi tercihlerinin sonucu olmadığı” ve nihayetinde demokratik bir toplum için gerekli siyasi bilinçlenme seviyesinden halkın yoksun olmasından dolayı da “Türkiye'de seçim kazanmayı milli iradenin pırlıtlı bir belirtisi sayma[nın]” söz konusu olamayacağı ileri sürülmektedir (Yön, 1966e: 6). 1962 Köy Anketi sonuçlarından hareketle 1965 seçimleri sonrası bir değerlendirme yapma gereği hisseden *Yöncüler* halkın yetersizliğine ilişkin önemli bir sorunu dile getirmektedir (Yön, 1966e: 6):

Görülüyor ki, Amerikalıların Köy Anketinden de çıkan sonuç, geniş halk kitlelerinin, hakim sınıfların, ekonomik ve ideolojik baskısı altında bulunduğu ve bu ‘eşraf demir perdesi’, ya da kabuğu kırılmadıkça, köylerde seçmenin bilinçlenmesinin imkansızına yakın olduğudur. Nitekim 1965 seçimlerinde, reformist sloganlarıyla kendine bağlı az sayıda eşrafı ürküten CHP, 1 milyon oy kaybetmiştir. Antireformist, statükocu tutumu ile bu eşrafı kendine çeken AP ise, rahat rahat seçim kazanmaktadır. Seçmenler ile seçim sandığı arasında bir sis perdesi vardır. Bu da geri toplumsal yapıdan gelmektedir.

Benzer bir argümanla olaya psikolojik, sosyal ve ekonomik kökenlerini tahlil ederek yaklaşan Fethi Naci halkın neden böylesi bir siyasi tercihte bulunduğu konusunda şu değerlendirmeyi kaleme almaktadır (Naci, 1964b: 5):

Milli Kurtuluş Savaşını yöneten kadroların halktan kopması, halkı memleket yönetiminin dışında tutması ve halkın karşısına ‘jandarma’ ve ‘vergi tahsildarı’ şeklinde somutlaştırmak akıbetinden kurtulmayışı...

Bunun ekonomik kökenleri vardır: hiçbir temel yapı reformuna el atmak cesaretini göstermemek, Milli Kurtuluş Hareketinin antiemperyalist ve anti-kapitalist niteliğini yozlaştırarak bu hareketi yalnız burjuvazinin lehine yürütmeğe çabalamak...

(...)

Bugün halkın tepkisi non figüratif bir muhalefet olarak beliriyorsa, henüz kendi durumunun ve çıkarlarının bilincine varmamışsa, hala kendisini aldatanların peşinden gidiyorsa, tek çıkar yol bu oluşun sonuna kadar varmasıdır. Nâzım bir şiirinde, ‘O topraktan öğrenip--- Kitapsız bilendir’ diyordu. Halkımız, gerçekleri yaşama deneyleri içinde ve el yordamıyla yakalamaktadır. Bunun için Adalet Partisinin iktidara gelmesi, mutlaka lazımdır. Topraktan

öğrenip kitapsız bilen halkımızın non figüratif muhalefetine bilinçli muhalefete dönüşmesinin temel şartı budur.

‘Peki halk ne sürede uyanacaktır?’ sorusunu cevaplandırmak üzere İlhan Selçuk “Halkın kendi gerçeklerine yabancılaşması, içinde yaşadığı ortamda yeteneklerini kaybedip köle olması bir olgudur. Halkı uyandırmak ise ancak halkı dört bir yandan bağlamış çemberleri kırmak ve az gelişmişliğin katı kabuğunu çatlatmakla mümkündür” (Selçuk, 1965e: 5).

3.3.2.2. İktidara Güven Sorunu

Yön yazarlarının siyasal iktidarlara karşı güven sorunu oluşturmalarına yol açan temel faktörlerin başında arzulanan reformları gerçekleştirecek cesarete, yeteneğe ve kabiliyete sahip olmayan siyasal kadroların iktidarda bulunmasından ileri geldiği düşünülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Türk demokrasisinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtuluş reçetesi olarak ileri sürülen başta tarım ve toprak reformu ve Köy Enstitüleri olmak üzere sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik değişim ve dönüşümlere yol açacak bünye reformlarının gerçekleştirilmesi konusunda iktidarlara karşı derin bir inançsızlık durumu söz konusudur. Bu durum çeşitli Yön yazarları tarafından kaleme alınmaktadır. Doğan Avcıoğlu’nun Talat Aydemir öncülüğünde başarısız 22 Şubat darbe teşebbüsü sonrası kaleme aldığı “İnanç Buhranı” başlıklı makalesinde Zinde Kuvvetler olarak nitelendirilen toplumun ilerici unsurlarının siyasal iktidara ve rejime karşı olan ‘inanç’ buhranını şu şekilde açıklamaktadır (Avcıoğlu, 1962e: 3):

İşte bugün, toplumun zinde kuvvetleri arasında, siyasi rejimin ve bu rejimin ortaya çıkardığı idareci zümresinin, memleketi hızla ileri götüreceğinden ciddi şekilde şüphe edilmektedir. Hatta Atatürk devrimlerinden gittikçe uzaklaşıldığı endişesi, yaygın hale gelmekte, bu da rejimi temellerinden sarsmaktadır.

Bu buhranın ortaya çıkmasını yönetici sınıfın yetersizliğinden hareketle tek parti döneminde yetişen siyasi kadroların Demokrat Parti döneminde olduğu gibi günümüzde de parlamentoyu işgal etmelerine bağlayan bir bağlamla ele alan Taner Timur şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Timur, 1962d: 14):

Zira, 1946 yılında çok partili rejime, kişilikleri ve formasyonları tek parti devrinde teşekkül etmiş bir siyasi sınıfla girilmiştir. 1954’ten itibaren rejimin çıkmaza girmesinde, bu yönetici sınıfın yetersizliklerinin rolü çok büyük olmuştur. Mesela, bu devrede enflasyondan doğan huzursuzluklara derhal antidemokratik kanunlarla cevap veren zihniyet, aslında tek parti devrinin izini ve özelliklerini aksettiren bir zihniyettir. Kaldı ki, bugün bile, siyasi partileri ve parlamentoyu dolduran siyasi sınıfın büyük bir kısmı, tek parti döneminde yetişmiş kimselerden meydana gelmektedir.

Sadun Aren de benzer bir bağlamla mevcut siyasi kadronun sorunları çözme konusunda yeterli olmadığı ve ilk koalisyon döneminin “bir rejim buhranı” içerisinde yer almasından ötürü “binbir müşkilatla kurulmuş ve gene binbir ihtimamla bugüne kadar yürütülmüş olan CHP-AP, koalisyon hükümeti, kayda değer hiçbir iş yapmadan ve bundan böyle de iş yapmak imkanı bulamayacağı için istifa etmiştir” (Aren, 1962a: 3). İlhan Selçuk ise ikinci koalisyon dönemine ilişkin benzer bir değerlendirme kaleme alarak *Yöncüler*’in savunduğu hiçbir reformu yerine getiremeyecek kadar

aciz bir iktidar dönemi olarak ele aldığı bu evreye ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Selçuk, 1962d: 7):

Şu halde, bu parlamentonun kuruluşuna göre, bu hükümet tabiatı dışına çıkarak devletçilik yapamaz... Sosyal adalet prensibini gerçekleştiremez... Reform yapamaz... Yapamayacağı şeyleri kendisinden istemek ise gerçeklere aykırı düşer. Parlamento ve onun hükümeti kuruluşlarının tabiatından olan davranışlara girişeceklerdir. Bir zorlama yoluna sapılmadan bu davranışlar değiştirilemez.

(...)

Aslında bizim işimiz bu iktidarla da değildir ve her şeyin yavaş yavaş olacağına ve düzeleceğine bir inanabilsek zaten mesele yok. Bu memlekette sabırsızlık sadece bir takım kuvvetlerde mi vardır? Sadece zinde kuvvetler mi sabırsızdır? Sadece bazı eli kalem tutanlar mı sabırsızdır?

(...)

Biz bu iktidardan yapamayacağı şeyleri istemiyoruz. Biz, istediğimiz şeyleri yapabilecek iktidar istiyoruz.

Demokrasi budur.

Demokraside tenkid budur.

İktidar kendi tabiatının kanunlarına göre hareket edecek. Biz de onun tabiatının kanunlarını tenkid edeceğiz. Edeceğiz.. ta ki, bizim beğendiğimiz bir iktidar başa geçinceye kadar.

Dolayısıyla mevcut iktidar yetersiz olduğu için tabiatı dışına çıkıp gerekli bünye reformlarını yapabilecek yetenekte görülmemektedir. Bundan dolayı *Yöncüler* arzulanan ve gerekli reformların hayata geçirilmesine imkân tanıyacak bir siyasal iktidarın başa geçmesini istemekte ve bunun gerçekleşmesine kadar gerekli mücadelenin sürdürülmesine devam edileceği belirtilmektedir. İkinci koalisyon dönemi siyasal iktidarına ilişkin bir değerlendirmesinde Mümtaz Soysal “yol, yöntem ve inanç yoksunluğu içerisinde kıvranan siyasi kadro öyle çaresiz kalmıştır ki, devletin idaresi İstanbul’daki ‘muhtac-ı himmet’ dedelerin eline düşmek üzere” olduğunu ileri sürmektedir (Mümtaz Soysal, 1962g: 3). Benzer bir değerlendirme de Yön yazarlarından Muzaffer Karan tarafından şu şekilde ele alınmaktadır (Karan, 1962: 6): “Bilgisizlik, ilgisizlik, kin, garez, kör inatlar, kaprisler ve iğrenç çıkarlar uğruna tecrübe tahtasına döndürüldü millet. Atatürk’ten sonra hükümet idare edenlerin bilerek, bilmeyerek işledikleri milli suçlar, ihanetler, inkılap tarihimizin yüzünü karartacak kadar çoktur.” “Artık gün gibi aşikar ki, bu hükümet çetin iktisadi ve sosyal dertlerimizi çözmeye muktedir değildir. Bu zihniyet, bu kadro, bu koalisyon ve bu muhalefet grupları ile Türkiyemizin kaderini değiştirmeye imkan yoktur” (Avcıoğlu, 1963a: 3) diyerek Doğan Avcıoğlu *Yöncüler*’in temel argümanlarına sahip çıkamayan başta dönemin başbakanı İsmet İnönü öncülüğündeki siyasi kadroya ilişkin güven ve inanç kaybını dile getirmektedir. Avcıoğlu başka bir yazısında da “bugün başımızda adeta felçli bir ekip var” diyerek “ortaçağ kalıntısı statükocu kuvvetlere dayanan bir iktidarın” arzulanan reformları gerçekleştirebilmesi bir hayal mahsulü olmuştur değerlendirmesinde bulunmaktadır (Avcıoğlu, 1963ç: 3). İlhan Selçuk ise (Selçuk, 1963c: 5):

Biz Türkiyenin 15 Ekim 1961’den sonraki iktidarlarını böyle yanlış teşhislerin peşinde gördüğümüzü çok yazdık. Halkın hükümeti olmak halk kütlelerini peşinden sürükleyecek bir politikanın tedbirleri ile ihtilalin verilerini sağlamlaştırmak yolunda yürümek dururken, ihtilalin yitdiği iktidarın dayandığı kuvvetlerle uyuşma yollarını arayan cesaretsiz ve tavizci öncüler

yüzünden, geniş kalabalıkları ihtilale karşıt bir propagandanın ve teşkilatın eline kaptırmak tehlikesine ulaşmış bulunuyoruz.

Bu doğrultuda İlhan Selçuk “bugün siyasi partiler içinde atıl olanlar halk partisi ile öteki koalisyon partileridir” (Selçuk, 1963ç: 3) şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. İmzasız bir Yön yazısında da benzer bir düşünce kaleme alınmaktadır (Yön, 1964e: 5): “iktidardan ümitler yitirilmekte, fakat muhalefete asla güvenilmemektedir. Aslında bu çıkmaz, değişme halindeki toplumlarda sık sık görülen bir olaydır; iç ve dış bütün şartlar, köklü değişikliklere zorlamaktadır.”

Yön yazarlarının inanç buhranı 1965 sonrası giderek artmıştır çünkü artık “Türkiye yabancı ipoteği altında bir ülke” durumuna gelmiş ve “kökü dışarıda bir takım iktisadi kuruluşlar Türkiye’nin ekonomik ve siyasi hayatına el koymuştur” (Selçuk, 1965a: 5). Bu sürecin hızlanmasında ise 1965 seçimleri sonrası siyasal iktidarı tek başına elde eden AP’nin varlığı olarak nitelendirilmektedir. Fethi Naci (1966a: 6) “Bittecrübe” temalı bir Yön yazısında

Olup bitenlere baktıkça AP yöneticilerinin cehaletten gelen cesaretleri, bir şeylere güvenmenin aldırışsızlığı içindeki şaşkınlıkları insanı çileden çıkarıyor. Ve çileden çıkanların başında elbette 27 Mayıs’ın yöneticileri geliyor: ‘iktidar, seçimle kazandığı meşruiyetini yitirmekte ve Anayasaya vücut veren temel inançla çatışma halinde görülmektedir.’ Milli Birlik Grubu üyelerinin yayınladıkları kısa bildiri böyle bitiyor.

İlhan Selçuk ise benzer bir değerlendirmeyle Demirel iktidarının yetersizliğinden hareketle muhtemel bir ihtilal sürecinin hızlandığını ele aldığı yazısında şunları kaleme almaktadır (Selçuk, 1966b: 3):

Olan bitenlere hayretle bakmak için bir sebep yoktur. Demirel beklenen olayları hızlandırmaktan başka bir iş yapmış değildir. Türkiye vaktiyle iflas etmiş bir denemeyi çok daha kötü şartlar altında tekrar yaşamaktadır. Demirel’in tecrübesizliği, eski denemenin daha kısa süre içinde yaşanmasına yaramaktadır.

(...)

Türkiye, Süleyman Demirel iktidarı ile bir çaprazın içine girmiştir. Bu çapraz Atatürk Türkiye’sinin kuruluş felsefesiyle bugünkü Amerikan dünya politikasının çatışmasından doğmaktadır.

Süleyman Demirel iktidarının tutumu bugünkü Amerikan dünya politikasına yüzde yüz uygundur. İçerde ve dışarda, iktisatta ve siyasette Johnson’un görüşlerine ayarlanmış bir Türkiye istenmektedir. 10 Ekim seçimlerinde Süleyman Demirel’in topladığı yüzde elliden fazla oy’un Amerika’yı arkasına alarak daha da ağırlık kazanacağı umulmuştu. Ama evdeki hesap çarşıya uymamıştır.

(...)

Zira Atatürk’ün eliyle kurduğu devletin temel ilkelerine karşı gelenler, bir de Anayasa ile ve hukuk devletiyle oynamaya kalkıştırlarsa, arkalarına Johnson’u da alsalar sonları parlak olmayacaktır. Adalet Partisinin şüphesiz en ufak bir başarı şansı yoktu. Ama daha uzun vâdede ortaya çıkabilecek bir başarısızlığı, en kısa vâdede bir hezimet haline getirmek de şüphesiz ancak Süleyman Demirel gibi bir deha ile mümkündür.

Bu deha sayesinde Türkiye’de üç ay içinde bir rejim dâvası yaratılmıştır. Ve Adalet Partisi organlarından başlayarak büyük gazeteleri saran ihtilâl edebiyatı işte bu frensiz gidişin sonucudur. Binilen araba zaten kullanılacak gibi değildir, ama bir kazayı yakınlaştırmak için en ehliyetsizi direksiyona oturtmak da akıl kârı sayılmaz.

Sonuç olarak, Paris'te gerçekleştirilen bir açık oturumda katılan Dr. N. Erder'in ifadelerini sayfalarına taşıyan Yön, iktidarın yetersizliğine ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Yön, 1966ç: 7): “Türkiye'nin siyasi iktidarını ele geçirenler, ulusal sorunları çözmeye ne niyetli ne de ehliyetli olmadıkları için, toplum yapısındaki hızlı değişimleri ortaya koyduğu sorunları çözemediler...” dolayısıyla iktidar değişen toplumsal yapıya ayak uydurmakta zorlanmakta ve gerekli olan değişiklikleri yapmakta aciz kaldığı belirtilmektedir. Bu da *Yöncüler*'in iktidara karşı güven ve inanç kaybı durumu ile karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır.

Yöncüler siyasal iktidara karşı olan güven ve inanç kaybının çeşitli olumlu sonuçlara yol açtığını ileri sürmektedir. Bu durum imzasız bir Yön yazısında şu şekilde açıklanmaktadır (Yön, 1964a: 2):

Türkiye'mizde, bugünkü siyasi kadroların, sosyal ve ekonomik meselelerimizi çözmekte gösterdiği yetersizlik 27 Mayıs'tan itibaren başlayan uyanış ve arayışı hızlandırarak aydınlık günleri hazırlamaktadır. Bu uyanış ve arayış olmasaydı Türkiye'nin geleceğinden ümit kesilebilir ve karamsarlığa düşülebilirdi. Fakat madem ki bu arayış ve uyanış hızla gelişmektedir, o halde geleceğe büyük bir iyimserlikle bakabiliriz. YÖN, bu uyanış ve arayışı en ön saflarda temsil eden iyimser bir yayın organı olarak kalacaktır.

Benzer bir yazı Mümtaz Soysal tarafından da kaleme alınmıştır (Mümtaz Soysal, 1965b: 3): “Halk, özelemlerine ve tepkilerine cevap vereceğini umduğu bir iktidar mekanizmasından umudu kesip istediklerini kendi başına yapmanın heyecanını duymağa başlamıştır. Sorumlular bu uyanışın anlamı ve nedenleri üzerinde iyice düşünmek zorundadırlar.”

3.3.2.3. Yeni Bir İnsan

Yöncüler Türk toplum yapısının çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi ve Türk demokrasisinin sağlıklı işler bir mekanizma olabilmesi için yeni bir insan tipinin yaratılması gerektiği noktasında çeşitli argümanlar dile getirmektedirler. Bu doğrultuda başvurulan yöntemlerden biri *Yöncüler*'in iktisadi kalkınma anlayışıdır. Atatürk'ün belirlediği çağdaş uygarlık seviyesine hızla ulaşmak amacıyla “hızlı iktisadi kalkınma, sosyal yapıda entitüsyonlarda, davranışlarda, sağlık, eğitim v.s. alanlarında büyük hamlelere ihtiyaç göstereceği, ve onlar üzerinde geniş değişikliklere yol açacağı için, çağdaş uygarlık seviyesine erişme ve kalkınma” kavramları eş anlamlı kavramlar olarak kullanılabilir (Avcıoğlu, 1962f: 3). Bu minvalde kalkınma “yeni bir insan tipi yaratmak” ya da “zirai nüfusu toplam nüfusun yüzde 15'ine indirmek” şeklinde tanımlanmakla sosyal ve siyasal yaşamdaki zorunlu görülen bünye değişikliklerinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Avcıoğlu, 1962f: 3). Bu doğrultuda Yön yazarları Türkiye'ye özgü bir sosyalizm anlayışını benimsedikleri az gelişmiş ülkeler sosyalizmi düşüncesinden hareketle Batı toplum yapılarının sahip oldukları sosyo-ekonomik kalkınma düzenlerine erişmek ve aradaki farkı hızla kapatıp en kısa sürede ileri bir toplum düzenine ulaşma zorunluluğu Türkiye gibi az gelişmiş ülkeleri sosyalizmi benimsemeye zorlamaktadır. Bu tür bir sosyalizm anlayışı “köklü reformlarla ortaçağ kalıntılarını tasfiye etmek, yeni bir insan tipi yaratmak ve hızlı kalkınmayı sağlamak zorundadır. O halde, az gelişmiş ülkeler

sosyalizmi, çok köklü değişikliklere ihtiyaç gösteren bir cins beyaz ihtilal şeklinde düşünmelidir” (Avcıoğlu, 1962m: 3). Dolayısıyla “sosyalizm, hele Türkiye gibi bir ülkede ‘yeni adam’ yaratma çabasıdır: geleneksel ve görgüsel yolları bir yana itip, akılcı çözümlere kolayca bağlanabilen bir adam” (Mümtaz Soysal, 1962ğ: 20). Cemal Reşit Eyüboğlu “Sosyalizm ve Komünizm” başlıklı yazısında benzer bir konuya değinerek “halbuki, sosyalizm, demokratik hürriyet içinde, parlamentarizme dayanarak, zamanla işçisi, esnafı, köylüsü, aydınıyla, genellikle fakir zümrelere dayanarak iktidarı elde edip kanunlar yolu ile topluma yeni bir düzen vermek amacını gütmekte” (Cemal Reşit Eyüboğlu, 1966: 16) olduğunu ileri sürmektedir. Cahit Tanyol ise “sosyalizmi belli bir toplumun kalıpları içinde düşünmek, her toplumu o kalıplara uydurmaya zorlamak bizi fanatizme ve bir çeşit **sol nurculuğa** götürür” (Tanyol, 1965b: 12) düşüncesiyle sosyalizmin toplumsal düzende değişikliklere yol açabileceğini belirtmektedir. Ankara Hukuk Fakültesi’nde gerçekleştirilen bir açık oturumda konuşan Osman Nuri Torun bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Yön, 1964f: 7): “Neden toplumun yapısını değiştirmek istiyoruz? Bu memlekette yaşayan insanların şansını, seviyesini muasır medeniyet seviyesine çıkarmak istiyoruz da ondan.” Dolayısıyla, sosyalizm yeni bir insan yaratma arzusu noktasında vazgeçilmez bir enstrüman olarak görülmektedir. Bu doğrultuda sosyalizmi “basit bir dürüstlük ve fikir özgürlüğü meselesi olarak görmekten sıyrılmak ve toplumsal bir değişme olarak görmek ve kendimizi de bunun araçları telakki etmek lazımdır” (Yön, 1965b: 5). Bu doğrultuda yapılması gereken şey halkın eğitilip uyarılması ve “halkın arzu ve eğilimlerinden faydalanarak onlara sosyalist bir yön vermeye uğraşmak, bazı sosyalist hedefleri benimsetmektir” (Yön, 1965b: 5). *Yöncüler* yeni bir insan tipi yaratılması gerektiği konusunda serbest teşebbüs ve liberal politikaya dayalı devlet anlayışının mevcut düzeni sürdürmesinden dolayı istenen reformları gerçekleştiremeyeceğini düşünmektedirler. Bu doğrultuda Yön yazarları devlete bu bağlamda çeşitli sorumluluklar yüklemekte ve toplumsal yapının değiştirilmesi konusunda devletin öncü rol oynaması gerektiğini dile getirmektedirler. Gülten Kazgan bu bağlamda şu satırları kaleme almaktadır (Kazgan, 1964: 16):

Köyde tüketim harcamaları bir taraftan (çeyiz, düşün, başlık gibi) gelenekler bir taraftan da (saz salonları, düşünceyi körleştirici yayınlar, şehvet filmleri gibi) piyasanın kar gayesinin etkisi altındadır. Bu iki kuvvetli etki altında iktisadi gelişmeyi başaracak insan tipinin kendi kendine doğmasını beklemek bir hayaldir; devlet ister istemez bu tercihlerin yerini yenilerinin almasını hazırlamak zorundadır. Özel teşebbüsün kar gayesi, taassubu, yobazlığı koyulaştırıcı yayınları, şehveti teşvik edip ilkel içgüdüleri uyandırıcı filmleri ve yayınları, sefahatle beraber sefaleti artırıcı saz salonlarını gerektiriyorsa, devlet bu alanlara üretici olarak müdahale edip gelişme için gerekli insan tipini yaratacak ortamı hazırlamak zorundadır. Sinema, kitap, boş zamanın geçirileceği yerler gibi, ferdin düşünce yeterliğini hazırlamakta ön planda rol oynayan sahalara devlet müdahale etmeksizin, bunları özel teşebbüse bıraktığında köyü uyandırmanın kolay olmayacağı açıktır. Köyü uyandırma davası ilkökul eğitimi ile ne başlar ne de biter; bundan ötürü, bugün özel teşebbüsün mevcut tercihlere göre hazırladığı kültürsüzlük ortamına dayanan tüketim harcamalarını devlet üretici olarak müdahale ile değiştirmek zorundadır. Eğer gelecekteki kuşakların refahını artırıcı bir gayeye yönelmiş tercihlerin gelişmesini istiyorsak, bu tercihleri değiştirebilecek bütün alanlarda devletin önderlik etmesinin gerekeceği ve piyasaya bırakıldığı taktirde de bunun mümkün olmayacağı açıktır.

Aynı gerçek şehirlerdeki gecekondu sakinleri için söylenebilir: Köyleri geleneksel tüketim şekilleri yanında şehirlerin gecekondu semtlerinde özel teşebbüsün kar gayesiyle pazarladığı

alışkanlıkları benimsiyen köyden şehre yeni gelmiş olanların tercihlerini değiştirerek gelişme için gerekli insan tipini yaratmak ve refahlarını etkilemek devletin görevidir.

Doğan Avcıoğlu “Rejimin Geleceği” temalı Yön yazısında “hiç değilse Demirel’in verdiği son seçim dersinden sonra, Türk aydınları, Batı maymunluğuna ve aktarmacılığına paydos diyerek, Türk toplumsal yapısı ve bu toplumsal yapıyı modernleştirmeye uygun düşecek siyasi sistem” (Avcıoğlu, 1966e: 3) konusunda gerekli düşünsel çabayı ve tartışmayı sağlamaları gerektiği hususunda dönemin Türk aydınına bu bağlamda sorumluluk yüklemektedir. Başka bir yazısında da şu değerlendirmeyi kaleme almaktadır (Avcıoğlu, 1966c: 3):

Fakat yirmi yıllık denemeden sonra, fazla yanılma payı olmadan; bir gerçek açık açık söylenmelidir: Sosyal yapıda köklü değişiklik gerçekleştirilmedikçe, Batı’nın politik kurumları, tutucu güçlerin egemenliğini sağlayan bir aldatmaca olmaktan öteye gidemeyecektir. Ve Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde Batının politik kurumları, sosyal yapı değişikliğini sağlamakta, son derece yetersiz kalmakta ve hatta tutucu güçleri kuvvetlendirmektedir. Bunun içindir ki, Batı politik sisteminin inançlı savunucularından Duverger, hatta aşırı sağcı Adenauer, ‘solcu otoriter rejimler, derebeylik egemenliğine son vererek, sanayileşmeyi hızlandırarak, eğitimi geliştirerek kendilerinden önce var olmayan bir demokratik ortamı yaratmışlardır’ gibi, Türk düşünce hayatı için oldukça yeni sonuçlara, ister istemez varmaktadırlar.

Dolayısıyla sosyal yapıdaki değişikliği ya da değişiklik gerekliliğini meşrulaştırmak için çeşitli örneklere başvurulmaktadır.

3.3.3. Toplumsal Bünye Reformları

Yön yazarları Türk toplum yapısı başta olmak üzere Türk demokrasisini doğrudan ya da dolaylı etkileyebilecek nitelikte reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda başta tarım ve toprak reformu ve Köy Enstitüleri halkın yetersizliği sorunsalını ortadan kaldırmak ve yeni bir insan yaratmak noktasında başvurulabilecek temel araçlar olarak ele alınmaktadır. Bu kısımda çalışmanın amacı ve kapsamı dolayısıyla sadece bu iki kavram üzerinde durulacaktır.

3.3.3.1. Tarım ve Toprak Reformu

Yöncüler demokrasi ve kalkınma hususunda ülkenin sağlam temeller üzerinde oturtulması için ekonomik ve kültürel alanda çeşitli reformların yapılması gerekliliği üzerinde fikir birliğine sahiptirler. Bu reformlar gerçekleştirilmeksizin “memlekette ne demokrasinin köklü olarak yerleşmesine ne de gerçek bir kalkınmadan söz” edilemeyeceğine inanılmaktadır (Suat Aksoy, 1962: 7). Bu reformlar içerisinde “Türkiye için en hayati olanın toprak reformu olacağı şüphesizdir” (Suat Aksoy, 1962: 7). Doğan Avcıoğlu İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği’nin düzenlediği açık oturumda “bütün davalarımızın hareket noktası toprak reformudur” (Yön, 1963c: 6) diyerek tarım ve toprak reformunun *Yöncüler* açısından önemine dikkat çekmiştir. “Toprak reformu derken, tarımda üretim artışını frenleyen sosyal, ekonomik, politik ve teknik bütün engellerin hızla kaldırılmasını anlamaktayız” (Avcıoğlu, 1966a: 3). Toprak reformu ekonomik ve

politik olmak üzere iki amaca hizmet eder niteliktedir. Bu nitelikleri tarım ve toprak reformu doğrultusunda iki bağlamda ele alan Cemal Reşit Eyüboğlu şu satırları kaleme almaktadır (Cemal Reşit Eyüboğlu, 1964b: 7):

Biri, Türkiye Toprak mülkiyet ve işletmelerinin, sanayileşme hareketlerine paralel olarak ıslahı. Ötekisi, ilkel koşullar altında da olsa, toprak ekonomisine dayanarak bir çeşit derebeylik döküntüsü halinde birçok şehir ve kasabalarda sürüp giden ‘insan-toprak-insan’ ilişkilerini ıslâh için, hâkim azınlığın elinden hâkimiyet aracı olan toprak alıp köylüye dağıtmak ve bununla birlikte bu küçük köylü işletmelerini kooperatifler ve yardımcı devlet teşekkülleri aracılığıyla teşkilâtlandırmak.

Ancak çalışmanın kapsamı dolayısıyla tarım ve toprak reformu sadece ikinci amacı yani politik amacı bağlamında ele alınacaktır. Türkiye gibi “az gelişmiş bir ülkede, toplumun bir ileri merhaleye kavuşturulması isteniyorsa, toprak reformunun amacı ekonomik olmaktan çok politik ve sosyal olur” (Naci, 1965a: 95: 6). Diğer bir ifadeyle “toprak reformu, her şeyden önce siyasidir” (Mehmed Kemal, 1964: 7; Avcioğlu, 1962j: 7; Timur, 1962a: 17). “Toprak reformu, feodal düzen artık ve kalıntıları(n) tasfiyesi demektir” (Mehmed Kemal, 1964: 7). Toplumsal bünyeyi değiştirmek için başvurulacak en ideal yollardan biri olarak nitelendirilen toprak reformu Taner Timur imzalı bir Yön yazısında şu şekilde işlenmektedir (Timur, 1962a: 17):

Genel oydan sapmadan, toprak reformu yolu ile toplumsal bünyenin değiştirilmesi en ideal yol. Az gelişmiş memleketlerde, toprak reformunun gayesi iktisadi olmaktan çok siyasidir. Küçük toprak sahiplerini artırmaktan çok, ağanın otoritesini kırmak bahis konusu. Bu gayeye varmak için, köylü gruplarını kooperatifler yoluyla birleştirmek ve merkezi hükümete bağlamak düşünülebilir.

Suat Aksoy ise toprak reformunun gerçekleştirilmesi gerekliliğini şu satırlarla ele almaktadır (Suat Aksoy, 1962: 7):

Memlekette şahit olduğumuz ağır ve sıkıntılı gelişme, binlerce işçi ve köylünün geçirdiği ıstıraplı hayat, yer yer başgösteren ve bugün siyasi hayatımızda bir akım olarak meydana çıkan gericilik tehlikesi ve bunun memlekette demokratik hayatın tehlikeye düşmesi köklü bir toprak reformunu gerçekleştirilememiş olmamıza bağlıdır. 1923’te Türkiye’nin padişahlığı ve sömürgeci devletleri tasfiye ederek yaptığı siyasi istiklali köklü bir toprak reformuyla tamamlayarak memlekette gerçek bir demokrasinin temellerini atmış olması gerekirdi. (...) memlekette demokrasinin yerleşmesini, gerici kuvvetlerin ve demokrasi düşmanlarının kaynaklarının kurulmasını, gerçek ve hızlı bir kalkınmayı ve tarımdaki geri münasebetler yerine daha ileri, modern istihsal münasebetlerine geçmeyi istiyorsak, toprak reformunu gerçekleştirmek mecburiyetini artık anlamamız gerekir.

Diğer taraftan demokrasiye katılımı artırmak amacıyla toprak reformunun gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda da çeşitli argümanlar ileri sürülmektedir (Yön, 1962e: 12): “Şimdiye kadar yapılan bütün toprak reformlarında müşterek bir amaç toprak reformu kanaliyle, iktidarın az sayıda elde toplanmasına son vererek gerçek demokrasiye giden yolu açmaktır.” Çünkü “artık demokrasi sadece muhtevassız bir genel oy hakkı veya belirli zamanlarda yapılan serbest seçimler ile tanımlanmaktan uzaktır” (Yön, 1962e: 12). Bu doğrultuda mümkün olduğu kadar geniş bir iştirakin varlığı aranmakta “hür ve müstakil çiftçiler vasıtasıyla demokrasinin kuvvetlendirilmesi” amaçlanmaktadır (Yön, 1962e: 12). Demokrasi yolunda atılacak ilk köklü adım sayılan tarım ve toprak reformu ile toprak ağalarının siyasi gücüne son verilmesi amaçlandığını dile getiren Doğan Avcioğlu, ilgili yazının devamında şu satırları kaleme almaktadır (Avcioğlu, 1962: 28: 7):

Toprak reformunun elbette ki iktisadi ve sosyal gayeleri de vardır. İstihsalî düşürmeden toprak dağılışındaki adaletsizliğe son vermek, kötü iskan durumunu düzeltmek, dağınık araziye toplulaştırmak, toprak reformunun amaçları arasındadır. Fakat demokrasi kadar bu gayelerin de gerçekleştirilmesi, toprak ağalarının siyasi güç olmaktan çıkarılmasına bağlıdır. O halde temel mesele siyasidir ve toprak reformu her şeyden önce, bir devrim kanunudur. Hem de Yirminci Yüzyılın İkinci yarısında ve Atatürk Türkiye'sinde daha fazla geciktirilmeye tahammülü olmayan bir devrim kanunu.

“Bu durumda istenen, az gelişmişliğin en köklü sebebi ve emperyalizmin bellibaşlı dayanaklarından biri olan ağalığın sosyal ve politik etkisini yok etmektir” (Naci, 1965a: 6). Ancak *Yöncüler* böylesi bir reformu “ancak halkçı ve devrimci bir idarenin başarabileceği bir iş” (Yön, 1962k: 20) olarak görmekte ve mevcut “iktidarın kuruluşu ve muhafazakâr dokusu, mesela, bir gerçek toprak reformuna engel olacak nitelikte” (Selçuk, 1963d: 3) bulunduğundan hareketle siyasi kadroya ilişkin derin bir inançsızlık içerisindedirler. Benzer bir düşünce biçimini Doğan Avcıoğlu Ziya Gökalp Derneğinin Ankara Maarif Kolejinde katıldığı bir açık oturumda dile getirerek “bu hükümetin gerçek bir toprak reformu yapamayacağını, fakat topraksız köylülerin, Fransız İhtilali sırasında olduğu gibi, bu reformu kendilerinin gerçekleştireceğini ileri sürdü” (Yön, 1962i: 4). Diğer taraftan Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede “kalkınmanın temel şartı olan gerçek bir toprak ve tarım reformu, ancak sosyalizm yoluyla gerçekleştirilebi[leceği]” düşünülmektedir (Avcıoğlu, 1965a: 3).

Dolayısıyla, Yön yazarları tarım ve toprak reformunu modernleşme için temel bir enstrüman olarak görmektedirler. Ayrıca onlar tarım ve toprak reformunu ortaçağ kalıntısı şeklinde ele alınan ağalık sisteminin tasfiyesi, demokrasiye katılımın yaygınlaştırılması, yeni bir insan ve toplum inşasına yol açması bağlamında da arzu edilen reform araçlarından biri olarak değerlendirmektedir. Toplumsal bünye reformları teması altında ele alınan tarım ve toprak reformu kodu açıklandıktan sonra ikinci bir reform aracı olarak görülen köy enstitülerine bakmak faydalı olacaktır.

3.3.3.2. Köy Enstitüleri

Yön yazarlarının ikinci bir reform aracı olarak ele aldıkları konu Köy Enstitüleri davasıdır. Köy Enstitüsü hareketi Türkiye gibi geri kalmış bir ülkede, kalkınmanın demokratik esaslara dayanarak gerçekleştirilmesi noktasında “bir ideoloji bulma hareketidir” (Tokgöz, 1962b: 12). Her ideolojinin kendine özgü ilkelerinin bulunduğu düşüncesinden hareketle “Köy Enstitülerinin çatısı altında girilen denemede eğitim: iş gibi, elbirliği ile çalışma gibi, modern üretim tekniği gibi, yeni toplum kuralları gibi parçalarla kendisini tamamlamakta ve bir bütün haline gelmektedir” (Tokgöz, 1962b: 12). Dolayısıyla bu hareket topyekûn bir seferberliğin tezahürü olarak ele alınmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi Batı'nın çağdaş uygarlık seviyesine bir an önce erişmek adına Batıda aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşen demokratikleşme sürecinin Türkiye'de yukarıdan aşağıya götürülmesi gerektiği ve bu konuda da Köy Enstitülerinin önemli bir rol oynayacağı ileri

sürülmektedir (Sabahattin Eyüboğlu, 1961: 16). Bu doğrultuda Türkiye gibi geri kalmış bir ülke için “yığınların eğitimi” elzem görülmektedir (Uysal, 1963: 12). Diğer taraftan köyün hızla uyanması ve istihsal seviyesinin artırılması amacıyla ele alınan Köy Enstitüleri (Avcıoğlu, 1962b: 3) kaliteli bir aydının yetiştirilmesi gayesiyle uygulanabilecek temel kurumsal mekanizmalardan biri olarak da ele alınmaktadır (Sabahattin Eyüboğlu, 1961: 16):

Çoğunluğun aldanmasına, geriliğin tutmasına kızıp memleket yönetiminin ‘kaliteli’ bir aydın azınlığın eline geçmesini özlerken, kalitenin gökten düşmeyip ancak bir aydın çoğalması içinden çıkacağını unutuyoruz. En azından ilk öğretim, hem de gerçeklere dayanan bir ilk öğretim, çoğunluğumuzu aydınlatmadıkça, bir avuç aydınımızı yıllar yılı Avrupalara, Amerikalara da yollasak, her birinin tomar tomar diplomalara da olsa, özlediğimiz kaliteli aydın azınlığa kavuşamayız. Gerçek bilginleri, gerçek sanatçıları yalnız çoğunluğun cömert çeşmesi yetiştirip besleyebilir. Atatürk de İnönü de onun için köylünün uyanmasını istiyorlardı ve Köy Enstitüleri bunun için, çoğunluğun kalite yaratabilecek duruma gelmesi için kurulmuştur.

Köyde kültür havası yaratma gayesiyle ele alınan Köy Enstitüleri davası köy kalkınması için zaruri bir reform aracı olarak görülmektedir çünkü *Yöncüler*’e göre “köy kalkınması, büyük ölçüde toplumun kalkınmasına önderlik edebilecek, yeni tarım metodlarını uygulayabilecek, gerekince köyün ufak teknik ve sağlık ihtiyaçlarını giderebilecek” insanların yetiştirilmesine bağlanarak “köylü kütlelerinin gözünü daha geniş ufuklara çev[rilmesi]” amaçlanmaktadır (Yön, 1962d: 10). Bu doğrultuda onlar ilerici insan yetiştirme aracı olarak görülmektedir. Geleneksel ve modern eğitim sistemini mukayeseli bir şekilde ele alan Engin Tonguç Köy Enstitülerinin sadece bir öğretmen yetiştirme misyonu taşımaktan ziyade Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasi kalkınma için gerekli bünye reformlarını gerçekleştirmek amacıyla gerekli imkanları sunmaktadır (Tonguç, 1962: 12):

Çünkü, tekniğe, deneysel bilime, özgür düşünce, eşitlik ve demokrasiye dayanan modern toplumlarda bireyler, ancak gerçek hayat ile okulda karşı karşıya gelebilirler, okulda kendi kendilerini yönetirler, pozitif bilimi ve tekniği okulda deneyler ve uygulamalarla kavrayabilirlerse, bu modern toplulukların etkin vatandaşları olabilirler. Eski bilgi okulu [medrese] ise, deney ve uygulamadan uzak gerçek hayatla ilgisi olmayan bir çevrede, bilgi diye sunulanı denemeden, tartışmadan ve uygulamadan kabullenen, yukarıdan verilen emirlerle yönetilen, en ilkel teknik araç ve gereçleri kullanamayan, kısacası modern demokratik toplumların değil, kişi ve zümre egemenliğine dayanan gücünü vatandaşların eşitsizliğinde, özgürsüzlüğünden alan ortaçağ toplumlarının bireylerini yetiştirir.

Dolayısıyla, Köy Enstitüleri modern demokratik toplumların gerektirdiği gibi bireylerin yetiştirilmesine imkân tanıdığı düşünülmektedir. Ayrıca onlar, “özgür düşünceye, özgür tartışmaya ve Batılı olabilmek için ilk şart olan hümanist bir kültürün yayılmasına” olanak sağlamakla birlikte eski Osmanlı düzeninin medrese temsilcisinin karşısına, “demokrasi, pozitif bilim, özgür düşünce, teknik uygarlık ilkelerini yaşayacak yeni bir halk aydını tipini” köylere sokmak üzere tasarlanmış araçlar olarak görülmektedirler (Tonguç, 1962: 12). Diğer bir ifadeyle, onlar “köye Atatürk’ü, inkılabı, vatan, millet ve ilerçilik anlamını götürmüşlerdir” (Aydemir, 1962d: 6). Dolayısıyla onlar, birer “toplum önderi” meydana getirmek (Yön, 1962r: 7) amacıyla “(...) bir ihtilaldı. Hür fikrin köye giriş ihtilaliydi. Köyün uyanış ihtilali idi” (Yön, 1963b: 5).

Köy Enstitüleri sisteminin temel düşüncesi birey üzerinde etki eden eğitimsel ortamı oluşturan maddi uygarlığın kendisinin modern bir nitelik taşıması gerekliliğidir. Bu olmaksızın ne toplumun ne de bireyin modern uygarlığın temsilcisi olamayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda da *Yöncüler* Köy Enstitülerinin temel hareket noktasını toplumsal bir dönüşümün gerçekleştirilmesi ve nihayetinde bireyin değiştirilmesi gerektiği fikri oluşturmaktadır (Yön, 1962i: 12-13):

Ferdi değiştirmek için toplumu değiştirmek gerektiği düşüncesine varılınca eğitime büyük görevler yüklenmiştir. Eğitim çevrede bulunmayan modern maddi biçimleri kendisi yaratmalıdır, çevrenin modern olmayan maddi şartları ile çarpışmalıdır, öğrenciye modern uygarlığın fikri temellerini aşılmalıdır.

Diğer taraftan Köy Enstitüleri Kemalist devrimlerinin şehirde karşılık bulamayacağına ilişkin olan düşüncenin bir ürünü olarak köyler, devrimin kaynağı bağlamında ele alınmak istenmiştir. Bu durum imzasız bir Yön yazısında şu şekilde kaleme alınmaktadır (Yön, 1962i: 12-13):

Köylünün Kemalist rejimin eğitiminin mihrak noktası olması ve kurulacak bütün eğitim sisteminin yönünü tayin edecek başlıca etken olması gerekiyordu. Şehir toplumu beklenen eğitim reformunu yürütemeyecek kadar memleketin ekonomik hayatıyla olan bağı kaybetmişti. Bırakınız köyü, şehir Tazminat'tan beri kendi toplumunu bile ıslah etmekten aciz olduğunu göstermişti. Ayrıca köy toplumunda modern uygarlıkla şehir şehirden daha kolay uyuşabilir yanları da vardı: mesela üzerinde o kadar gürültü koparılan kadının toplum hayatı dışında bırakılması şehirlerin icadıydı. Köydeki kadın, ne toplumsal ne de ekonomik hayatın dışında değildi. Köy toplumu, Türkiye'nin modernleşme yolundaki azminin deneneceği el dokunulmamış bir tabiat kaynağı, Kemalist rejimin gerçekleştirmek istediği manevi ve toplumsal evrimin ilham kaynağı idi.

Bu doğrultuda, “Köy Enstitüleri Kemalist Türkiye’ye özgü bir yaratıştır. Bunlar, en katı gelenekler içinde yaşayan bir tarım toplumunun modernizasyonu—geri kalmış ülkelerin en güç problemi budur—için tipik bir Türk buluşudur” (Fernau, 1963c: 12). Dolayısıyla enstitü hareketi eğitim yoluyla sosyo-ekonomik bünyede değişiklikler meydana getirmeyi arzulayan bir harektir (Tokgöz, 1962a: 9). Yeni bir toplum inşa sürecinde önemli bir fonksiyonu yerine getirebilecek güce sahip olan Köy Enstitüleri hakkında Şükrü Koç şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Koç, 1965: 16):

Eğitim sistemleri toplumların mikrokozmozudur. Yaşanılan ve geliştirilmek istenen insan topluluklarına ait ilk ve temel çalışmalar eğitim kurumlarında yapılır. Bundan ötürüdür ki eğitim sistemleri, bir yandan milletleşmenin merkezlerini kurmak, öte yandan da toplumları yeni hedeflere doğru götüren, kalkınma, ilerleme, gelişme kelimeleriyle nitelenmek istenen noktalara iten, yeni hayat tercihlerini kavratmak için gerekli tedbirleri alır.

Yön yazarlarından Turhan Tokgöz benzer bir konuyu ele alarak Köy Enstitülerinin ideal toplum düzeni olduklarını ifade etmektedir (Tokgöz, 1963: 7): “Enstitü gerçek anlamıyla demokratik bir düzenin yürüdüğü bir topluluktur. Buna sosyalist bir düzen de denebilirdi. Mesele kelimelere verilecek anlama bağlıdır. Adı ne olursa olsun bu düzenin ideal bir toplum düzeni olduğunu bilmek önemlidir.” “Görülüyor ki, bilimsel temele dayanan Köy Enstitüleri, yani çağ kafasının eğitim yoluyla, eğitimin işle ilintisiyle, tabiatı sanata, ekonomik ve toplumsal yönlere açılan tek bir kapı” (Uysal, 1963: 12) olarak ele alındığı zaman “köy enstitüleri salt öğretmen yetiştiren kurumlar” olmadıkları ortaya çıkmaktadır (Uysal, 1963: 12).

Ancak, “cehaletle mücadele davası, büyük ümitlerle başlayan Köy Enstitüleri hamlesinin, çok partili rejimin hakim duruma getirdiği son muhafazakar unsurlar tarafından mahkum edilmesi yüzünden duraklamıştır” (Avcıoğlu, 1962e: 3). Böylelikle de “ileri gidişin motoru olan devrimci kuvvetler ikinci plana itilmiş, devrimci ruh zayıflatılmış ve hür fikir boğulmuştur” (Avcıoğlu, 1962c: 3). Diğer taraftan da “Köy Enstitüleri[nin], ağaların elindeki köylüleri ister istemez uyaraca[ğımı]” belirten Yaşar Kemal onların kapatılmasıyla beraber karşılıklı engel bulamayan ağaların toplumsal, siyasal ve ekonomik güçleri artmış ve halka giden yolun kapanmış olduğunu belirtmektedir (Yaşar Kemal, 1962a: 12-13). Benzer bir değerlendirme de imzasız bir Yön yazısında kaleme alınmıştır (Yön, 1967d: 6):

Köy Enstitülerinin kurucusu İsmet İnönü, 1946 yılında Antalya’da şöyle diyordu: ‘Bütün siyasi ve askeri hayatımdaki vazifelerin hiç birini kale almadan diyebilirim ki, öldüğüm zaman Türk milletine iki eser bırakmış olacağım. Bunlardan biri köy okulları, diğeri de müteaddit partilerdir.

Ne yazık ki, İnönü’nün bu ölçüde önem verdiği Köy Enstitüleri, çok partili rejimin, köylünün uyanmasını ve kalkınmasını istemeyen bir ağa, tefeci ve komprador egemenliği biçiminde tecelli etmesi yüzünden yıkılmıştır. 1960’dan sonraki İnönü iktidarları, Köy Enstitülerini yeniden açmaya cesaret edememişlerdir. Fakat, kuruluşunun 27. yılında bir defa daha hatırlatalım ki, Köy Enstitüleri bir gün mutlaka yeniden açılacaktır. Hem de bu sefer, toprak reformu ve hızlı sanayileşme tedbirlerinin dışında, perakende bir dâvâ halinde değil, köklü reformların, tarım ve sanayi kalkınmasının temel ve vazgeçilmez parçası olarak Köy Enstitüleri kurulacaktır.

Bu doğrultuda *Yöncüler* enstitü taraftarı aydına iki sorumluluk yüklemektedir (Tokgöz, 1962a: 9):

Biri, enstitünün kurulması için bugün ısrar etmemek, fakat onu daha güzel imkanlar içinde kurulabilmesi için gerekli temeli hazırlamaya çalışmak. İkincisi, böyle bir temel üzerine köy enstitülerinde ne gibi bünye, program, ders ve öğretim kadrosu yenilikleri yapılabileceğini araştırmak.

Sonuç olarak, Yön yazarları halk iradesinin serbestçe tezahürü ve demokratik rejimin memleket gerçeklerine uygun hale gelmesi yukarıda ele alınan başta tarım ve toprak reformu ve Köy Enstitüleri gibi köklü reformların hayata geçirilmesi ile mümkün görmektedir. Köy Enstitüleri davası ile birlikte *Yöncüler* Kemalist devrimlerin en küçük ama en yaygın yerleşim birimi olan köylere sirayet edeceği, yeni bir toplum inşa etmek üzere gerekli araçların Köy Enstitüleri vasıtasıyla halka empoze edileceği düşüncesiyle köy okulları desteklenmektedir. Diğer taraftan bahse konu bu reformların arzulan bir başka sonucu olarak da siyasi partilerin ve siyasi partiler içerisinde görev alan kadroların yenilenmesi ve bu sayede “memleketin zinde kuvvetlerinin işbaşına geçmesine imkan ver[mesidir]” (Avcıoğlu, 1962a: 3).

3.3.4.Sonucu Tayin Edici Unsurlar

Araştırmanın bu kısmında Yön yazarlarının toplumun en ilerici unsurunu oluşturan, siyasal yaşama da sonucu tayin edici aydın tabaka ve zinde kuvvetler olarak nitelendirilen sonucu tayin edici unsurlar teması altında başta ordu, üniversite gençliği ve ilerici aydın kodları ele alınmaktadır. Ordu, üniversite gençliği ve ilerici aydını temsil eden Zinde Kuvvetler Türk demokrasisinde öncü

rol oynayabileceği ve çıkmazdan kurtuluş aracı olarak Yön yazarlarınca kabul edildiği çeşitli yazılarda dile getirilmektedir.

Zinde kuvvetler söylemi *Yöncüler*'in üzerinde ehemmiyetle durduğu konuların başında yer almaktadır. Derginin yayın hayatı boyunca zinde kuvvetler kavramı üzerinde çeşitli değerlendirmeler kaleme alınmaktadır. Ancak 15 Temmuz 1966 tarihli "İlerici Askeri Rejimler ve Marksist Teori" başlıklı 172. sayılı imzasız bir Yön yazısından sonra Zinde Kuvvetleri tanımlamak üzere Ara Tabakalar kavramı kullanılmaktadır. "Türkiye'nin kaderine hakim" bu kuvvetleri tanımlamak üzere "Osmanlı tipi ceberrut devletin temsilcileri, kapıkulu, geleneksel yöneticiler grubu, idari entelektüel kadro" şeklinde tanımlamalar yapılmakta ancak *Yöncüler* bu kadroyu tanımlamak üzere "ara tabakalar" kavramını kullanmayı daha uygun bulmaktadır (Avcıoğlu, 1966g: 9). Diğer bir ifadeyle, Zinde Kuvvetler/Ara Tabakalar Yön yazarlarınca "daha uygun bir deyim bul[unmadığı] için aydın tabaka" (Avcıoğlu, 1966b: 3) olarak tanımlanmaktadır. Bu tabaka toplumun gerçek meselelerine karşı duyarlı olan kesim olarak ele alınmakta ve kolektif hafızaya referansla onlara çeşitli tarihi görevler/sorumluluklar yüklenmektedir. Bu doğrultuda onlara öncü bir rol tayin edilmektedir (Avcıoğlu, 1966d: 3):

Emperyalizm-bağımlı ülke temel çelişmesini, bugün en derinden duyanlar ve bilincine varanlar, genellikle küçük burjuva çevrelerden çıkan ve siyasi edebiyatımızda artık yerleşmiş bir deyimle, Zinde Kuvvetler adı verilen güçlerdir. Üçüncü Dünya ülkelerinin birçoğunda da görüldüğü üzere, ekonomik ve politik bağımsızlık mücadelesinin öncülüğünü, istesek de istemesek de onlar yapmaktadır. Kapitalist emperyalizmin 'Dünya tekeli'ni kaybettiği bugünkü milletlerarası durumda, zinde kuvvetler, kalkınmamızın ilk şartı olan bağımsızlık savaşını ilk yürütecek güce ve yeteneğe sahiptir. Batı toplumları için doğru olan ve oradaki toplumsal güçler dengesini göz önünde tutarak, işçi-burjuva çelişmesine dayandırılan düşüncelerin etkisi, Türkiye'nin bu temel gerçeğini görmemize engel teşkil etmemelidir.

"Batıda önemsiz kalan ve bu yüzden Marksist teori tarafından ihmal edilen ara tabakalar, Üçüncü Dünyada, belli şartlar altında, milli burjuvaziden bağımsız olarak, ileri gidişte öncü rol oynayabilmektedirler" (Yön, 1966f: 8). Çünkü az gelişmiş ülkelerde 'proletarya, milli burjuvazi ve komprador burjuvazisi' şeklinde gerçekleştirilen geleneksel teorik yaklaşımın toplumsal ve siyasi gerçekliği tahlil noktasında yetersizliği vurgulanmakta ve bu yüzden "asker ve sivil memur gibi ara tabakaların sınıfı karakteri ve belli şartlarda oynayabilecekleri ilerici rol"ün önemi vurgulanmaktadır (Yön, 1966f: 8).

Diğer taraftan Zinde Kuvvetler ilerici cephenin önemli bir kuvveti olarak parlamento dışı unsurları temsil etmekte ve siyasi liderin hangi kuvvetlere dayanması gerektiği konusunda 27 Mayıs'tan çeşitli derslerin çıkartılabileceği belirtilmektedir (Timur, 1962c: 13):

27 Mayıs hareketi göstermiştir ki, memleketimizde, ilerici hamlelere öncülük edecek bir kütle mevcuttur. Bu kütle gerçekçi aydınlar, gençlik ve ordu mensupları meydana getirmektedir. 27 Mayısı memleketin zinde kuvvetlerini teşkil eden bu kuvvetler yapmıştır. Bugün, demokratik bir çerçeve içinde ordunun tarafsızlığı esas olduğuna göre, liderin dayanacağı kuvvetler aydınlar ve gençlikten ibaret olacaktır. Bu katiyen küçümsenecek bir kuvvet değildir.

Bu doğrultuda Zinde Kuvvetler sonucu tayin edici unsurlar olarak ele alınmakta ve siyasal yaşamda önemli roller üstlendikleri ifade edilmektedir (Kubalı, 1966: 16):

1961 yılından beri dört koalisyon hükümetinin -özellikle ilk üçünün- kurulması ve sürdürülmesi mümkün olmuştur. (Bu arada belirtmek isteriz ki Üçüncü Koalisyon, gerçek anlamıyla bir koalisyon olmayıp, bağımsızlarla takviye edilmiş, ordu tarafından desteklenen bir CHP hükümetiydi). Böylece parlamento çalışmalarının verimliliği, hiç değilse huzuru sağlanmıştır. Bu bakımdan sonucu tayin edici unsurlar, üniversite gençliği, devrimci basın ve özellikle Ordu tarafından temsil edilen zinde kuvvetlerin baskısı ve hatta doğrudan doğruya müdahalesi olmuştur. Karşı-devrim kıpırdanışlarına büyük bir hassasiyet gösteren Ordu, çok güçlü ve gerçek bir baskı rolü oynamıştır.

Doğan Avcıoğlu “Eski ve Yeni Türkiye” başlıklı bir Yön yazısında 27 Mayıs başarısız gibi görünmesine karşılık onu “Atatürk’ün istediği yeni Türkiye’yi kurmaya azimli zinde kuvvetlerin uyanış ve şuur kazanma devresi” olarak ele almakta ancak “bu, ümit verici, fakat yeterli olmayan bir gelişmedir. Hareketin tam bir şuur kazanması, biraz daha zaman isteyecektir” (Avcıoğlu, 1962o: 3) değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda Taner Timur Zinde Kuvvetlerin yeni teşekkül etmeye başlayan iktidara talip bir kadro olduğundan bahsetmektedir (Timur, 1962d: 14):

Aslında, bizde bugüne kadar yapılan seçimlerde hamleci ve reformcu bir kadronun iş başına gelmesi mümkün değildi. Çünkü memleketimizde böyle bir kadro yoktu. Bu kadro yeni teşekkül etmeye başlamıştır.

Türkiye’de son zamanlarda sık sık ‘Zinde Kuvvetler’den bahsedilmektedir. Bu bir tesadüf değildir. Bugün memlekette, bilgisi, idealizmi ve vatanseverliği ile gerçekten zinde olan bir kuşak oluş halindedir. Türkiye’nin tek ümidi ve tesellisi, bugünkü muhafazakâr ve uyanık siyasi sınıfın yerini almaya namzet bu yeni kuşaktır. Demokratik prensip üzerinde kimsenin ihtilafı olmadığına göre, oyunun kaidelerine riayet edildiği takdirde, yeni kuşağın manevi baskısı, muhafazakâr hükümetleri reformcu ve hamleci yollara yönelmeye zorlayacaktır.

Benzer bir değerlendirme de İlhan Selçuk tarafından kaleme alınarak Zinde Kuvvetlerin siyaset üstü bir kuvvet olduğuna işaret edilmektedir (Selçuk, 1962e: 5):

Eğer birisi çıkıp da 27 Mayıs ihtilalinden birkaç ay önce gelecek yılların Türkiye’inde neler olacağını haber verseydi, acaba bu kehanet nasıl karşılanırdır?

Bazılarına göre akıllamaz hikayeler sayılacaktı bu kehanet... Düşünün bir kere on beş yıldan beri Türkiye’de karşılıklı hakim kuvvetler olarak siyasi kudreti ellerinde tutan veya siyasi kudreti etkileyen Demokrat Parti ve Halk Partisi’nin yanında o zamana kadar hiç hesap edilmeyen siyasi parti çevrelerinin kaale bile almadıkları yepyeni bir kuvvet belirdi.. Bu yeni kuvvetin adı: Zinde Kuvvetler.

Bu Zinde Kuvvetleri oluşturan toplumsal kademelerin esasta anlaşmaya varmalarıyla birlikte “27 Mayıs’ta olduğu gibi daima istediklerini yap[abilecekleri]” asıl kuvvet haline geleceklerdir (Kışlalı, 1966b: 16). Diğer taraftan bu kuvvetler “esasen âtil kütleleri uyandıracak ve seferber edecek heyecanı bunlar taşıyacak ve halka bunlar yayacaktır. Bu bakımdan şümulü bir halk hareketine bizde ancak bu kütle öncülük edebilir” (Timur, 1962c: 13) şeklinde bir değerlendirme kaleme alınarak Zinde Kuvvetlerin tarihi görevi vurgulanmaktadır. “Siyasi rejimin ve bu rejimin ortaya çıkardığı idareci zümresinin, memleketi hızla ileri götüreceğinden ciddi şekilde şüphe edilmektedir. Hatta Atatürk devrimlerinden gittikçe uzaklaşıldığı endişesi, yaygın hale gelmekte, bu da rejimi temellerinden sarsmaktadır” (Avcıoğlu, 1962e: 3) değerlendirilmesi yapılarak Zinde Kuvvetler adına durumdan vazife çıkarılmaktadır.

Doğan Avcıoğlu Zinde Kuvvetlerin iktidar stratejisi olarak takip edileceği henüz kesinleşmiş bir yol ve yöntemin bulunmadığını ancak siyasal iktidara karşı olan güven sorununu ele aldığı Yön yazısında Zinde Kuvvetlerin huzursuzluğunu ve siyasal iktidardan taleplerini şu şekilde kaleme almaktadır (Avcıoğlu, 1962p: 3):

Bugün ortada, Atatürk'ün çizdiği yolda memleketimizin azami sür'atle ileri gitmesini ve sosyal adalet içinde hızla kalkınmasını isteyen huzursuz ve sabırsız gruplar var. Sayıları günden güne çoğalan bu insanlar gidişten memnun değil. Bu insanlar, reform istiyorlar, kalkınma istiyorlar. Gerçek demokrasi istiyorlar. Ama hedeflere nasıl ve hangi yollardan erişebileceği hususunda kesin fikirlere henüz kavuşmamış bulunuyorlar.

Zinde kuvvetlerin içinde bulunduğu bu huzursuzluk hali “Türkiye’deki gelecek değişikliklere sebep olacak bir değişiklik” (Küçükömer, 1963: 6) şeklinde yorumlanmaktadır. Bu hususta siyasi bir şahsiyet olarak İnönü’nün varlığı Zinde Kuvvetleri dizginlemektedir: “Herkes biliyor ki, zinde kuvvetlerin güvenine sahip İnönü kol kanat germezse, bu gidişe çoktan dur denilecekti (...)” (Avcıoğlu, 1962ö: 3). Ancak İnönü’ye olan inanç zamanla zayıflamakta ve 27 Mayıs’ın barajları yıkarak, zinde kuvvetlerin sosyal değişme isteğini körüklemektedir (Avcıoğlu, 1963d: 3):

Eski Türkiye’nin temsilcisi hakim sınıflarla, yeni bir Türkiye’nin özlemini çeken zinde kuvvetler arasındaki aykırı gidiş genişliyor. Statükonun en kudretli temsilcisi gözüken iyi niyetli İnönü’ye karşı duyulan eski günlerden kalma güven zayıflıyor. 27 Mayıs’tan önce zinde kuvvetlerde yeni bir Türkiye özlemi uyandıran, fakat bu Türkiye’ye götüreceği yolu açmasını bilemeyen İnönü, gittikçe gerilerde kalıyor. Eski devir hasretlilerine karşı girilen gençlik hareketlerinde bile, ‘İnönü, İnönü çok yaşa’ haykırırları artık işitilmiyor. Onun yerini, ‘statükoculara son ihtar’ kükremeleri aldı.

Bu durum böyle devam edemez.

Bu durum karşısında “Sadece ve sadece, emperyalizm-komprador-ağa ittifakından hayli bağımsız ve bu ittifaka karşı dikilmesi mümkün kudretli bir ‘ara tabakalar’ın varlığı” önemli bir tarihi rol oynayabilecektir (Yön, 1966ğ: 7). Çünkü *Yöncüler*’e göre, mevcut anayasa ile arzulan mesafeyi almak imkân dahilinde değildir. Bu sebepten dolayıdır ki toplumsal bünyenin değiştirilmesi gerektiğine ilişkin düşünce toplumun ileri cephesini oluşturan Zinde Kuvvetler arasında yaygın bir kanaat halini almıştır (Avcıoğlu, 1966g: 10). Diğer taraftan, “milli kurtuluş savaşımız, bu ara tabakaların eseridir” (Avcıoğlu, 1966g: 9) düşüncesinden hareketle muzaffer bir milli kurtuluş hareketinin içinden doğup gelen Türkiye gibi bir ülkede Zinde Kuvvetler bu milli hareketin geleneklerini temsil etmektedir (Naci, 1966b: 6).

Zinde kuvvetlerin kapsamına ilişkin çeşitli görüşler de ele alınmaktadır. İlhami Soysal “Çıkmazlar İçinde Bir Işık: Ordu” temalı bir Yön yazısında ilerici kuvvetlerin moda tabiri ‘Zinde Kuvvetler’in “basın, gençlik, sendikalar ve üniversiteler[den]” (İlhami Soysal, 1962b: 7) oluştuğunu belirtmektedir. İdris Küçükömer ise “Türkiye’de karşıt gerçek kuvvet, bünyesel değişim (sosyal ve ekonomik ciddi reformlar) isteyen zinde kuvvetlerdir. Bu kuvvetler içinde asıl kuvvet ordu ve onun yanında gençliktir” (Küçükömer, 1962b: 20) değerlendirmesinde bulunmaktadır. İlhan Selçuk da “Türkiye’de enerjik ve devrimci bir politikanın ardında birleşecek Atatürkçü ve sağlam kuvvetler” olarak tanımladığı Zinde Kuvvetlerin gençlik, basındaki bazı

çevreler ve aydınlardan müteşekkil birlik olduğunu kaleme almaktadır (Selçuk, 1963c: 5). Benzer bir değerlendirme de Taner Timur tarafında yapılarak Zinde Kuvvetlerin aydın, gençlik ve ordudan oluştuğu ifade edilmektedir (Timur, 1962c: 13). Ahmet Taner Kışlalı da ordu, üniversite ve bir bütün olarak idari kademeleri (bürokrasi) bu ilerici cephenin safları arasında saymaktadır (Kışlalı, 1966b: 16). Dolayısıyla Zinde Kuvvetler açısından sonucu tayin edici unsurlar olarak ordu, gençlik ve aydınlık yer almaktadır.

Sonuç olarak, *Yöncüler* açısından toplumun en ilerici cephesini oluşturan Zinde Kuvvetler ya da Ara Tabakalar elitist bir anlayışla toplumsal ve siyasal yaşamda öncü rol oynayabilecek kuvvetlerin niteliklerini, temel özelliklerini ve unsurlarını temsil eden kavramlar olarak ele alınmaktadır. Bu kuvvetlerin gerek Türk devlet geleneğinde gerekse de Türk demokrasisinde oynadıkları tarihi rol Yön yazarları açısından çıkmazdan kurtuluş için bir güvence olarak görülmektedir. Bu doğrultuda, onların siyasal yaşamda aktif rol oynamaları için gerekli meşrulaştırma gerekçeleri kaleme alınmaktadır. O halde, en güçlü ve etkili aktör olan silahlı kuvvetlerden başlayarak, sonucu tayin edici unsur olan bu zinde kuvvetleri sırasıyla ele almak gerekir.

3.3.4.1. Ordu

Zinde kuvvetler formülasyonunun en önemli unsurunu ordu oluşturmaktadır çünkü Kemal Atatürk'ün kişiliğinde hayat bulan ordu, devrimci bir görüşün temsilcisi olarak tanımlanmaktadır. Zinde kuvvet söylemi ile yeni bir Kemalizm anlayışının tasarlandığı tablo ile “ordunun gittikçe sosyal plan yönünde gelişen reformizmi (özellikle genç subaylarda daha net bir şekilde göze çarpmaktadır) ülkede ki genel bir eğilimi aksettirmiş oluyor” (Fernau, 1963a: 7). *Yöncüler* orduyu iki farklı bağlamla ele almaktadırlar. Bunlardan birincisini ordunun siyasal yaşamda temel bir garantör olarak görülmesi ikincisini ise modernleşmeye öncülük etmesi oluşturmaktadır.

İlhan Selçuk “Türkiye’de Ordu” başlıklı Yön yazısında her ordunun kendine müşahhas bir anlamının olduğunu dile getirmektedir. Bu anlamın inşasında temel etken olarak kuruluş felsefesi ve yöneldiği amaç belirleyici olmaktadır. Bu doğrultuda “bugün NATO ordusunun anlamı ile Cezayir Milli kurtuluş ordusunun anlamı, İran ordusunun anlamı ile Türk ordusunun anlamı, felsefe lügatlerindeki birbirinden çok uzak kelimeler kadar farklıdır” (Selçuk, 1962a: 10). Bahse konu farklılık şüphesiz orduya yüklenen tarihi sorumluluktan ve oynadığı rolden ileri gelmektedir çünkü (Selçuk, 1962a: 10):

Türk ordusu Cumhuriyetin ordusudur. Atatürk ordusudur. Bu ordu, Yirminci Yüzyılın başlangıcından beri harikulade mücadelelerin potasında karakterinin değişmez çizgilerini yoğurmuştur. Büyük kaynaşmalar büyük yönler yaratırlar. Türk ordusunun yönü Millî Mücadelenin kan ve barut karışımından doğmuş, Atatürk devrimlerinin yolunu çizmiştir.

Bu doğrultuda İlhan Selçuk ordunun gerektiği durumlarda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdiğine ilişkin şu pasajı kaleme almaktadır (Selçuk, 1963ç: 3):

27 Mayıs'ın büyük başarısını hazırlayan ruh ve kuvvetinden hiçbir şey kaybettiği iddia edilemez. Özellikle Celal Bayar'ın Kayseri hapisanesinden çıkışı günlerinde gençlik ve ordu münasebetlerinin girdiği çerçeve, renkleri hiç değişmemiş eski bir tabloyu gözler önüne serivermiştir. Parlatonun tarihi oturumlarına subayların gösterdikleri eksilmeyen ilgi ve politika esnafı karşısındaki ağırbaşlı tutumları, ordunun Atatürkçülük ve 27 Mayısçılığın en sağlam dayanağı olduğunu tartışmasız bir şekilde açıklamaktadır.

“Askerin, memleketi idare edenlere tesir ederek, onları kendi görüşlerine inandırmaya çalışmaları, hakları olduğu kadar görevleridir de. Buna ‘müdahale’ denemez bile” (Finer, 1962: 10) değerlendirmesi yapılarak ordu mensubu askerlerin tarihi görevleri meşrulaştırılmaktadır. Dolayısıyla ordu Atatürk devrimlerinin, cumhuriyetin bekçisi olarak görülmekte ve ordunun sahip olduğu devrimci karakter Türkiye'nin geleceği açısından kurtuluş sigortası olarak nitelendirilmektedir (Selçuk, 1962a: 10). Başka bir yön yazısında Selçuk benzer bir konuya değinerek şu satırları kaleme almaktadır (Selçuk, 1965g: 5):

Atatürk devrimlerinin koruyucusu silahlı kuvvetlerdir. Cumhuriyetin bekçisi silahlı kuvvetlerdir. Küçük politikadan uzak, fakat büyük anlamda devrimci, halkçı, devletçi, laik politikanın bütün milleti kapsayan ortak ilkelerini paylaşır ordu. Nitekim bu hasretini Atatürk'ün ölümünden sonra da sürdürdüğü 27 Mayıs devriminde belli olmuştur.

Sistemin garantörü ve gerici/muhafazakâr unsurlara karşı bir kuvvet rolü oynayan ordu “eski ve müstehase düzenin değil yeninin, ilerinin devrimlerinin, sosyal adaletin ve sosyal güvenliğin yanındadır. Bunun içindir ki muhafazakarları ve gerinin gericileri her devirde ve her harekette ordunun yumruğunu akılsız kafalarında hissetmişlerdir” (Selçuk, 1962a: 10). Bu doğrultuda asker siyaset ilişkisinin birbirinden uzak kavramlar olmadığı düşüncesi ile askerinin siyaseti yakından takip etmesi gerektiği belirtilmektedir. “Asker Politikadan ne Anlar?” başlıklı Yön yazısında Nimet Arzık Türk devlet geleneğinin bu düşünceye aykırı bir nitelik taşımadığını şu satırlarla dile getirmektedir (Arzık, 1962: 15):

Salon gevezeleri bir fikir beyan edenler bilgiç bilgiç, ‘Efendim, asker politikadan ne anlasın’. Kırk yıldır bizde politikadan sadece askerler anlamıştır halbuki: Atatürk askerdi, İnönü askerdi, Gürsel paşa asker.. Katıksız sivillerin elinde de kaldık. Eeee?.. Özenilecek tarafı yok söylediğimin ama gerçek bu..

Benzer bir değerlendirme de İlhan Selçuk tarafından yapılmaktadır. Selçuk “ORDU POLİTİKAYA KARIŞMALI MI?” sorusuna ‘Hayır! Ordu politikaya karışırsa çok tehlikelidir’ cevabının ezberlenmiş bir cevap olduğunu ileri sürmektedir (Selçuk, 1965g: 5). Aksine büyük yurt ve dünya sorunlarına kayıtsız kalınarak gerçek bir askerlik vazifesinin yürütülemeyeceği belirtilmektedir “çünkü savaş biçimlerini tayin eden ve karşılıklı müdafaa ve taarruz cephelerini tespit eden dünya politikasıdır” (Selçuk, 1965g: 5). Bu minvalde, “1965 dünyasında yüksek kumanda mevkiinde bulunup dünya ve yurt politikasıyla ilgilenmeyen bir kumandan tasavvur olunamaz” (Selçuk, 1965g: 5). Bernard Vernier'in “Orta Doğuda Ordu ve Politika” adlı eserinden Türk ordusuna ilişkin Dergi'nin son sayısında çeşitli alıntılanmalar yapılarak “Türkiye bir devlet olduğu kadar, bir alay'dır, denilebilmesi, ülkenin temel kurumu olan Ordunun, politik hayatta oynadığı rolün

önemini göstermektedir” (Yön, 1967b: 16) değerlendirmesi yapılmaktadır. İlgili yazının devamında da Türk ordusuna ilişkin şu satırlara yer verilmektedir (Yön, 1967g: 16):

Türkiye’de Ordu imtiyazlı bir kurumdur. Ülkede devletin geleceğinden endişeye kapılanların yüksek (düşüncesi)dir. Bu sebeple, birbirini izleyen hükümetler, işbaşına gelir gelmez (Yalnız ülkenin bekasını sağlamakla kalmayıp demokrasiyi de kuran Şerefli Ordu)yu selâmlarlar.

Çünkü geleneksel olarak ordunun Türk toplumunda lider konum elde etmesi ve aydın yetiştirme konusunda bereketli bir kaynak olarak görülmesi ordunun tarihi bir misyona sahip olmasından ötürü kaynaklandığı düşünülmektedir (Selçuk, 1966a: 5):

Birinci Dünya Savaşından önceki yıllarda Osmanlı İmparatorluğu çöküntüye doğru hızla kayarken memleket aydınları kurtuluş reçeteleri arıyorlardı. Bu aydınlar arasında askerler önemli bir yer tutmakta idiler. Gerçi genç subaylar yetişme koşulları bakımından siviller kadar şanslı görünmüyorlardı. Ama ayaklarını memleket topraklarına sağlamca basmışlardı.

Bu düşünceden hareketle ülkenin mutlak garantörü olarak ordunun görülmesi gerektiği ileri sürülmektedir (İlhami Soysal, 1962b: 7):

Türk halkının, Türk milletinin ordusu dim dik ayakta durdukça, bünyesinde ve varlığında ilerilik ve Atatürkçülük olduğuna göre Türkiye’de gericiler, orta yolcular başarı sağlayamaz. Bu yolda yapılacak her teşebbüs hüsrana uğramaya, beyinlerine demir bir yumruk yemeye mahkumdur. Bu gerçek böylece bilindikten sonra, Türkiye’nin bütün ilericilerine, bütün zinde kuvvetlerine düşen iş, memleketimizin en kudretli, en organize ve en güvenilir kuruluşu olan Ordunun etrafında kenetlenmektir.

Diğer taraftan Osmanlı imparatorluğu döneminden günümüze kadar ordu “yeni nizam” oluşturma hususunda öncü bir rol oynamıştır. Özellikle İkinci Mahmut döneminde reforme edilen ordunun “Nizam-ı Cedit” adıyla anılması “daha o günden bu memleket içinde bir yeni nizamın öncüsü olmuştur. Her yeninin, her ilerinin savunucusu ve koruyucusu olmuştur” (İlhami Soysal, 1962b: 7). Dolayısıyla ordu “Tanzimat’tan beri Türkiye’nin Batılılaşma devrimlerinde ve hürriyet hareketlerinde hep halkın önünde yürümüştür” (Selçuk, 1962a: 10). Bu doğrultuda şu satırlar kaleme alınmaktadır (İlhami Soysal, 1962b: 7):

Türkiye’imizde Batı anlamında ilk gerçek mühendisler, ilk gerçek doktorlar, ilk gerçek ilim adamları ordu içinden yetişmiştir. Türkiye’imizde başından sarığı atan ilk insanlar ordu mensuplarıdır. Enver Paşa devrinde fesi de ilk çıkarıp kalpak giyenler gene ordu mensuplarıdır. Türkiye’de tekniğe sinesinde ilk yer veren kurum ordudur. Türkiye’de modern dünyayı en yakından izleyen de gene ordudur.

Görüldüğü üzere Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede siyasi ve sosyal nüfuz sahibi geniş askeri zümrelerin modernleşme bağlamında önemli bir rol oynadıkları ortaya çıkmaktadır. Bu durum toplumun değişmesinde öncülük eden unsurlardan olan ordunun “Uyanan Milletler” adlı kitaptan alıntılar yapılarak Yön sayfalarında şu şekilde aktarılmaktadır (Yön, 1962n: 17):

Türk toplumunun bünyesinde her yıl eğitim için, 200.000 genç sivil girer. Bu gençlerin çoğu okuma yazma bilmeyen köy çocuklarıdır ve ordu onlar için memleketin öbür taraflarından gelmiş insanlarla ilk temas noktasıdır. Kendilerine okuma yazma, alet ve teçhizat kullanma öğretilir; kişisel sağlığı koruyacak bilgiler verilir; genel sağlıkla ilgili esaslar gösterilir; modern bir cumhuriyetteki siyasi hayatın sembolleri ve kurumları belletilir. Bu gençler, askerliklerini bitirip köylerine döndükleri zaman, artık Türkiye’nin modernleştirilmesi bakımından kazanılmış birer kuvvettir. Terhis olanlar, orduda öğrendiklerini kullanmağa başlarlar: Bunları öbür köylere öğretirler: Türk toplumunun modernleşmiş kesiminden gelen bilgiler ve düşünceler için birer

‘bağlantı noktası’ görevini görürler. Böylece, bu gençler, modernleştirme işini hızlandırmış ve bunun istikrar kazanmasına yardımcı olurlar.

Dolayısıyla ordu, *Yöncüler* açısından önemli bir konuma sahip Zinde Kuvvet olarak değerlendirilmektedir. Onu önemli kılan şüphesiz ordunun Türk demokrasisinde oynadığı ikili rolden ileri geldiği düşünülmektedir. Bu rollerin birincisini ordunun 27 Mayıs’ta olduğu gibi gerektiği durumlarda muhafazakâr unsurlar karşısında Cumhuriyetin ve Kemalizm’in yılmaz bekçisi olarak yer alması oluşturmaktadır. Bu noktada ihtiyaç duyulması halinde siyasette sonuç tayin edici bir aktör olarak konumlanabileceği ileri sürülmektedir. Diğer taraftan Türk toplum yapısında modernleştirici bir unsur olarak da önemli bir rolü ifa ettiği dile getirilmektedir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki ordu Zinde Kuvvetlerin önemli bir unsuru olmasına karşılık tek başına temel belirleyici aktörü değildir. Ordu kadar nüfuz ve etki sahibi üniversite gençliği ve ilerici aydın da Zinde Kuvvetler formülasyonunun diğer önemli bileşenlerini oluşturmaktadır.

3.3.4.2. Üniversite Gençliği

Yöncüler’e göre üniversite gençliği bilinçsel yapının önemli bir yanını temsil etmektedir. Bu yapının diğer kısmını ise başta ordu ve ilerici aydınlar oluşturmaktadır. Modern demokrasilerde, toplumsal ve siyasal yaşamda çok yönlü faaliyet gösteren parti, baskı grubu ve sendika gibi yapılar demokratik toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır. Gençlik de Yön yazarlarınca baskı unsuru bağlamında ele alınarak demokratik yaşamda etki eden/edebilecek olan bir öge olarak değerlendirilmektedir. “Özellikle az gelişmiş toplumlarda gerçekler gençliğin baskı grubu olarak demokratik hayatta yer almasını zorunlu kılar” (Mumcu, 1965: 12). Bu amaçla gençlik şu şekilde tanımlanmaktadır (Selçuk, 1963d: 3):

Gençlik demek, henüz hiçbir menfaat örgütüne kapılmamış katıksız heyecan demektir. Gençlik dediğimiz nasıl bir kuvvettir? Ne ilanını kesebilirsiniz... ne işini bozabilirsiniz... ne dükkanına ceza yazabilirsiniz... ne açığa çıkarabilirsiniz... ne görülen lüzum üzerine bakanlık emrine alabilirsiniz... ne işinden atabilirsiniz... ne evini istimlak edebilirsiniz... ne ithalat lisansını geciktirebilirsiniz... ne banka kredilerini yok edebilirsiniz... ne tarlasına jandarma yolluyabilirsiniz...

Çünkü “memur ve subay statüleri gereği olarak siyasetle uğraşmazlar, halk ise her türlü sosyal olanaktan yoksun biçimde yaşarken, toplumun bu aydın kuşağı, az gelişmişlik koşullarından yararlanmak isteyenlerin karşısına çıkar” (Mumcu, 1965: 12). Dolayısıyla gençlik içinde bulunduğu konum itibarıyla dünyevi herhangi bir nesne ile bağlı ve sorumlu kılınmadığı için Zinde Kuvvetlerin önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, “uyanık ve bilgili yüksek öğrenim gençliği”, “o yaşlarda kolay kolay satın alınamaz” (Mümtaz Soysal, 1966: 3). Bu bağlamla “milletin zinde kuvvetlerinden biri’ adı verilen gençlik çoğunluğun rüyası, bir devrimdir” (Yön, 1967i: 7).

Demokrasi sadece parlamentoda halkı temsil eden siyasi partilerden ibaret değildir. Siyasi partiler kadar demokrasilerde önemli olan ilerici ve sağlam müesseselerin parlamento dışındaki

faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sonuçlarıdır. Bu amaçla İlhan Selçuk şu değerlendirmeyi kaleme almaktadır (Selçuk, 1963d: 3):

Nitekim son işçi kanunlarının çıkışında sendikaların Meclis çalışmalarını etkileyen taktiği ortadadır. Bunun yanında silahlı kuvvetlerin siyasi iktidarlarımızın kurtuluşundaki tercihleri de bilinmektedir. Üniversitenin ise 28 Nisan 1960'tan beri millet hayatında oynadığı rol tarihi bir mahiyet almıştır. Biz, işte büyük ölçüde bu kaynağa, yani üniversite gençliğinin ta kendisine Türkiye'nin yarınları için bel bağlamaktayız. Türkiye'nin yarınlarının en sağlam sigortası gençliktir. Atatürk gençliği...

“Toplumun en ön saflarında yarının savaşını veren Türk gençliğinin temsilcileri” (Yön, 1964b: 4) “bir ideal ve inanışla geleceğin fethine çıkmışlardır. Bunlar, milletin en büyük ve asil sermayesi olan kafa kuvvetleridir. Ateşi, elektriği ve atomu bu kafalar bulmuş ve insanlık hizmetine vermişlerdir. Bunlar fikir fedaileridir” (Taray, 1963b: 3). Onları sadece fikir fedaisi olarak nitelendirmek oldukça yanıltıcı olabilir çünkü “27 Mayıs'tan bu yana en faal ve en hareketli müesseselerin başında üniversitelerin” (Selçuk, 1963ç: 3) geldiği ve bu doğrultuda üniversite gençliği “27 Mayıs'ın öteki kolu” (Yön, 1961a: 8) olduğuna ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Yön'ün Atatürk sayısı için düzenlediği bir açık oturumda Yön yazarlarından Fethi Naci “bütün az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de üniversite gençliği toplumun belli başlı ilerletici güçlerinden” biri olarak görüldüğü değerlendirilmesinde bulunmaktadır (Yön, 1964ç: 8) çünkü onlar “adaletsizliğe, haksızlığa, vurgunculuğa her vakit karşı gelenler” olarak “asil temiz ideallere bağlı ve bu inançları yolunda titremeden hayatlarını feda etmeye hazır olanlar, milletlerin bu ümit ve enerji kaynağı olan gençler” (Taray, 1963a: 3) “Türkiye'nin yaşama ve hamle gücünün sigortasıdır” (Selçuk, 1963d: 3). Bu doğrultuda üniversite gençliği “milletçe kurtuluşun kesin teminatı” (Yön, 1964d: 6), “Atatürk ilkelerinin en güvenilir savunucusu” (Naci, 1965c: 6), “toplumumuzun ilerici ve ilerletici büyük gücü” (Naci, 1965b: 5), “27 Mayıs devriminin öncüsü ve sahibi ve 1961 anayasasının titiz koruyucusu” (Yön, 1966a: 7), “her türlü hareketsizliğe, durgunluğa karşı, kolayca taşmaya hazır, huzursuz, tatmin olmamış, kızgın ‘mücadele grubu’” (Kışlalı, 1966b: 16), “geleceğe umutla bakabilmemiz için yeterli teminatlardan biri” (Selçuk, 1966ç: 5) olarak görülmektedir.

Yön yazarları tarihi referanslarla üniversite gençliğine çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Bu doğrultuda katıldığı bir konferansta Yön yazarlarından Prof. Aksoy'un dile getirdikleri Yön sayfalarında şu şekilde karşılık bulunmaktadır (Yön, 1966c: 6):

Demokrasilerde müşterek zeminlerde birleşip faşizme birlikte karşı koymak gerekir. Bugün Türkiye'de bu görev, öncelikle gençliğe düşmektedir. Gençler, kendi aralarında anlaşmalıdırlar. Karşı taraf gençleri satılmış değildir. Yanılmakta ve satılmışlığa alet olmaktadır. Bunlar gerici de değildir. Türk gençliği bunu yapacak güçtedir. Önemli olan, fikir ile kaba kuvvet arasındaki oyunları sezmek, kaba kuvveti yenmektir. Bir genç, ne kadar kişiyi devrimcilik yoluna sokarsa, o kadar milliyetçidir.

“Gençlik, her türlü siyasi ayırım dışında, faşizm ile ve faşizm ihracatçısı emperyalizm ve işbirlikçileri ile savaş çizgisinde birleşip, demokratik düzeni korumalıdır” (Mumcu, 1967: 16). İlgili yazının devamında Uğur Mumcu şu satırları kaleme almaktadır (Mumcu, 1967: 16):

Anayasa bizimle beraberdir. Sorunlarımızı, yasalar gereğince çözümleyeceğiz. Gençlik elele, faşizme, sömürmeye, uyduluk politikalarına karşı, bağımsızlık ve demokrasi savaşı yapmaktadır. Bu savaş bizimdir. Biz bu ülkeyi ne Said Nursi müfritlerinden ne Teksas çobanlarından teslim aldık. Biz, emperyalizmi süngü ucuyla denize döken Mustafa Kemal kuşağıyız. Mustafa Kemal yenilmedi, Mustafa Kemaller yenilmeyecek.

“İçerde (mevcut parlamentonun hiç önem vermediği) köklü sosyal reformları yapmak, dış ilişkilerde de ülkeye çıkar sağlamadan milli egemenliği zedeleyen her şeyi değiştirmek, gençlik çoğunluğunun amacıdır” (Yön, 1967i: 7). “Gençlik, yeni kuşakların temel tercihlerini belirten duygusal ve özlü tepkilerin yanında, iktisadi ve sosyal hayatta olduğu gibi, dış politika alanında da çeşitli sorunların temel nedenlerini açıklayarak, bunlar içerisinde tartışmalar düzenleyerek, ‘yanılmaları önlemek’ göreviyle de karşı karşıyadır” (Mümtaz Soysal, 1966: 3). “Emperyalizme karşı yoksul milletlerin açtığı milli kurtuluş savaşlarının ilk ve en büyük öncüsünün bıraktığı emanete layık olmak ve eserini tamamlamak, bizim kuşağımızın görevidir. Bu görev, bizzat Atatürk’ün söylevleriyle yeni Türk kuşaklarının aydın gençliğine verilmiştir” (Selçuk, 1966e: 3). Bu doğrultuda kolektif hafızaya referansla Mustafa Kemal’in gerek Gençliğe Hitabesi gerekse de Bursa Nutkunu’na ilişkin çeşitli atıflar yapılarak gençliğin sorumluluk anlayışı zinde tutulmaya çalışılmaktadır. İlhan Selçuk bu konuda şu satırları kaleme almaktadır (Selçuk, 1967a: 5):

Nedir bugün Üniversiteli gencin sorumunu yüklediği tarihi görev?

Bu görevi iyice gün ışığına çıkarmak için havadan lâfları bir yana bırakıp belgeler üstünde konuşmak yararlı olacaktır. Türk gençliğinin yaşamına birinci derecede etki yapacak ilkeleri koymuş tarihi belge ‘Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’ dir. Bunun ardından **Bursa Nutku** gelir.

‘Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’ çok açık seçik bir görevi belirtmektedir.

Türk gençliğinin ‘birinci vazifesi’ Türk bağımsızlığını savunmak ve korumaktır.

Hangi ‘**ahval ve şerait dahilinde**’ olursa olsun bu vazife yerine getirilecek, ‘**dahili ve haricî bedbahlara**’ karşı Türk bağımsızlığı için mücadele edilecektir.

Haricî düşmanlar ‘**bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili**’ olabilirler.

Dahili iktidarlar ise kendi ‘**siyasi ve şahsî menfaatlerini bu düşmanlarla birleştirmiş**’ olabilirler. Bunlar ‘**gaflet, dalâlet, hattâ hıyanet içinde**’ bulunabilirler.

İşte bu koşullar içinde dahi Türk genci ‘**birinci vazife**’sini yerine getirecektir.

Mustafa Kemal’in Gençliğe Hitabesinde açık ve seçik ortaya çıkan Atatürk’ün emperyalizme karşı savaşı gençliğin birinci derecede vazifesi saymasıdır.

Gençliğe hitaben benzer bir değerlendirme de Mehmet Kemal tarafından dile getirilmektedir (Mehmed Kemal, 1965a: 6):

Sana Atatürk’ün Bursa nutkunu bir daha hatırlatıyorum. Bak, Atatürk ne diyor, dikkatle oku: ‘Türk genci, inkılâpların ve rejimin sahibi ve bekçisidir. Bunların lüzumuna, doğruluğuna, herkesten çok inanmıştır. Rejimi ve inkılâpları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek en küçük veya en büyük bir kıpırtı ve bir hareket duydu mu, bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adliyesi vardır demeyecektir. Hemen müdahale edecektir. Ve kendi eserini koruyacaktır. Polis gelecektir asıl suçluları bırakıp suçlu diye onu yakalayacaktır.’

DÜZELTME VAZİFESİ

‘Genç, (Polis henüz inkılâp ve Cumhuriyetin polisi değildir.) diye düşünecek, fakat asla yalvarmayacaktır. Mahkeme onu mahkûm edecektir. Yine düşünecek (Demek Adliyeyi de ıslah etmek, rejime göre düzenlemek lâzım...) diyecek. Onu hapse atacaktırlar, kanun yolunda itirazlarını yapmakla beraber, Meclise telgraflar yağdırıp haklı ve suçsuz olduğu için tahliyesine

çalışılmasını, kayırılmasını istemeyecek... Diyecek ki, (Ben iman ve kanaatimin icabını yaptım. Müdahale ve hareketimde haklıyım. Eğer burada haksız gelmişsem, bu haksızlığı meydana getiren sebep ve âmilleri düzeltmek de benim vazifemdir.)

Dolayısıyla “büyük Atatürk, çeşitli sosyal, ekonomik ve politik zorunlulukların etkileri altında, yarıda bıraktığı ve başaramadığı reformları, Türk gençliğine emanet ederek ebediyete intikal etti” (Karan, 1962: 6) değerlendirilmesinde bulunularak gençliğe Kemalist devrimlerin tamamlayıcısı rolü/görevi yüklenmektedir. Bu doğrultuda savunulan davalar/reformlar bütünselci bir bağlamla ele alınmakta ve onların çözümüne ilişkin “milli bir uyanışın verdiği güç ve imanla çözülecektir. Gençlik aksiyona..” (Avcıoğlu, 1964: 3).

Sonuç olarak *Yöncüler Zinde* Kuvvetler formasyonunda ikinci bir unsur olarak üniversite gençliğini ele almaktadırlar. Yön yazarları demokratik toplumun vazgeçilmez bir kuvveti olarak gençliğin baskı unsuru gibi bir rol oynayabileceğini dile getirmekte ve buna ilişkin kolektif hafızaya ve tarihi referanslara sadık kalınarak üniversite gençliğine 27 Mayıs ihtilalinde oynadığı rol gibi çeşitli görev ve sorumluluklar yüklenmektedir. Zinde Kuvvetler formülasyonu ile ilgili şu sonuç ortaya çıkmaktadır ki *Yöncüler* açısından ordu ne ise üniversite gençliği de odur çünkü her iki unsur birbirini tamamlayıcı bir niteliğe sahip görülmektedir. Her iki unsur da sonucu tayin edici bir karaktere sahiptir.

3.3.4.3. İlerici Aydın

Yön yazarlarına göre Zinde Kuvvetler formasyonunun bir diğer unsurunu ilerici aydınlar oluşturmaktadır. “1839’dan beri bütün ilerici hareketlerin anti emperyalist ve anti feodal hareketlerin öncülüğünü yapmış” olan bu ilerici aydın tabaka “büyük siyasi tecrübeye sahiptir” (Yön, 1966h: 5). Bu sebepten dolaydır ki aydının taşıması gereken nitelikler itibariyle aydının kim olduğu konusunda *Yöncüler* seçici davranmaktadırlar. “Bugün kullandığımız ‘aydın’ sözcüğü, eski ‘münevver’ sözcüğünün Türkçeleştirilmiş karşılığıdır. Aydın sadece okur-yazar, hatta okumuş yani tahsilli kişi demek değildir. Bir adam okumuş olur da aydın sayılmayabilir veya gerçekten kafası aydınlanmış bir kişi olmayabilir” (Berkes, 1965: 8). Bu minvalde Sebahattin Eyüboğlu şu satırları kaleme almaktadır (Sabahattin Eyüboğlu, 1962: 15):

Gerçek aydınlar, her yerde, her zaman mutlu (çok kere de mutsuz) bir azınlıktır, orası doğru ama bu azınlık bütün bir milletin içinden seçilip, yarışıp gelmiyorsa kendi içinde kurur kalır. Aydınlik imtiyazını yitirmemek için milletin aydınlanmasına bile engel olur. Batının eski bizim yeni tarihimiz bu mutsuzluğun örnekleriyle doludur. İnsanlığın bütün gerilme, yeniliklere karşı direktme hareketlerinin başında ya da gizli gizli arkasında zamanın cübbeli rütbeli aydın kişileri vardır.

Dolayısıyla, aydın aydınlık imtiyazına sahip olan ve çeşitli sorumluluklarla karşı karşıya kalan kişi olarak görülmektedir. Aydın özgür düşünceye sahip olan kişidir. Gerçek “aydını diğerlerinden ayırdederken onda ne gibi bir özellik arayacağız? Bizce, bu sınırı çizecek ‘özgürlük’ kavramı olacaktır. Aydın, ancak fikirlerinde ve inançlarında özgür olduğu taktirdedir ki toplumun gerçek davalarını görebilir ve bunlara bir çözüm yolu bulabilir” (Kazgan, 1962: 8). Turan Güneş ise

katıldığı bir açık oturumda aydını tanımlama konusunda yaptığı bir değerlendirme Yön sayfalarına şu şekilde taşınmaktadır (Yön, 1962ğ: 11): “Bence ‘aydın’ kelimesini, topluma gerçekten öncülük eden, yeni fikirleri getiren, çoğunluğun ilerisinde bulunan birkaç kişi için kullanmak daha doğru olur.” Ali Faik Cihan ise aydını “toplumsal adaletin, eşitliğin, bilginin, öğretimin tarafı, halkın aydınlatıcısı” (Cihan, 1962: 13) olarak tanımlamaktadır. Aydına aydın olma vasfı kazandıran temel özellik olarak şu değerlendirme kaleme alınmaktadır (Baran, 1963: 11):

Aydını aydın olarak belirleyen, onu kafa işçilerinden ve gerçekte bütün diğer kimselerden ayıran özellik şudur: Aydın tarihsel oluşumun bütününe karşı duyduğu ilgi göstermelik bir heves olmayıp düşüncesinin her zerresine girer ve yaptığı işi derinlemesine etkiler. Elbette aydın, günlük faaliyetlerinde tarihsel gelişimin her yanının araştırılmasına dalamaz: bu imkansız bir şeydir. Fakat, hangi özel alanda çalışıyor olursa olsun, bunun insan varlığını diğer yönleriyle bulup ilişkisini sistematik olarak görüp bulmaya çalışır. Kafa işçilerinin gözünde kapitalist kurumlar çerçevesi içinde işleyen ve burjuva ideolojisi ve kültürünün dokularını meydana getiren ve bunun sonucunda zorunlu olarak *toplumsal bilginin* ve *toplumsal işin* sıkı sıkıya ayrılmış bölümlerinde yatar görünen şeyler arasında bir bağlantı kurma çabası... İşte tam anlamıyla bu bağ kurma çabasıdır ki aydının en üstün ve göz alıcı özelliklerinden birini meydana getirir.

Erken Cumhuriyet döneminde tek parti iktidarının eğitim konusunda gerçekleştirmiş olduğu yenilikler “Türkiye’de rasyonalist düşünceye yatkın bir aydın sınıfın yetişmesini ve bunun Osmanlı imparatorluğunun teokratik, mistik vasıflar gösteren idareci grubunun yerine geçmesini sağlamıştır” (Bulutoğlu, 1962: 19). Bu vesileyle de gerçekleştirilen devrimler aracılığıyla Türkiye’nin Batı toplum niteliği elde etmesi sağlanmıştır. Bu devrimlerin başında ise büyük sanayinin devlet eliyle kurulması (Devletçilik), Halkevleri, Köy Enstitüleri ve başarısız tarım ve toprak reformu yer almaktadır (Bulutoğlu, 1962: 19).

Yöncüler Zinde Kuvvetlerin ordu ve üniversite gençliği gibi diğer unsurlara tanımlandığı şekliyle ilerici aydınlara da çeşitli görev ve sorumluluklar yüklemektedirler. “Türkiye’de gerçek demokratik bir düzenin ayakta kalabilmesi için, hiçbir arka düşüncesi olmayan halk yığınlarının temiz ve karşılıksız heyecanını desteklemek” Türk aydınının omuzlarına yüklenmiş bir görev olarak addedilerek bu görevin ifası da ancak “hürriyet içinde kalkınmayı sağlayacak tek çıkar yol” olarak görülmektedir (Hocaoğlu, 1962: 6). Toplumcu aydınlara geniş halk kütleleri ile güçlü bağlar kurmaları durumunda “Türkiye de gerçek bir demokratik düzene yönelmiş olur” (Yön, 1964f: 5). “Türk toplumunun her yönden çözülmesi güç toplumsal, iktisadi ve siyasi davalarla karşılaştığı bu günlerde ‘aydın’a büyük sorumluluklar düşmektedir” (Kazgan, 1962: 8). Bu sorumlulukların başında şüphesiz aydınlara gerçek Kemalizm’in savunucusu olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Şevket Süreyya Aydemir şu satırları kaleme almaktadır (Aydemir, 1962a: 9):

Biz asıl Atatürk’e yönelelim. Yalnız sözde kalan, şekil ve suret haline getirilmiş Atatürk değil, hakiki, yaşayan ve uzun süreli ilkeler koyan Atatürk’e. Çünkü hakiki Atatürkçülük, Atatürk’ün adını haykırarak yetinmek değil, Atatürk’ü anlamak izah etmek ve savunmaktır. Bu davada ise ilk söz, çağımızın fikir ve bilgi hazinesi ile donanmış, dinamik, çalışkan ve cesur Türk aydınlara düşer.

1962 Türkiye'sinin gerçek Atatürkçüsü olarak ele alınan aydının sorumluluk duygusundan beklenen “dogmatizmden ve fikri kısırlıktan kurtulup, toplumsal ve ekonomik gerçeklerimize uygun bir kalkınma felsefesi yaratmaktır” (Timur, 1962ç: 12). Bu vesileyle çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılacak ve dönemin koşullarını aşan bir davada aydınlar öncü bir rol oynayabileceklerdir. Diğer taraftan 1965 genel seçimleri sonrası Doğan Avcıoğlu tarafından kaleme alınan imzalı bir Yön yazısında yeni bir toplum inşa edilmesi ya da toplumun modernleştirilmesi konusunda ilerici aydına yüklenen görev şu şekilde ifade edilmektedir (Avcıoğlu, 1966e: 3):

Hiç değilse Demirel'in verdiği son seçim dersinden sonra, Türk aydınları, Batı maymunluğuna ve aktarmacılığına paydos diyerek, Türk toplumsal yapısı ve bu toplumsal yapıyı modernleştirmeye uygun düşecek siyasi sistem üzerinde düşünmeye ve tartışmaya başlamalıdır.

Bu doğrultuda, Şevket Süreyya Aydemir tarafından kaleme alınan bir Yön yazısında Türk aydınının heyecan verici görevi şu şekilde açıklanmaktadır (Aydemir, 1962c: 6):

(...) ilk gayretimiz, Türkiye'de insan gücünü, bu gücün hareketli haline göre değerlendirmek olmalıdır. Halbuki bugün bu güç, hareketli haline göre değil, âtil haline göre ele alınmaktadır. Toprağı uyandırmak ve ona yeniden yerleşmek, Türk insanının âtil duran gücünü, yeni kalkınma hızımızın en yaratıcı sermayesi olarak almak, mağarasız, toprak damsız, gecekonduşuz, israfsız, sefaletsiz, aydın ve sıhhatli bir Türkiye'nin kuruluşunu düzenlemek (...)

Dolayısıyla “aydına düşen iş, sosyal şartları izlemek, sosyal ve ekonomik yapının müspet şekilde değişmelere uğramasına öncülük ve liderlik etmek ve dinamik fikir akımını hızlandırmak ve teşkilatlandırmak olmalıdır” (Yön, 1962j: 7). Bu doğrultuda “gerek basında gerek Parlamentoda mevcut davalar doğrulukla açıklanacak, bu davalara en kısa bir zamanda bir çözüm yolu bulunmasına çalışılacaktır. Aydın, bu çetin savaşın başarılmasında ön planda rol oynamalıdır” (Kazgan, 1962: 8). Gülten Kazgan ilgili yazının devamında Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal sorunların çözümüne ilişkin “sadece büyük kütlenin eğitilmesi[nin]” yeterli olmadığını, “aynı zamanda bu kütleye önderlik edeceklerin de çok sayıda yetiştirilmesine bağlı” (Kazgan, 1962: 8) olduğunu ifade etmektedir. “Devrimci ve ülkücü aydınların ilerici halka önderliği ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti MİLLÎ-DEMOKRATİK-LAİK-SOSYAL özüne kavuşacaktır. Toplumumuz için tek çıkar yol budur” (Ersoy, 1962: 13) çünkü (Cihan, 1962: 13):

Halkın isteği ile faydası çelişiktir. Daha açık bir ifade ile halkın oyu halkın zararına olan bir yöne itilmektedir. Bu surette milli irade dedikleri şey, çoğunluğun değil, azınlığın ifadesidir. Çoğunlukta olan, ne gerici ne de ilerici olan halktır. Çoğunluğun oyuna dayanan demokratik düzen içinde halkı bu çelişik davranıştan kurtarıp kendi faydasına olan bir yöne itmek için, onu gerici kuvvetin elinden alıp, ilerici kuvvetin yanına almak gerekiyor. Bunun için aydınlar teşkilatlanmalıdır.

Bu amaçla, “milli kurtuluş hareketi safhasında, mücadelenin ideolojik alanda sözcülüğünü, istesek de istemesek de aydınlar yapacak, gerekli kadroyu geniş ölçüde onlar sağlayacaktır” (Avcıoğlu, 1962n: 20). Benzer bir sorumluluk anlayışını Şevket Süreyya Aydemir kaleme alarak devam eden Vietnam savaşı üzerinden Türk aydınının oynaması gereken rolden bahsetmektedir (Aydemir, 1966: 12):

Peki ama, Vietnam'da olan biten bu şeylerin muhasebesinde acaba, Türk aydınının hiçbir sorumluluğu yok mudur? Elbette var. Çünkü Türkiye, Birinci Dünya Harbinden sonra, yani yaşadığımız çağda Emperyalizme karşı ilk mücadeleyi açan ve muzaffer olan ülkedir. Bu zaferden sonra Türk aydınına düşen vazife oydu ki, adına Milli Kurtuluş Hareketi denilen çağdaş ve cihan ölçüsünde hareketin fikir esaslarını işlesin. Onun tarihi şartlarını aydınlatsın. Problemlerini çözümleyerek bu hareketin prensiplerini ve ideolojisini, bizim yolumuzdan geçecek milletlere hediye etsin. Yani, tarihin Türkiye'ye nasip ettiği misyonun sözcüsü ve fikir öncüsü olsun. Öyle ki, şimdi bu hareketlere giren bütün milletler ve ülkeler, Atatürk ve Türkiye misalinin verdiği heyecandan ve tecrübeden gıda alarak, düşmanlarına karşı tek dili konuşsunlar.

Dolayısıyla aydın tarihte milli kurtuluş hareketinin ideolojik sözcülüğünü yapıp dünya ülkelerine ya da aynı mücadeleyi veren ülkelere sunma görevine de sahiptir.

Son olarak *Yöncüler Zinde* Kuvvetlerin önemli bir unsurunu oluşturan ilerici aydınların 27 Mayıs hareketinde çeşitli görevler üstlendiğini dile getirmekle birlikte sosyalist ideolojinin sözcüsü olarak da tavsif edilmektedirler. "27 Mayıs devriminin öncülüğünü" (Yön, 1966h: 5) yapan ilerici aydınlar toplum hayatında aktif bir rol oynamaktadırlar. Bu durum geri kalmışlığın bir gereği olarak görülmektedir (Berkes, 1965: 8-9). Aydınların sosyo-ekonomik açıdan münferit bir sınıf oluşturmadıkları düşüncesinden hareketle Doğan Avcıoğlu ilerici aydınları sosyalist hareketin sözcüsü ve öncüsü saymaktadır (Yön, 1967g: 12). Ayrıca onların 27 Mayıs hareketinde oynadıkları rol şu satırlarla Yön sayfalarına taşınmaktadır (Yön, 1967g: 12):

27 Mayıs hareketini gerçekleştiren milliyetçi subaylarımızın, çeşitli toplantılarda sık sık karşılaştıkları bir soru vardır: 'Neden Petrol Kanunu'nu değiştirmeyi denemediniz? Neden ikili anlaşmaları kaldırmaya çalışmadınız?' Eski Milli Birlik Komitesinin dürüst ve samimi üyeleri, bu soruya daima şu cevabı vermişlerdir. 'Bilseydik, değiştirdik. Bilmiyorduk. Siz aydınlar, yalnızca anayasa, babayasa, çift meclis, nisbi temsil deyip duruyordunuz. Söyledikleriniz gerçekleştirilmiştir.

Yön yazarları *Zinde Kuvvetler* formülasyonunda üçüncü bir unsur olarak ilerici aydını ele almaktadır. 1839 Tanzimat Fermanı'nın yayımlanmasından günümüze kadar ilerici aydının Türk toplum ve düşünce dünyasında önemli bir role sahip olduğu düşünülmektedir. Türk demokrasisinde arzu edilen sonuçların ortaya çıkmamasında temel bir gerekçe olarak halkın yetersizliği ele alınmakta ve genel oy prensibinin sağlıklı bir şekilde işlemediği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle halkın kendi menfaatini temin edemediği ve kendi faydasına olanı karar vermeye yetkin görülmediği gerekçesinden hareketle ilerici aydına halkın çıkarlarını kanalize etme, yeni fikirler geliştirme ve Türkiye'ye özgü sosyo-ekonomik ve siyasi kalkınma felsefesi oluşturma gibi çeşitli görevler yüklenmektedir. Dolayısıyla ilerici aydına çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmada öncü bir rol tayin edilmektedir. Görüldüğü üzere *Zinde Kuvvetler* formülasyonunda ordu ve üniversite gençliğine nazaran ilerici aydın yumuşak gücü temsil etmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, 20 Aralık 1961 ile 30 Haziran 1967 tarihleri arasında 222 sayısı ile ulusal düzeyde haftalık fikir ve sanat dergisi olarak yayımlanan Yön Dergisi'nin demokrasi anlayışı irdelenmiştir. Dergi, dönemin siyasi atmosferi dikkate alındığında oldukça istikrarlı ve uzun erimli bir aydın hareketi olarak sosyalist çizgide yayın yaparak özgün bir konuma erişmiştir ve yayın hayatı boyunca başta ordu, üniversite gençliği ve ilerici aydınlar olmak üzere dönemin çeşitli baskı ve odak grupları üzerinde etki eden bir özelliğe sahip olmuştur. Araştırmanın veri kaynağını oluşturan Yön Dergisi, yayın hayatına “Aydınların Ortak Bildirisi” ile başlamış, dönemin sol aydınlarının temel ideolojik eğilimlerine zuhur edebilecek farklı fraksiyonları ya da düşünce kalıplarını ortaya çıkarmış ve zamanla bir “akım” haline dönüşmüştür. Bu bağlamda, dönemin düşünce kalıpları ve fraksiyonlarına ilişkin birçok veri barındırdığından araştırmaya değer bir yayın niteliğindedir. Çalışmanın temel/ana/başlangıç varsayımı Yön Dergisi'nin demokrasi anlayışının “vesayetçi” olduğu şeklinde belirlenmiş ve veri kaynağının analizi bahse konu varsayımın desteklenirliğinin ortaya çıkarılması gayesiyle gerçekleştirilmiştir. Analiz, John W. Creswell'in (2011) niteliksel içerik analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ise hermeneutik (yorumsamacı) yaklaşım ile detaylıca irdelenmiştir. Araştırma sürecinde toplamda dört ana tema oluşturulmuştur.

Analiz neticesinde ortaya çıkan ilk ana tema demokrasi olmuştur. Demokrasi teması altında ise demokrasinin tanımı, demokrasi sosyalizm ilişkisi, demokrasinin temel değerleri ve kurumsal mekanizmaları, Türk demokrasisi ve “parlamento dışı”cılık olmak üzere toplam altı kod araştırmanın bulguları arasına girmiştir. Bahsi geçen kodların her biri, Yön yazarlarının demokrasi anlayışına ve Türk demokrasisine ilişkin kapsamlı değerlendirmeleri barındırmaktadır. Bu nedenle, *Yöncüler*'in demokrasi kavramına yükledikleri anlamın tespit edilip Türk demokrasinin içinde bulunduğu durumun idrak edilebilmesi adına kapsamlı olarak incelemeye değerdir.

Yön yazarları için siyasal rejim türü olarak demokrasi önemli bir değere sahiptir. En iyi toplum idaresi olarak demokrasi sadece bir devlet yönetimi, halk iktidarı, hürriyet düzeni ya da partiler arası rekabet olarak nitelendirilmemektedir. Dolayısıyla *Yöncüler* demokrasi kavramına yeni bir anlam ilave ederek ondan ekonomik ve toplumsal sorunların çözümüne dair bir fonksiyonu/görevi yerine getirmesi gerektiği düşüncesini benimsemişlerdir.

Dahası, demokrasi kavramını ele alırken *Yöncüler*'in demokrasinin sosyalizm ile olan ilişkisine atıf halinde oldukları gözlemlenmektedir. Demokrasi-sosyalizm ilişkisi her iki kavramın

etimolojik anlamları doğrultusunda ele alınarak ortak paydalara oturtulmaya çalışılmıştır. Halk iktidarı demokrasinin toplumsal faydayı ve toplumsal iyiyi gözeten sosyalizm tarafından ikmal edileceği düşüncesi benimsenmiştir. Yani, demokrasi sosyalizm ilişkisi çatışmalı iki kavram bağlamında ele alınmaktan ziyade birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Bunun muhtemel bir sebebi olarak dönemin yeni bir ideolojisi olan ve kadro hareketi bağlamında inşa edilmeye çalışılan sosyalizmin meşrulaştırılmaya çalışıldığı düşünülebilir. Bu doğrultuda demokrasinin temel değerleri ve kurumsal mekanizmaları sosyalizmin gelişmesine imkân verebilecek bağlarla ele alınmakta olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla *Yöncüler*'e göre demokrasi araç sosyalizm amaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, *Yön Dergisi*'nde Türk demokrasisi Batı demokrasilerinde olduğu gibi toplumun iyiliğini hedeflemediği aksine sınırlı bir zümrenin çıkarlarını korumaya hizmet ettiği düşüncesi hâkim bir noktada yer almaktadır. *Yöncüler*'e göre, demokratik idare temel şartlardan ve reformlardan yoksun bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamanın nedenleri arasında, demokratik bilinçten yoksun halkın varlığı, örgütlenme seviyesinin düşüklüğü, seçim sonucunu belirleyecek çoğunluğu oluşturan köylü sınıfın sayısal üstünlüğü, Türk toplum yapısı ve bu yapıdan kaynaklanan bireysel ilişkilerin niteliği ve ağalık sisteminin mevcudiyeti gibi sebepler gösterilebilir. *Yöncüler*'e göre, bu sebeplerin her biri Türk demokrasisini bir çıkmaza sürüklemektedir. Bu amaçla, Türk demokrasisinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulabilmesi için hızlı bir iktisadi kalkınma stratejisinin takip edilmesi gerektiği savunusu yapılmaktadır. Bu durum demokrasinin kalkınma yolunda feda edilebileceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu da benimsenen sosyalist ideolojinin muhtemel bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Yöncüler'e göre, Batı toplumlarında aşağıdan yukarıya doğru gerçekleştirilen reform hareketlerinin Türkiye'de yukarıdan aşağıya gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Alternatif bir modernleş(tir)me ya da demokratikleş(tir)me sürecinde devlet eliyle eğitimin önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Türk demokrasisinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtuluş yolu olarak benimsenen bu görüş "parlamento dışı" unsurların siyasal yaşama dahil olmasıyla işlerlik kazanacağı belirtilmektedir. Yön yazarlarının bu noktadaki gerekçelendirmeleri formüle edilirken Kemalist devrimlerin ve 27 Mayıs'ın kolektif hafızada yer edindiği gelenekten etkilendikleri ortaya çıkmaktadır.

Analiz neticesinde ortaya çıkan ikinci ana tema ise toplum mühendisliği arzudur. Toplum mühendisliği arzusu teması altında ise halkın yetersizliği, iktidara güven sorunu ve yeni bir insan olmak üzere toplamda üç kod araştırmanın bulguları arasında yer almıştır. Adı geçen bu üç kodun her biri *Yöncüler*'in demokrasi kavramına yükledikleri anlamın bir sonucu olarak Türk demokrasisinin içinde bulunduğu çıkmazı tasvir etmek ve bu çıkmazdan hasıl olan huzursuzluğu anlamlandırmak üzere kapsamlı değerlendirmeler barındırmaktadır. Bahse konu bu kodlar, Türk demokrasisinin işler bir mekanizmaya sahip olması adına toplum mühendisliğinin kaçınılmazlığına

ilişkin meşrulaştırma gerekçelerini sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle halkın yetersizliği, iktidara güven sorunu ve yeni bir insanın “yaratılması” gerekliliği *Yöncüler*’in zorunlu bir manevrası olarak değerlendirilebilir.

Yön Dergisi’nde halkın yetersizliği daha çok düşük eğitim ve bilinçlenme seviyesi ile feodal ilişkilere bağıllık bağlamında ele alınmıştır. Bu niteliklere sahip olan bireylerin siyasal tercihlerde bulunması bir tedirginlik unsuru olarak görülmüştür. Yapısal sorunların ortadan kaldırılması için gerekli cesarete sahip olamayan dönemin siyasal iktidarlarına karşı ciddi bir güven kaybı söz konusudur. Daha açık bir deyişle, *Yöncüler*’e göre, dönemin iktidarları Türk demokrasisinin sağlıklı işlerliğini sağlayacak ve sosyo-kültürel, siyasal ve iktisadi değişimlere yol açacak temel yapısal ve bünyevi reformları gerçekleştirebilmek adına sahip olmaları gereken kabiliyete, beceriye ve cesarete sahip değillerdir. Bu da *Yöncüler*’i reformları gerçekleştirme hususunda parlamento dışı unsurlardan destek alınması ve reformların onların öncülüğünde gerçekleştirilmesi gerektiğine ilişkin bir düşünce biçiminin benimsenmesine sevk etmiştir.

Yön Dergisi’nde yeni bir insan tipinin yaratılması, çağdaş medeniyet seviyesine erişme ve gerçek bir demokrasiye sahip olma konusunda gerekli bir adım olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için sosyalist ideolojinin hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmiş ve sosyalizmin tabiki Türkiye gibi az gelişmiş bir ülke için tek çare olarak nitelendirilmiştir. Bu amaçla sosyalizmin başta zırai nüfusun azaltılması konusunda iktisadi bir kalkınma anlayışına yol açacağı ve ileri reformların hızlı bir şekilde hayata geçirilmesine olanak sağlayacağı düşünülmüştür. Öte yandan, akılcı ve rasyonel dünya görüşüne sahip bireylerin ancak sosyalizm vasıtasıyla yaratılabileceği savunulmuştur. Bunun nedeni ise liberal ideolojinin arzulanan reformları ve halk eğitimini gerçekleştirme noktasında yetersiz kalacağıdır.

Analiz neticesinde ortaya çıkan üçüncü ana tema toplumsal bünye reformlarıdır. Toplumsal bünye reformları teması altında ise tarım ve toprak reformu ile Köy Enstitüleri olmak üzere toplam iki kod araştırmanın bulguları arasına girmiştir. Bahsi geçen kodların her biri Türk demokrasisinin reforme edilmesi noktasında başvurulabilecek yöntemler/araçlar olarak değerlendirilmektedir. Gerçek bir demokratik toplumun varlığı için zaruri reform araçları olarak nitelendirilen bu yöntemler, çağdaş medeniyet seviyesine erişme ve toplumsal ilişkileri yeniden yapılandırma amacıyla yararlanılabilecek çözüm önerileri olarak görülebilir. Ancak burada vurgulanması gereken husus, *Yöncüler*’in iktisadi niteliği bulunan tarım ve toprak reformunu daha çok siyasal bir bağlamla ele alıyor olmalarıdır. Bu doğrultuda, Yön yazarlarının bahse konu reform ile dönemin istismar düzenini ve buna yol açan feodal ilişkiler ile ağalık sistemini ortadan kaldırarak geniş bir siyasal katılımın sağlanmasını arzulamakta olduğu gözlemlenmektedir. Köy Enstitüleri davası ile de kalkınmanın demokratik bir formla gerçekleştirilmesi ve ideoloji bulma arayışına bir çözüm yolu bulunabileceği düşünülmektedir. *Yöncüler*’in Köy Enstitüleri’nin yeniden hayata geçirilmesi gerektiğini savunmalarının temel bir gerekçesi Kemalist devrimlerin kentsel yaşamda karşılık

bulmuyor olması olabilir. Bu doğrultuda köyler devrimin yeni kaynağı olarak görülmektedir. Ancak Köy Enstitüleri ile sadece öğretmen yetiştirme gayesi güdülmemekte, köy okullarının arkasında gizlenen temel hedef bu okullar vasıtasıyla yeni çağ kafasını oluşturmak ve yeni bir toplumsal reform gerçekleştirmektir.

Analiz neticesinde ortaya çıkan dördüncü ve son ana tema ise sonucu tayin edici unsurlar olmuştur. Bu temayı oluşturan kodlar ordu, üniversite gençliği ve ilerici aydın kodlarıdır. Sonucu tayin edici unsur olarak ifade edilmek istenen Zinde Kuvvetler formülasyonudur ve bu formülasyonla tasvir edilen aydın bir tabakadır. Yön yazarlarının bu formülasyonu benimsemelerinin temel gerekçesi, siyasal kadrolardan beklenen hamlelerin gerçekleştirilmemiş olması olabilir. Yön Dergisi'nin ikinci yayın dönemi sonrası Zinde Kuvvetler'in varlığı ve gerekliliğine dair söylemler giderek ivme kazanmıştır. Özellikle 1965 seçimleri sonrası bahse konu söylem giderek artış göstermiştir. Bunun muhtemel nedeni, Adalet Partisi'nin tek başına iktidar olması ve siyasal iktidarın benimsediği liberal politikalar sonrası ülkenin kapitalizm için açık pazar haline gelmesi/geleceği endişesidir.

Diğer taraftan, 1965 genel seçim sonuçları sonrası başta Üçüncü Dünya ülkeleri olmak üzere kurtuluş savaşı mücadelesi veren ülkeler Yön sayfalarına taşınmıştır. *Yöncüler*'in benimsediği/benimseyeceği mücadele stratejisinde taktiksel kazanımlar ve meşrulaştırma yöntemlerinin bunda etkili olduğu düşünülmektedir çünkü parlamenter yolla iktidar olma anlayışına dair ümitler giderek yitirilmekte ve 1965 sonrası dönem anti-demokratik parlamento dışı unsurların gerekliliğinin giderek güç kazanmakta olduğu önemli bir kırılma dönemine karşılık gelmektedir.

Öte yandan, Türkiye gibi geri kalmış bir ülkede Zinde Kuvvetler formülasyonunun Üçüncü Dünya'nın kurtuluşu açısından ileri gidişte öncü bir rol oynayabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Zinde Kuvvetler kavramsallaştırmasına teorik bir karşılık kazandırmak amacıyla derginin son sayılarına doğru alternatif olarak Ara Tabakalar tanımlamasının kullanıldığı gözlemlenmektedir. Yön Dergisi'nde ayrıca Zinde Kuvvetler'in iktidara talip bir kadro olduğu da belirtilmektedir. Bu amaçla onlar *Yöncüler*'in geliştirdiği devrim anlayışının temel güç ve dayanaklarını oluşturmaktadır. Bahse konu formülasyonu oluşturanlar millet kaderine hâkim olabilecek pozisyonlarda bulunmuş ya da bulunan kişilerden müteşekkildir. Sosyalist bir devrim stratejisinde bu kadroların ileri gidişin dinamosu konumunda görüldüğü belirtilebilir. Milli kurtuluş savaşı ve 27 Mayıs gibi önemli siyasi mücadelelerde Zinde Kuvvetler'in oynadığı tarihi rollerden dolayı onlara siyaset üstü bir değer atfedilmiş olabilir. Bu durumun ise az gelişmişliğin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülebilir. Diğer taraftan, bu tabakanın varlığı ve siyasal yaşamda aktif rol oynayabileceği düşüncesi, anti-demokratik olarak addedilmemiş, aksine demokratik bir yöntem olarak benimsenmiştir. *Yöncüler*'in iktidar stratejisinde Zinde Kuvvetler gibi parlamento dışı unsurlar siyasi liderin dayanabileceği/destek alabileceği güçler olarak kabul edilmiştir. Demokratik

toplumda karar organları politikalarını belirlerken *Yöncüler*'in savunduğu ordu, üniversite gençliği ve ilerici aydın gibi halka hesap verme yeteneğine ve sorumluluğuna sahip olmayan çeşitli kurum ve bireylerin varlığına meşru bir zemin sağlayan siyasi düşünce Yazıcı'nın (2012: 139) da belirttiği gibi “diğer tüm unsurlar mevcut olsa dahi, demokratik olarak tanımlanamayacaktır”.

Yöncüler'in Zinde Kuvvetler formülasyonunda tarihi referanslardan ve kolektif hafızadan da önemli derecede yararlanmakta oldukları görülmektedir. Örneğin, ordunun II. Mahmut döneminden beri yeni nizamın öncüsü sayılması, ordu ve üniversite gençliğinin 27 Mayıs'ta oynadığı tarihi rol, Mustafa Kemal Atatürk'ün Bursa Nutku başta olmak üzere Gençliğe Hitabesi'nde gençliğe yüklediği sorumluluk ile 1839'dan beri ilerici aydınının siyasi birikimi sürekli zinde tutulmaya çalışılmıştır. Tarihi referanslar Zinde Kuvvetler'in siyasal yaşamda ne kadar etki edebilecekleri ya da etkili olabilecekleri konusunda önemli referanslar sunmaktadır. Bundan hareketle, muhtemel bir role dair temel bir meşrulaştırma stratejisinin uygulanmakta olduğu çıkarımı yapılabilir.

Diğer taraftan, *Yön Dergisi*'nde Kemalizm'e ciddi bir referans verilmektedir. İdeolojik bir bileşen olarak Kemalizm'in benimsenmesinde sosyalizmin aykırı bir ideoloji olmadığını ortaya konulması ile dönemin ihtiyaçlarını karşılama ve sorunlara çözüm önerisi bulma noktasında onun yeniden hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Yani, *Yön Dergisi*'nde zafere ulaşmış bir geleneğin temsilcisi olan Kemalizm merkezi bir değere sahiptir. Onun merkezi bir değer olarak algılanmasına yol açan temel faktör Kemalizm'in kolektif hafızada edindiği konum ve bu konumdan hareketle onun kültürel mirasına sahiplik etme arzusu olabilir. Özellikle 1960'lı yıllarda Türkiye gibi az gelişmiş ülke aydınlarının dünyayı değiştirme özlemlerini benimsedikleri toplumlarda Kemalizm gibi temel meşrulaştırma araçları önemli bir rol oynamıştır. Bu noktada belirtmelidir ki *Yöncüler*'in benimsediği sosyalizm anlayışı Kemalizm ile harmanlanmıştır. Ancak, Kemalizm'in sosyalizme nazaran ikinci planda yer aldığı ileri sürülebilir.

Kemalist sol bir bakış açısıyla kurulan ve yayın hayatını sürdüren *Yön*'ün, başta ilerici ve devrimci olarak nitelendirilen ordu mensubu genç subaylar, üniversite gençliği ile ilerici aydınları hedef kitlesine dahil ettiği söylenebilir. Bu doğrultuda *Yöncüler* “küçük burjuva radikalizmi”, “tepeden inme” ya da “yukarıdan devrim” gibi amaçlarla bir araya gelmiş aydınlar olarak nitelendirilebilir. Derginin altı yıllık yayın hayatı boyunca Türk siyasal yaşamında arzu edilen sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşümlerin ancak ordu ve üniversite gençliğinin desteğiyle ve ilerici aydınların öncülüğünde yapılabileceği savunulmaktadır.

Kemalizm ile harmanlanan sosyalist ideoloji kısmi bir toplumsal dönüşüm hedefiyle araçsal bir işlevi birleştirmektedir. Benimsenen sosyalist ideolojiye milliyetçi bir anlam yükleniyor olması da burjuva devriminin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı belirtilebilir. *Yön Dergisi*'nde ele alınan ve doktrinel olarak geliştirilmeye çalışılan sosyalizm, daha çok Marksist geleneğin etkisi altında kalmış az gelişmiş ülke aydınlarının Marksist teori ile milliyetçilik ideolojisini birleştirme

gayretlerinin bir ürünüdür. Bu sebepten Yön Dergisi'nde sosyalizmin Türkiye'ye özgü hali merkezi bir değer olarak ele alınmaktadır. Sosyalizmin alternatif ya da ülkeye özgü yorumlanma biçimi dönemin üçüncü dünya ülkelerinde oldukça sık görülmektedir. Vesayet ideolojisi olarak *Yöncüler*'in benimsediği dünya görüşü geleneksellikten modernliğe geçiş aşamasında ilerici bir adım olarak görülebilmektedir.

Yön Dergisi'nde ele alınan demokrasi anlayışı, vesayet kavramı bağlamında değerlendirilmeye tabi tutulduğu zaman çağdaş medeniyeti temsil eden Batı toplumunun benimsediği ve yaşattığı statükonun Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede de hayata geçirilmesi gerektiği noktasında olumlanan bir hedef, erişilmesi gereken bir gaye fikriyatına dayanmaktadır. Ancak demokrasi kavramına yüklenen anlam daha çok modernleş(tir)me sorunsalı üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Modernleş(tir)me bir sorunsaldır çünkü “eğitilmemiş” halkın kendi menfaatine uygun olabilecek şeylerin farkında olmadığı düşüncesi önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, vesayetçiliğin düşünce dünyasında “eğitimsiz” halkın, ilerici aydınların “doğru”ları istikametinde “aydınlatılması”, “eğitilmesi” ve “modernleştirilmesi” gerekmektedir (Erdoğan, 1998: 283). Halkın ancak bu vesileyle gerçek menfaatine erişebileceği varsayımı benimsenmektedir. Ateş'e (1976: 172-173) göre, az gelişmiş ülke aydınlarının benimsediği sosyalizm anlayışı bu doğrultuda işlevselci bir niteliğe sahiptir. Güçlü bir devletçilik vurgusu ile devletin işlevsel alanı giderek genişleyip salt ekonomik alandan çıkarak daha geniş alanlara yani, “halk için” ve “halka rağmen” eğitim ve öğretim politikaları aracılığıyla yeni toplumsal reform alanlarına doğru açılması söz konusu olabilmektedir (Cantzen, 1994: 24). Yön Dergisi özelinde kuramsal olarak geliştirilmeye çalışılan “yeni devletçilik” ya da Türkiye'ye özgü “Türk sosyalizmi” kavramsallaştırmaları bahse konu bağlamla ele alınabilir.

Dolayısıyla, sosyalizm-vesayet ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda detaylıca ele alınan bulgular ışığında, Yön Dergisi'nin sosyalist ideolojiyi benimsediği çıkarımı yapılabilir. Bu, onun vesayetçi bir demokrasi anlayışına sahip olduğunu gösteren önemli bir bulgudur. Bu noktada *Yöncüler*'in savunduğu demokrasi algısının sosyalizmin “öncü parti” ve “halkın yetersiz bilinç düzeyi” kavramsallaştırması ile paralellikler arz ettiği ortaya çıkmaktadır. Ancak, burada üzerinde durulması gereken husus, *Yöncüler*'in vesayetçi düşüncüyü sadece halkın yetersizliği üzerine bina etmedikleri, öncü bir kadronun gerekliliği konusunu da vesayeti inşa etme noktasında vurguladıklarıdır.

Sonuç olarak Yön Dergisi'ne göre, Türk demokrasisi işler bir mekanizmaya sahip değildir. Bunun temel gerekçesi olarak, Türkiye'ye özgü demokrasinin, temel değerler ve kurumsal mekanizmalar açısından, modern (Batılı) demokrasi standartlarından çok geride oluşu gösterilmiştir. Öncelikle halkın yetersizliğinden hareketle siyasal iktidara karşı bir güven sorunu oluşmakta olduğu ve Türk toplum yapısında hâkim olan ilişkiler ağının bu soruna katkı sağladığı şeklinde ele alındığı ortaya çıkmaktadır. Yön Dergisi'nde bahse konu bu sorunu çözmek adına

tarım ve toprak reformu ile Köy Enstitüleri davası muhtemel bir çözüm önerisi olarak ele alınmıştır. *Yöncüler*'in bu reformlarla toplumsal ilişkileri modernleştirme gayesiyle yeni bir insan/toplum yaratma amacında oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Türk içtimai hayatının ıslahı açısından toplumun yeni bir bilinçle eğitilmesi gerektiği düşüncesi zaruri görülmüştür. Ancak ilgili reformları gerçekleştirecek ilerici bir iktidarın mevcut olmaması durumundan hareketle *Yöncüler*, parlamento dışı unsur olarak görülen ancak demokrasi ile çelişmeyeceği düşünülen Zinde Kuvvetler'in sürece dahil olması ve aktif rol oynaması gerektiği düşüncesini benimsemişlerdir.

Bu çalışmada Yön Dergisi'nin demokrasi anlayışı araştırılmıştır. Başlangıç varsayımı olarak, bu anlayışın "vesayetçi" olduğu düşünülmüştür. Niteliksel içerik analizi ile hermeneutik (yorumsamacı) yaklaşımla yürütülen çalışma boyunca elde edilen bulgular, başlangıç varsayımını destekler niteliktedir. Bu bağlamda, elde edilen bulgular ışığında "Yön Dergisi vesayetçi demokrasi anlayışına sahiptir" ana/başlangıç varsayımı ile "*Yöncüler*'e göre parlamento dışı iktidar stratejisi alternatif bir iktidar yoludur ve demokrasi karşıtı bir nitelik barındırmaz" şeklindeki ikinci varsayımının doğrulandığı ifade edilebilir.

Yön Dergisi çerçevesinde ele alınan demokrasi kavramı ve Türk demokrasisi özelinde gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda sahip olunan ideolojinin/dünya görüşünün kavramları anlamlandırma sürecinde önemli bir etkide bulunduğu neticesine ulaşılabilir. Elde edilen bu çıkarım ile bahse konu ideolojinin/dünya görüşünün demokrasinin alternatif yorumlarının ortaya çıkarılmasına yol açabileceği sonucuna varılabilir. Nihayetinde, Yön Dergisi'nde ele alınan ve inşa edilmeye çalışılan bu demokrasi modeli ile *Yöncüler*'in Türk demokrasi tarihinde, sosyalist ideolojiye angaje "radikal" bir düşünce akımı olarak yer aldıkları çıkarımı yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz (1999), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, 2. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- _____ (2006), **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, (Çev. Sedat Cem Karadeli), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akçakaya, Murat (2000), "Belediyeler Üzerindeki Vesayet Çıkmazı", **Sayıştay Dergisi**, 11(38), 189-210.
- Aksoy, Muammer (1965), "Sosyal Adalet İlkesi Karşısında İftira Silâhı", **Yön**, (101), 8.
- _____ (1966), "Af ve İktidarın Sorumluluğu", **Yön**, (150), 9.
- Aksoy, Suat (1962), "Toprak", **Yön**, (8), 7.
- Aktay, Yasin (28.06.2010), "Vesayet ve Demokrasi", **Yeni Şafak**, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yasinaktay/vesayet-ve-demokrasi-22930>, (Erişim Tarihi: 14. 10. 2020).
- Alemdar, Zeynep (2018), "Baskı Grupları ve Sivil Toplum", (Ed. Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin), **Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar**, içinde (169-188), 5.Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Altan, Çetin (1961), "Eski Sakız", **Yön**, (2), 2.
- _____ (1962a), "Gerçeği Görmek, Görebilmek...", **Yön**, (3), 5.
- _____ (1962b), "Meselenin Özüne İnelim", **Yön**, (4), 6.
- _____ (1962c), "İthamlar, Yalanlar, Şantajlar", **Yön**, (6), 6.
- _____ (1962ç), "Arslan Makaracı", **Yön**, (7), 5.
- Altun, Fahrettin (2004), "Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2(1), s. 551-555
- Altus, Deborah E. ve Morris, Edwar K. (2009), "B. F. Skinner's Utopian Vision: Behind and Beyond Walden Two", **Behav Analyst**, 32, 319-335.
- Apaydın, Orhan (1965), "Hükümet Toprak Reformuna Karşı", **Yön**, (116), 16.
- Arblaster, Anthony (1999), **Demokrasi**, (Çev. Nilüfer Yılmaz), Ankara: Adres Yayıncılık.
- Aren, Sadun (1961), "Ne İstedığımızı Biliyormuyuz?", **Yön**, (1), 18.
- _____ (1962a), "Asıl çözüm yolu", **Yön**, (25), 3.

- _____ (1962b), “Demokrasi ve Sosyalizm”, **Yön**, (34), 3.
- _____ (1962c), “Çıkar Yol Sosyalizmdir”, **Yön**, (36), 20.
- _____ (1963), “Dernek ve Sosyalizmin Meseleleri”, **Yön**, (60), 3.
- Aron, Raymond (1976), **Demokrasi ve Totalitarizm**, (Çev. Vahdi Hatay), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arslan, D. Ali (2004), “Türk İktidar Seçkinleri”, **Akademik Bakış**, (3), 1-14.
- _____ (2005), “Tek ve Çok Partili Dönemlerde Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profillerinin Karşılaştırılmalı Analizi”, **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(2), 53-66.
- Arzık, Nimet (1962), “Asker Politikadan Anlar Mı?”, **Yön**, (9), 15.
- Aslan, İffet (1965), “Seçimler Arifesinde Siyasi Partilerin İdeolojik Görünüşü: II”, **Yön**, (116), 10.
- Ataöv, Türkkaya (1962a), “Türk Sosyalizmine Doğru”, **Yön**, (12), 14.
- _____ (1962b), “Devrimler Bitmez”, **Yön**, (22), 6.
- Ateş, Toktamış (1976), **Demokrasi: Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler**, İstanbul: Eser Matbaası.
- Atılğan, Gökhan (2001), **Kemalizmle Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar: Yön ve Devrim**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avcıoğlu, Doğan (1961), “Kemerleri Sıkalım...”, **Yön**, (1), 3.
- _____ (1962a), “Efendilerimiz”, **Yön**, (3), 3.
- _____ (1962b), “Yapıcı Milliyetçilik”, **Yön**, (4), 3.
- _____ (1962c), “Yeni Türkiye”, **Yön**, (5), 3.
- _____ (1962ç), “Niçin Sosyalizm?”, **Yön**, (7), 3.
- _____ (1962d), “Rejim Buhranı”, **Yön**, (10), 3.
- _____ (1962e), “İnanç Buhranı”, **Yön**, (11), 3.
- _____ (1962f), “Nefis Müdafaası”, **Yön**, (12), 3.
- _____ (1962g), “A’dan Z’ye Kadar Reform”, **Yön**, (13), 8.
- _____ (1962ğ), “Ortak Çalışma”, **Yön**, (14), 8.
- _____ (1962h), “Demokrasi Düşmanları”, **Yön**, (16), 3.
- _____ (1962ı), “Milyonların Affı”, **Yön**, (22), 3.
- _____ (1962i), “Hükümet Ne Yapar?”, **Yön**, (20), 3.
- _____ (1962j), “Toprak Reformunun Temel Şartı”, **Yön**, (28), 7.

- _____ (1962k), “Sosyalizm Anlayışımız”, **Yön**, (30), 3.
- _____ (1962l), “Olup Bitene Şaşmamak Lazım”, **Yön**, (35), 6.
- _____ (1962m), “Sosyalizm Anlayışımız”, **Yön**, (36), 3.
- _____ (1962n), “Sosyalist Gerçeklik”, **Yön**, (39), 20.
- _____ (1962o), “Eski ve Yeni Türkiye”, **Yön**, (42), 3.
- _____ (1962ö), “Tehlikeli Dönemeç”, **Yön**, (43), 3.
- _____ (1962p), “Cepheler Beliriyor”, **Yön**, (44), 3.
- _____ (1962r), “Türkiye İşçi Partisi’ne Dair...”, **Yön**, (50), 16.
- _____ (1962s), “Sendikaların Uyanma Saati”, **Yön**, (54), 3.
- _____ (1963a), “Ne Kadar Yol Aldık?”, **Yön**, (55), 3.
- _____ (1963b), “Devekuşu Politikası”, **Yön**, (56), 3.
- _____ (1963c), “Sınıf Mücadelesini Kim Körüklüyor?”, **Yön**, (57), 3.
- _____ (1963ç), “Bir İntikal Devresi”, **Yön**, (58), 3.
- _____ (1963d), “Tepesi Üstü Duran Ağaç”, **Yön**, (68), 3.
- _____ (1963e), “Sosyalizme Giden Yollar: Sosyalizmden Önce Atatürk”, **Yön**, (69), 8.
- _____ (1964), “Gençliğe Çağrı”, **Yön**, (91), 3.
- _____ (1965a), “Muhalefet, Asıl Şimdi Başlıyor...”, **Yön**, (99), 3.
- _____ (1965a), “Reform Tasarısını Destekliyoruz!”, **Yön**, (94), 3.
- _____ (1965c), “Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu”, **Yön**, (111), 9.
- _____ (1965ç), “Özel Sektöre Düşen Görev”, **Yön**, (113), 3.
- _____ (1965d), “Cumhuriyetin 42. Yılında”, **Yön**, (135), 3.
- _____ (1966a), “Açlık”, **Yön**, (145), 3.
- _____ (1966b), “Çatıdaki Kavga”, **Yön**, (154), 3.
- _____ (1966c), “Parlamentoculuk”, **Yön**, (158), 3.
- _____ (1966ç), “Üçüncü Dünya”, **Yön**, (159), 3.
- _____ (1966d), “27 Mayıs”, **Yön**, (165), 3.
- _____ (1966e), “Rejimin Geleceği”, **Yön**, (167), 3.
- _____ (1966f), “Sınıf Mücadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik”, **Yön**, (182), 3.

- _____ (1966g), “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, **Yön**, (185), 8-10.
- _____ (1967a), “Biz Ne İstiyoruz?”, **Yön**, (198), 3.
- _____ (1967b), “Son Söz”, **Yön**, (222), 3.
- Ay, Şükrü (1962), “Gerçekler, Demokrasi, Milliyetçilik...”, **Yön**, (30), 9.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1962a), “Fikir Atatürkçülüğü ve Kelime Atatürkçülüğü”, **Yön**, (6), 9.
- _____ (1962b), “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü”, **Yön**, (7), 7.
- _____ (1962c), “Çağın Gerisinde Kalmak”, **Yön**, (8), 6.
- _____ (1962ç), “Don Kışot’un Yeldeğirmenleri ile Savaş”, **Yön**, (9), 7.
- _____ (1962d), “Komünist İmalâtı”, **Yön**, (10), 6.
- _____ (1962e), “Sosyal Devlet ve Türk Sosyalizmi”, **Yön**, (40), 20.
- _____ (1962e), “Sosyalizm ve Kapitalizm”, **Yön**, (37), 20.
- _____ (1962f), “Artık Devletçilik Yetmez”, **Yön**, (39), 14.
- _____ (1962ğ), “Akımlar Arasında”, **Yön**, (46), 9.
- _____ (1963a), “Tribün Politikası ve Ankara’da Bir Miting”, **Yön**, (55), 16.
- _____ (1963b), “Memleketçi Sosyalizmin İlkeleri”, **Yön**, (58), 16.
- _____ (1966), “Vietnam’da Vahşi Bir İstila Ordusu ve Türk Aydınlarının Sorumluluğu”, **Yön**, (154), 12.
- Aydınoglu, Ergun (2011), **Türkiye Solu (1960-1980)**, 3. Baskı, İstanbul: Verus Kitap.
- Bal, Hüseyin (2014), “Pozitif Özgürlük’ün Zorunlu Paternalizmi”, **Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 9(1), 63-75.
- Baran, Paul A. (1963), “Toplum ve Aydın” (Çev. Mehmet Selik), **Yön**, (71), 11.
- Barış Dünyası (1967a), “Kürt Meselesi ve YÖN’de Doğan Avcıoğlu’nun Başyazısı” (Ocak 1967), **Barış Dünyası**, (56), 9-10.
- _____ (1967b), “Temel Hak ve Hürriyetler Koruma kanunu Hakkında” (Nisan 1967), **Barış Dünyası**, (59), 7.
- Barry, Norman P. (2012), **Modern Siyaset Teorisi**, (Çev. Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin), 3. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2017), **Hermenötik ve Sosyal Bilimler: Anlama’ya Dair Yaklaşımlar** (Çev. Hüseyin Oruç), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baykurt, Fakir (1966), “Bu Düzenin Asıl Adı”, **Yön**, (166), 14.

- Bayramoğlu, Ali (2010), “Türkiye Siyasi Sisteminde Ordunun Rolü, Devlet Geleneği, Geleceğe Dair Genel Bir Çerçeve”, (Ed. Nihal Boztekin), **Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetim**, içinde (11-16), İstanbul: Sena Ofset.
- Berk, Murat (22.08.2007), “Skinner Kutusu”, **Dünya Gazetesi**, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/skinner-kutusu/378574>, (Erişim Tarihi, 20.10.2020).
- Berkes, Niyazi (1965), “Türk Aydınlarının Özellikleri Üzerine Düşünceler”, **Yön**, (119), 8-9.
- _____ (1965), “Türk Aydınlarının Özellikleri Üzerine Düşünceler”, **Yön**, (119), 8.
- Bouthoul, Gaston (1975), **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev. Selahattin Yıldırım), İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Bosuter, Kudret (1962), “Rejimin Dengesizlikleri”, **Yön**, (10), 14.
- Bottomore, Thomas Burton (1996), **Seçkinler ve Toplum**, 2. Baskı, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Bulutoğlu, Kenan (1962), “Prof. Mümtaz Turhan’ın ‘Kalkınma’ Reçetesi”, **Yön**, (4), 19.
- Cantzen, Rolf (1994), **Daha Az Devlet Daha Çok Toplum: Özgürlük, Ekoloji, Anarşizm**, (Çev. Veysel Atayman), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cemal, Hasan (1999), **Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım**, 9. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Cihan, Ali Faik (1962), “Gericilerin Gücü”, **Yön**, (32), 13.
- Cizre, Ümit (2010), “Evrenselden Yerele Asker ve ‘İktidar’ Sorunu”, **Stratejikboyut**, 2(7), 8-12.
- Coşkun, Vahap (2010), “Bir vesayet aracı olarak Kürt meselesi”, **Stratejikboyut**, 2(7), 47-51.
- _____ (2014), **İnsan Hakları: Liberal Açıdan Bir Tahlil**, 2. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.
- Creswell, John W. (2009), **Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches**, 3. Baskı, Londra: Sage Publications Ltd.
- _____ (2011), **Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research**, 4. Baskı, Boston: Pearson.
- _____ (2020), **Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni**, (Çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir), 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlayan, Ramazan (2010), “Türkiye’de Askeri Yargı ve Askeri Vesayet”, **Stratejikboyut**, 2(7), 102-117.
- Çaha, Ömer (2017), “**Demokrasi**”, (Ed. Halis Çetin), Siyaset Bilimi, içinde (297-355), 7.Baskı, Ankara: Orion Kitabevi.

- Çavdar, Tevfik (2019), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi** (Cilt: II), 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çaylak, Adem ve Baran, Hüseyin (2009), "Türkiye'de Kemalist rejimin ordu ve anayasa ile pekişmesi ve darbeler arası dönem 1960-1970, (Ed. Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe ve Hüsnü Kaplı), **Osmanlı'dan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi**, içinde (421-460), 3. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çelik, Edip (1965), "Toplum ve Anayasa", **Yön**, (92), 6.
- Çiçek, Atıl Cem (2016), **Milliyetçilik Bayrağını Sosyalistler Taşır: Türk Siyasal Yaşamında Yön Dergisi (1962-1967)**, İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Dahl, Robert A. (1993), **Demokrasi ve Eleştirileri**, (Çev. Levent Köker), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- _____ (2019), **Demokrasi Üzerine**, (Çev. Betül Kadioğlu), 5. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dahrendorf, Ralf (2015), **Demokrasinin Bunalımları**, (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), İstanbul: İthaki
- De Gagne, Jennie C. ve diğerleri (2019), "Uncovering Cyberincivility Among Nurses and Nursing Students on Twitter: A Data Mining Study", **International Journal of Nursing Studies**, 89, 24-31.
- Demir, Nesrin (2010), "Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları", **Ege Akademik Bakış**, 10(2), 597-611.
- Demirci, Fatih (2008), "1982 Anayasası'nda Demokratik Devlet İlkesi: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz Denemesi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XII(1-2), 641-661.
- Deriş, Neşe (1965), "Milletçe Utanmalıyız", **Yön**, (97), 10.
- Diamond, Larry (1997), "Civil Society and Development of Democracy", **Estudia/Working Paper**, 1997/101, 1-71.
- Dikici, Mert (2007), **Yön Dergisi ve Türk Dış Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, Tayyip., Yavuz, Nuri & Karakaya, Necmettin (2011), **İnsan Hakları ve Demokrasi – Vatandaşlık Bilgisi**, 2.Baskı, Ankara: DATA.
- Duran, Lütfi (1964), "II. Cumhuriyette Partiler", **Yön**, (89), 8-9.
- Erdoğan, Mustafa (1998), **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- _____ (2004), **Anayasal Demokrasi**, 6.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ersoy, M. Vasıf (1962), "Bir İntihar Daha", **Yön**, (39), 13.

- Eyüboğlu, Cemal Reşit (1964a), “Anayasada, 141- 142 ve Düşün Özgürlüğü”, **Yön**, (80), 5.
- _____ (1964b), “Az Gelişmiş Türkiye’de Tarım Ekonomisi ve TOPRAK REFORMU”, **Yön**, (86), 7.
- _____ (1966), “Sosyalizm ve Komünizm”, **Yön**, (148), 16.
- Eyüboğlu, Sabahattin (1961), “Neden Köy Enstitüsü?”, **Yön**, (1), 16.
- _____ (1962), “Eğitimde Eşit Şans: Halk Çocuklarının Okutulması”, **Yön**, (7), 15.
- Fernau, Friedrich Wilhelm (1963a), “İkinci Cumhuriyette Sosyal Akımlar” (Çev. Nihat Türel), **Yön**, (57), 7.
- _____ (1963b), “İkinci Cumhuriyette Sosyal Akımlar” (Çev. Nihat Türel), **Yön**, (59), 12.
- _____ (1963c), “İkinci Cumhuriyette Sosyal Akımlar” (Çev. Nihat Türel), **Yön**, (61), 12.
- Finer, S. E. (1962), “At Sırtındaki Adam: Ordunun Politikadaki Rolü” (Çev. Mete Tunçay), **Yön**, (52), 10.
- Fuat, Memet (1963), **Yön**, (62), 15.
- Gable, Harvey, L. (1999), “Walden Two, Postmodern Utopia, and teh Problems of Poer, Choice, and the Rule of Law”, **Texas Studies in Literature and Language**, 41(1), 1-15.
- Giraelli, Ellen ve Tulman, Lorraine (2003), “Methodological Issues in the Use of Published Cartoons as Data”, **Qualitative Health Research**, 13(7), 945-956.
- Gökçe, Orhan (2019), **Klasik ve Nitel İçerik Analizi: Felsefe, Yöntem, Uygulama**, Konya: Çizgi Kitapevi.
- Göktepe, Cihat (2009), “Türkiye’de 27 Mayıs darbesi sonrası iç ve dış siyasi gelişmeler [1961-1964]”, (Ed. Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe ve Hüsnu Kaplı), **Osmanlı’dan İki binli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi**, içinde (395-420), 3. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gözler, Kemal (2018), **Hukukun Temel Kavramları**, 16. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Green, Jeffery Edward (2015), “Democratic Elitizm”, (Ed. Michael T. Gibbons), **The Encyclopedia of Political Thought**, içinde (1-3), Birinci Baskı, John Wiley & Sons, Ltd.
- Güneş, Mehmet (2013), **Vesayetçi Demokrasi**, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Güneş, Turan (1962), “Demokrat Parti Neydi?”, **Yön**, (4), 15.

- Hague, Rod ve Harrop, Martin (2014), **Siyaset Bilimi: Karşılaştırmalı Bir Giriş**, (Çev. İbrahim Yıldız, Soner Torlak ve İdil Çetin), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Hartmann, Michael (2007), **The Sociology of Elites**, Oxon: Routledge.
- Hasırşapkalı, M. (1966), “İçimizdeki Tıkırtı”, **Yön**, (148), 13.
- Held, David (2008), **Models of Democracy**, 3.Edition, Cambridge: Polity Press.
- Hennik, Monique ve diğerleri (2011), **Qualitative Research Methods**, Londra: Sage Publications.
- Heywood, Andrew (2012), **Siyasetin Temel Kavramları**, (Çev. Hayrettin Özler), Ankara: Adres Yayınları.
- _____ (2013), **Siyaset**, (Çev. B.B. Özipek vd.), 9.Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Hocaoğlu, Sırrı (1962), “Türk Burjuvazisi”, **Yön**, (9), 6.
- Holden, Barry (2007), **Liberal Demokrasiyi Anlamak** (Çev. Hüseyin Bal), Ankara: Liberte Yayınları.
- Huntington, Samuel P. (2002), **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, (Çev. Ergun Özbudun), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Hürkan, Serhat (2006), **Üç Dergi Üç İnsan: [Akis] Toker, [Devrim] Avcıoğlu, [Yankı] Kışlalı**, Ankara: Sinemis Yayınları.
- İşçi, Metin (2012), **Demokrasi ve Kurumları**, İstanbul: DER Yayınları.
- Jagan, Cheddi (1962), “İnançlarım”, **Yön**, (50), 6.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2013), **27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri**, 3. Baskı, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kanol, Direnç (2015), “Tutulary Democracy in Unrecognized States”, **Lefke Avrupa Üniversitesi (LAÜ) Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(1), 62-74.
- Kansu, Ceyhun Atıf (1962), “Halkın Sesi”, **Yön**, (36), 7.
- Kapani, Münici (2007), **Politika Bilimine Giriş**, 20. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karan, Muzaffer (1962), “Kemalizm Türk Sosyalizmi”, **Yön**, (39), 6.
- Kaya, Mehmet Orhan (2013), “Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, XV(II), 491-533.
- Kazgan, Gülten (1962), “Aydının Sorumluluğu”, **Yön**, (8), 8.
- _____ (1964), “Karma Ekonomide Özel Kesim ve Devlet Kesimi sınırlandırılabilir Mi?”, **Yön**, (89), 16.
- Kemal, Mehmed (1964), “Hangisi Daha Tehlikeli”, **Yön**, (82), 7.

- _____ (1965a), “Genç Atatürkçüye!..”, **Yön**, (116), 6.
- _____ (1965b), “Dar Geçide Doğru...”, **Yön**, (128), 7.
- _____ (1966), “Dilsizler Korosu”, **Yön**, (164), 6.
- Kemal, Yaşar (1962a), “Ağalar”, **Yön**, Sayı: (16), 12-13.
- _____ (1962b), “Kasaba Politikacıları”, **Yön**, (22), 9.
- _____ (1965a), “Ya Bu Deveyi Güdersin, Ya Bu Diyardan Gidersin!..”, **Yön**, (102), 16.
- _____ (1965b), “Demokrasi Korkusu”, **Yön**, (105), 7.
- Kenworthy, Eldon (1970), “Coalitions in the Political Development of Latin America”, (Ed. Sven. Groennings, E. W. Kelly, ve Michael Leiserson), **The Study of Coalition Behavior, Theoretical Perspectives and Cases from Four Continents**, içinde (103-140), New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1966a), “Batı Tipi Demokrasi ve Azgelişmiş Ülkeler”, **Yön**, (165), 16.
- _____ (1966b), “Türkiye’de Rejim Krizi ve Nedenleri”, **Yön**, (171), 16.
- _____ (2010), **Siyaset Bilimi**, 14. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kıvılcımlı, Hikmet (2014), **27 Mayıs ve Yön Hareketi’nin Sınıfsal Eleştirisi**, 2. Baskı, İstanbul: Derleniş Yayınları.
- Kirby Berkes, Fay (1964), “Yön’ün Yükselttiği Ses”, **Yön**, (84), 16.
- Koç, M. Şükrü (1962), “Halkçılık ve C.H.P.”, **Yön**, (29), 7.
- _____ (1965), “Türk Eğitiminde Dış Etkiler”, **Yön**, (111), 16.
- Köker, Levent (1992), **Demokrasi Üzerine Yazılar**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Köylü, Halim (1962), “Sosyalizmin Beş Şartı”, **Yön**, (22), 14.
- Kubalı, Hüseyin Nail (1966), “Anayasanın Geleceği”, **Yön**, (151), 16.
- Küçükömer, İdris (1962a), “Türkiye’de Temel Kararları Kim Alır?”, **Yön**, (28), 14.
- _____ (1962b), “Bizim Liberaller”, **Yön**, (45), 20.
- _____ (1963), “Vatanseverliğe Sosyal ve Ekonomik Açından Bakış”, **Yön**, (55), 6.
- Landau, Jacob M. (1979), **Türkiye’de sağ ve sol akımlar**, 2. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Linz, Juan J. (2017), **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, (Çev. Ergun Özbudun), 4. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.
- Lipset, Seymour (1995), **The Encyclopedia of Democracy**, London: Routhledge.
- Mariotti, Claudia (2020), “Elite Theory”, (Ed. P. Harris et al.), **The Palgrave Encyclopedia of**

Intererst Groups, Lobbying and Public Affairs, içinde (1-6), Switzerland: Springer.

McEachern, M. Angelica (1997), **The Utopias of Plato, Skinner and Perkins Gilman: A Comperative Analysis in Theory and Art**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lethbridge Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Mercimek, Şehriban (2018), “Bürokratik Vesayet Anlayışında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne Etkisi”, **Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2(2), 131-149.

Merriam, Sharan B. (2018), **Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber**, (Çev. Selahattin Turan), Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Mumcu, Uğur (1965), “Biz Anayasayı Savunuyoruz... Ya Siz?..”, **Yön**, (116), 12.

_____ (1966), “28 Nisan”, **Yön**, (161), 11.

_____ (1967), “Gençlik Olayları”, **Yön**, (200), 16.

Naci, Fethi (1964a: 5), “Hariçten Gazel”, **Yön**, (87), 5.

_____ (1964b), “Non Figüratif Bir Muhalefet”, **Yön**, (88), 5.

_____ (1965a), “Kalkınma Davamız Bir Bütündür ve Çözüm Yolu Politikdir!..”, **Yön**, (95), 6.

_____ (1965b), “Bağımsızlığa ve Reformlara Karşı”, **Yön**, (99), 5.

_____ (1965c), “Beş Yıl Sonra”, **Yön**, (113), 6.

_____ (1965ç), “Seçimlerden Sonra”, **Yön**, (133), 6.

_____ (1965d), “Söz Eskiyor”, **Yön**, (138), 6.

_____ (1965e), “Halka Anlatmak”, **Yön**, (139), 5.

_____ (1966a), “Bittecrübe”, **Yön**, (147), 6.

_____ (1966b), “İktidarsız İktidarın Çırpınışları”, **Yön**, (156), 6.

Newton, Kenneth & Deth, Jan W. Van (2014), **Karşılaştırmalı Siyasetin Temelleri**, (Çev. Esin Saraçoğlu), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Özbudun, Ergun (2016), **Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özdemir, Hikmet (1986), **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Özipek, Bekir Berat ve Diğerleri (2011), **Vesayetsiz ve Tam Demokratik Bir Türkiye İçin: İnsan Onuruna Dayanan Yeni Anayasa**, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Raporu, Ankara: Başak Matbaacılık.

- Öztekin, Ali (2003), **Siyaset Bilimine Giriş**, 4. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztürk, Osman Metin (2006), **Ordu ve Politika**, Ankara: Fark Yayınları.
- Öztürk, Tahir (1963), “Cesur Olamıyanlar”, **Yön**, (59), 11.
- Özyörük, Halil (1962), “Komünizm nedir?”, **Yön**, (54), 8-9.
- Popper, Karl R. (2020), **Açık Toplum ve Düşmanları**, (Çev. Mete Tunçay ve Harun Rızatepe), 7. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.
- Przeworski, Adam (1988), “Democracy as a Contingent Outcome of Conflicts”, (Ed. J. Elster ve R. Slagstad), **Constitutionalism and Democracy (Studies in Rationality and Social Change)**, içinde (59-80), Cambridge: Cambridge University Press.
- _____ (1991), **Demokrasi ve Piyasa**, (Çev. İlter Turan), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Rabkin, Rhoda (1992-1993), “The Aylwin Government and ‘Tutelary’ Democracy: A Concept in Search of a Case”, **Journal of Interramerican Studies and World Affairs**, 34(4), 119-194.
- San, Coşkun (1996), “Çağdaş demokrasi anlayışı ve idari vesayet denetimi”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 5(1-2), 285-297.
- Sartori, Giovanni (2014), **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), 2. Baskı, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Savaş, Vural F. (1962), “Hindistan Kalkınma Plânında Sosyalizm”, **Yön**, (18), 13.
- Schmitter, Philippe & Karl, Terry (1991), “What Democracy is ... and Is Not”, **Journal of Democracy**, Summer, 3-16.
- Schumpeter, Joseph (1954), **Capitalism, Socialism and Democracy**, 4. Edition, London: Allen & Unwin.
- _____ (1967), **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi** (Cilt: II), İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Selçuk, İlhan (1962a), “Türkiye’de Ordu”, **Yön**, (5), 10.
- _____ (1962b), “Sosyalizm Ahlâktır”, **Yön**, Sayı: (7), 6.
- _____ (1962c), “Türkiye’de Demokrasi Geriliyor Mu?”, **Yön**, (26), 6.
- _____ (1962ç), “Fikir Namusu”, **Yön**, (27), 3.
- _____ (1962d), “İkisi de Yalan”, **Yön**, (38), 7.
- _____ (1962e), “Lüzumsuz Gayretler”, **Yön**, (39), 5.
- _____ (1963a), “Geride Kalan Kazanıyor!...”, **Yön**, (61), 11.

_____ (1963b), “Müesseseseleşme Yolunda”, **Yön**, (64), 3.

_____ (1963c), “Olayların Zinciri...”, **Yön**, (67), 5.

_____ (1963ç), “Hayallere Kapılmayalım”, **Yön**, (71), 3.

_____ (1963d), “Gençlik, Gençlik...”, **Yön**, (74), 3.

_____ (1964), “Gerçeklerin Yönü”, **Yön**, (78), 5.

_____ (1965a), “Kökü Dışarıda”, **Yön**, (93), 5.

_____ (1965b), “Milliyetçiliğin Temelleri”, **Yön**, (96), 3.

_____ (1965c), “Millet Yapar!”, **Yön**, Sayı: (111), 3.

_____ (1965ç), “Halk Partisinin Sorumu...”, **Yön**, (117), 3.

_____ (1965d), “Görünen Köye Doğru...”, **Yön**, (127), 3.

_____ (1965e), “Devrimciliği Yitirince”, **Yön**, (133), 5.

_____ (1965f), “En Tutarlı Silah”, **Yön**, (134), 5.

_____ (1965g), “Ordu ve Politika”, **Yön**, (144), 5.

_____ (1966a), “Karanlıkta Uyuyanlar Uyanıyor”, **Yön**, (147), 5.

_____ (1966b), “İnsanlar ve Olaylar”, **Yön**, (150), 3.

_____ (1966c), “Atı Alan...”, **Yön**, (152), 5.

_____ (1966ç), “28 Nisan’ı Anarken...”, **Yön**, (161), 5.

_____ (1966d), “Tepeden İnme!”, **Yön**, (179), 5.

_____ (1966e), “Maymunluğa Son Verilmeli!”, **Yön**, (185), 3.

_____ (1966f), “Vatan Haini, Vatan Hainidir!”, **Yön**, (188), 3.

_____ (1967a), “Birinci Vazife”, **Yön**, (203), 5.

_____ (1967b), “Yeni Ufuklara Doğrulurken”, **Yön**, (222), 5.

Sezen, Saim (1994), **Seçim ve Demokrasi**, Ankara: Gündoğan Yayınları.

Shils, Edward (1968), **Political Development in the New States**, 4. Baskı, Paris: The Hague.

Soysal, İlhami (1962a), “İftira Eden Namussuzdur!”, **Yön**, (42), 9.

_____ (1962b), “Çıkmazlar İçinde Bir Işık: Ordu”, **Yön**, (43), 7.

_____ (1966), “Eğri Oturalım Doğru Konuşalım!”, **Yön**, (174), 10.

Soysal, Mümtaz (1862c), “Bu Rejim Nasıl Yaşar”, **Yön**, (12), 12.

_____ (1962a), “Sosyalizmin Sınırları”, **Yön**, (7), 13.

- _____ (1962b), “Teşhiste Yanılma...”, **Yön**, (10), 14.
- _____ (1962ç), “Uyanış saâti”, **Yön**, (17), 3.
- _____ (1962d), “Göl Kıyısında”, **Yön**, (26), 3.
- _____ (1962e), “Demokrasi Anlayışımız”, **Yön**, (30), 3.
- _____ (1962f), “Boşluk”, **Yön**, (31), 3.
- _____ (1962g), “Plan ve İnsan”, **Yön**, (33), 3.
- _____ (1962ğ), “Köyde Sosyalizm”, **Yön**, (38), 20.
- _____ (1962h), “İlerici Cephenin Bütünlüğü”, **Yön**, (43), 6.
- _____ (1962ı), “İkinci Yılın Eşiğinde”, **Yön**, (53), 3.
- _____ (1962i), “Atatürk’ten Sonra Önü”, **Yön**, (48), 3.
- _____ (1963), “Uçmayan Pilotlar”, **Yön**, (82), 3.
- _____ (1964a), “Çıktı Açık Alınla...”, **Yön**, (83), 3.
- _____ (1964b), “Hayal Perdesi”, **Yön**, (89), 3.
- _____ (1965a), “Küçüklükler Komedi”, **Yön**, (100), 3.
- _____ (1965b), “...Sistem Yapar!”, **Yön**, (112), 3.
- _____ (1965c), “Ortanın Solu Mu Sorumlu?”, **Yön**, (133), 3.
- _____ (1966), “Gençlik ve Dış Politika”, **Yön**, (179), 3.

Sözen, Yunus (2018), “Siyasi Rejimler: Demokrasiler ve Diğer Sistemler”, (Ed. Sabri Sayari ve Hasret Dikici Bilgin), **Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar**, içinde (43-74), 5.Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Stultz, Newell M. (1969), “Parliament in a Tutelary Democracy: A Recent Case in Kenya”, **The Journal of Politics**, 31(1), 95-118.

Taner, Timur (1962a), “Az Gelişmiş Memleketlerde Genel Oy Prensibi”, **Yön**, (5), 17.

_____ (1962b), “Rejimin Gizli Hastalıkları: Çarpışan İki Tez”, **Yön**, (6), 16.

_____ (1962c), “Liderimiz Var Mı?”, **Yön**, (9), 13.

_____ (1962ç), “Felsefesiz Türkiye”, **Yön**, (11), 12.

_____ (1962d), “Ümit Kaynağımız”, **Yön**, (14), 14.

_____ (1962e), “Hürriyet... Fakat Kimin İçin?”, **Yön**, (19), 8.

_____ (1962f), “Demokrasi ve Demokrasi”, **Yön**, (25), 13.

Tanilli, Server (2000), **Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş**, İstanbul: Adam Yayınları.

- Tanyol, Cahit (1965a), "Tehlike Çanı", **Yön**, (122), 7.
- _____ (1965b), "Türkiye'de Mülkiyet Yapısı ve Sosyalizmi Zorunlu Kılan Nedenler", **Yön**, (134), 12.
- _____ (1966), "Sömürge Demokrasilerinin Nitelikleri", **Yön**, (174), 16.
- Taray, Cemal Hüsnü (1963a), "Kim Sorumlu?", **Yön**, (75), 3.
- _____ (1963b), "Ekonomik Demokrasi ve Gençler", **Yön**, (77), 3.
- Tarus, İlhan (1962), "Ahmed'in Mehmed'in Değil; Bu Memleketin Çocukları...", **Yön**, (21), 17.
- Tekin, Yusuf ve Okutan, M. Çağatay (2015), **Türk Siyasal Hayatı**, 3. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi.
- Tinker, Miles A. (1949), "Review of Walden Two", **Journal of Educational Psychology**, 40(4), 250-253.
- Toker, Metin (22. 01. 1962), "<Sosyalist Fikirler>i Konuşalım!", **Akis**, 5.
- Tokgöz, Turhan (1962a), "Yarının Köy Enstitüleri", **Yön**, (36), 9.
- Tokgöz, Turhan (1962b), "Eğitimin Gücü ve Köy Enstitüleri", **Yön**, (45), 12.
- _____ (1963), "Tek Başına, Köy Enstitüsü Yetmez", **Yön**, (70), 7.
- Tollefson, Scott D. (1995), "Civil-Military Relations in Brazil: The Myth of Tutelary Democracy", **Calhoun: The NPS Institutional Archive DSplace Repository**, 1-9.
- Tonguç, Engin (1962), "Neden Köy Enstitüsü?", **Yön**, (8), 12.
- Tunçay, Mete (2018), **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Eski ve Ortaçağ Tarihi**, 5. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turhan, Mehmet (1991), **Siyasal Elitler**, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Türküne, Mümtaz'er (2013), **Siyaset**, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Uluç, Burhanettin (1962), "Çalışanlar", **Yön**, (15), 6.
- _____ (1963), "Sosyalist Kültür Derneği ve Demokrasimiz", **Yön**, (68), 16.
- Uygun, Oktay (2017), **Devlet Teorisi**, 3. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Uysal, Hayrettin (1963), "Köy Enstitüleri Üzerine", **Yön**, (70), 12.
- Ünlü, Barış (2001), **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar ve Dönemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Valenzuela, J. Samuel (1990), "Democratic Consolidation in Post-transitional Settings: Notion, Process, and facilitating Conditions", **The Helen Kellogg Institute For International Studies**, Working Paper:150.

- Vergin, Nur (2017), **Siyasetin Sosyolojisi**, 15. Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Walker, Jack L. (1966), "A Critique of the Elitist Theory of Democracy", **The American Political Science Review**, 60(2), 285-295.
- Yayla, Atilla (2011), **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, 5. Baskı. Ankara: Adres Yayınları.
- _____ (2020), "Bürokratik Vesayet Sistemi Tamamen Bitti mi?", **Kriter**, 4(44).
- Yazıcı, Serap (1997), **Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri**, Ankara: Yetkin Yayınları.
- _____ (2012), **Demokratikleşme Sürecinde Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, Mutlu (2017), **Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Çıkış Güvencelerinin Rolü ve Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Aytekin (2000), **Modern Demokrasi: Gelişimi ve Sorunları**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yön (1961a), "Siyasi Notlar", **Yön**, (1), 8.
- ___ (1961b), "Bildiri", **Yön**, (1), 12-13.
- ___ (1961c), "Basından", **Yön**, (2), 8.
- ___ (1962a), "Basından", **Yön**, (3), 11.
- ___ (1962b), "Basından", **Yön**, (4), 2.
- ___ (1962c), "Bir Sosyalist: Tinbergen", **Yön**, (5), 9.
- ___ (1962ç), "İngiltere’de Sosyalizm", **Yön**, (7), 17.
- ___ (1962d), "Nasıl Bir Eğitim Sistemi", **Yön**, (8), 10.
- ___ (1962e), "Türkiye’de Toprak Davası", **Yön**, (9), 12.
- ___ (1962f), "Türkiye İçin Çıkış Yolu", **Yön**, (10), 2.
- ___ (1962g), "Yön Cevap Veriyor", **Yön**, (12), 10.
- ___ (1962ğ), "Çıkılmazdan Çıkabilecek Miyiz?", **Yön**, (13), 11.
- ___ (1962h), "Yön’ün Tutumu", **Yön**, (14), 4.
- ___ (1962ı), "Toprak Reformu", **Yön**, (20), 4.
- ___ (1962i), "Köy Enstitüsünün Temeli Olan Düşünceler", **Yön**, (17), 12-13.
- ___ (1962j), "Numan Esin 27 Mayıs’ın Bilançosunu Yapıyor", **Yön**, (23), 7.
- ___ (1962k), "Toprak Reformu", **Yön**, (32), 20.

- ___ (1962l), “Prof. Tanyol’un önemli bir yazısı”, **Yön**, (36), 4-5.
- ___ (1962m), “Demokrasinin Gerçek Sahipleri”, **Yön**, (43), 4.
- ___ (1962n), “Değişen Toplumlarda İlerici Kuvvet: Ordu”, **Yön**, (43), 17.
- ___ (1962o), “Atatürk’ün Özlediği Türkiye’yi Kurabildik mi?”, **Yön**, (47), 12.
- ___ (1962o), “Demokrasinin En Büyük Düşmanı, Yalancı Demokrasidir”, **Yön**, (44), 10.
- ___ (1962ö), “Sosyalist Kültür Derneği Kuruluyor”, **Yön**, (53), 8.
- ___ (1962r), “Eğitim”, **Yön**, (10), 7.
- ___ (1963a), “141 ve 142”, **Yön**, (65), 5.
- ___ (1963b), “C.H.P. de Program Değişikliği”, **Yön**, (65), 5.
- ___ (1963c), “Beslemelerin Telaşı”, **Yön**, (75), 13.
- ___ (1963c), “Toprak Reformu ve Sınıf Problemi”, **Yön**, (75), 6.
- ___ (1964a), “YÖN’den YÖN’cülere”, **Yön**, (78), 2.
- ___ (1964b), “Gençlik ve Dış Politikamız”, **Yön**, (80), 4.
- ___ (1964c), “Komünizm Propagandası ve Yön”, **Yön**, (81), 8.
- ___ (1964ç), “Gençlik Konuşuyor: Türkiye Nereye Gidiyor?”, **Yön**, (84), 8.
- ___ (1964d), “Anadolu İkinci Bir Kurtuluş Hazırlanıyor”, **Yön**, (85), 6.
- ___ (1964e), “Partiler Gene Huzur Peşinde”, **Yön**, (86), 5.
- ___ (1964f), “A.P. Direnince, Çankaya Toplantısı Başarısızlıkla Sonuçlandı”, **Yön**, (87), 5.
- ___ (1964g), “Türk Ceza Kanunu’nda 141 ve 142 nci Maddelerin Yeri (AÇIK OTURUM)”, **Yön**, (89), 4-5.
- ___ (1965a), “Yeni Seçim Sistemi”, **Yön**, (96), 6.
- ___ (1965b), “S.K.D.’de Prof. Aren’nin Söyleşi”, **Yön**, (101), 5.
- ___ (1965c), “Türk Milliyetçilerine Sesleniş”, **Yön**, (110), 8-9.
- ___ (1965ç), “S.K.D.’de 27 Mayıs”, **Yön**, (112), 6.
- ___ (1965d), “Baskı Grupları Nedir?”, **Yön**, (126), 6.
- ___ (1965e), “Seçimler ve Yön”, **Yön**, (128), 4.
- ___ (1965f), “YÖN ve Demirel”, **Yön**, (133), 4.
- ___ (1965g), “Seçimlerden Sonra TÜRKİYE”, **Yön**, (139), 16.
- ___ (1965ğ), “5. Yıla doğru”, **Yön**, (143), 5.

- ___ (1966a), “Adalet Bakanı ve Gençlik”, **Yön**, (152), 7.
- ___ (1966b), “Prof. Aksoy’un Konferansı”, **Yön**, (155), 6.
- ___ (1966c), “Prof. Aksoy ve Faşizm”, **Yön**, (158), 6.
- ___ (1966ç), “Açık Oturum”, **Yön**, (167), 7.
- ___ (1966d), “Gençlik Ne Düşünüyor?”, **Yön**, (167), 13.
- ___ (1966e), “Kabuk Teorisi”, **Yön**, (170), 6.
- ___ (1966f), “İlerici Askeri Rejimler ve Marksist Teori”, **Yön**, (172), 8.
- ___ (1966g), “Giritli, Psikanaliz Yapıyor!”, **Yön**, (176), 7.
- ___ (1966ğ), “Sosyalizm Tartışmaları”, **Yön**, (187), 6-7.
- ___ (1966ı), “İlhan Selçuk’un Konferansı”, **Yön**, (193), 6.
- ___ (1966i), “Sosyalizmde Ciddiyet!”, **Yön**, (193), 4.
- ___ (1967b), “Demirel ve YÖN”, **Yön**, (200), 4.
- ___ (1967c), “C.H.P. de Küçük Kurultay”, **Yön**, (201), 4.
- ___ (1967ç), “Parlamentar Faşizme Doğru”, **Yön**, (204), 4-5.
- ___ (1967d), “17 Nisan, Köy Enstitüleri Günü”, **Yön**, (211), 6.
- ___ (1967e), “Yeni Gazete, Ordu ve Solcular!”, **Yön**, (221), 16.
- ___ (1967f), “YÖN’den Okuyucuya”, **Yön**, (222), 2.
- ___ (1967g) “Moskova’nın Gözüyle Türkiye’de Bugünkü Sosyalizm Hareketi”, **Yön**, (198), 12.
- ___ (1967g), “Türk, İran ve İsrail Orduları”, **Yön**, (222), 16.
- ___ (1967i), “Gençlik Kemalist Midir?”, **Yön**, (198), 7.
- ___, (1966h), “TİP Büyük Kongresi”, **Yön**, (191), 5.
- Yücel, Can (1967), “Tek Devrim Kuramına Karşı...”, **Yön**, (197), 12.
- Zannoni, Paolo (1978), “THE CONCEPT OF ELITE”, **European Journal of Political Research**, (6), 1-30.

EKLER

EK 1: Yön Dergisi 1. Sayı 1. Sayfa

BİLDİRİ

YÖN gösteren emreler, talimatlar, teklifler ve tavsiyelerdir. Bunların her birisi bir işin yapılmasını, bir işin yapılmasını, bir işin yapılmasını...

Atatürk'ün emreleri, talimatları, teklifleri ve tavsiyeleri... Bunların her birisi bir işin yapılmasını, bir işin yapılmasını, bir işin yapılmasını...

Bütün emreler, talimatlar, teklifler ve tavsiyeler... Bunların her birisi bir işin yapılmasını, bir işin yapılmasını, bir işin yapılmasını...

Türk halkının, pek gelin istediği, sıya-... Bunların her birisi bir işin yapılmasını, bir işin yapılmasını, bir işin yapılmasını...

1 ATATÜRK DEVRİMLERİYLE AMAÇ EDİLEN ÇAĞDAŞ UYGARLIK SEVİYESİNE ULAŞMA - NİN, EĞİTİM DÄVRESİNİN SONUÇLANDIRILMASI, TÜRK DEMOKRASİSİNİ YAŞATMANIN, SOSYAL ADALETİ GERÇEKLEŞTİRMENİN VE DEMOKRASİ REJİMİNİ SAĞLAM TEMELLER ÜZERİNE OTURTMA - NİN, ANCAK, İKTİSADİ ALANDA HIZLA KALKINMAKTA, YANI MİLLİ İSTİHSAL SEVİYESİNİ HIZLA YÜKSELTEMEKTE GÖSTERECEĞİ - MİZ BAŞARIYA BAĞLI OLDUĞUNA İNANIYORUZ.

a Atatürk devrimlerinin amacı olan Batılılaşmak, en geniş anlamıyla, Batı'nın iktisadî seviyesine yaklaşılmış ölçüde gerçekleştirilebilir. Türkiye'deki iktisadî seviyesi yüksekliğe, memleketin sosyal yapısı değişecek, şehir - köy ikiliğinden kurtulacak, imkânlar genişleyecek ve Batı uygarlığının temeli olan okullar, düşünce kütüphaneleri yayılacaktır.

b Ne kadar çok gayret sarfedilirse edilsin, düşük bir iktisadî seviyesiyle, kütüphalelerin kötür seviyesinde esaslı bir yükselme sağlamak hayaldir. İşsizlik, açlık, çöplük, soğuk ve sefalet, kütüphalelerin eğitime yönel-

mesini engelleyecek, yaşama içgüdüsünü, öğrenme merakından daha ağır basacaktır.

C Demokrasi, her şeyden önce, insan haysiyetine dayanan ve insanın üstün değer soyan bir rejimdir. Açlık, işsizlik, evsizliğe çare bulamayan bir rejimin, ne kadar üzerinde titretsek fitriyelik, demokratik olmaktan çıkması ve bir gün çıkması tabiidir. Türk demokrasisinin yaşatılması, açlığı, işsizliği ve evsizliği ortadan kaldıracak yüksek bir iktisadî seviyesine götürme yolları bulmakta mümkün olacaktır.

d Millî gelirin hızla artmasına önem vermeyen bir sosyal adalet politikası da, yoksulluğun bölünmesinden öteye geçemeyecektir. Buna karşılık, sosyal adaletle yer vermeyen bir kalkınma politikası başarısızlığa mahkumdur. O halde, sosyal adalet politikasının başlıca araçlarından biri de iktisadî seviyesinin yükseltilmesi olacaktır.

BUGÜN TÜRK TOPLUMUNA YÖN VEREBİLMEK DURUMUNDA BULUNAN ÖĞRETMEN, YAZAR, POLİTİKACI, SENDİKACI, MÜTEŞEBBİS VE İDARECİ GİBİ KİŞİLERİN, BELİ BİR KALKINMA FELSEFESİNİN ANA HATLARI ÜZERİNDE ANLAŞMAYA VARMAKLARINI ZARURİ SAYIYORUZ.

a Yirminci yüzyılda, haberleşme araçlarındaki gelişme sonucunda, kütüphale,

başka memleketlerdeki veya başka tabakalardaki yüksek hayat standartlarının varlığını öğrenmekte ve asıl önemli, bu standartlara erişmenin mümkün olduğunu görmektedir. Yoksulluğumuz, bu yüzden, artık daha istrophi bir şekilde hissedilmektedir. Halk nüfus artış v meselelerimiz bu artışa uygun bir tempo ile ele alınmayış, durumu daha da ağırlaştırmıştır.

Türkiye, bugün, ciddi bir iktisadî ve sosyal buhran içinde dir. Sosyal buhran, iktisadî buhranın tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Öeri bir tarım, artan iktisadî ihtiyacımızı karşılayacak kaynakları sağlamak şöyle düşünür, hatta çoğunluk nüfusun beslenme ihtiyacını bile karşıyamamaktadır.

3 Topraksızlık, artan nüfusu şehirlere doğru itmekte, şehirlerde kalan bu nüfusa iş ve mesken sağlanmasında güçlük çekilmektedir. Köklü tedbirler alınmazsa, gelecek vde işsizlik, ölümden bir yarıya haline gelerek sosyal ve siyasi düzenin bozulmasına yol açabilecektir.

Halk nüfus artış yüzünden, Türkiye nüfusunun yarısını 18 yaşından küçük gençler teşkil etmektedir. Son olayların da açıkça ortaya koyduğu gibi, çözümlenmiş gelen bu gençlerin büyük bir kısmına okul ve emlak bir gelecek sağlamak mümkün olmamakta dir.

b İktisadî ve sosyal adalet politikasının başlıca araçlarından biri de iktisadî seviyesinin yükseltilmesi olacaktır. Bu yüzden, hem kalkınma istenmekte hem de köklü reformlara karşı tutumumuzun sonucu olarak, toplum hayatının gelişinde söz sahibi bir çok kişiye, dış yardımların biraz genişlemesiyle, tutumun geliştirilmesiyle, sebze ve meyve

üretimin artmasıyla kalkınma dövizinin sağlanabileceğine güvenilmektedir.

C Türkiye'nin kalkınmasının belli bir amaçla yönelmek, siyasi iktidarın emrinde tekni bir organ olan Devlet Planlama Teşkilâtının yetkisini aşar bir iştir. Gerçi, memleketin seçkin uzmanlarını bir araya getiren Devlet Planlama Teşkilâtı bir kalkınma stratejisi olarak, bu yolda ilk gayret göstermiştir. Ama bu yeter sayılmamak gerekir. Yapılacak plânların yön kazanması ve başarıya ulaşması, ancak Türk toplumuna yön verebilecek durumda bulunan çevrelerin açık bir kalkınma felsefesi üzerinde anlaşmalarıyla mümkün olacaktır.

KALKINMA FELSEFEMİZİN HAREKET NOKTALARI OLARAK, BÜTÜN İMKÂNLARIMIZI HAREKETE GEÇİRMİYELİ, YATIRIMLARI HIZLA ARTTIRMAYI, İKTİSADİ HAYATI BÜTÜNÜYLE PLÂNELEMAYI, KÜTLELERİ SOSYAL ADALETE KAVUŞTURMAYI, İSTİSMARI KALDIRMAYI VE DEMOKRASİYİ KÜTLELERE MALETMEYİ ZARURİ SAYIYORUZ.

VARMAK İSTEDİĞİMİZ BU AMAÇLARA YENİ BİR DEVLETÇİLİK ANLAYIŞIYLA ERİŞİLEBİLİRİNİ İNANIYORUZ.

a Türkiye'nin iktisadî hayatında özel teşebbüsün ve devlet teşebbüsünün birlikte yaşayan karma bir sistem kurulacaktır. Fakat, eğitim merkezi ve özel teşebbüs olan bir iktisadî sistemin, bugünkü yapısıyla Türkiye'yi, hızla ve sosyal adalet içinde çağdaş uygarlık seviyesine erişirebileceğini sanmıyoruz. İktisadî gelişimin ve tarihin ışığında, inaniyoruz ki, özel teşebbüse dayanan kalkınma yavaşdır, istrophi dir, iktisadî ve sosyal adaletle bağdaşmaz, az gelişmiş bir memleketi, imkânızdır. Böyle bir kalkınma, siyasi gücü geniş ölçüde iktisadî güce tebli kılması yüzünden, demokratik de değildir.

b Özel teşebbüsün kalkınma hızını, iktisadî sistemin kuvveti kandan ibaret olarak kalkınmanın çok yavaş bir tempo ile gerçekleştirilmesine, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin artmasına, her mahallede bir milyon felsefesinin yerleşmesine, memleketin en faydalı ilere değil, en kârlı ilere akarak taraf edilm-

sine, durgunluğun ve işsizliğin sık sık başgöstermesine katlanmak gerekir. Önümüzde, hiç bir az gelişmiş memleket bunları göze alamaz.

Bah memleketlerinin kalkınmalarında, çok elverişli şartlara ve sınırsız gelişme, gelişme, yavaş, trafikli, sıkıntılı olmuş, liberal, fakat gücünü genel aydın olmayan idareler altında gerçekleştirmişlerdir. Ancak yirminci yüzyılda, esas itibarıyla işsizlik seviyesinin yükselmesi sayesinde ki, Bah memleketlerindeki iktisadi sistem az çok tam bir edici şekilde işleyebilecek hâle gelmiştir. Bununla birlikte, Bah sosyalist partiler, düşünceleri ve hattâ liberal eğilimli siyasetçiler, kendi memleketlerindeki iktisadi sistemin tarafsız olduğunu, zorunlu ihtiyaçları ihmal ettiğini, hızlı bir gelişmeyi ve sosyal adaleti sağlamak bakımından da yetersiz kaldığını delilleriyle belirtmektedir.

C Bu sebeplerdir ki, günümüzün gerçeklerine uygun yeni bir devletçilik anlayışını Türkiye için zorunlu sayıyoruz. Ayrıca, özel teşebbüsün mutlak verimli, devlet teşebbüsünün de mutlak verimsiz olduğu şeklindeki yaygın düşüncenin, sağlam delillerle dayanmayan ve geniş bir propaganda ile beslenen bir inanç olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Verimli çalışma imkânlarına kavuşmak için, meselâ İngiltere ve Fransa'da, bazı sanayi kollarının devletleştirilmesine gidildiğini hatırlatmak isteriz.

Bir takım devlet işletmelerinin verimsiz kalış sebeplerini, devletçilikte değil, aksine yeter derecede devletçi olmuyuşumuzda ve devletçiliği sistemli bir şekilde uygulayamayıpızda aramak gerektiğini inanıyoruz.

4 YENİ DEVLETÇİLİĞİ, YUKARI DA BELİRTTİĞİMİZ AMAÇLARA İRİŞMEK İÇİN MUTLAKA BASVURULMASI GEREKEN ŞUURLU DEVLET MÜDAHALESİ ŞEKLİNDE ANLIYORUZ.

a Kalkınmayı hızlandırmak maksadıyla millî tasarrufların çoğaltılması ve millî gelirdeki artışların önemli bir kısmının tasarrufa yönlendirilmesi, ancak, geniş ölçüde ve bilgili devlet müdahalesiyle başarılabilir.

Bellibaşlı tasarruf kaynaklarından biri olan vergilerde verimin artırılması, devletçilikle mümkündür. Çoğumuzda, vergilerde a-

dalet şarttır. Fakat vergi adaletini sağlamak maksadıyla yüksek gelirlerden alınan vergilere karşı bugün yöneltilen en önemli itiraz, bunların yatırımdan azaltılmasıdır. Devletçilik, millî tasarrufu yatırımlara yönlendiği için, bu itirazları, bundan başka, devletçilik, kalkınmanın nimetleri ve kâfiyetleri arasında denge yaratarak, tasarruf fikrinin geniş halk kitlelerinde benimsenmesini kolaylaştırır. Ayrıca, devlet işletmelerinin kazançları, vergi yoluna sapsmeden sağlanan önemli bir tasarruf kaynağı olur.

Yatırım imkânlarını artırmak maksadıyla, baş duran işgücünün istihale yönelmesi de, devletin demokratik, fakat plânlı teşkilatlanma gücü sayesinde mümkün olabilecektir.

b Bugünkü imkânlarımızla, daha iyi bir teşkilât ve idare içinde şimdiki kadar çok daha fazla ve çok daha verimli şekilde yatırım yapmanın mümkün olduğunu inanıyoruz. Bunun için, iktisadi hayatı bütünüyle plânlamak şarttır. Plân, iktisadi

hayatı istenen amaçlara zammında ve bütünüyle yönelmeğe imkân verecek yetkilerle araçları da beraberinde getirmelidir. Bunun sağlayacak bellibaşlı şartlardan biri de, iktisadi hayatın çeşitli kesimlerine hâkim olan kâfiyetlerin mutlaka devlet elinde bulundurulmasıdır. Devletçiliği, ciddi bir plânlamanın vazgeçilmez unsuru sayıyoruz.

C Plânlama, büyük iktisadi birimlere geçmeyi zorunlu kılar. Halbuki Türkiye'nin iktisadi hayat, tarım, sanayi ve ticaret alanlarında çok ufak işletmelere dayanmaktadır. Bu bakımdan, çiftçiyi teşkilatlandırarak iktisadi kooperatiflerinin geliştirilmesi, küçük sanatlarda kooperatifliğin yaygın hale getirilmesi, perakende satış yerlerini azaltarak ve malların müteahhilden müteahhile geçiş yollarını kısarak, sanayide olduğu gibi, tarım ve ticaretle de büyük birim esasının mümkün olduğu ölçüde yerleştirilmesi lâzımdır.

Devlet kesiminin yanı sıra, geniş bir kooperatif kesimi, Türk

iktisadi sisteminin temelini teşkil etmelidir.

d Devletçilik, aynı zamanda, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermek, sosyal güvenliği gerçekleştirmek, müteahhil ve müteahhilden müteahhile bir zümre tarafından ezilmesini önlemek, bölgeler arasındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmağa çalışmak için de en elverişli sistemdir.

Çalışmayı toplumun en yüksek değeri haline getirmek, çalışmaya dayanan kazançları yüksek seviyeye çıkarmak, devletçiliğin temel hedefidir. Kal ve kâfiyet gücünü artırarak çalışanların ezilmesini önlemek, arsa spekülatörlerinin ve ticaret alanındaki emlakçilerin müteahhillerin hakları koruyulmasına göz yuman ve bu gibilerin bir yüksek devlet memurundan, fikir ve bilim adamından fazla kazanmasına ses çıkarmayan bir sistemin yirminci yüzyılda daha fazla sürüp gitmesini mümkün değildir.

e Devletçilik, demokratik rejimin sadece bir şekilden ibaret kalmasını önleyip, demokrasinin kütülmeye malolanmasını sağlayacak temel müdahale vasıtasıdır. Plânlı bir eğitim seferberliğine girişmek, Köy Enstitüleriyle açılan yolu genişletmek, milyonlarca köylü ve işçi çocuğunu eğitim alanında ve memleket idaresinde herkesle eşit imkânlarla kavuşturmak, yetmişkilerin eğitimine yoluyla köylülere yükselme fırsatı hazırlamak ancak şuurlu bir devletçilikle mümkündür.

Sendikaların kuvvetlendirilmesi, işçilerin yerli teşkilatlaşması çiftçilerin ve kooperatifin a'ncısına sağlayacak şekilde toprak reformunun gerçekleştirilmesi modern devletçiliğin ödevleridir ve bunlar ancak devlet müdahalesiyle başarılabilir.

Vormak istediğimiz amaçların şu veya bu noktaya tarıfta kavuşması edilebilir. Bu bildirinin yayınlanmasındaki maksat da bu çeyit tartışmalara yol açmaktır.

Bugün içinde bulunduğumuz buhranlardan kurtulmanın birinci şartını, Türk toplumunun çeşitli kesimlerinde görev almış olanların ve millet kadrolerine hâkim olabilecek mevkilere gelmiş bu insanların, düşüncelerini açıkça ortaya koyarak, bir temel kalkınma felsefesi etrafında birleşmelerinde görüyoruz.

ÖZGEÇMİŞ

İlhan BİLİCİ 1999 yılında Karaçam İlkokulu'nu; 2001 yılında Zeki Bilge Ortaokulu'nu; 2005 yılında Çaykara Çok Programlı Lisesi'ni; 2012 yılında Atatürk Üniversitesi- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nü; 2016 yılında da Birleşik Krallık Sheffield Üniversitesi- Siyaset Bilimi Fakültesi Siyaset Bilimi yüksek lisans programını bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı. Halen Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde "araştırma görevlisi" olarak çalışmaktadır.

BİLİCİ, evli ve bir kız çocuk babası olup, İngilizce bilmektedir.